

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

Kevser Suresi

Rahman Rahim Allah'ın Adıyla

Şüphesiz biz, sana Kevser'i verdik.

Şu hâlde Rabbin için namaz kıl ve tekbir
alırken, namazda ellerini boğazına kadar kaldır.
Doğrusu asıl soyu kesik olan, sana kin duyandır.

<https://t.me/caferilikcom>

www.caferilik.com

Murtaza Mutahhari

EHL-İ BEYT İMAMLARI'NIN SİYASÎ TUTUMLARI

Çeviri:

Cafer Bendiderya

KEVSER

<https://t.me/caferilikcom>

www.caferilik.com

Kevser Yayınları: 107

Eserin Orijinal Adı:

Seyri Der Sîre-i Eimme
(Çeviride kitabın Murdad 1385 tarihli
30. baskısı esas alınmıştır)

Son Okur:

Kevser

Dizgi ve Mizanpaj:

Kevser Yayıncılık

Kapak Tasarım:

Hasan Başbuğ

Baskı:

Arıkoğlu Matbaacılık

1. Baskı: Nisan 2007

ISBN 978-975-6640-88-3

Adres:

Kevser Basın Yayın Ltd. Şti.
Horhor cad. Eren apt. No: 78/3
Fatih – İSTANBUL
Tel: (0212) 534 35 28 Fax: 631 36 01

<https://t.me/caferilikcom>

www.caferilik.com

İÇİNDEKİLER

Takdim	11
---------------------	-----------

Giriş / 14

İmam Hüseyin'le Diğer Ehlibeyt İmamları'nın Metodunun Mukayesesi (Takiyye).....	14
--	----

Hz. Ali'nin Sorunları / 24

Osman'ın Öldürülmesi Sorunu.....	25
Adaletin İcrasında Taviz Yok.....	28
Siyasette Sadakat ve Netlik.....	29
Hz. Ali'nin Asıl Sorunu, Haricîler.....	30
Hz. Ali'nin Haricîlere Karşı Tutumu.....	35
Haricî Mezhebi'nin Temel İlkeleri.....	37
Hz. Ali'nin Haricîlere Karşı Davranışı.....	39
Haricîleri Diğerlerinden Ayıran Özellikler.....	41
Hz. Ali'nin Şehadeti.....	47

İmam Hasan'ın Barışı (1) / 53

Hz. Resulullah ve Barış.....	54
Hz. Ali ve Barış.....	55
Şia Fıkhdında Cihat.....	59
Azgınlık Çıkaranlarla Savaş.....	62
Şia Fıkhdında Barış.....	63

Hudeybiyye Barışı	65
Soru ve Cevap	73

İmam Hasan'ın Barışı (2) / 75

İmam Hasan'la İmam Hüseyin Döneminin Farklı Koşulları ...	76
İmam Hüseyin'in Kıyamını Gerektiren Nedenler ve Onun İmam Hasan'ın Döneminin Şartlarıyla Mukayesesi.....	81
Antlaşmanın Maddeleri.....	88
Soru ve Cevap	92

İmam Zeynelabidin / 99

İmam'ın İbadeti.....	99
Sevgi Elçisi.....	100
Hac Kafilesinde Hizmet.....	101
İmam'ın Duası ve Ağlaması	102

İmam Cafer Sadık ve Hilâfet (1) / 103

Abbasîlerin Halkın Rahatsızlığından Yararlanmaları	105
Eba Müslim'in İmam Cafer Sadık ve Abdullah Mahz'a Mektubu.....	110
İmam Cafer Sadık ve Abdullah Mahz'ın Tepkisi.....	112
İnceleme.....	114
Benî Haşim Büyüklerinin Gizli Toplantısı	116
Muhammed Nefs-i Zekiye'ye Biat	117
İmam Cafer Sadık Döneminin Özellikleri.....	121

İmam Cafer Sadık ve Hilâfet (2) / 123

İmam Hüseyin ve İmam Sadık Döneminin Mukayesesi.....	124
İnanç Savaşı.....	127
İmam Cafer Sadık'ın Fikrî Akımlara Karşı Tavrı.....	130

Malik b. Enes'in İmam Cafer Sadık Hakkındaki Sözü.....	131
Ahmed Emin'in Görüşü.....	133
Cahiz'in İtirafı.....	133
Mir Ali Hindî'nin Görüşü.....	134
Ahmed Zeki Salih'in Sözü.....	135
Şia'nın Aklî Konulara Önem Verişi.....	135
Cabir b. Hayyan.....	136
Hişam b. Hakem	137
İmam Cafer Sadık'ın Döneminde İlmî Hareketin Etkenleri ...	140
Soru ve Cevap	145

İmam Musa Kâzım'ın Şehadetine Neden Olan Etkenler / 147

Zaman Gereksinimlerinin Mücadele Yöntemindeki Etkisi....	148
İmam Musa Kâzım Basra Zindanında.....	151
İmam Musa Kâzım Çeşitli Zindanlarda	152
Harun'un İmam'dan İsteği	153
İmam Neden Tutuklandı?	153
Me'mun'un Sözü	155
İmam'ın Manevi Etkisi.....	158
Ehlibeyt İmamları'nda İki Değişmez Sünnet	160
Harun'un Plânları	161
Bişr-i Hafi ve İmam Musa Kâzım.....	162
Safvan-ı Cemmal ve Harun.....	163
İmam Nasıl Şehit Edildi?	167

İmam Rıza ve Veliahtlık Olayı (1) / 170

Abbasîlerin Alevîlere Karşı Davranışları	171
İmam Rıza'nın Veliahtlık Meselesi ve Tarihî Nakiller.....	173
Me'mun ve Şiflik	175

Şeyh Müfid ve Şeyh Saduk'un Görüşü.....	177
İkinci İhtimal.....	178
Corci Zeydan'ın Görüşü.....	180
Üçüncü İhtimal.....	180
a) İranlıların Oyunu Almak.....	180
b) Alevilerin Kıyamlarını Yatıştırmak.....	181
c) İmam Rıza'yı Etkisiz Hâle Getirmek.....	182
Konunun Tartışmasız ve Kesin Olayları.....	184
1- İmam Rıza'nın Medine'den Merv'e Getirilişi.....	184
2- İmam Rıza'nın Sakınması.....	185
3- İmam Rıza'nın Şartı.....	187
4- Velihtlik Meselesinden Sonra İmam'ın Tutumu.....	187

İmam Rıza ve Velihtlik Olayı (2) / 190

Şüpheli Meseleler.....	195
Varsayımların İncelenmesi.....	200
Ehlibeyt İmamları'na Göre Halifelerle İşbirliği.....	203
İmam Rıza'nın İstidlali.....	204
Zalimin Velayeti.....	206
Soru ve Cevap.....	207

İmam Hasan Askeri Hakkında / 212

Kapsayıcı Adalet / 218

Adaletin Tanımı.....	222
Adalet Sevgisi Fitrî Bir Olgu mudur?.....	223
Niche ve Makiyowel'in Görüşü.....	224
Bertrand Russel'in Görüşü.....	225
Bu Görüşe Tenkit.....	225
Marksizm'in Görüşü.....	226
İslâm'ın Görüşü.....	227

Hz. Mehdi'nin Ömrü	228
Hz. Mehdi'nin Döneminin Özellikleri.....	230

Beklenen Mehdi / 238

Kur'ân ve Resulullah'ın Hadislerinde Mehdilik İnancı	239
Hz. Ali'nin Buyruğu.....	241
Muhtar'ın Kıyamı ve Mehdilik İnancı	242
Zührî'nin Sözü.....	244
Nefs-i Zekiyye'nin Kıyamı ve Mehdilik İnancı.....	245
Abbasî Halifesi Mensur'un Hilesi	246
Muhammed b. İclan ve Mensur Abbasî	247
Di'bil'in Şiiri.....	248
Ehlisünnet Dünyasında Mehdilik İnancı.....	249
Hafız'ın Açıklaması.....	250
Hz. Mehdi'nin Kıyamının Mahiyeti.....	252
Mehdilik İnancı Büyük Bir Evrensel Felsefe	255

TAKDİM

Murtaza Mutahharî (1921-1979): Bir din bilgininin oğlu olan Murtaza Mutahharî, İran-Horasan'da Feriman kasabasında doğdu. On yedi yaşına kadar Meşhed şehrinde medrese tahsili gördükten sonra 1938'de Kum'a giderek tahsilini yüksek öğrenim düzeyinde sürdürdü. Dönemin tanınmış bilginlerinin derslerine devam etti.

İslâm öğretisini bir bütün olarak görüyor, bu bütünün güzelliğini ve parçaların birbiriyle tutarlığını gözden kaçırmamak için, sadece fıkıh kurallarını değil, irfan ve felsefe konularını da temelden kavramak istiyordu. O, fıkıh ve fıkıh usulü dalında Ayetullah Uzma Burûcerdî'nin; irfan, ahlâk ve Aşkın Hikmet (Sadru'l-Müteellihin'in felsefesi) dalında İmam Humeynî'nin ve Tefsiru'l-Mizan'ın müellifi ve felsefe/hikmet alanında önde gelen bilgin ve düşünürlerden olan Allâme Tabatabaî'nin derslerine katıldı. Mutahharî'nin üstatları arasında Merhum Ayetullah Seyit Muhammed Hüccet ve Ayetullah Seyit Muhammed Muhakkık Dâmâd gibi büyük şahsiyetler de sıralanabilir.

1953'de içtihat icazeti aldı. Kendisi İslâm'daki bütün güzelliğin, mükemmel uyumun ve olgunluğun bilincine ve zevkine varmıştı. Oysa bu yılların İran'ında geleneksel din bilginlerinin medrese çevresi ile, Batı örneğine göre ve çeşitli karşıt akımların etkisinde kalmış "aydınlar" arasında iletişim tamamen kopuktu. Halk çoğunluğu ise her iki alanda da yeterli bir öğrenimden yoksundu. Mutahharî, yalnızca gerçek İslâm'ın bilgi ve bilincine ulaşmak için değil, aynı zamanda

İslâm'ı halka ve gençliğe tebliğ etmek, ulaştırabilmek için ömrü boyunca uğraştı. Yalnızca medrese öğrencilerinin değil, herkesin anlayabileceği bir dil kullanabilmek için de ayriyeten çaba gösterdi. İran üniversitelerinde konuşmalar yaptı. Kısa sayılabilecek ömrünü sürekli olarak öğrenmeye ve öğretmeye adadı. İslâm yönündeki hizmetleri izlenen ve varlığı tehlikeli görülen Mutahharî, 2 Mayıs 1979'da bir suikast sonucunda şehitlik mertebesine erişti. Kutsal Kum şehrinde medfundur.

Ellinin üzerinde olan eserleri, her öğrenim seviyesindeki Müslümanlar arasında etki ve önemini hâlen sürdürmektedir.

Elinizdeki eser, bir giriş ve sekiz bölümden oluşmaktadır. Hepsinin ana konusu, tertemiz Ehlibeyt İmamları'nın siyeri, özellikle hilafet ve hükümetle ilgili sergiledikleri tavırlardır. Giriş olarak sunulan yazı, aslında Üstad'ın yazılarından alınmıştır. İmam Hüseyin'le (a.s) diğer Ehlibeyt İmamları'nın metodu mukayese edilmiştir. Kitabın diğer bölümleri ise, onun farklı mekânlarda ve zamanlardaki konuşmalarıdır. Sırasıyla konuları şunlardır:

- Hz. Ali'nin sorunları
- İmam Hasan'ın barışı (*İki konuşma*)
- İmam Zeynelabidin (*On üç hurafesi ile ilgili yaptığı konuşmanın bir bölümüdür*)
- İmam Cafer Sadık ve hilâfet (*İki konuşma*)
- İmam Musa Kâzım'ın şehadeti
- İmam Rıza ve veliahtlık olayı (*İki konuşma*)
- İmam Hasan Askeri (*İmam'ın doğum gününde Hz. Peygamber'in siyeri ile ilgili yaptığı konuşmanın bir bölümüdür*)
- Kapsayıcı adalet ve beklenen Mehdi (*İki konuşma*)

Konusunda değerli olan bu eserin karanlık dünyamıza ışık tutması ve Mutahharî'nin mutahhar ruhuna yüce Allah'tan rahmet dileklerimizle...

KEVSER

GİRİŞ

İmam Hüseyin'le (a.s) Diğer Ehlibeyt İmamları'nın Metodunun Mukayesesi (Takiyye)

Üzerinde durulup incelenmesi gereken konulardan biri de şehitler efendisi İmam Hüseyin'le (a.s) diğer Ehlibeyt İmamları'nın izlediği metodun mukayesesidir. Bir çoklarına göre İmam Hüseyin'in (a.s) izlediği metotla İmam Hasan (a.s), İmam Seccad (a.s), İmam Muhammed Bâkır (a.s), İmam Cafer Sadık (a.s) gibi diğer Ehlibeyt İmamları'nın ve hatta Emirü'l-Müminin Ali'nin (a.s) izlediği metot farklıdır. Sanki İmam Hüseyin'in (a.s) mektebi, kendine has bir mekteptir ve diğer Ehlibeyt İmamları'nın hiç biri bu mektep ve metoda tâbi olmamış, bambaşka bir mektep ve metot izlemişlerdir; işte bu sanı kendi başına yanlış bir inanca neden olup kalplerde şüphe uyandırır; ayrıca biz nasıl davranmalıyız, bu mektep ve metotlardan hangisine uymalıyız, bu da başka bir husustur.

Mevzuun daha iyi anlaşılması için şunu söylemek gerekir ki, Şia din önderlerinin onayladığı "takiyye" ile tanınır, öyle ki takiyye uygulaması ve metodu, Şia'nın belirtilerinden biri olarak bilinir. "Şia"yla "takiyye"nin ilişkisi, birbirinden ayrılmayan "Hatem" ve "cömertlik" ilişkisi gibi bilinir. Bütün din önderleri takiyye yaptılar. O hâlde onlardan biri olan İmam Hüseyin (a.s) neden takiyye yapmadı ve kıyam etti. Takiyye yapmak câizse, gerekli tüm şartlar oluşmasına

rağmen neden İmam Hüseyin (a.s) takiiyeye yanaşmadı. Takiiye câiz değilse, o hâlde neden diğer Ehlibeyt İmamları takiiye yaptılar ve insanlara takiiyeyi emrettiler?

Ayrıca, takiiye başlı başına ele alınması ve incelenmesi gereken önemli bir konudur; sadece Ehlibeyt İmamları bağlamında değerlendirmemek gerekir. Ehlibeyt İmamları'nın tutumları farklı olsun veya hepsinin tutumu aynı olsun; örneğin hepsinin takiiye yaptığını veya hiç birinin takiiye yapmadığını varsaysak bile takiiye tartışılmalıdır. Aslında bu mevzu usul ilmini ilgilendirir. Kelam ve usul ilmi açısından esasen takiiyenin doğru olup olmadığı veya Kur'ân ve akılla bağdaşıp bağdaşmadığı tartışılabilir.

Şunu da belirtelim ki, her ne kadar takiiye Şia'ya özgü bilirse ve halk arasında diğer ekollerin takiiyeyi kabul etmediği yaygın olsa da bu söz doğru değildir; çünkü Şia dışındaki diğer ekollerde de takiiye vardır.

Bu da, Kur'ân'ın tahrif olması mevzusu gibi Şia'ya has konulardan bilinmiştir; oysa her ne kadar bazı Şiîler Kur'ân'ın tahrif olduğunu söylemişlerse de bunu söyleyen Sünnîler de vardır; Kur'ân-ı Kerim'in tahrif olduğunu söyleyen Sünnîlerin sayısı bunu ileri süren Şiîlerin sayısından hiç de az değildir. Tabii ki Ehlişünnet ulemasının tümü Kur'ân-ı Kerim'in tahrif olduğunu kabul etmediği gibi Şia ulemasının da tümü Kur'ân'ın tahrif olduğunu reddetmişlerdir. Bunu bir örnek olarak söyledim; şimdilik Kur'ân-ı Kerim'in tahrif olması mevzusuna girmek istemiyorum.

Bu konu takiiye mevzuuyla sınırlandırılmamalı ve daha kapsamlı değerlendirilmelidir. Şöyle ki takiiye söz konusu olmayan durumlarda bile ilk etapta Ehlibeyt İmamları'nın tutum ve uygulamaları arasında çelişki kaydedildiğini söyleyebiliriz. Örneğin Resul-i Ekrem'in (s.a.a) sünnet ve uygulaması Emirü'l-Müminin Ali'nin (a.s) tutum ve uygulamasıyla farklı olabilir veya her ikisinin metodu bir olduğu

hâlde İmam Muhammed Bâkır'ın (a.s) ve İmam Cafer Sadık'ın (a.s) uygulamaları onlarla farklı olabilir. Bu zahîrî çelişki çok görünmektedir; örnek olarak onlardan bazılarına değineceğiz:

Bizim açımızdan hepsi masum olduğuna, sözleri gibi davranışları da hüccet olduğuna göre pratikte vazifemiz nedir? Hangisinin tutum ve tavrına uymalıyız?

Biz, tertemiz Ehlîbeyt'in imametini kabul edip söz ve davranışlarını hüccet bildiğimiz, Resul-i Ekrem'in (s.a.a) bizi onlara yönlendirdiğine inandığımız için dinî kaynak ve eser bakımından Ehlisünnet ve'l-Cemaat'ten daha zenginiz; onlardan daha fazla hadise ve rivayete sahibiz. Onlardan daha fazla ahlakî ve toplumsal hikmetlere sahibiz. Onlardan fazla dua hazinemiz var. Bizzat dualar başlı başına incelenmesi gereken bir konudur; çünkü dualar ahlâkî ve toplumsal öğretilerin büyük bir bölümünü içerir. Onlarda bizim kadar siyer ve sünnet söz konusu değildir; bu açıdan da biz daha zenginiz.

Dolayısıyla hesaplayanlar Ehlisünnet'in bütün *Sihah-i Sitte*'sinde bizim *el-Kâfi* kadar hadis olmadığını söylemektedirler. Ben bunu çok önce okumuştum; kendim hesaplayıp karşılaştırmış değilim; başkalarından naklediyorum. Şimdi ikisindeki hadis sayısı aklımda değil. Fakat hatırladığım kadarıyla *el-Kâfi*'de on altı binin üzerinde hadis var. Bu da başlı başına Şia için bir iftihar kaynağı sayılmış; işte bu nedenle Şia (Ehlisünnet'te olduğu gibi) kıyas ve istihsan yapmaya gerek duymamış ve sürekli bununla övünmüştür.

Şimdi Şia'nın kuvvet noktası sayılan bu mevzu yukarıdaki problemi göz önünde bulundurarak onun zaaf noktası sayılıp Şia'nın izlediği bir tek masum ve önder olmadığı, birden çok masum önderleri olduğu, bu önderlerin her birinden farklı davranış ve uygulamalar nakledildiği için Şia'nın bir nevi şaşkınlık ve dalalet içerisinde olduğu, bunun

kendisi de dini uğursuz amaçları için vesile edinen ve fesadı kutsal bir güçle donatmak isteyen kişilerin eline iyi bir bahane verdiği, isteyen herkesin belli bir konuda Ehlibeyt İmamları'nın herhangi birinden nakledilen bir hadis ve davranışı delil getireceği; bunun ise karışıklık, sabit bir ahlâkî ve toplumsal ilkeye sahip olmama sonucunu doğurduğu söylenebilir; sabit bir ilkeye sahip olmayan ve her bir ferdi kendine has bir düşünce tarzına sahip olan bir milletin ise ne kadar feci bir durumda olduğu açıktır. Bu ise tıpkı "Hastanın doktorları çok olursa iyileşme ümidi olmaz" deyiminin açık bir örneğidir.

Gerçekten de görünüşte birbirine ters ve zıt olan bu davranış ve uygulamalar üzerinde durulup dikkatli bir şekilde incelenmezse bu olumsuz sonucu doğurur; yani ister birbirinden farklı uygulamalar sergileyen önderlerimiz olsun, ister önderlerimizin hepsi tek bir uygulamaya sahip oldukları hâlde görünüşte uygulamaları farklı olsun ve hatta ister bir önderimiz olsun, ama çeşitli yerlerde farklı metotlar sergilediği görünsün; bu metot farklılıklarını belli bir ilke üzerine oturtamazsak yukarıda değinilen karışıklık kaçınılmaz olacaktır.

Örneğin, Resul-i Ekrem'e (s.a.a) baktığımızda onun fakir bir hayat sürdürdüğünü, arpa ekmeği yediğini ve yamalı elbise giydiğini görürüz; Emirü'l-Müminin Ali de (a.s) aynı şekilde. Kur'ân-ı Kerim'de de şöyle buyurulmuştur:

Allah ve ahiret gününü umanlar için size Allah'ın Resulünde güzel bir örnek vardır.¹

O hâlde herkes Resulullah'ı (s.a.a) örnek alıp; fakirane bir hayat sürmeli, arpa ekmeği yiyip yamalı elbise giymelidir, diyoruz. Fakat İmam Hasan Müçteba'nın (a.s) hayatına baktığımızda veya İmam Cafer Sadık'ın (a.s) ve İmam Rı-

1- Ahzab, 21.

za'nın (a.s) yaşamına göz attığımızda, onların fakirane yaşamadıklarını, güzel yemekler yediklerini, güzel elbiseler giydiklerini, iyi binekleri olduğunu ve dünya nimetlerinden yararlandıklarını görürüz. İmam Cafer Sadık (a.s) birinin evine gittiğinde adamın zengin olduğu hâlde küçük bir evde yaşadığını görünce, "Niçin kendin için daha büyük bir ev satın almıyorsun?" diye sordu. Adam, "Bu ev, babamın evidir; babam bu evde yaşıyordu." cevabını verdi. İmam bunun üzerine şöyle buyurdu:

Ya baban idrak etmiyorduydu!? Sen de idrak etmeyecek misin? Sen ömür boyu babanın idraksizliğinin cezasını mı çekmek istiyorsun!

Bunlar görünüşte birbiriyle çelişen ve Şia için zaaf noktası sayılabilecek şeylerdir. Fakat işin aslı bu şekilde değildir. Ben bu örneği ele alarak onun, Şia'nın zaaf noktası değil kuvvet noktası olduğunun altını çizmek istiyorum.

Her şeyden önce şuna dikkat etmek gerekir: Aramızda yirmi veya otuz yıl bir masum önderin yaşadığını düşünelim, bir de onun 250 yıl aramızda bulunduğunu varsayalım; elbette aramızda sadece yirmi yıl bulursa o önderin farklı şartlarda davranışı ve hareketlerini görebilecek kadar değişiklik ve farklı konular söz konusu olmayacağı için sürekli değişim hâlinde olan bu dünyada nasıl davranmamız ve yaşam koşulları değişmekte olan hayatta dinin genel ilkelerini çeşitli ve değişken konularda nasıl uyarlamamız gerektiği konusunda uzmanlık kazanıp yeterli bilgiye sahip olamayız; çünkü tıpkı teorik ve pratik derslerde olduğu gibi dinde de bir beyan, tatbik ve amel vardır. Pratik dersler, teorilerin farklı ve cüzî mevzularla tatbik şeklidir.

Fakat 250 yıl farklı olaylarla karşılaşım onları bize izah eden masum bir önderimiz olursa din öğretilerinin hakikatini daha iyi anlar ve körü körüne bir bağnazlık ve "delilsiz kabullenme" veya "zatla arazı karıştırma" mantığından kur-

tuluruz. "Zatla arazi karıştırma" yani, birlikte olan iki şeyden birinin üçüncü bir şeyde etkili olması ve diğerinin ise üçüncü şeyle birlikteliğinin asaletinin olmayışı, aksine birincisiyle tesadüf sonucu birlikte olması ve bizim ise yanılarak üçüncü şeyi onun gerektirdiğini sanmamız anlamındadır.

Örneğin bir yerde A ve B'nin birlikte olduğunu ve A'nın C'yi meydana getirdiğini varsayın. Daha sonra biz C'yi B'nin meydana getirdiğini veya A'nın C'yi meydana getirmesinde B'nin de katkısı olduğunu sanıyoruz.

Şüphesiz din önderlerinin uygulamalarında da, her biri bir zamanda yaşamış, zaman ve ortamlarının gereksinimleri olmuş ve her biri kendi zamanının koşulları doğrultusunda hareket etmek zorunda kalmıştır; yani din, halkı zaman gereksinimlerine karşı serbest bırakmıştır. Masum önderlerin birden fazla oluşu veya bir önderin uzun ömürlü oluşu, din talimatı hakikatlerini zaman gereksinimlerinden soyutlayarak, onların özünü alıp zaman gereksinimlerini bırakmada daha iyi rol ifa edebilir. Nitekim Resulullah (s.a.a) din hakikatinin gerektirmesi nedeniyle bir girişimde bulunurken, zaman gereksinimi nedeniyle de daha farklı bir şey yapabilir. Yukarıda değindiğim meşhur fakirane yaşam örneğinde olduğu gibi; Resul-i Ekrem (s.a.a) fakirane bir yaşam sürdüğü hâlde İmam Cafer Sadık (a.s) böyle yaşamamıştır. Şimdi bu mevzuu daha iyi anlatacak bir öyküyü hatırlatalım:

el-Kâfi ve *Tuhefu'l-Ukul* kitaplarında geçen meşhur bir hadiste şöyle geçer. Süfyan-i Sevrî İmam Cafer Sadık'ın (a.s) huzuruna varır. İmam'ın yumuşak bir elbise giydiğini görür. "Resulullah (s.a.a) böyle bir elbise giymiyordu." diye itiraz eder. İmam bunun üzerine şöyle buyurur:

Resulullah'ın (s.a.a) böyle yaptığı için insanların kıyamete kadar böyle yapması gerektiğini mi sanıyorsun sen?! Bunun İslâm'ın emirlerinden olmadığını bilmiyor musun sen?! Düşünüp akletmen, zaman ve mekânın şartlarını göz

önünde bulundurman gerekir. O dönemde Resulullah'ın (s.a.a) yaşamı normal bir yaşamdı. İslâm eşitlik ve beraberliği emreder. İnsanların çoğunun o dönemde nasıl yaşadığına bakmak gerekir. Elbette o toplumun önderi olan ve insanların uğruna can ve mallarını sunduğu Resulullah (s.a.a) için her türlü yaşam imkânı vardı. Fakat Resulullah (s.a.a) halkın genelinin yaşamını göz önünde bulundurarak hiçbir zaman kendisi için özel bir statü istemedi. İslâm dini insanların derdine ortak olmayı, eşitliği, adaleti, insafı olmayı, fakirlerin ruhunda ukde oluşmaması, arkadaş, komşu veya onun hareketlerini izleyen kişinin rahatsız olmaması için yumuşak ve ılımlı olmayı emreder. Resulullah'ın (s.a.a) döneminde yaşam şartları bu kadar geniş ve kolay olsaydı o da kesinlikle böyle davranmazdı.

İnsanlar şöyle veya böyle, eski veya yeni bir elbise giymekte, şu veya bu parçayı seçmekte, şu veya bu şekilde giyinmekte serbesttir. Din bu gibi şeylere önem vermez; önem verdiği konular yukarıda değindiğimiz şeylerdir (yani dert ortagi olmak, eşitlik, beraberlik, adalet ve insaf gibi ilkelerdir.)

Daha sonra şöyle buyurdu: Durumum hoşuna gitmese bile şunu bil ki ben sürekli malıma taalluk eden hakları gözetirim... O hâlde benim davranışım Resulullah'ın (s.a.a) davranışı arasında temel ve manevi bir fark yoktur.

Dolayısıyla İmam Cafer Sadık'ın (a.s), kuraklık yılında kendisinin malî işleriyle sorumlu kişiye "Git, ambarımızda biriken buğdayları sat ve bundan böyle ekmeğimizi günlük olarak temin edelim." dediğini görürüz. (Pazardaki ekmeğe, buğday ve arpa karışımından pişiriliyordu) İslâm dini buğday veya arpa ekmeği ye veya buğdayla arpayı karıştır demiyor. Halk arasında davranışın insaf, adalet ve ihsan üzerine olmalıdır diyor. Biz Resulullah'la (s.a.a) İmam Cafer Sadık'ın (a.s) siyeri arasındaki bu farktan İslâm dininin ruhunu ve hakikatini daha iyi anlıyoruz.

İmam Cafer Sadık (a.s) bu açıklamayı yapmasaydı biz Resulullah'ın (s.a.a) zamanının gereksinimlerinden olan o davranışını, İslâm dininin buyruklarından biri olarak algılar ve buna "peygamberi izleyin" buyuran Ahzab Suresi'nin 21. ayetini de ekler ve kıyamete kadar insanları kurduğumuz bu önerenin esiri ederdik. Fakat İmam Cafer Sadık'ın (a.s) buyruğu ve açıklaması, onunla Resulullah'ın (s.a.a) davranışı arasındaki farklılık bize yapıcı bir ders çıkarmamıza vesile olmakta, bizi kör ve kuru bağınazlıktan çıkarıp ruh ve manayla tanıştırmaktadır. Elbette burada İmam Cafer Sadık'ın (a.s) bizzat açıklaması vardır. Fakat İmam'ın buyruğu da olmasaydı kendimiz böyle bir düşünce seviyesine sahip olup bunları birbirine zıt ve çelişkili görmememiz gerekirdi.

Bu bağınazlık özellikle Ahbarîlerde fazladır; onlar sigara içmeyi bile haram bilirler. Dolayısıyla farklı uygulamalarda gözlenen zıtlık ve çelişkiyi ortadan kaldırmanın yollarından biri, zaman gereksinimlerindeki farklılıklar kanalıyla işi örf açısından halletmektir. Hatta sözlü çelişkileri çözümlemede bile ulemamızın dikkatinden kaçan bu yoldan yararlanabiliriz.

Yine bir başka örnek verelim: Hz. Ali'ye (a.s) kendisinin naklettiği, *"Sakalınızı değiştirin ve Yahudilere benzemeyin."* hadisi uyarınca neden sakalına kına yakmadığını sorduklarında şöyle buyurdu: "Bu emir, Resulullah'ın (s.a.a) dönemine hastır; düşmanın karşımızdakiler bir grup yaşlı ve işten düşmüş kişilerdir, dememeleri için bu bir savaş taktiği idi. Resul-i Ekrem'in (s.a.a) kullandığı bir savaş hilesiydi. Fakat bugün kişi bu konuda serbesttir."

Şimdi eğer Hz. Ali (a.s) olmasaydı, böyle bir açıklamada bulunmasaydı, biz "Resulullah, sakalınıza kına yakın buyurmuştur." deyip kıyamete kadar insanların sakallarıyla uğraşır ve onlardan sakallarını boyamalarını isterdik. O hâlde bu da çelişkiyi halletmenin yollarından biridir. Elbette bu iş için mevzuu tüm ayrıntılarıyla incelemek gerekir.

Hiç unutmam; müstakil düşünen bir alim, Allah'ın kullara nasıl yetki verdiği (adalet bakanının yetkileri gibi) doğrultusunda bayağı gürültü de çıkaran tefviz (Allah'ın işleri tamamen kullara bırakması) rivayetleri konusunda diyordu ki, örneğin...¹

Şunu bilmemiz gerekir ki din eğitilerinin ruhunu teşkil eden, Allah'ın genel emirlerini oluşturan bir takım meseleler vardır. Bunlar kesinlikle değişmezler. Bu meseleler insanoğlunun genel ve yüce maslahatlarından kaynaklanmaktadır. İnsanoğlu var oldukça bu emirler de olacaktır. Beşer, beşer olması açısından bu emirlere uymak zorundadır.

1- [Şehid Mutahhari bu şekilde not almıştır.]

HZ. ALİ'NİN (A.S) SORUNLARI

Bismillahirrahmanirrahim

Hamd âlemlerin Rabbi Allah'a özgüdür; bütün mahlukatın yaratıcısı O'dur. Salat ve selâm Allah'ın kulu, elçisi, habibi, seçtiği, sırrının koruyucusu, risaletinin mübelliği, efendimiz, peygamberimiz, mevlamız Ebu'l-Kasım Muhammed'e ve onun tertemiz ve masum Ehlibeyti'ne olsun.

Hz. Ali'nin (a.s) sözlerinden:

Beni bırakın ve başka birinin peşine gidin. Çok yönlü ve rengarenk bir geleceğe doğru ilerlemekteyiz. Ufukları sis bürümüş; anayol çıkmaz yola dönüşmüştür. Şunu bilin ki, davetinize icabet edecek olursam size kendi bildiğim gibi davranacağım.

Biliyoruz ki, Ali (a.s) ilk üç halifenin hilâfeti döneminde hilâfetin kendine ait olduğunu söylemekten sakınmıyordu; fakat buna rağmen Osman'ın kanlı bir devrim sonucu öldürülmesinden sonra insanlar Ali'nin (a.s) evine hücum ettikleri, etrafını sarıp kendisine biat etmek ve hilâfete geçmesi için çok ısrar ettikleri hâlde Ali (a.s) kabul etmeyip hilâfete geçmekten sakındı.

Yukarıda arzettiğim cümleler *Nehcü'l-Belâğ'a* da geçer. Buyuruyor ki: *"Bırakın beni ve başka birinin peşine gidin."* Daha sonra kimsenin Ali'nin Resulullah'tan (s.a.a) sonra hilâfete ve hükümete kendisini layık görmediğini düşünmemesi için hilâfetten sakınmasının nedenini açıklayıp durumun çok karışık olduğunu ve içinden çıkılması güç olay-

ların yaşanacağını dile getirip, *"Biz çok yönlü ve rengarenk bir geleceğe doğru ilerlemekteyiz."* buyuruyor. Yani önümüzde karışık, çok yönlü ve rengarenk olaylar var. Açık-seçik bir geleceğimiz yok bizim. Çeşitli çehreleri ve farklı renkleri olan bir gelecek söz konusudur.

İmam (a.s) daha sonra konuyu bir cümlede şöyle anlatıyor: *"Ufukları sis bürümüş."* Hava aşırı sisli olunca insan önünü göremez. *"Anayol çıkmaz yola dönüşmüş, tanınmaz olmuş."* İnsanlar artık ana yolu teşhis etmemektedir. Fakat sonunda hücceti tamamlamak için şöyle buyuruyor: *"Şunu bilin ki, hilâfete geçecek olursam sizin istediğiniz gibi değil, kendi bildiğim gibi davranacağım size."* İşte bu nedenle sözlerini şu cümlelerle noktaladı:

Beni kendi hâlime bırakın; şimdilik emir olmak-tansa daha önce olduğu gibi vezir olmam daha iyidir.

Bu cümleler Hz. Ali'nin (a.s) kendi hilâfeti döneminde bir çok problem ve sıkıntılarla karşılaşacağını tahmin ettiğini göstermektedir; daha sonra baş gösterecek ve vuku bulacak sorunlardan bahsetmektedir. O sorunlar nelerdi? Bir oturumda o sıkıntıların tümünü size açıklamam mümkün değildir. Ben yalnızca Ali'nin (a.s) büyük sıkıntısını anlatmak istiyorum. Diğer sorunlara kısaca değinip Hz. Ali'nin (a.s) en büyük sıkıntısı ve karşılaştığı en büyük problem üzerinde duracağım.

Osman'ın Öldürülmesi Sorunu (Nifak Sorunu)

Hz. Ali'nin (a.s), "çok müphem bir geleceğimiz var" sözüyle işaret ettiği ilk sorun Osman'ın öldürülmesiydi. Ali (a.s) öyle bir hilâfetin mirasçısı oluyordu ki, ayaklanan devrimciler kendisinden önceki halifeyi öldürmüş, hatta onun defnedilmesine bile müsaade etmemiş ve birçok itirazları

vardı. Şimdi bu devrimci grup Ali'nin (a.s) safına geçmiştir. Diğer insanlar ne düşünecekler? Herkes devrimciler gibi düşünmüyorlardı ya. Ali'nin (a.s) düşüncesi ise ne devrimcilerle bağdaşıyor, ne onların muhalifleriyle ve ne de genel halkla.

Bir tarafta Osman ve etrafındakiler ve onların yaptığı o kadar zulüm, sitem, adaletsizlik ve kendi akrabalarına tanıdıkları özel haklar, diğer tarafta Hicaz, Medine, Basra, Kufe, Mısır ve diğer yerlerden gelen itiraz ve tenkillerini dile getiren öfkeli ve kızgın gruplar; bu arada Osman'ın teslim olmayışı ve Ali'nin devrimcilerle Osman arasında elçi ve aracı olması; bu da ilginç bir olaydır; Ali (a.s) Osman'ın davranışına karşıdır; aynı zamanda halife öldürme gibi bir geleneğin temelini atılmasını da istemiyor. Halifenin öldürülmesi sonucu Müslümanlar arasında fitne çıkmasına taraftar değil; bu da kendi başına geniş bir konudur.¹ Osman'ın davranışlarına itiraz etmekte ve onu izlediği yoldan alıkoyup doğru yola sevk etmeye, böylece devrimcilerin ateşini söndürüp fitneyi yatıştırmaya çalışmaktadır. Fakat ne Osman ve taraftarları (izledikleri yoldan vazgeçtiler) ve ne de devrimciler başlattıkları devrimi bıraktılar; dolayısıyla bu hareket böyle bir sonuç doğurdu.

Ali (a.s) Osman'ın öldürülmesinin [fitne çıkaracak] bir konu olduğunu biliyordu; özellikle bunca zaman sonra sosyolog ve İslâm tarihini inceleyen tarihçilerin keşfettikleri (ancak *Nehcü'l-Belâğ'a* da açıklanan) ve insanı hayrete düşüren, Osman'ın katlinde kendi taraftarlarından bazılarının da rolü olduğu konusu göz önünde bulundurulacak olursa konunun ne kadar fitne çıkarmaya müsait olduğu anlaşılacaktır. Onlar Osman'ın öldürülmesini ve İslâm dünyasında fitne çıkmasını amaçlamış, böylece bu bulanmış sudan kendi

1- Hz. Ali (a.s) *Nehcü'l-Belâğ'a*'nın on dört yerinde Osman'ın öldürülmesi olayından bahsetmiştir.

amaçları doğrultusunda yararlanmak istemişlerdir. (Bu konular *Nehcü'l-Belâğ'a* da işlenmiştir.) Osman'ın öldürülmesinde özellikle Muaviye'nin tam anlamıyla parmağı vardı. Osman'ın öldürülmesi için gizlice bu fitneyi daha da alevlendirmeye, böylece Osman'ın öldürülmesinden (kendi uğursuz amaçları doğrultusunda) yararlanmaya çalışıyordu. Bu, hakkında daha fazla konuşmayacağım bir sorundur...

Ali'nin (a.s) muhalifleriyle Resulullah'ın (s.a.a) muhalifleri arasındaki fark şuydu: Resulullah'ın muhalifleri kâfir, putperest bir grup olup putperestlik sloganıyla onunla mücadele etmekte, Allah ve tevhidi inkâr etmekte ve bu işi açıkça herkesin gözleri önünde yapmaktaydılar. Açıkça "Hu-bel'i yüceltin; yaşasın Hubel" diyerek mücadele ediyorlardı. Bunun karşısında Resulullah'ın (s.a.a) da açık bir sloganı vardı: "Allah daha ulu ve yücedir."

Fakat Ali (a.s) görünüşte Müslüman olan, ama gerçekte Müslüman olmayan, İslâmî sloganlar atan, fakat hedefleri İslâm'la zıt olan bilgili ve dinsiz bir grupla karşı karşıyaydı. Muaviye'nin babası Ebu Süfyan "Hubel'i yüceltin" sloganıyla Resulullah'a (s.a.a) karşı savaşa çıkıyordu; dolayısıyla Resul-i Ekrem (s.a.a) onunla daha kolay mücadele edebilirdi. Ebu Süfyan oğlu Muaviye, Ebu Süfyan'ın ruhunu taşıyor ve onun hedefini amaçlıyordu; fakat o, "**Kim mazlum olarak öldürülürse onun velisine (yakın akrabalarına, mazlum olarak öldürülen yakınlarının kanını talep etmeleri için) yetki (güç ve hak) vermişizdir.**"¹ ayetini slogan ederek bu hedefini gerçekleştirmek istiyordu.

Evet; bu çok güzel bir slogandır. Fakat neden bir kişi kalkıp da Muaviye'den, Osman'ın kanının şer'i velisinin kim olduğunu sormuyor?! Seninle dört bel yukarıda soy bağılılığı bulunan bir kimsenin kanından sana ne?! Osman'ın oğlu

1- İsrâ, 33.

var; ona senden daha yakın akrabaları var; ayrıca Osman'ın öldürülmesinin Ali'yle ne ilgisi var?! Fakat Muaviye gibi hi-
lekâr bir kişi bu sözleri dinlemez bile; o, bu vesileden (uğur-
suz amaçları doğrultusunda) yararlanmak istiyordu.

Muaviye, Osman'ın etrafındaki casuslarına, halife öldü-
rülür öldürülmez hemen kanlı gömleğini kendisine getirme-
lerini tembih etmişti. Osman öldürülünce gömleğinin kanı-
nın kurumasına fırsat vermeden kanlı gömleğini eşinin
parmağıyla¹ birlikte Muaviye'ye gönderdiler. Osman'ın kan-
lı gömleği ve eşinin kesik parmakları Muaviye'ye ulaşınca
sevinçten içi içine sığmıyordu. Osman'ın karısının kesik par-
maklarını minberinin yanına asmalarını emretti. Sonra Mua-
viye şöyle konuştu: "Ey insanlar! Zulüm dünyayı sardı. İslâm
yok oldu. Bunlar halifenin karısının kesik parmaklarıdır."

Daha sonra Osman'ın kanlı gömleği bir sopaya takılıp
mescide veya başka bir yere götürüldü. Kendisi de orada
oturup mazlum halifeye ağlamaya başladı. Şam'da uzun bir
zaman Osman için ağıt okuttu, halkı ağlattı ve böylece Os-
man'ın kanını talep etmek için insanları hazırladı. Osman'ın
kanını kimden talep edelim? Tabii ki Ali'den. Ali (a.s) kendi-
sine biat eden devrimcilerle iş birliği yapıyordu; eğer iş birliği
yapmıyor idiyse o hâlde neden şimdi onlar Ali'nin ordu-
sunda yer almışlar? Bu da büyük bir sorun. Cemel ve Sıffin
savaşlarını da kötü maksatlı kişilerin aracılığıyla bu sorun
meydana getirdi. Bu iki savaş bu bahaneyle vuku buldu.

Adaletin İcrasında Taviz Yok

Hz. Ali'nin (a.s) bir açıdan kendi davranışıyla ve diğer
açıdan Müslümanların değişimiyle ilgili diğer sorunları da

1- Devrimciler Osman'ı öldürmek isteyince eşi kendisini Os-
man'ın üzerine attı. Osman'a indirmek istedikleri bir kılıç darbesi eşi-
nin eline isabet etti ve bir veya iki parmağı koptu.

vardı. Ali, İslâm hükümlerinin uygulanmasında taviz vermeyen bir kişiydi. Resul-i Ekrem'den (s.a.a) sonra İslâm toplumu yıllarca nüfuz sahibi kişilere imtiyaz tanımaya alışkanlık kazanmıştı. Bu konuda Ali (a.s) şaşkıncu bir sebat sergilemiş ve şöyle demişti: "Ben adaletten bir kıl ucu kadar sapacak bir kişi değilim." Hatta ashabı gelip, "Azıcık taviz versen, yumuşak davransan." diyorlardı. Fakat onlara şöyle cevap vermişti:

Siz benden zulmetme ve zayıf kişilerin hakkını çiğneme pahasına siyasette muvaffakiyet kazanmamı mı istiyorsunuz?! Vallahi! Gece ve gündüz olduğu müddetçe, gökte bir yıldız hareket ettiği sürece ben böyle bir şeye razı olmam.¹

Siyasette Sadakat ve Netlik

İmam Ali'nin (a.s) hilâfetinin üçüncü sorunu siyasette de gözetdiği sadakat ve netlik idi. Bu da dostlarından bazılarının hoşuna gitmiyordu, onlar şöyle diyorlardı: "Siyasette bu kadar sadakat ve netliğe gerek yoktur; siyasete biraz hile katmak gerekir. Siyasetin tadı hilekârlıktır." (Bütün bu naklettiklerim *Nehcü'l-Belâğa*'da geçer.) Hatta bazıları, "Ali siyaset bilmiyor; baksana Muaviye nasıl siyaset yapıyor!" diyorlardı. Ali (a.s) ise şöyle karşılık veriyordu:

Vallahi (yanılıyorsunuz) Muaviye benden dahi değildir. O hilekârdır; fasıktır; ben hile yapmak istemiyorum. Ben hakikat yolundan sapmak, fısku fücur işlemek istemiyorum. Allah Tebarek ve Teala hilekârlıktan nefret etmeseydi o zaman dünyanın en zeki ve uyanık adamının Ali olduğunu görürdünüz; hilekârlık fısku fücurdur. Böyle fücurlar küfürdür ve ben kıyamet günü hilekârların ellerinde bir bayrak olduğu

1- Nehcü'l-Belâğa, 124. hutbe.

hâlde haşrolacağını (zahiren aldananların da aldatanların bayrağı altında toplanacaklarını kastediyor) biliyorum."¹

Bu da Ali'nin (a.s) karşılaştığı diğer bir sorundu.

Hz. Ali'nin (a.s) Asıl Sorunu, Haricîler

Burada arz etmek istediğim asıl sorun başkadır; şimdiye kadar arz ettiklerim bu sorun için giriş konumunda idi ve o da şu ki: Resul-i Ekrem'in (s.a.a) döneminde, Hazretin oluşturduğu tabaka, bir inkılabı yaşayarak oluşan ve bir grubun bir bayrak altında toplanmasından ibaret değildi. Resulullah (s.a.a) bir tabakayı eğitmiş, fakih etmiş, adım adım ileri götürmüştü, İslâmî talim ve terbiyeyi tedricen onların ruhuna yerleştirmiştir; Resulullah (s.a.a) on üç yıl Mekke'de idi; bu süre içerisinde Kureyş'ten çeşitli işkence, sıkıntı ve zahmetler görmüş, fakat sürekli sabırlı olmayı emretmiş, ashabı her ne kadar, "Ey Allah'ın Resülü! Kendimizi savunmamıza izin ver; ne kadar sabredelim; bunların bizden ne kadar insanları öldürmesine, işkence etmesine müsaade edelim?! Bizi Hicazın bu kızgın kumları üzerine yatırıp göğsümüze taş bırakmalarına, kırbaçlamalarına ne kadar tahammül edelim?!" dediyse de Resulullah (s.a.a) cihat ve savunma izni vermiyordu. Sonunda sadece hicret etmeye izin verince bir grup Habeşistan'a hicret etti; bu hicretin çok yararı oldu.

Resulullah (s.a.a) on üç yıl boyunca ne yapıyordu? Eğitim veriyordu, talim ve terbiye ediyordu; yani İslâm dininin temel çekirdeğini oluşturuyordu. Hicret ettiklerinde belki bin kişi olan o grup, İslâm'ın ruhuyla tanışan ve çoğu İslâm ahlâkını alan kişilerdi. Bir hareketin birinci şartı, talim görmüş, eğitilmiş, hedef ve kurallar doğrultusunda taktiklerle aşına olan bir ekibe sahip olmaktır. Bunlar merkezî bir çe-

1- Nehcü'l-Belâğa, 198. hutbe.

kirdek hâline getirilebilir ve daha sonra gelenler bunların öğrencisi olup kendilerini bunlarla tatbik edebilirler. İslâm'ın muvaffakiyetinin sırrı budur işte.

Dolayısıyla, İmam Ali'yle (a.s) Resul-i Ekrem'in (s.a.a) durumu arasındaki farklardan biri, Resulullah'ın (s.a.a) kâfirlerle, yani apaçık ve perdesiz bir küfürle, açıkça ben küfrüm diyen bir küfürle karşı karşıya olması; fakat Hz. Ali'nin (a.s) perde altındaki küfürle, yani nifakla karşı karşıya olmasıydı. İslâm perdesi altında, kutsallık ve takva perdesi altında, Kur'ân bayrağı ve Kur'ân'ın zahiri altında kâfirlerin hedefini güden bir kavimle karşı karşıyaydı.

İkinci fark şuydu ki, halifelerin döneminde, özellikle Osman'ın döneminde Hz. Resulullah'ın (s.a.a) aldığı talim ve terbiyenin peşinden gerektiği gibi gitmediler; oldukça fazla İslâmî fetihler yapıldı. Fetihler tek başına bir şey yapamazdı. Resul-i Ekrem (s.a.a) on üç yıl Mekke'de kaldı ve Müslümanların kendilerini savunmalarına bile müsaade etmedi; çünkü kişiler daha bu savunma ve cihada layık değillerdi. Cihat ve fetihler yapılacaksa da İslâmî kültürün yayılışıyla orantılı ve uyumlu olmalıdır; yani bir taraftan fetihler yapıldığı gibi diğer taraftan da onunla orantılı olarak İslâmî kültür de genişlemeli, yayılmalıydı. Müslüman olan insanlar ve hatta İslâm'a cezp olan kişiler İslâm dininin temel ilkelerini, gerçeklerini ve hedeflerini, İslâm'ın dış görünümü ve çekirdeğini anlamalı, tanımalıydılar.

Fakat halifelerin dönemindeki bu gaflet sonucu İslâm dünyasında yaşanan şeylerden biri de İslâm toplumunda İslâm dinini seven, bu dine inanan, fakat sadece İslâm'ın zahirini tanıyan, İslâm'ın ruhuyla tanışmayan bir tabakanın ortaya çıkmasıdır. Bu tabaka ne kadar kendini zorluyordusa da, bu, marifet ve İslâm dininin hedeflerini tanıma üzerinde değil, sadece örneğin namaz kılmak üzerinde yoğunlaşıyordu. Fazla secde etmeleri sonucu İslâm dünyasında

alınları nasır bağlayan, secdede başlarını (haliya değil) yere, el ve dizlerini toprak ve kumlara bırakıp (bir saat, iki saat ve beş saat kadar) uzun secde yapmaları sonucu ellerinin içi ve diz kapakları nasır bağlayan kutsal görünümlü ve zahit bir tabaka oluştu. Hz. Ali (a.s) İbn Abbas'ı onların üzerine gönderdiği zaman, onlar Ali'ye (a.s) karşı baş kaldırıp ayaklanınca, İbn Abbas gelip onlar hakkında şunları söyledi:

Çok secde etmeleri sonucu alınları yaralanmış, elleri deve dizleri gibi nasır bağlamış, üzerlerinde zahitler gibi eski gömlekler bulunan, katı simalara sahip olan kişilerdir.

Şimdi su getirip havuzu doldur.*

İslâm dünyasında, İslâm eğitimiyle tanışmayan, fakat İslâm'ın zahirine sınımsız sarılan böyle bir tabaka; yani cahil dindar, sevaba düşkün mukaddesatçı oluştu. Ali (a.s) bu tabakayı şöyle tanımlamıştır:

Haşin, katı kalpli, zayıf iradeli, köle vasıflı bir halk saygın bir ruha sahip değildir; nereden çıktıkları belli olmayan düşük ve alçak insanlardır. Biri bu köşeden ve diğeri ise diğer bucaktan çıkmış. Nereden geldikleri belli olmayan temelsiz, köksüz insanlar. Şimdi gelip İslâm mektebinin birinci sınıfında oturup İslâm dersini almaları gereken, okur-yazarsız, bilgisiz, Kur'ân'ın ne olduğunu bilmeyen, Kur'ân'ın anlamını bilmeyen, Resulullah'ın (s.a.a) sünnetini anlamayan insanlar; bunlar eğitim almalı, terbiye edilmelidirler; bunlar İslâmî talim ve terbiyeyi almamışlar; bunlar Resulullah'ın (s.a.a) eğittiği muhacir ve ensardan değildir; İslâmî terbiyeden yoksun bir grup insanlardır.

Ali (a.s) öyle şartlar altında hilâfete geçiyor ki, hem Müslümanlar arasında, hem de diğer yerlerde böyle bir ta-

* "Gel de işin içinden çık şimdi" anlamına gelen bir deyimdir.

baka var; hatta kendi ordusu arasında bile bu tabakadan kişiler vardı. Bunun sonucu olarak da; defalarca duymuş olduğunuz Siffin Savaşı ve bu savaşla birlikte Muaviye ve Amr-ı As'ın hilesi vuku buldu. Onlar artık yenilmek üzere olduklarını ve bu yenilginin artık son yenilgi olduğunu hissedince bu tabakadan yararlanmak için plân hazırlıyorlar.

Dolayısıyla Kur'anları mızraklara vurmalarını emrediyorlar ve diyorlar ki: "Ey insanlar! Hepimiz Kur'ân ehliyiz; hepimiz kible ehliyiz. Neden savaşıyorsunuz? Buna rağmen savaşmak istiyorsanız; gelin Kur'anları vurun!" Bunun üzerine bu tabaka hemen savaşı bırakıp "Biz Kur'ân'la savaşmayız." dediler ve Ali'nin (a.s) huzuruna gelerek "Artık sorun halloldu. Kur'ân ortaya sürüldü. Ortada Kur'ân olunca da savaşmanın bir anlamı yoktur." dediler. Ali (a.s) şöyle cevap verdi:

Başından beri onlara, gelin Kur'ân'ı esas alarak hükmedelim, hakkın kimden yana olduğunu görelim söylediyimi bilmiyor musunuz? Bunlar yalan söylüyorlar; bunlar Kur'ân'ı hakem kılmış değillerdir; bunlar daha sonra tekrar Kur'ân'a karşı kıyam etmek için Kur'ân'ın cilt ve kağıtlarını siper etmişlerdir. Önemsemeyin. Ben sizin önderinizim; ben Kur'ân-ı natıkım. Vurun; ilerleyin.

Fakat onlar; "Hayret!! Neler söylüyorsun sen?! Şimdiye kadar biz seni iyi bir kişi biliyorduk; senin iyi bir kişi olduğunu söylüyorduk; belli oluyor ki sen de makam düşkünü birisin. Biz gidip Kur'ân'la mı savaştım yani?! Hayır; savaşmayız biz." dediler. Peki, olsun; savaşmayın siz.

Malik-i Eşter ilerlemekteydi. "Hemen Malik'e geri dönmesini emret; artık Kur'ân'la savaşmak yakışmaz." dediler. Çok baskı yaptılar. Bunun üzerine Ali (a.s) geri dönmesi için Malik'e haber saldı. Malik geri dönmeyerek, "Efendim müsaade edin. Bir iki saat kaldı; bunlar kesin bir yenilgiye uğ-

ramak üzereler." Gelip Malik geri dönmüyor, dediler. Bunun üzerine, "Ya Malik'i geri döndürürsün ya da buracıkta bu kılıçla seni paramparça ederiz (sayıları yirmi bin kişiydi). Sen Kur'ân'la mı savaşıyorsun?!" dediler. Ali (a.s), "Ey Malik! Ali'yi hayatta görmek istiyorsan geri dön." diye haber gönderdi.

Hakemeyn olayı gündeme geldi. Dediler ki, "Şimdi Kur'ân ortaya kondu; o hâlde iki hakem seçelim." Peki, olsun; hakem seçelim. Onlar şeytan (gibi kumaz) Amr-ı As'ı seçtiler. Ali ise uyanık bir alim olan İbn Abbas'ı önerdi. Fakat onlar, "hayır", dediler; "İbn Abbas senin amcan oğludur. Akrabandır senin. Seninle akrabalık bağı olmayan birini seçmemiz gerekir." dediler. Bunun üzerine "Peki, Malik-i Eşter'i seçin." buyurdu. Fakat yine, "Hayır; biz Malik-i Eşter'i kabul etmiyoruz." dediler. Diğer birkaç kişiyi de kabul etmediler. "Biz sadece Ebu Musa Eş'arî'yi kabul ederiz." dediler.

Kimdir bu Ebu Musa? Ali'nin ordusundan mı? Hayır; Ebu Musa Eş'arî daha önce Kufe valisiydi; Ali (a.s) onu valilikten almıştı. Ali'ye karşı kin besleyen bir kişiydi. Ebu Musa'yı getirdiler. Ebu Musa da Amr-ı As'a aldandı ve defalarca duyduğunuz ciddi bir işten ziyade oyuna benzeyen hile vuku buldu.

Aldandıklarını anlayınca, "hata ettik." dediler. "Hata ettik." söyleyerek hatalarını itiraf etmeleri de başka bir hatadır. Çünkü "Muaviye'yle savaşı bırakmakla hata ettik; onunla savaşmamız gerekirdi; bu, Kur'ân'la savaş değildi. Savaş Kur'ân'a karşı değil, Kur'ân'ın lehineydi." demediler. Aksine, "Bu hareketimiz doğrudur" dediler. Ve yine "Biz Ebu Musa'yı seçmekle hata ettik. İbn Abbas veya Malik-i Eşter'i göndermeliydik." de demediler. Onlar şöyle dediler: "Aslında Allah'ın dininde iki kişinin gelip hakemlik yapmasını kabul etmek küfürdü. Çünkü Kur'ân, 'Hüküm ancak Allah'ındır.' buyuruyor. Kur'ân, hüküm ancak Allah'ındır buyurdu-

ğu için hiç kimsenin hakemlik yapma hakkı yoktur. O hâlde esasen hakem tayin etmek küfür ve şirkti. Hepimiz kâfir olduk. Biz "Esteğfirullahe rabbî ve etubu ileyh" diyerek tövbe ettik." dediler. Sonra Ali'ye gelerek, "Ey Ali! Sen de bizim gibi kâfir oldun; sen de tövbe et." dediler.

(Şimdi asıl sorun neymiş bakın görün. Ali'nin sorunu Muaviye midir, yoksa bu ruhsuz inanca sahip olanlar mı? Ali'nin sorunu Amr-ı As mıdır, yoksa bu kuru inanca sahip olanlar mı?) Ali, "Yanıyorsunuz." buyurdu; "Hakemlik küfür değildir; siz bu ayetin manasını anlamış değilsiniz. **"Hüküm ancak Allah'ındır."** ayeti, yani kanun ancak Allah veya Allah'ın izin verdiği kimse tarafından konulmalıdır. Biz başka birinin gelip bize kanun belirtmesini istemedik. Biz, kanun Kur'ân'ın kanunudur; iki kişi gelip Kur'ân'a uygun hakemlik yapsın, dedik. Allah gelip de kişilerin ihtilafa düştükleri konularda hakemlik yapacak değildir herhâlde!"

Fakat onlar, "Böyle olması gerekir." dediler. Ali, "Ben hiçbir zaman işlemediğim bir günahı itiraf etmem ve asla şerriata aykırı olmayan bir şeyin şerriata aykırı olduğunu söylemem. Ben nasıl Allah ve Resulü'ne yalan bağlayıp ihtilaf konularında hakem seçiminin şerriata aykırı ve küfür olduğunu söylerim. Hayır; küfür değildir. Siz istediğinizi yapabilirsiniz." buyurdu.

Hz. Ali'nin Haricîlere Karşı Tutumu

Bunun üzerine Ali'yle yollarını ayırıp, "Ali'ye karşı isyan edenler" anlamında "Haricîler" isminde bir fırka oluşturdular. Bunlar Ali'yi içten içe yıktılar. Bunlar silahlı kıyama başlamadıkça Ali (a.s) mümkün olduğu kadar onlara karşı iyi davrandı; hatta onların beytülmalinden maaşlarını bile kesmedi; özgürlüklerini kısıtlamadı. İnsanların gözleri önünde gelip ona hakaret ediyorlardı; Ali ise yumuşak davranıyor, sabrediyordu. Ali minberde sohbet ederken onlar-

dan biri kalkıp sohbetini bölmek istiyordu. Bir gün Ali minberde konuşurken biri bir soru sordu. Ali bu soruyu anında çok güzel bir şekilde cevapladı. Ali'nin bu güzel cevabı herkesi hayrete düşürdü; belki tekbir de getirdiler. Orada olan Haricîlerden biri, "Allah canını alsın; ne kadar bilgili bir adam?!" dedi. Ashabı başına üşüşüp ona gereken cevabı vermek isteyince Ali, "Ne işiniz var onunla; o benim için kötü bir söz söyledi; en fazla siz de ona kötü bir şey söyleyebilirsiniz; hayır; ona dokunmayın." buyurdu.

Ali (a.s) namaz hâlindeydi; cemaat namazı kıldırıyordu. Müslümanların halifesiydi Ali -bakın ne kadar halim davranıyor Ali!-. Onlar namazda Ali'ye uymuyorlardı; Ali Müslüman değildir, Ali kâfir ve müşriktir, diyorlardı. Ali namazda Fatıha ve sureyi okurken onlardan İbn Kevva isminde birisi şu ayeti okudu: "**Andolsun! Sana da, senden öncekilere de kesinlikle vahyedilmiştir ki; eğer Allah'a ortak koşacak olursan kesinlikle amelin batıl olur.**"¹

Bu ayet Resulullah'a hitaben şöyle buyuruyor: "Ey Peygamber! Sana ve senden önceki peygamberlere vahyedildi; sen de ortak koşacak olursan tüm amellerin batıl olur. Veya o peygamberler de ortak koşacak olsalar tüm amelleri batıl olur."

İbn Kevva bu ayeti okuyarak şunu söylemek istemiştir: "Ey Ali! Senin ilk Müslüman olduğunu ve İslâm'da parlak bir geçmişe sahip olduğunu, büyük hizmetler yaptığını ve böylesine yüce bir ibadete sahip olduğunu kabul ediyoruz. Fakat müşrik olup Allah'a ortak koştuğun için Allah yanında hiçbir ecrin yoktur."

Peki Ali buna karşı nasıl davrandı? Ali (a.s), "**Kur'ân okununca onu dinleyin ve susun.**"² hükmü gereğince adam

1- Zümer, 65.

2- A'raf, 204.

yukarıdaki ayeti okurken susup dinledi. Ayet bitince namaza devam etti. Ali (a.s) namaza devam edince adam yine aynı ayeti tekrarladı. Ali (a.s) yine susup ayeti dinledi. Ayeti bitirince kaldığı yerden namaza devam etti. Adam bu hareketi üçüncü ve dördüncü defa tekrarlayınca artık Ali itina etmeyip şu ayeti okudu: "**Artık sabret. Allah'ın verdiği söz haktır. Ve ahirete inanmayanlar sakın seni telaşlandırmasınlar**"¹ ve daha sonra namazına devam etti.

Haricî Mezhebi'nin Temel İlkeleri

Acaba Haricîler bu kadarıyla yetindiler mi? Eğer bununla yetinmiş olsalardı Ali için büyük bir sorun olmazdı. Yavaş yavaş bir araya gelip bir topluluk, bir parti ve hatta bir mezhep oluşturdular; İslâmî bir mezhep meydana getirdiler ("İslâmî bir mezhep" derken onların gerçekten Müslüman olduklarını söylemek istemiyoruz; hayır, bizce onlar kâfirdirler.) İslâm dünyasında yeni bir mezhep oluşturdular ve bu mezhepleri için bir takım temel ilkeler ve ayrıntılar belirlediler.

Dediler ki: "Bizden olan, hem Osman'ın, hem de Ali'nin, hem Muaviye, hem de hakemiyeti kabul edenlerin kâfir olduğuna inanır. Biz de kâfir olmuştuk, fakat tövbe ettik ve sadece tövbe edenler Müslümandır."

Ve yine dediler ki: "İyiliği emredip kötülükten sakındırmanın şartı yoktur. Her zalim imamın, zorba önderin karşısında ve tüm şartlar altında kıyam etmek gerekir; kıyamın yararsız olduğunu kesin olarak bilsen bile." Bu da onlara fevkalade haşin bir çehre kazandırdı.

Haricîlerin mezhepleri için belirledikleri, cehalet ve ufuklarının darlığını ortaya koyan ilkelerden biri de şu sözleridir: "Esasen amel imanın bir parçasıdır. Sadece "*Eşhedu*

1- Rum, 60.

en la ilâhe illellah ve eşhedu enne Muhammeden Resulullah" demekle Müslüman olunmaz. Müslüman namazını kılar, orucunu tutar, şarap içmez, kumar oynamaz, zina etmez, yalan konuşmaz ve bütün büyük günahlardan sakınırsa, bu durumda İslâm'ın başındadır. Müslüman bir yalan söylerse esasen kâfir olur, necis olur ve böyle bir kişi artık Müslüman değildir. Bir defa gıybet yapar veya şarap içerse İslâm dininden çıkar."

Büyük günahları işleyenleri İslâm dininin dışında bildiler. Sonuçta dünyada sadece kendilerini Müslüman bildiler; -sanki diyorlardı ki- şu gök kubbesinin altında bizden başka Müslüman yoktur. Haricîler bunun gibi bir takım ilkeler belirlediler kendilerine.

İyiliği emredip kötülükten sakındırmanın farz oluşu, bunun hiçbir şarta dayanmayışı, her zalim imamın karşısında kıyam edilmesinin gerekliliği Haricîlerin ilkelerinden biri olduğundan ve Ali'yi (a.s) de kâfir saydıkları için "Ali'ye karşı kıyam etmekten başka bir seçenek kalmadı." dediler. Böylece ansızın şehrin dışında çadır kurup resmen baş kaldırdılar. Baş kaldırırken de çok katı ve sert ilkeleri izliyor ve diyorlardı ki: "Diğerleri Müslüman değil; Müslüman olmadıkları için onlardan kız alamayız; onlara kız da vermemez gerekir. Onların kestikleri hayvanların etlerinden yemek haramdır. Onların kasaplarından et almamalıyız; daha- sı, onların kadın ve çocuklarını öldürmek câizdir."

Şehrin dışına çıktılar. Diğer insanları öldürmeyi câiz bildikleri için insanları öldürüp mallarını yağmalamaya başladılar. Acayip bir durum oldu. Resulullah'ın (s.a.a) bir sahabe hamile eşiyile birlikte geçerken ondan Ali'den beri olduğunu söylemesini, teberrî etmesini istediler. Sahabe bunu kabul etmeyince onu öldürüp eşinin de karnını mızrakla yırttılar; siz kâfirsiniz, dediler. Aynı kişiler bir hurmalığın yanından geçerken (hürmalık, malını saygın bildikleri bir ki-

şiyeye aitti) biri elini uzatarak ağaçtan bir hurma alıp ağzına koydu. Bunun üzerine ona öyle bir bağırdılar ki Allah bilir. Müslüman kardeşinin malına mı tecavüz ediyorsun, dediler.

Hz. Ali'nin (a.s) Haricîlere Karşı Davranışı

Haricîlerin işleri öyle bir yere vardı ki Ali (a.s) onların karşısında karargâh kurdu. Artık serbest bırakılamazlardı. İbn Abbas'ı gidip onlarla konuşması için gönderdi. İşte İbn Abbas oradan döndüğünde onların hakkında şöyle dedi:

Çok ibadet nedeniyle alınları nasır bağlayan, ellerinin içi devenin dizleri gibi olan kişiler gördüm. Zahidane eski elbiseler giymişlerdi. Çok ciddi ve kararlı bir çehreleri vardı.

İbn Abbas'ın onlara gitmesi bir yarar sağlamadı. Ali'nin (a.s) kendisi gidip onlarla konuştu. İmam'ın konuşmaları etkili oldu. On iki bin kişiden sekiz bini pişman oldu. Ali (a.s) aman bayrağı diye bir bayrak dikip onun altında toplananların güvencede olduklarını ilân etti. Bunun üzerine sekiz bin kişi bayrağın altında toplandı; fakat dört bini hayır, imkânsızdır, dediler. Ali de alınları nasır bağlayan görünüşte dindar olan bu riyakârların tümünü kılıçtan geçirdi. Onlardan on kişiden fazlası kurtulamadı. Bu kurtulan on kişiden biri dindar görünümlü riyakâr Abdurrahman İbn Mülcem'di.

Ali'nin (a.s) *Nehcü'l-Belâğa*'da bir cümlesi var, (olağanüstü bir kişidir Ali. Aslında Ali'nin (a.s) yüceliği burada ortaya çıkmaktadır) diyor ki:

Fitnenin gözünü ancak ben çıkardım. Benim dışımda kimse bu fitnenin (dindar görünümlü bu riyakârların fitnesinin) gözünü çıkaramazdı; benden başka kimse bunların boynunu kılıçla vurmaya cür'et edemezdi.

Çünkü sözde dindar olan bir topluluğu ancak iki kesim öldürebilir: Biri İslâm'a ve Allah'a inanmayanlar; Yezid ta-

raftarlarının İmam Hüseyin'i (a.s) öldürmeleri gibi. Ancak kendileri de Müslüman olan bir kesimin bu topluluk karşısında bir şey söyleyip bir şey yapma cür'eti göstermesi öyle sıradan herkesin yapabileceği bir iş değildir. Aslan gibi biri olmalıdır; onların İslâm dünyasında doğuracakları tehlikeyi hisseden Ali'nin (a.s) basireti gibi bir basirete sahip olmayı gerektirir bu iş (Ali'nin hissettiği ve sözlerinden anlaşılan şeyi şimdi açıklayacağım). Onlar bu taraftan Allah'ı zikredip Kur'ân okuyadursunlar Ali de o taraftan kılıç sallayıp onları param parça etsin! Bu iş, Ali'nin basireti gibi bir basiret ister. Buyurmuştur ki: Hiçbir Müslüman, Resulullah'ın (s.a.a) hiçbir sahabesi onlara karşı kılıç çekme cür'etini bulamazdı kendinde; fakat ben onlara karşı kılıç çektim; kılıç çektiğim için de iftihar ediyorum. Buyuruyor ki:

Zulmet denizi dalgalanıp zulmet dalgası yükseldikten sonra ben bu fitnenin gözünü çıkardım.¹ Kuzuluk baş alıp gidiyordu.

Bu cümle çok ilginçtir. Köpek kudurunca ve avam diliyle delirince, özel bir hastalığa yakalanır. Bu hayvan bu hastalığa yakalanınca tanıdıkla yabancı, sahibiyile sahibi olmayan arasında fark gözetmez, hiç kimseyi tanımaz. Karşılaştığı her insan veya hayvanı ısırır, dişlerini bedenine geçirir ve

1- "...zulmet dalgası yükseldikten sonra" Yani esasen durum şüphe uyandırıcı olduktan sonra. Gidip onları gören İbn Abbas da şüpheleniyordu. Hava sisliydi; net değildi. Kendisi, ufukları sis bürümüş diyordu. Durum, İslâm adına savaşa gitmek isteyen bir Müslümanın yaptığı işin İslâm'ın yararına olduğuna emin olabileceği kadar net değildi. Kendisinden daha abid ve daha zahit olan, daha az günah işleyen, daha fazla namaz kılan, ibadet izlerini çehrelerinde gördüğü bir grupta karşılaştığında eli esiyor, kılıcı kalktığında eli titriyordu; bunlara nasıl kılıç çekerim diye kalbi titriyordu. Eğer Ali ve Ali'nin safı olmasaydı, Ali'nin safında yer alanlar Ali'ye güvenmeseydiler onlara kılıç çekmeleri imkânsızdı. Durum haklı olarak çok şüpheliydi; biz ve siz de olsaydık onlara el kaldırmazdık.

sonra ağzının salyasından bu hastalığın mikrobunu karşı tarafın kanına geçirir; bir süre sonra o da kuduz olur. Yani kuduz bir köpek bir atı ısırırsa, o at bir süre sonra kuduz olur; yine bir insanı ısırır, o insan da bir süre sonra kuduz olur.

Ali (a.s) buyuruyor ki: Bu kutsal görümlü kişiler kuduz köpek gibi olmuş ve kuduz köpekler gibi kime temas ediyorlardıysa onu da kendileri gibi kuduz yapıyorlardı. İnsanlar bir köpeğin kuduz olduğunu gördüklerinde ısırıp diğerlerini de kuduz yapmaması için herkes kendisine onu idam etme hakkını verdiği gibi ben de bu kuduz köpekleri görüp onları idam etmekten başka bir çare kalmadığı, aksi durumda taşıdıkları kuduz hastalıklarını İslâm toplumuna bulaştıracakları, İslâm toplumunu katılık, sertlik, aptallık ve cahillik bataklığına gömecekleri sonucuna vardım. Ben İslâm'ı tehdit eden bu tehlikeyi hissediyordum. Onlar hakkında zulmet, şek ve şüphe dalgası yükselip, kuduzlukları artıp, gündün güne diğerlerine bulaştıktan sonra bu fitnenin gözünü ben çıkardım; benim dışımda hiç kimse böyle bir şeye cür'et edemezdi.

Haricîleri Diğerlerinden Ayıran Özellikler

Haricîlerin kendilerine has bir takım özellikleri vardı. Onları diğerlerinden ayıran özelliklerinden biri olağan üstü şecaat ve fedakârlıklarıydı. Onlar inanarak çalıştıkları için fedakârlardı; hem de çok büyük fedakâr. Onların fedakarlıklarıyla ilgili ilginç kıssalar vardır.

İkinci özellikleri ise çok ibadet etmeleriydi. Onların bu özelliği diğerlerini oldukça fazla şüpheye düşürüyordu. İşte bu nedenle Ali (a.s), *"Benden başka hiç kimse onları öldürmeye cür'et edemezdi."* buyurmuştur.

Üçüncü özellikleri haddinden fazla cehalet ve bilinçsizlikleriydi. Eyvah cahillikten! Cahillik nedeniyle İslâm'ın başına neler gelmiştir neler?! *Nehcü'l-Belâğa* mükemmel bir ki-

taptır; her açıdan çok mükemmel bir kitaptır. Tevhidi mükemmeldir; vaazları mükemmeldir; dua ve ibadet konusu mükemmeldir; kendi zamanının tarihini tahlil edişi mükemmeldir. Ali (a.s) Muaviye'yi tahlil edince, Osman'ı tahlil edince, Haricîleri tahlil edince, diğer olayları tahlil edince, çok mükemmel bir şekilde tahlil ediyor.

Örneğin Ali (a.s) Haricîler hakkında, "*Siz halkın en kötüsüsünüz.*" buyuruyor. O kutsal görünümlü kişilere, siz insanların en kötüsüsünüz diyor. Neden mi? Biz olsaydık, "Efendim!" derdik, "Ne de olsa zararsız insanlardır, iyi insanlardır." Biz böyle kişilere iyi insanlar diyoruz. Bizim açımızdan bunlar iyi insanlardır. Fakat Ali'nin (a.s) onlara neden, "Siz insanların en kötüsüsünüz." dediğini biliyor musunuz? Bunu sonraki cümlesinde şöyle açıklıyor:

Sizler şeytanların elindeki oklarsınız; şeytan sizi ok olarak kullanıyor. Yayına yerleştirip hedef alıyor.

İşte bu nedenle kötü insanlarsınız. Ali (a.s), sizler şeytanların elinde çok katı vesilelersiniz diyor. Şunu da unutmayın ki Ali'nin (a.s) döneminde Amr-ı As ve Muaviye gibi bilgili ve gerçekleri bilen münafıklar vardı. Vallahi onlar Ali'yi (a.s) diğerlerinden daha iyi tanıyorlardı. Tarih Muaviye'nin Ali'ye (a.s) karşı ilgi duymasına rağmen onunla savaşığına tanıklık ediyor. (Fakat onlar dünya perest, dünya metasına düşkün, ukdeli kişilerdi; bunu unutmamak gerekir.) Bunun delili ise şudur: Ali'nin (a.s) şahadetinden sonra yanına gelen Ali'nin dostlarına, "Bana Ali'den anlat." diyordu. Anlattıklarında ise gözlerinden yaşlar aktığı hâlde "Ne yazık ki artık dünyaya Ali gibi bir insan gelmez." diyordu.

Amr-ı As ve Muaviye gibi Ali ve Ali'nin (a.s) hükümetini tanıyan, hedeflerinden haberdar olan, fakat dünya perestlikten kurtulamayan kişiler vardı. Bu uyanık münafık grup, bu kutsal görünümlü kişileri sürekli hedeflerini vurmak için bir ok olarak kullanıyorlardı; dünyada bu olay her

zaman devam etmektedir; Ali'nin (a.s) bu büyük sorunu dünyada her zaman vardır; her zaman münafık vardır; valahi şimdi bile çeşitli elbiselerde Muaviye ve Amr-ı As vardır. İbn Mülcemler, kutsal görünümlüler ve şeytanların elinde birer vesile olan oklar vardır. Sürekli Ali (a.s) gibi kişilere "kâfir olmuştur", "müşrik olmuştur" demek için, aldanmaya, iftira etmeye hazır kişiler vardır.

Biri İbn Sina hakkında, "İbn Sina kâfir olmuştur." demişti.¹ İbn Sina onun hakkında şu dörtlüğü okudu:

"Küfr-i çû men gezaf ve asan nebuved
Muhkemter ez iman-i men iman nebuved
Der dehr çû men ve an hem kâfir
Pes, der heme dehr yek müselman nebuved."

Yani: Benim gibi birinin küfrü rahat ve kolay değil
Benim imanımdan sağlam iman mevcut değil
Asırda benim gibi bir kişi, o da kâfir olursa
O hâlde hiçbir asırda bir kişi bile Müslüman değil.

İslâm dininin ne kadar büyük âlimi varsa, bu ruhsuz kutsalcılar, onlar Müslüman değildi, kâfirdi; Şiî değildi, örneğin Ali'nin (a.s) düşmanıydı, diyorlar. Size bir olayı anlatayım; Müslümanlar! Uyanık olun; Nehrevan Haricîlerinden olmayın; şeytanın oku olmayın.

Bir gün bir arkadaşım telefon açıp, "Efendim! Hayret" dedi; "acayip bir şey duydum. Şu hakkında anma programı düzenlediğiniz Pakistanlı İkbâl'in, kitabında İmam Cafer

1- Sürekli cahiller, bilgisiz ve bilinçsiz kişiler, bilgili, güçlü, yetenekli kişiler karşısında yer aldıklarında ve toplumun onlara saygı duyduğunu görünce kusur bulmak için ellerinde bir şey olmadığından ne yapacaklarını bilmezler. Bilgisizdir deseler, halk ilmî eserlerini gördüğü için inandırıcı olmaz; yeteneksizdir deseler, yetenekleri gözler önündedir; akılsızdır deseler akıllarının ürünlerini herkes görmektedir. Ne yapsınlar? Kusur bulmak için bir şey bulamayınca sonunda bu adam dinsizdir, kâfirdir, Müslüman değildir derler.

Sadık'a (a.s) hakaret ettiğini, küfrettiğini söylüyorlar." Ben, "Söylenecek söz mü bu?!" dedim. Arkadaşım, "Falan kitabın filan sayfasına bir bakıver." dedi. Ben, "Kendin baktın mı?" diye sordum. Arkadaşım, "Hayır; çok saygın bir kişi söyledi bana" dedi. Ben bu sözler üzerine afalladım. (İkbal'in divanını baştan sona kadar okuyan) Saidî gibi bazı kişiler nasıl bunu görmemişler diye şaşırdım. Ona dedim ki, "Birincisi anma ve yüceltme değil, konu etmek söz konusuydu. Bizim övüp yüceltmediğimiz bir kişi vardiysa o da İkbal'di. İkbal'i bir takım İslâmî hedefler için konu ettik. Programda siz yoktuysanız yayınlanacak olan kitabında göreceksiniz."

Hemen Said Gulam Rıza Saidî ile bağlantı kurup durumu kendisinden sorudum. O da şaşırarak, "Efendim! Ben bu kitabı okudum; fakat böyle bir şey bulamadım onda." dedi. Ben, "Bu kadar büyük bir yalan olmaz ya." dedim. Bir iki saat sonra hatırladığını ve olayın ne olduğunu anladığını belirtti; "Hindistan'da bir Cafer ve diğeri ise Sadık isminde iki kişi vardı. İngilizler gelip Hindistan'ı işgal edince Müslümanlar onlara karşı kıyam ettiler; bu ikisi ise gidip İngilizlerle uzlaştılar; İslâmî kıyama arkadan hançerleyip yok ettiler. İkbal kitabında bu ikisini kınamıştır. Sanıyorum bunu karıştırmışlar." Ben, "Bakalım." dedim. Kitabı getirdiklerinde onların söylediği sayfada şöyle yazıldığını gördüm: "Dünyanın neresinde bir bozukluk varsa orada ya bir Sadık vardır ya da bir Cafer."

İki sayfa öncesinde ise şöyle yazılmıştır:

"Ce'fer ez Bengal o Sadık ez Deken
Neng-i din, neng-i cehan, neng-i veten."

Yani: Bangladeş'ten Cafer, Dekan'dan Sadık
Dinin utancı, dünyanın utancı, vatanın utancı

Bangladeşli Cafer ve Dekanlı Sadık'tan bahsediyor. İmam Cafer Sadık (a.s) Bangladeşli veya Dekanlı mıydı?! Da-ha sonra olayın tarihini araştırınca gördüm ki, İngilizler Hin-

distan'ı işgal etmek isteyince Siracuddin ve Tivosultan ismindeki iki büyük ve kahraman İslâm kumandanı (galiba Siracuddin Hindistan'ın güneyinde ve Tivosultan ise kuzeyinde) İngilizlere karşı kıyam ediyor. (İkbal bu iki Şîî kahramanı övüp göklere çıkarıyor.) İngilizler Siracuddin'in ordusunda Cafer'i bulup onunla uzlaşıyor; Cafer dost görünüp İngilizlerle işbirliği yapıyor. Tivosultan'ın ordusunda ise Sadık'ı ele geçiriyorlar; o da İslâm ordusu içerisinde İngilizlerle işbirliği yapıyor. Her ikisi de başlatılan hareketi arkadan vuruyorlar; bunun sonucu olarak İngilizler Hindistan'ı üç yüz sene sömürüyorlar.

İster Siracuddin olsun ve ister Tivosultan olsun, her ikisi de saygın ve kahraman bir Şîîdirler. İslâm kahramanı oldukları için Ehlisünnet'çe de kahramandırlar. Milli kahraman olmaları nedeniyle Hindistan halkı arasında da sevilen sayılan kişilerdir. Fakat bu ikisi (Bangladeşli Cafer ve Dekanlı Sadık) Hindistan ve Pakistan'da Şîîsi, Sünnîsi ve Hindu'suyla herkes arasında hain, kötü ve çirkin kişiler olarak bilinir.

Bu anma toplantısı üzerinden üç ay geçmesine rağmen, "Efendim! İmam Hüseyin'in methinde şiirlerini okuduğunuz bu adam neden İmam Cafer Sadık'a küfretmiş?!" sorusuyla karşılaşmadığım çok az gün var. Ve şimdi gayr-i İslâmî toplantılarda alay konusu olan ve bana ıstırap veren şey, bu olayın gayr-i İslâmî toplantılara yansımaları, oralarda "Pakistanlı İkbal Bangladeşli Cafer'i ve Dekanlı Sadık'ı yermiş, Müslümanlar ise her yerde İkbal, İmam Cafer Sadık'a küfretmiştir diyorlar. Şu Müslümanların aklına bakın!" söylenmesi ve bu gayr-i İslâmî toplantılar karşısında Müslümanlarımızın düşünce seviyesinin bu kadar düşük olduğunu görüp utanmamızdır.

Hız. Ali'nin (a.s) elçisinin Şam'da olduğu bir sırada Muaviye Çarşamba günü olduğu hâlde Cuma namazı kılınacağını ilân edilmesini emretti. Cuma namazı için ilân edildi.

Çarşamba günü Cuma namazı kıldırdı. Buna rağmen kimse ona itiraz etmedi. Daha sonra gizlice Ali'nin (a.s) elçisini çağırıp, "Git Ali'ye de ki, Çarşambayı Cuma'dan ayırt edemeyen eli kılıçlı yüz bin kişiyle ona karşı savaşaçağım; bunu Ali'ye söyle de kiminle savaştığını bilsin." dedi.

Şimdi Hüseyniye-i İrşad bir gün Filistinliler hakkında bahsedip, "Ey İnsanlar! Filistinlilere yardım edin." dediği için suç işlemiş konumdadır. Bir grup Yahudi (bu ülkede çok sayıda İsrail casusu var; ne yazık ki birçok Müslüman onların casusudur) Hüseyniye-i İrşad'a karşı kin beslemişler ve Hüseyniye'ye karşı yaygara yapmadıkları bir gün bile yoktur.¹

Sizden istediğim tek şey şu ki gözlerinizi dört açın; araştırın; bilin ki bu ülkede (ve bütün İslâm beldelerinde) çok sayıda Yahudi unsurları var. Elemanları, casusları ve paralarını sürekli çalışmaktadır. Nehrevan Haricîlerinden olmayın. Ne zamana kadar İslâm adına İslâm'a karşı kılıç sallayacağız?! Bu derslerden ibret almazsak peki nelerden ibret alacağız? Neden her yıl gelip Ali adına program düzenliyoruz? Çünkü Ali'nin (a.s) yaşamı eğitici. Ali'nin (a.s) yaşamının eğitici yönlerinden biri işte bu Haricîlerle mücadelesidir; bu kutsal görünümlü yobazlarla mücadelesidir; nifakla ve cahillikle mücadelesidir; Ali (a.s) cahil Şîi istemiyor. Ali (a.s) hilekârlar, Yahudi ve katı kişilerin gelip Pakistanlı İkbâl İmam Cafer Sadık'a küfretmiştir diye yaygara çıkarması sonucu yıldırım hızıyla halk arasında (Resulullah'ın Ehlibeyt'ine gönül veren) "Pakistanlı İkbâl neuzibillah nasibiymiş" diye yayan, gidip kitabını okumayan veya en azından Pakistan elçiliğinden ya da başka bir yerden onun tarihini sormayan bir Şia'yı istemiyor. Gözlerinizi açın; kulaklarınızı

1- Şehid Mutahhari bu konuşmayı söz konusu müessesenin müdüriyet heyetinden ayrılmadan önce yapmıştır.

açın. Bir şey duyar duymaz hemen, "Böyle diyorlar." demeyin. Bu "diyorlar" kelimesinin kökü bir takım tehlikeli bo-yutlara varmaktadır. Araştırın; araştırdıktan sonra istediğinizi söyleyin; fakat araştırmadan bir şey söylemeyin.

Abdurrahman İbn Mülcem Ali'yi (a.s) öldürüyor; bakın bunun için nasıl alkışlıyorlar onu. Bu Haricîlerden birinin bu konuda bir dörtlüğü var; bu dörtlüğün birinci mısrası şöyledir:

"Ya zarbeten min takiyyin ma erade biha
İlla li-yebłuğe min zi'l-arşi rıdvana."

Yani: Aferin Allah'ın rızasını kazanmayı yeğleyen
O takvalı kişinin indirdiği o güzel darbesine.

Aferin o takvalı kişinin darbesine. (Hangi kişinin? İbn Mülcem'in) Allah'ın rızasından başka hiçbir şeyi amaçlamayan o takvalı ve çekingen kişinin darbesine.

Daha sonra diyor ki:

Bütün insanların amellerini ilâhî terazinin bir kefe-sine, İbn Mülcem'in o darbesini de diğer kefesine koy-salar, Allah kulları arasında hiç kimsenin İbn Mülcem'-den daha büyük bir amel yapmadığını görürüz.

İşte cehalet İslâm ve Müslümanlara bunları getirir.

Hz. Ali'nin (a.s) Şehadeti

İbn Mülcem Mekke'de toplanıp aralarında o antlaşmayı yapan, İslâm dünyasında bütün fitneler Ali, Muavi'ye ve Amr-ı As'tan kaynaklanmaktadır diyen zahit ve ruhsuz bir kutsallığa sahip olan dokuz kişiden biridir. İbn Mülcem Ali'yi (a.s) öldürmeyi üstleniyor. Antlaşmaları ne zamandır? Ramazan ayının on dokuzuncu gecesi. Neden bu geceyi seçmişlerdi?

İbn Ebi'l-Hadid diyor ki: "Cahilliğe bak! Onlar, bu işi ramazan ayının on dokuzuncu gecesinde yapmayı kararlaştır-

tırıp bu amelimiz büyük bir ibadet olduğu için daha fazla sevap almak için Kadir gecesinde yapalım, dediler!"

İbn Mülcem Kufe'ye gelip bir süre kararlaştırılan gecenin gelip çatmasını bekliyor. Bu süre içerisinde Harihî olup kendisiyle aynı inancı paylaşan "Kutam" adında bir kadınla tanışıp ona aşık oluyor. Belki de bu düşünceleri az da olsa unutmak istiyor. Gidip ona evlenme teklifinde bulununca Kutam, "Seninle evlenmeyi kabul ediyorum; fakat benim mihrim çok ağırdır" diyor. İbn Mülcem de ona sırlıslıkla aşık olduğundan ne istersen kabul ediyorum diyor. Diyor ki, üç bin dirhem. Olsun diyor. Bir köle. Olsun diyor. Bir cariye. O da olsun diyor. Dördüncüsü Ali b. Ebu Talib'i öldürmek.

Başta Ali'yi (a.s) öldürme dışında bir çizgide hareket ettiğini sanan İbn Mülcem bunu duyunca afallayıp, "Biz evlenip güzel bir hayat yaşamak istiyoruz; halbuki Ali'yi (a.s) öldürecek olursam yaşamamız mümkün değil." dedi. Fakat Kutam, "Benim şartım budur; benimle evlenmek istiyorsan Ali'yi öldürmen gerekir. Sağ kalırsan evleniriz; aksi durumda bu iş olmaz." karşılığını verdi. İbn Mülcem bir süre bu düşünce içerisindeydi.

Bu konuda bir takım şiirler de okumuştur. Örneğin iki şiiri şöyledir:

"Selasetu alafin ve abdun ve gînetun
Ve katlu aliyyin bi'l-hisami'l-musemmemi.
Ve la mihre a'lâ min Aliyyin ve in alâ
Ve la fetke illa dûne fetki İbn Mülcemini."

Yani: Üç bin dirhem, köle, cariye
Ve Ali'yi zehirli kılıçla öldürmek.
Ali'yi öldürmekten daha büyük bir mihr olmaz
İbn Mülcem'in teröründen büyük terör olmaz.

Diyor ki, mihr olarak benden bu birkaç şeyi istedi. Daha sonra, dünyada bundan daha ağır bir mihr olmaz diyor. Doğru söylüyor. Diyor ki, dünyada bir mihr ne kadar ağır

olursa olsun Ali'ye ulaşmaz. Benim eşimin mihri Ali'nin (a.s) kanıdır. Sonra da, kıyamete kadar dünyada vuku bulacak bütün terörler İbn Mülcem'in terörü karşısında küçük kalırlar diyor; evet; doğru diyor.

Ama bakın Ali (a.s) nasıl vasiyet ediyor? Ali (a.s) ölüm yatağına düşünce geriye bıraktığı bir ülkede iki olayı görüyor: Biri Muaviye ve başlarında Muaviye'nin bulunduğu münafıkların oluşturduğu Kasitin olayı, diğeri ise ruhsuz kutsalcılar. Bu iki olay birbiriyle çelişki içerisindedir. Şimdi Ali'nin (a.s) ashabı ondan sonra bunlara karşı nasıl davranmalıdır. Ali (a.s) buyuruyor ki, benden sonra artık bunları öldürmeyin: "*Benden sonra Haricîleri öldürmeyin.*" Her ne kadar bunlar beni öldürseler de siz onları öldürmeyin. Çünkü benden sonra bunları öldürdüğçe hak ve hakikat için değil, Muaviye lehine çalışmış olursunuz. Muaviye'nin tehlikesi de başka bir tehlikedir. Buyuruyor ki:

Benden sonra Haricîleri öldürmeyin. Çünkü hakkı isteyip hata eden bir kimse batılı isteyip ona ulaşan kimse gibi değildir.¹

Onlar aptal ve cahildirler; o ise başından beri batılın peşindedir; aradığı batıla da ulaşmıştır.

Ali'nin (a.s) kimseye kini yoktur; sürekli hesap üzerine konuşur. Yakalanan İbn Mülcem'i İmam Ali'nin (a.s) huzuruna getirdiklerinde İmam (aldığı darbe sonucu) zayıf bir sesle onunla birkaç kelime konuştu. "*Neden bu işi yaptın?*" dedi; "*Ben senin için kötü bir imam mıydım?*" (Bir defa mıydı, iki defa mıydı, yoksa daha fazla mıydı, tam olarak hatırlamıyorum; fakat bütün bu söyledikleri kaydedilmiştir.) Bir defasında örneğin Ali'nin (a.s) maneviyatının etkisinde kalarak, "**Sen ateşte bulunanı mı kurtaracaksın?**"² Ben bedbaht olduğum için böyle bir işe giriştim?

1- Nehcü'l-Belâğa, 60. hutbe.

2- Zümer, 19.

Bir defasında da Ali (a.s) onunla konuştuğunda Ali'yle (a.s) sert bir şekilde konuşup şöyle dediğini kaydetmişlerdir: "Ey Ali! Ben bu kılıcı satın alınca onunla Allah'ın en kötü kullunu öldürmeyi ahdedtim. Bu kılıçla kullarının en kötüsünü öldürmesi için sürekli Allah'a dua edip yakardım." Bunun üzerine Ali (a.s), "*Duan kabul oldu; çünkü bu kılıçla seni öldürecekler.*" buyurdu.

Kufe gibi büyük bir şehirde bulunan Ali (a.s) şehit oldu. Nehrevan Haricîleri dışında diğer insanlar Ali'nin (a.s) cenaze törenine katılmayı, Ali'ye ağlayıp sızlayarak gözyaşı dökmeyi arzuluyorlardı. Ramazan ayının yirmi üçüncü gecesi insanlar Ali'nin (a.s) durumundan haberdar değillerdi. Ali (a.s) gece yarısı ahiret yurduna göçtü.

Ali (a.s) şehit olunca aynı gece evlatları Hasan, Hüseyin Muhammed b. Hanefiyye, Ebulfazl'l-Abbas ve -sayıları şayet altı kişiyi geçmeyen- özel Şiîlerinden bir grubu Ali'ye (a.s) gizlice gusül verip kefenlediler ve zahiren Hz. Ali'nin (a.s) kendisinin tayin etmiş olduğu bir yere defnetteler. (İmam Ali'nin bu gün türbesinin bulunduğu yere defnedilmiştir; rivayetlere göre bazı peygamberler de oraya defnedilmişlerdir); Ali'yi gecenin karanlığında defnetteler ve bundan hiç kimsenin haberi olmadı. Sonra mezarın yerini de gizlediler ve kimseye söylemediler.

Sabah olunca halk Ali'nin (a.s) akşamleyin defnedildiği öğrendi. Ali (a.s) nereye defnedildi? diye sordularsa da kimsenin bilmesi gerekmez, dediler; hatta bazılarının yazdığına göre İmam Hasan (a.s) bir şeye cenaze görünümü vererek halkın cenazenin Medine'ye gönderildiğini sanması için Medine'ye gönderdi.

Neden mi? Bu Haricîler yüzünden. Onlar Ali'nin (a.s) nereye defnedildiği bilselerdi kabrine saygısızlık yaparlardı; mezarı açıp Ali'yi (a.s) mezardan çıkarırlardı. Haricîler dünyada olduğu ve hüküm sürdüğü sürece Ali (a.s) evlatları ve

torunları (Ehlibeyt İmamları) dışında hiç kimse Ali'nin ne-reye defnedildiğini bilmiyordu. Nihayet yaklaşık bir asır sonra Haricîler yok olunca ve Ümeyyeoğulları'nın hükümeti son bulup Abbasîler hükümete geçince; artık Ali'nin mezarının yerinin belli olmasında bir sakınca olmayınca ilk olarak İmam Cafer Sadık (a.s), Ali'nin (a.s) mezarının yerini belirtti.

Aşura ziyaretinde okuduğunuz duanın senesinde ismi geçen şu meşhur Safvan diyor ki: Ben Kufe'de İmam Cafer Sadık'ın (a.s) huzurundaydım. Hazret bizi Ali'nin (a.s) mezarının yanı başına götürerek, "Ali'nin mezarı burasıdır." buyurdu ve -galiba ilk olarak- Hz. Ali'nin (a.s) mezarının üzerine bir gölgelik yapmalarını emretti. İşte o andan itibaren Ali'nin mezarının yeri bilindi.

O hâlde Ali'nin bu büyük sorunu Hazretin hayatı dönemiyle sınırlı değildi; Ali'nin şahadetinden bir asır sonrası-na kadar da onların korkusundan hazretin mezarının yeri gizli kaldı.

"Selâm olsun sana ey Ebe'l-Hasan; selâm olsun sana ey Emirü'l-Müminin!" Sen ve evlatların ne kadar da mazlumdunuz! Bilmem Ali mi daha mazlumdu, yoksa değerli oğlu Eba Abdillahi'l-Hüseyin mi? Ali'nin cenazesi düşmanın kötülüğünden amanda olmadığı gibi aziz oğlu Hüseyin'in bedeni de düşmanın kötülüğünden amanda değildi. Bu sebeple olacak ki, **"Hiçbir gün, senin günün gibi değildir ey Ebu Abdullah"** buyrulmuştur. İmam Hasan (a.s), Ali'nin bedenini gizledi. Neden acaba? Ali'nin cenazesine saygısızlık yapılmaması için. Fakat Kerbela'da durum farklıydı. İmam Zeynelabidin (a.s) İmam Hüseyin'in (a.s) şahadetinden sonra cenazesini hemen gizlemeye güç bulamadı. Bunun sonucu da dile getirmek istemediğim gibi oldu. Şair diyor ki:

"Libas-i kohne çe hacet, ki zîr-i summ-i sûtûr
Tenî nemand ki pûşend came ber bedeneş."

Yani: Ne gerek var ki eski elbiseye? Atların nalları altında, / Çiğnenen bedenden bir şey kalmadı ki elbise giydirilsin.

İMAM HASAN'IN (A.S) BARIŞI -1-

Bismillahirrahmanirrahim

İmam Hasan'ın (a.s) barışı hem geçmişte ve hem de sonraki zamanlarda sürekli sorula gelmiştir¹; özellikle günümüzde İmam Hasan'ın (a.s) Muaviye'yle neden sulh ettiği daha fazla sorulmaktadır. Bilhassa İmam Hasan'ın Muaviye'yle sulhu İmam Hüseyin'in Yezid'le savaşı ve onun Yezid ve İbn Ziyad'a teslim olmayışıyla mukayese edildiğinde zihinlerde daha fazla soru oluşturmaktadır. Konunun derinliğine fazla dikkat etmeyen kimseler bu iki tutumun zıt ve birbiriyle çeliştiğini sanırlar. Dolayısıyla bazıları esasen İmam Hasan'la İmam Hüseyin'in birbirinden farklı iki ruh yapısına sahip olduklarını, İmam Hasan'ın tabiatı gereğince sulh ve barış yanlısı, İmam Hüseyin'in ise tam aksine kıyamcı ve savaşçı bir ruha sahip olduğunu söylemişlerdir.

Bizim burada üzerinde durmak istediğimiz konu şudur: Acaba Muaviye ile barış imzalayan İmam Hasan'la hiçbir şekilde barış ve teslim olmaya yanaşmayan İmam Hüseyin birbirinden farklı iki ruha mı sahiptir. İmam Hüseyin İmam Hasan'ın konumunda olsaydı sonuç değişir miydi ve İmam Hüseyin (a.s) yine kanının son damlasına kadar savaşır mıydı? Ve yine eğer Kerbela'da İmam Hüseyin'in yerine İmam Hasan olsaydı savaş yapılmaz ve olay bir şekilde son

1- İmam Hasan'ın kendi döneminde itiraz ediyorlardı; sonraki Ehlibleyt İmamaları döneminde de bu konu sürekli sorulmuştur.

bulup yatırılır mıydı? Yoksa uygulamalar zaman ve mekân koşullarına ve farklı şartlara göre değişiyor mu; İmam Hasan'ın şartları bir şeyi, İmam Hüseyin'in şartları ise farklı bir şeyi mi gerektiriyordu?

Farklı şartlardan bahsetmek için giriş olarak bir konuyu incelememiz gerekiyor. Ve genellikle bu konudan bahsedener, İmam Hasan'ın (a.s) zamanının şartlarıyla İmam Hüseyin'in (a.s) zamanının şartlarının birbirinden tamamen farklı olduğu konusunu işlemişlerdir ve gerçekten de İmam Hasan'ın zamanında yapılması en uygun olan şey sulhu ve İmam Hüseyin'in (a.s) zamanında ise kıyama tercih etmekte.

Elbette biz de bunu kabul etmekteyiz ve ileride bundan bahsedeceğiz. Fakat bu konuya girmeden önce İslâm dininin cihat konusundaki kural ve ilkelerini net bir şekilde ortaya koymamız ve cihadı bu boyutuyla ele almamız gerekiyor; çünkü her ikisi de cihat konusuna dönmektedir: İmam Hasan (a.s) cihadı bırakıp barış yaptı; İmam Hüseyin (a.s) ise sulh yapmayarak savaştı. Biz İslâm dininin cihatla ilgili genel kurallarını açıklayıp (Ben İmam Hasan'ın (a.s) barışını inceleyenlerin bu konulara girdiklerini görmedim) daha sonra İmam Hasan'ın (a.s) neden barış yaptığını ve İmam Hüseyin'in (a.s) neden savaştığını inceleyeceğiz.

Hız. Resulullah (s.a.a) ve Barış

İmam Hasan'ın (a.s) sergilediği uzlaşıcı ve sulhtan yana tavrı sadece ona özgü değildir. Resulullah (s.a.a) da bi'setin ilk yıllarında Mekke'de bulunduğu son anlara kadar ve yine zahiren Medine'ye girişinin ikinci yılına kadar müşriklere karşı uzlaşıcı tavırlar sergilemiştir, müşrikler tarafından her ne kadar eziyet ve işkenceye maruz kaldıysa, hatta bir çok Müslüman işkence altında öldüyse ve Müslümanlar savaş için izin isteyip "Bundan kötüsü mü olacak, bundan daha kötü bir şey olamaz." dediyse de müsaade etmedi. Sadece

Hicaz'dan Habeşistan'a hicret etmeleri için izin verdi. Ancak Hz. Resulullah Mekke'den Medine'ye hicret edince şu ayet nazil oluyor:

Zulmedilmelerinden dolayı savaşanlara izin verildi. Allah'ın onlara zafer vermeye gücü yeter.¹

Kısacası, işkence ve zulme maruz kalanlara savaşmaları için izin ancak koşullar müsait olduğu zaman verilmiştir.

İslâm dini, savaş dini midir, barış dini mi? Eğer barış diniyse sonuna kadar bu metodu sürdürmeleri ve esasen savaşın dinde bir yeri yoktur; dinin işi sadece davet etmektir; ilerleyebildiği kadar böyle ilerlemeli, ilerleyemediği yerde de durmalıdır demeleri gerekirdi. Fakat eğer İslâm savaş diniyse, o hâlde Mekke'de buldukları on üç yıl boyunca neden Müslümanlara hatta kendilerini savunmaları için bile izin verilmedi. Yoksa İslâm hem barış dini² ve hem de savaş dini midir; bazı şartlarda savaşılmaması ve bazı şartlarda ise savaşılması mı gerekiyor?

Yine Resulullah'ın (s.a.a) Medine'de bazı şartlarda müşriklerle veya Yahudi ve Hıristiyanlarla savaştığını ve bazen de müşriklerle barış yaptığını görmekteyiz. Nitekim Hz. Resulullah Hudeybiyye'de (s.a.a) en azılı düşmanı olan Mekke müşrikleriyle neredeyse ahabın tümünün istememesine rağmen barış antlaşması yapmıştır. Yine Medine'de Yahudilerle birbirlerine taarruz etmemek üzere antlaşma imzalamıştır. Bunun nedeni nedir?

Hz. Ali (a.s) ve Barış

Yine Emirü'l-Müminin Ali'nin (a.s) bir yerde savaştığını, başka bir yerde ise savaşmadığını (ve kendi tabiriyle "Gözde diken, boğazda kemik varmışçasına..." sabrettiğini) görmek-

1- Hac, 39.

2- Genel anlamda barış; yani savaşmamak.

teyiz. Resulullah'tan (s.a.a) sonra hilâfet meselesi söz konusu olunca ve hilâfeti başkaları sahiplenince Ali (a.s) savaşmıyor; kılıca sarılmıyor ve ben savaşmamak üzere görevlendirildim; savaşmamam gerekir diyor. Diğerlerinden her ne kadar sertlik ve kabalık da görse yumuşak davranıyor. Öyle ki bir ara Hz. Zehra'nın (s.a) şu itirazıyla karşılaşılıyor:

Nedir bu hâlin ey Ebu Talib oğlu?! Neden anne rahmindeki bebek gibi el ve ayağını kucaklayıp bir köşeye çekilmiş, dışarı çıkmaktan mahcubiyet duyan sanıklar gibi evde oturmuşsun?! Savaş meydanlarında aslanlar senin önünden kaçarlardı. Şimdi bu çakallar sana musallat olmuşlar?! Neden?¹

Bunun üzerine Hz. Ali (a.s), orada o zaman vazifem o idi, şimdi ise budur, şeklinde cevap veriyor.

Yirmi beş sene geçiyor ve bu yirmi beş sene içerisinde Hz. Ali (a.s) sözde barış yanlısı ve uzlaşmacı bir kişidir. Halk Osman'a karşı kıyam edince (nihayet Osman'ın öldürülmesiyle sonuçlanan ayaklanmada) Ali (a.s) şahsen Osman'a karşı ayaklananlar arasında değildir; Osman'ın taraftarları arasında da yer almıyor; ayaklananlarla Osman arasında bir aracıdır. Bir taraftan ayaklananların isteklerinin (ki Osman'ın valileri ve onların halka reva gördükleri zulümlerden şikâyet mahiyetini içeren adilane isteklerdi) yerine gelmesi ve diğer taraftan da Osman'ın öldürülmemesi ve olayın bu şekilde son bulmaması için çaba harcıyordu. *Nehcû'l-Belâğ'a* da böyle geçer ve tarih de kesin olarak böyle söylemektedir. Osman'a şöyle buyuruyor:

Ben senin bu ümmetin öldürülen önderi olmandan endişeleniyorum. Sen öldürülecek olursan bu ümmet üzerine öldürme kapısı açılacak, Müslümanlar arasında asla sönmeyecek bir fitne çıkacaktır.

O hâlde Hz. Ali (a.s) Osman'ın en kötü dönemlerinde

1- İhticac-i Tabersi, c. 1, s. 107.

(Osman'ın hayatının son anlarında) bile Osman'la ayaklananlar arasında gerçek bir aracı idi. Osman'ın hilâfetinin başında da, Abdurrahman b. Avf'ın hilesi sonucu altı kişiden sadece ikisi hilâfet adayı olarak kaldı. Biri Ali (a.s) ve diğeri ise Osman. (Orada da Hz. Ali aynı davranışı sergiledi. Ömer, yerine geçecek halifeyi seçmek için altı kişilik bir şûra tayin etmişti. Bu şûrada önce) üç kişi kenara çekildi. Bunlardan biri Hz. Ali'nin (a.s) lehine hilâfet adaylığından kenara çekilen Zübeyr, diğeri Osman'ın lehine çekilen Talha ve üçüncüsü ise Abdurrahman'ın lehine çekilen Sa'd b. Vakkas'tı. Geriye üç kişi kaldı. Abdurrahman, o da aday değilim dedi. Böylece iki kişi kaldı ve Abdurrahman'ın görüşü belirleyici oldu. Abdurrahman kime oy verseydi o dört oya sahip olacaktı (çünkü kendisinin iki oyu vardı; diğer iki kişinin de her birinin bir oyu olmak üzere iki oyu vardı) ve o şûraya göre halife sayılırdı.

Önce Ali'ye, "Allah'ın Kitabı, Resulullah'ın sünneti ve iki şeyhin (Ebubekir ve Ömer'in) sünnetine uygun davranmak şartıyla sana biat etmeye hazırım." dedi. Ali ise, "Ben Allah'ın Kitabı, Resulullah'ın sünneti ve kendi teşhisime göre davranmak şartıyla seninle biatleşirim." buyurdu.

Bunun üzerine Abdurrahman, Osman'ın yanına giderek, "Ben Allah'ın Kitabı, Resulullah'ın sünneti ve iki şeyhin (Ebubekir ve Ömer'in) sünnetlerine uygun davranmak şartıyla sana biat ediyorum." dedi. Osman, "Peki, kabul ediyorum." dedi. Oysa Osman, Ebubekir ve Ömer'in sünnetlerinden bile saptı. Her halükarda, orada gelip Hz. Ali'ye, neden böyle oldu diye itiraz ettiler. Bu durumda sen ne yapacaksın dediler. (*Nehcü'l-Belâğ'a* da şöyle geçer:) Buyurdu ki:

Allah'a andolsun ki ben Müslümanların işleri düzensiz yürüdüğü müddetçe ve özellikle benden başkasına zulmedilmedikçe teslim olacağım.¹

1- *Nehcü'l-Belâğ'a*, 74. hutbe.

Yani; vallahi Müslümanların işi doğru dürüst yürüdükçe, işler doğru bir şekilde idare edildiği ve zulüm sadece şahsıma yapıp diğerlerine bir zarar gelmediği sürece; benim yerime oturan kişi haksız yere oturmuş olsa bile, muhalefet etmeyip teslim olacağım.

Osman'dan sonra, Muaviye'nin döneminde insanlar Hz. Ali'ye biat edince o Cemel, Siffin ve Nehrevan ashabını oluşturan Nakisin, Kasitin, Marikin ordusuyla savaşıyor, kanlı bir savaşa imza atıyor. Yine Siffin Savaşı'ndan sonra, Haricîlerin başkaldırması, Amr-ı As ve Muaviye'nin hileye başvurup Kur'ân'ları mızraklara takarak, "Gelin aramızda Kur'ân hükümsin." demeleri üzerine ordudan bir grup doğru söylüyorlar dedi ve böylece Hz. Ali'nin (a.s) ordusunda ikilik çıktı; artık Emirü'l-Müminin Ali (a.s) için başka seçenek kalmadı; istemediği hâlde teslim oldu ve nihayet hakemiyet olayını kabul etti. Bu da barışa benzer bir işti; yani hakemler gidip Kur'ân ve İslâm'ın emirlerine uygun bir karara varınlar dedi.

Fakat Amr-ı As olayı öyle bir şekilde soktu ki hatta Muaviye için bile bir değeri yoktu. Yani olayı düzenbazlıkla bitirdi. Ebu Musa'yı aldattı. Fakat aldatması Ali'yi hilâfetten alıp Muaviye'yi bırakmakla sonuçlanacak şekilde değildi. Aksine, öyle bir şekilde hareket etti ki herkes onların anlaşmadığını, birinin diğerini aldattığını anladı. Çünkü biri, ben ikisini de hilâfetten alıyorum deyince, diğeri, biri konusunda doğrudur, ama ötekinde yalan söylüyor; ötekini ben kabul etmiyorum dedi. Daha minberden aşağı inmeden, neden beni aldattın diye kavga edip birbirlerine küfretmeye başladılar. Böylece olayın boş olduğu anlaşıldı.

Her halükârda, hakemiyet olayı da böyledir. Hz. Ali neden hakemiyete rıza gösterdi ve savaşı sürdürmedi? Haricîler kendisine baskı yaptılarsa bile neden savaşa devam etmedi? En kötüsü, oğlu İmam Hüseyin gibi öldürülürdü?!

Nitekim Resulullah'ın (s.a.a) hakkında da aynı şeyi söylüyoruz: Neden Resulullah (s.a.a) ilk başta savaşmadı; bilahare İmam Hüseyin gibi öldürülürdü?! Neden Hudeybiyye'de barış yaptı. En fazla İmam Hüseyin gibi öldürülürdü?!

Veya diyoruz ki: Resulullah'tan (s.a.a) sonra Emirü'l-Müminin Ali (a.s) neden önce savaşmadı; en kötüsü öldürülecekti; varsın olsun; İmam Hüseyin (a.s) gibi öldürülseydi?! Bu doğru bir söz müdür?

Daha sonra İmam Hasan ve İmam Hüseyin'in dönemine geliyoruz. Diğer Ehlibeyt İmamları (a.s) da İmam Hasan'ın barışı gibi bir yaşam sürmüşlerdir.

İşte bu nedenle mesele, sadece İmam Hasan'ın barışı ve İmam Hüseyin'in savaşı meselesi değildir; meseleyi daha geniş incelemek gerekir. Ben bir takım külliyata varmak için size fıkıh ilminin "cihad kitabı"nın bazı bölümlerini sunacağım. Bu külliyattan sonra ayrıntılara gireceğim.

Şia Fıkıhında Cihat

Biliyoruz ki; İslâm dininde cihat ilkesi vardır. Cihat birkaç şeyde söz konusu olabilir. Biri iptidaî cihattır; yani karşı taraf (gayr-i Müslim ve) özellikle müşrik olursa, aramızda düşmanlık olmasa bile İslâm dini şirki ortadan kaldırmak için Müslümanların onlara saldırmasına izin vermektedir.

Bu cihatta, mücahitlerin bulûğ çağına ermiş olmaları, akıllı ve hür olmaları şarttır ve bu cihat sadece erkeklere farzdır; kadınlara farz değildir. Bu tür cihatta masum imamın veya imam tarafından atanan kişinin izni şarttır. Şia fıkıhı açısından bu cihat ancak masum imamın veya şahsen masum imam tarafından atanan kişinin olması durumunda câizdir. Yani Şia fıkıhı açısından günümüzde şer'î hakim de böyle bir cihada girişmesi câiz değildir.

İkinci cihat, İslâm'ın hakimiyeti altındaki bir yerin düşman saldırısına uğraması durumunda yapılan yani savun-

ma amaçlı cihattır. Şöyle ki düşman İslâm beldelerine haki-miyet kurmak veya İslâm topraklarının bir bölümünü işgal etmek ya da İslâm topraklarına hakimiyet kurmak değil, kişileri istila etmek, bir takım kişileri esir edip götürmek ister veya Müslümanların mallarını herhangi bir şekilde almak - veya geceleyin baskın düzenleyip veya günümüzde olduğu gibi gelip zorla maden ve diğer kaynaklarını alıp götürmek veya Müslümanların harimine, namusuna, evlatlarına ve çocuk çocuğuna tecavüz etmek ister. Velhasıl mal, can, toprak veya Müslümanlar bakımından saygın olan bir şey düşman saldırısına uğrarsa, bu durumda kadını erkeği, hürü ve kölesiyle bütün Müslümanların bu cihada katılmaları farzdır.¹ Bu cihatta İmam veya İmam tarafından atanan kişinin izni şart değildir.

Bu söylediklerim fakihlerin kendi ifadeleridir; "Muhakkık" ve "Şehid-i Sanî"nin ifadelerini size aktarıyorum.

Muhakkık'ın "*Şerayi*" isminde bir kitabı var. Bu kitap Şia fıkhının önemli metinlerindedir. Şehid-i Sanî bunu şerh ederek "*Mesaliku'l-Efham*" adını vermiştir; çok güzel bir şerhtir. Şehid-i Sanî'nin de Şia fakihlerinin ileri gelenlerinin başında yer aldığı söylenebilir.

Bu konuda masum imamın izni şart değildir diyorlar; Tıpkı günümüzde Müslümanların topraklarının İsrail tarafından işgal edilmesi gibi. Bu durumda kadın ve erkeğiyle, hürü ve kölesiyle, uzak ve yakınıyla bütün Müslümanlara savunma denilen bu cihada katılmak farzdır. Bu savunma masum imamın iznine bağlı değildir. Arz ettiğimiz gibi "uzak, yakın tüm Müslümanlara." Diyorlar ki: Bu cihat sadece toprakları, malları, canları ve namusları saldırıya uğrayan kişilere değil, bu saldırıdan haberi olan her Müslümana farz-dır; ancak insan saldırıya uğrayanların kendilerini sa-

1- Şayet hatta buluş çağına erişmeyen çocuğun da bu cihada katılması farzdır.

vunmada yeterli olduklarını, yani düşmanın zayıf, onların ise güçlü olduklarını ve yardıma ihtiyaçları olmadığını bilirse o başka; fakat cihatta kendisine ihtiyaç olduğunu bilirse farzdır. Onlara yakın oldukça bu farz da şiddetlenmekte, yani müekket farz olmaktadır.

Üçüncü çeşidi de cihat gibi olmasına rağmen genel cihat değildir. Özel cihattır. Hükümleri genel cihatlarla farklıdır. Genel cihadın kendine has bir takım hükümleri vardır. Bu hükümlerden biri şudur: Bu cihatta öldürülen herkes şehittir; gusül verilmez; resmî cihatta öldürülen kişi gusül verilmeden üzerindeki elbiseyle ve kanlı vaziyetiyle defnedilir.

"Hun, şehidan ra zi ab evlater est
În güneh ezsed sevab evlater est."

Yani: Şehitlerin kanı sudan üstündür

Bu günah yüz sevaptan üstündür.

Üçüncü kısma da "cihat" diyorlar. Fakat tüm hükümleri cihat gibi değildir. Sevabı cihat gibidir; bu cihatta ölen de şehittir; şöyle ki, eğer bir kişi İslâm'ın değil, kâfirlerin haki-miyetinde olursa ve bulunduğu yer diğer bir grup kâfir tara-fından saldırıya uğrarsa; onların arasında bulunduğu için de ölüm tehlikesi olursa, (örneğin Fransa'yla Almanya arasında savaş çıktığı sırada Fransa'da bulunan bir kişi gibi) esasen onlardan olmayan bu kişinin bu durumda vazifesi nedir? Böyle bir kişinin vazifesi herhangi bir şekilde canını koru-maktır. Canını koruması bilfiil savaşa katılmasına bağlı ol-duğunu, savaşa katılmazsa canının tehlikeye gireceğini bi- lirse, içinde bulunduğu muhitin derdini paylaşmak için de- ğil, kendi canını kurtarmak için savaşması gerekir; bu sırada ölürse şehit sevabını alır.

İslâm dininde şehit ve mücahit gibi sayılan bunun dı- şında diğer yerler de vardır; bunlar, gusül vermemek ve üzerindeki elbiseyle defnedilmek gibi konularda şehit hük- münde değıllerdir.

Bunlardan biri de, insanın can, mal veya namusuna tecavüz etmek isteyen bir düşmanın saldırısına uğramasıdır; burada saldırgan Müslüman olsa bile durum aynıdır.

Örneğin insan evinde uyuduğu bir sırada bir hırsız (hatta Müslüman bir hırsız ve Hacı Kelbasi'nin dediği gibi¹ gece namazını kaçırmayan bir hırsız) evdekilere saldırıp mallarını götürmek isterse, bu durumda insan malını savunabilir mi? Evet; öldürülme ihtimali de var diyorsunuz. İnsan yüzde on ihtimal verse bile, yüzde on ihtimalle canını koruması farzdır insana. Fakat burada malı koruma söz konusu olduğu için yüzde elliye kadar da ilerleyebilir; fakat mal dışında bir tehlike söz konusuysa, örneğin namus veya can tehlikesi söz konusu olursa yüzde yüz öldürüleceğine emin olması durumunda da savunması ve savaşması gerekir. "O, beni öldürmek istiyor; ben ne yapabilirim ki?" dememelidir. Hayır; o öldürmek istiyor; bu durumda sen daha önce davranıp onu öldürmelisin. Yani direnmelisin; "o öldürmek istiyor; o hâlde ben neden bir şey yapayım; ben niye katlayım?!" dememelisin.

Azgınlık Çıkaranlarla Savaş

Yukarıda değindiğimiz üç türlü cihat dışında iki cihat daha var. Bunlardan biri azgınlık çıkaranlarla savaştır. Yani Müslümanlar arasında iç savaş çıkacak olur da, bir grup diğer gruba zorbalık yapmak isterse, bu durumda diğer Müslümanların birinci derecede vazifesi onlar arasında barış sağlamak, aracı olmak, barışmaları için çaba harcamaktır. Fakat buna rağmen bir taraf azgınlık yapar, hiçbir şekilde barışmaya yanaşmazsa, bu durumda zulme uğrayan grubun

1- (Şu olaya işaretler: Hacı Kelbasi'ye, "Falan eve gece yarısı hırsız girmiş" dediklerinde, "Öyleyse hırsız teheccüt namazını ne zaman kılmış?!" diye sordu.)

lehine azgın gruba karşı savaşmak herkese farz olur. Bu hüküm Kur'ân-ı Kerim'in apaçık nassıdır:

Eğer inananlardan iki grup vuruşurlarsa onların arasını düzeltin; şâyet biri ötekine saldırırsa Allâh'ın buyruğuna dönünceye kadar saldıran tarafla vuruşun.¹

Bunun bir örneği, insanların zamanlarının adil imamına karşı baş kaldırmasıdır. Baş kaldırma adil ve hak imamın aleyhine yapıldığı için imamın lehine ve baş kaldıranın aleyhine savaşmak gerekir.

Bunun bir örneği de (bu konuda fakihler arasında kısmen ihtilaf vardır) iyiliği emretmek ve kötülükten sakındırmak için kanlı kıyamdır. O da bir merhaledir.

Şia Fıkhında Barış

Cihat kitabında bir mesele daha söz konusudur ve o da fakihlerin ıstılahında "hudne" veya "muhadene" denilen barış meselesidir. Muhadene karşılıklı olarak antlaşmak ve hudne ise barış anlamındadır. Bu barışın anlamı nedir? Birbirine taarruz etmeme, savaşmama ve günümüz tabiriyle uzlaşmacı bir şekilde bir arada yaşamak üzere yapılan antlaşmadır. Burada da Muhakkık'ın "*Şerayi*" kitabındaki ifadesini okuyorum:

Muhadene belli bir süre boyunca birbiriyle savaşmamak üzere yapılan antlaşmadır.

Barış içerisinde yaşamak antlaşmasıdır; fakat sürenin belirlenmiş olması şarttır. Fıkıhta şu mesele söz konusudur: Eğer karşı taraf haddi zatında kendisiyle savaşılacak gruptansa -yani- müşrikse, onunla barış antlaşması yapılabilir; fakat belirsiz bir süreye kadar barış antlaşması yapılamaz. Süre belirtilmeden yapılan bu şekilde antlaşma doğru

1- Hucurat, 9.

değildir. Örneğin altı ay veya bir yıl, on yıl veya daha fazlası şeklinde sürenin net olarak belirtilmesi gerekir. Nitekim Resulullah (s.a.a) Hudeybiyye'de on yıllık bir barış antlaşması yapmıştır. Diyor ki:

Bu barış antlaşması Müslümanların maslahatı söz konusu olursa câizdir.¹

Müslümanlar şimdilik barış yapmayı uygun görürlerse câizdir; haram değildir. Fakat dedik ki, illa da savaşılmaması gereken bir konuda olursa (örneğin yukarıda dediğimiz gibi Müslümanların toprağı düşman saldırısına uğrarsa) bu bir farzdır; her halükârda bu toprağı kurtarmak gerekir; savaşarak düşmanın elinden çıkarmak gerekir. Şimdi eğer bu saldırgan düşmanla bir barış imzalanması uygun görülürse, barış imzalanmalı mı, imzalanmamalı mı? Diyoruz ki barış imzalamak maslahat olursa yapılır; fakat belirsiz bir süre değil, belli bir süre çerçevesinde olmalıdır. Çünkü düşman tarafından Müslüman topraklarının belirsiz bir süre için işgal edilmesi maslahat olamaz. Maslahat ancak, belli bir süre için düşmanlığı bırakmaktır.

Şimdi Müslümanların maslahatı nasıl barışı gerektirebilir? **"Ya direnmek için sayıları azdır"**; yani düşmandan daha güçsüzdürler.² Eğer güçsüz iseler ve savaşları da belli bir he-defe yönelirse; o hâlde güçlenmek için bir süre beklemeleri gerekir. **"Ya da güçlenmek için barış imzalamaktalar."** Yani barış, destek kazanmak için yapılan bir taktiktir. **"Veya beklendiği takdirde düşmanın Müslüman olması umulursa."** Bu varsayım düşmanın kâfir olması durumunda söz konu-

1- Savaş farz ve barış ise her zaman haram değildir. Hayır; barış câizdir ve hatta "Şehid" diyor ki, burada söylenen "caiz" ifadesi "yapmasak da bir zararı yoktur." anlamında değildir; burada geçen "caizdir" ifadesi haram olmadığını belirtiyor; hatta bazı durumlarda farz bile olur.

2- Geçmişte güç ve kuvvet asker sayısına dayanırdı; fakat günümüzde güç ve kuvvet asker sayısı değil, diğer ölçülerle hesaplanır.

sudur. Yani barış süresinde karşı tarafı ruhen dize getirip mağlup düşürme ümidiyle barış imzalanıyor. Nitekim ileride değineceğimiz Hudeybiye barışında böyleydi. **"Bu zaaf yönleri giderilir ve Müslümanlar düşman karşısında güç kazanırlarsa artık barış câiz değildir."**

Bu da barış ve "mudahene" meselesiyle ilgili bir bahisti. İslâm fıkhi açısından barışın belli başlı bir takım şartlarda câiz olduğunu gördük. Barış, ister taraflar arasında bir antlaşma imzalanması anlamında olsun ve ister savaşı bırakmak anlamında olsun, hiç fark etmez. Çünkü burada iki mevzu söz konusudur: Bazen "barış" kelimesinden taraflar arasında bir barış antlaşmasının imzalanmasını kastetmekteyiz; bu, Resulullah (s.a.a) ve hatta İmam Hasan'ın (a.s) yaptığı gibi iki gücün birbirinin karşısında yer alıp bir barış antlaşması imzalamaya yanaştıkları durumdadır. Bazen de "barış" kelimesinden uzlaşma ve savaştan uzak durmayı kastetmekteyiz. Demişlerdir ki: Bazen düşman karşısında direnemeyeceğimizi, savaşmanın bir yararı olmadığını görüp savaşmıyoruz.

Sadr-ı İslâm'ı da böyle açıklamak gerekir. Sadr-ı İslâm'da Müslümanlar sayı bakımından azlardı; o zaman savaşacak olsalardı kökleri kazınır, kendilerinden ve yaptıkları işlerden geriye bir eser bile kalmazdı. Dedik ki, bu süre içerisinde maslahat, ya destek toplamak ya da karşı taraf üzerinde manevî etkiler bırakmaktır. Burada bu ilke üzerine gerçekleştirilen Allah Resulü'nün (s.a.a) Hudeybiyye barışını teferruatlı bir biçimde incelemek gerekiyor, nitekim İmam Hasan'ın (a.s) da barışı seçip, antlaşma yapması daha fazla Hudeybiyye'ye benzer koşullarda olmasından kaynaklanıyor.

Hudeybiyye Barışı

Hz. Peygamber (s.a.a), kendi zamanında ashabı şaşırta ve hatta üzen bir barış yaptı. Fakat bir iki yıl sonra Resulul-

lah'ın (s.a.a) bu hareketinin doğru bir iş olduğunu kendileri de onayladılar. Hicretin altıncı yılında, Bedir Savaşı; o kanlı savaş o şekilde gerçekleşti ve Kureyş Allah Resulüne (s.a.a) karşı en büyük kini besledi. Ondan sonra, Uhud Savaşı vuku buldu ve Kureyş Allah Resulü'nden (s.a.a) bir yere kadar intikam aldı. Müslümanlar onlara karşı halâ çok şiddetli bir kin besliyorlardı... Her halükârda, Kureyş'in en büyük düşmanı Allah Resulü (s.a.a) ve Müslümanların ise en büyük düşmanı Kureyş'ti.

Haram olan zilkade ayı gelip çatmıştı. Cahiliye sünnetinde de haram ayda silah bırakılır, savaşılmazdı. Kan düşmanları haram aylar dışında birbirlerini ele geçirserlerdi katliam ederlerdi; fakat haram ayda ayın saygınlığı nedeniyle bir şey yapmazlardı. Resulullah (s.a.a) haram ayda cahiliye sünnetinden yararlanarak Mekke'ye girmek, Mekke'de bir umre yapıp geri dönmek istedi. Bunun dışında hiçbir amacı yoktu.

Bu amacını ilan etti; ashabı ve diğerlerinden oluşan yedi yüz kişiyle (bir görüşe göre de bin dört yüz kişiyle) hareket etti; fakat Medine'den hareket edince oradan ihrama girdiler ve kıran haccı yapmak istedikleri için kurbanlıklarını da beraberlerinde sürüp götürdüler; çünkü kıran haccında kurbanlık olarak kesilecek hayvanın sürülerek önde götürülmesi ve (geçmişte yaygın bir şekilde yapıldığı gibi) herkesin görünce onun kurbanlık olduğunu anlaması için hayvanın üzerine belli bir alamet bırakılması, örneğin üzerine ayakkağı asılması gerekiyordu. Resulullah (s.a.a) uzaktan bakanların savaşa değil, hac yapmaya gittiklerini anlamaları için beraberinde hareket eden yedi yüz kişinin, kafilenin önünde, üzerine kurbanlık alameti bulunan yetmiş deve sürmelerini emretti. Hâl ve hareketi hacıların hâl ve hareketleri gibiydi.

Bu iş gizlice değil, açıkça yapıldığı için haber Kureyş'e ulaşmıştı. Resulullah (s.a.a) Mekke yakınlarında Kureyş'in kadınlı erkekli, küçüklü büyüklü Mekke'den dışarı çıkıp,

"Andolsun Muhammed'in Mekke'ye girmesine müsaade etmeyeceğiz." dediklerini öğrendi. Haram ay olmasına rağmen onlar, biz haram ayda savaşaacağız dediler. Kureyş'in bu hareketi cahiliye sünnetine de aykırıydı. Resulullah (s.a.a) Kureyş'in karargahının yakınlarına kadar ilerleyip berabere olduklere orada konaklamalarını emretti.

Taraflar arasında sürekli elçiler gidip geliyordu. İlk önce Kureyş tarafından birkaç elçi peş peşe gelip, ne istiyorsun; niçin geldi? diye sordular. Resulullah (s.a.a), "Ben hacıyım ve hac yapmak için geldim. Kimseyle bir işim yok. Hac yaptıktan sonra dönüp gideceğim." buyurdu. Gelip hâllerini görenler de dönüp "Emin olun, Muhammed savaşmak istemiyor." diyorlardı. Fakat yine de kabul etmediler. Müslümanlar (Resulullah'ın kendisi de) savaşla sonuçlansa bile Mekke'ye gireceğiz; biz savaşmak istemiyoruz; fakat onlar bizimle savaşacak olurlarsa biz de onlarla savaşırız, dediler. Orada "Biat-i Rıdvan" yapıldı. Bu iş için yeniden Resul-i Ekrem'le (s.a.a) biatleştiler.

Nihayet Kureyş tarafından bir elçi gelip, sizinle antlaşmaya hazırız dedi. Resulullah (s.a.a), ben de hazırım buyurdu. Hazretin mesajları uzlaşma içerikliydi. Bu elçilerden bir kaçına şöyle buyurdu:

Eyvahlar olsun Kureyş'e; savaş onları bitirdi. Bunlar benden ne istiyorlar? Beni diğerleriyle baş başa bırakınlar. Beni diğerleriyle yalnız bırakacak olurlarsa ya ben yok olur giderim; bu durumda onların yapmak istedikleri başkaları tarafından yapılmış olur. Ya da ben diğerlerine galip gelirim ki bu da onların lehi nedir. Çünkü ben Kureyş'ten biriyim. Onun için bunun iftiharını da onlarındır.

Fakat bir yararı olmadı. Dediler ki barış antlaşması yapalım. Suheyl b. Amr isminde birini gönderip Resulullah'ın (s.a.a) o yıl geri dönmesi ve gelecek yıl gelip umre yapmak için üç gün Mekke'de kalması ve üç gün sonra geri dönmesi

üzere barış antlaşması yaptılar. Barış antlaşmasında yer verilen diğer şeyler görünürde hepsi Müslümanların aleyhine olan şeylerdi. Örneğin bu maddelerden biri şöyleydi:

"Bundan böyle bir müşrik Müslümanlara katılacak olursa, Kureyş onu geri alabilir; fakat bir Müslüman kaçıp Kureyş'e katılacak olursa Müslümanların böyle bir şeye hakkı yoktur."

Bunun gibi diğer ağır maddeler vardı antlaşmada. Fakat bunun karşısında Müslümanlar Mekke'de serbest olacak ve baskıya maruz kalmayacaklardı. Resulullah'ın (s.a.a) tüm çabası bu maddeyi kabullendirmektir. Bu maddeyi kabullendirmek için bütün ağır şartları kabul etti. Antlaşma imzalandı. Müslümanlar bu antlaşmadan rahatsızdı; "Ey Allah'ın Resulü! Bu bizim için ar ve utanç vesilesidir. Mekke'ye bu kadar yaklaştıktan sonra buradan geri mi dönelim?! Bu doğru mudur?! Hayır; biz kesinlikle Mekke'ye gireceğiz." diyorlardı.

Fakat Hz. Peygamber (s.a.a), "Kesinlikle olmaz; antlaşma böyledir ve biz bu antlaşmayı imzaladık." buyurdu ve daha sonra kurbanlıkları orada kesmelerini emretti.

Sonra, "Benim başımı tıraş edin." buyurdu ve ihramdan çıkmanın belirtisi olarak başını tıraş etti. İlk önce Müslümanlar bunu yapmak istemedilerse de daha sonra büyük bir rahatsızlıkla yaptılar. Aralarında en çok rahatsız olan Ömer b. Hattab'tı. Dolayısıyla Ebubekir'in yanına gelerek, "Bu adam peygamber değil midir?" dedi. Ebubekir, "Evet; peygamberdir." karşılığını verdi. Ömer, "Biz Müslüman değil miyiz ve bunlar da müşrik değil midir?" dedi. Ebubekir, "Evet." dedi. Ömer, "O hâlde bu durum neyin nesidir?!" dedi.

Resulullah (s.a.a) daha önce rüyasında Müslümanların Mekke'ye girip Mekke'yi fethettiklerini görmüş ve bunu Müslümanlara anlatmıştı. Onun için Müslümanlar, "Siz rüyanızda bizim Mekke'ye girdiğimizi görmemiş miydiniz?" dediler. Hazret, "Evet." buyurdu. Bunun üzerine, "O hâlde

ne oldu?! Neden bu rüyanızın tabiri çıkmadı?" diye sordular. Resulullah (s.a.a), *"Ben rüyada Mekke'ye bu yıl gireceğimizi görmedim; size de böyle bir şey söylemedim. Ben rüya gördüm; gördüğüm rüya da gerçekleşecek ve biz Mekke'ye gireceğiz."* şeklinde karşılık verdi.

Sonra, "Bu nasıl antlaşmadır ki, onlardan biri bize katılacak olursa onlar onu geri alabilecekler, fakat bizden birisi onlara katılacak olursa biz onu geri alamayacağız?" dediler. Bunun üzerine Hazret şu sözlerle karşılık verdi:

Bizden birisi onlara katılacak olursa o adam mürtet olmuş bir Müslümandır ve böyle birisi bize yaramaz. Mürtet olan bir Müslüman onlara katılırsa biz peşine bile gitmeyiz. Fakat onlardan biri Müslüman olup bize gelirse, biz ona git deriz; şimdilik siz Müslümanlar Mekke'de mustazaf olarak yaşayın; Allah sizin için bir çıkış yolu açacaktır.

Hız. Peygamber (s.a.a) çok ilginç şartları kabul etti. Örneğin Kureyş tarafından barış imzalamak için Müslümanlara gelen Sehl b. Amr'ın Müslüman olan ve İslâm ordusunda yer alan bir oğlu vardı. Bu antlaşmanın imzalandığı sırada Sehl'in diğer oğlu da Kureyş'ten kaçarak Müslümanlara geldi. Tam onun geldiği sırada Sehl, "Antlaşma imzalandı ve ben onu geri götüreceğim." dedi. Resulullah (s.a.a) Sehl'in "Cundel" adındaki bu oğluna, *"Git"* dedi; *"Allah siz mustazaflar için de bir çıkış yolu açacaktır."* Zavallı üzülererek, "Ey Müslümanlar! Beni kâfirlerin arasına götürüp dinimden vazgeçirmelerine izin vermeyin." diye bağırıyordu. Müslümanlar ise büyük bir rahatsızlık içerisinde, "Ey Allah'ın Resülü! Bari izin verin sadece bu bir kişiyi götürmelerine engel olalım." dediler. Fakat Resulullah (s.a.a), *"Hayır; bırakın bu bir kişiyi de götürsünler."* buyurdu. Bu antlaşma imzalanıp Müslümanlar serbest bir şekilde İslâm dinini tebliğ etme özgürlüğüne kavuştuktan sonra bir yıl veya daha az bir zaman

içerisinde Kureyş'ten o kadar insan dönüp Müslüman oldu ki o yirmi yıl boyunca o kadar insan Müslüman olmamıştı. Daha sonra durum öylesine Müslümanların lehine döndü ki antlaşmanın maddeleri Kureyş tarafından kendiliğinden ortadan kalktı ve Mekke'de amelî ve manevî bir heyecan oluştu.

Bu konuda güzel bir kıssa anlatılır: Mekke'de Ebu Basir adında çok güçlü ve cesur bir kişi vardı. Ebu Basir Medine'ye kaçtı. Kureyş antlaşma gereğince onu geri getirmeleri için peşine iki kişi saldı. Adamlar gelip, "antlaşma gereğince bunu geri götürmemiz gerekiyor." dediler. Resulullah (s.a.a), *"Evet; öyledir."* buyurdu. Ebu Basir her ne kadar, "Ey Allah'ın Resülü! Beni götürmelerine izin vermeyin. Onlar orada beni dinimden vazgeçirecekler." dediyse de Hazret, *"Olmaz; sizin antlaşmamız var; dinimizde antlaşmaya aykırı davranmak yoktur; antlaşma gereğince onlarla birlikte git; Allah senin için bir kurtuluş yolu kılacaktır."* buyurdu.

Ebu Basir onlarla birlikte gitti. Ebu Basir'i göz altında götürüyorlardı. Ebu Basir silahsız, onlar ise silahlıydı. Medine'ye yedi km. uzaklıkta olan Zulhuleyfe'ye, yani hac için ihram bağlanan Mescid-i Şecere bölgesine vardılar. Bir gölgeye çekilip dinleniyorlardı. Ebu Basir elinde kılıcı olan birine, "Çok iyi bir kılıcın var; versene bir bakayım." dedi. Adam, "Al." dedi. Ebu Basir aldığı kılıçla adamı vurup öldürdü. Olayı gören arkadaşı var gücüyle kaçıp Medine'ye döndü. Adam Medine'ye gelince Resulullah (s.a.a), *"Galiba yeni bir olay oldu?"* buyurdu. Adam, "Evet" dedi. "Arkadaşınız arkadaşımı öldürdü. Çok geçmeden Ebu Basir de gelip yetiştii ve dedi ki, "Ey Allah'ın Resülü! Siz antlaşmaya uydunuz. Antlaşma gereğince onlardan biri kaçıp size gelecek olursa onlara teslim etmeniz gerekiyordu. Siz de teslim ettiniz. O hâlde, artık bana dokunmayın." dedi ve sonra kalkıp Kızıl Deniz sahiline gitti. Orada bir noktayı kendisi için merkez edindi.

Mekke'de baskı ve işkenceye maruz kalan Müslümanlar Resulullah'ın (s.a.a) kimseyi yanında tutmadığını, fakat Ebu Basir'in kalkıp Kızıl Deniz sahiline gittiğini ve orada bir merkez oluşturduğunu duyunca bir bir oraya akın ettiler. Yavaş yavaş sayıları yetmiş kişiye vardı ve kendileri tek başlarına bir güç hâline geldiler. Kureyş artık gidip gelemeyince Resulullah'a (s.a.a) bir mektup yazarak, "Biz isteğimizden vazgeçtik; lütfen onlara bizi rahatsız etmemeleri için Medine'ye dönmelerini yazın. Biz antlaşmamızın bu maddesinden vazgeçtik." dediler ve böylece bu madde uygulamadan kalktı.

Her halükârda, bu barış antlaşması daha sonra yapılacak olan savaş için halkın ruhunda daha fazla zemin hazırlamak amacıyla; öyle de oldu. Arz ettiğim gibi Müslümanlar ondan sonra Mekke'de serbest oldular; bu serbestlikten sonra insanlar grup grup Müslüman oluyorlardı ve o yasakların tümü kaldırılmıştı.

Şimdi İmam Hasan'la (a.s) İmam Hüseyin'in (a.s) döneminin şartlarına bir göz atalım; bakalım acaba bu ikisi gerçekten farklı şartlara mı sahipti; İmam Hasan da İmam Hüseyin'in yerinde olsaydı İmam Hüseyin (a.s) gibi savaşır mıydı ve İmam Hüseyin (a.s) de İmam Hasan'ın yerinde olsaydı o da kardeşi İmam Hasan (a.s) gibi barış mı yapardı? Kesinlikle böyledir.

Ancak burada şu noktayı da hatırlatayım: Biri "İslâm dini barış dini midir, savaş dini mi?" diye soracak olursa bunun karşısında cevabımız ne olmalıdır? Kur'ân'a müracaat edelim. Kur'ân'a müracaat ettiğimizde Kur'ân'da da hem savaş ve hem de barış emri verildiğini görmekteyiz.

Kâfirler ve müşriklerle savaşmakla ilgili bir çok ayet nazil olmuştur. Örneğin, "**Sizinle savaşanlarla Allah yolunda savaşın; fakat haksız yere saldırmayın.**"¹ vb. diğer ayetler.

1- Bakara, 190.

Yine barışla ilgili olarak da, "**Eğer onlar barışa yanaşırlarsa sen de ona yanaş.**"¹ Yani eğer onlar barışa eğilim gösterirlerse sen de eğilim göster. Bir yerde de, "**Barış daha hayırlıdır.**"² buyurmaktadır.

O hâlde İslâm hangisinin dinidir. İslâm dini ne sulhu sabit bir ilke bilip bütün şartlarda savaşı bırakıp barış yapmaktan yanadır ve ne de bütün şartlarda savaştan yana olup her yerde savaş olması gerekir der. Savaş ve barış her yerde şartlara, yani ondan alınacak olan sonuca bağlıdır.

Müslümanlar ister Resulullah'ın (s.a.a) döneminde, ister Hz. Ali'nin döneminde, ister İmam Hasan ve İmam Hüseyin'in döneminde, ister diğer Ehlîbeyt İmamları'nın döneminde ve ister günümüzde, her yerde kendi hedeflerini takip etmelidirler; onların hedefi İslâm ve Müslümanların haklarıdır. Bütün şartları ve mevcut durumu göz önünde bulundurduktan sonra savaş ve mücadeleyle hedeflerine daha iyi ulaşacaklarını görürlerse savaşmalı, hedeflerine barışla daha iyi ulaşacaklarını görürlerse barış yapmalıdırlar. Esasen savaş mı, barış mı? meselesi doğru bir soru değildir. Bunların her biri şartlara göre değişir.

Ve sallallahu alâ Muhammedin ve Âlihi't-tahirîn

Allah'ın rahmeti, Muhammed ve tertemiz Ehlîbeyti'nin üzerine olsun.

1- Enfal, 61.

2- Nisâ, 128.

SORU VE CEVAP

Soru: İmam Hasan'ın (a.s) barışının caiz olup olmadığı konusunda Şia fikhına istinat etmek doğru olmaz; çünkü esasen Şia fikhının temelini Ehlibeyt İmamları'nın uygulamaları oluşturmaktadır. Her zaman tüm konularda bir takım şeyler temel olarak kabul edilir, daha sonra olaylar bu temel üzerine oturtulur. Oysa Muhakkik veya diğer Şia ulemasının fıkıh kaynağı ve temeli zaten Ehlibeyt İmamları'nın uygulama ve direktifleridir.

Cevap: Sözüünüz, çok yararlı ve isabetli bir uyarıdır. Doğrudur; fakat biz İmam Hasan'ın (a.s) burada Şia fikhını izlediğini söylemek istemiyoruz; amacımız bu fıkıh kurallarının mantıkla bağdaşıp bağdaşmadığını incelemektir. Bu meseleyi ele alınca, önce hiçbir bahsi göz önünde bulundurmaksızın fıkıh külliyatını söz konusu edip daha sonra bunun mantıkla bağdaşıp bağdaşmadığını incelemeyi düşündük (çünkü bir konuyu genel olarak ele almak, belli bir ölçüde sorunun çözümüne yardımcı olur; amacımız bir konuya sorgulamasız isnat etmek değildir. Bizce, şimdi fıkihta kaydedilen kurallar, ister kaynağı Ehlibeyt İmamları'nın siyeri olsun, ister başka şeyler olsun, tümü mantıkî meselelerdir).

Bakalım, cihadın meşru görüldüğü yerlerde, meşruluk açısından bir sorun var mıdır? Ve yine barışın meşru görüldüğü yerlerde barış mantıklı mıdır, mantiğa aykırı mıdır? Biz şunu vurgulamak istedik: Fıkıhta cihadın meşru olduğu yerlerde cihat mantiğa uygundur, barışın meşru olduğu yer-

lerde ise barış mantığı uygundur. Mantık açısından bunu kabul ettikten sonra bakalım İmam Hasan (a.s) cihat etmesi gerekirken barış mı yapmıştır veya İmam Hüseyin (a.s) barış yapması gerekirken cihat mı etmiştir? (Çünkü İslâm'da hem cihat ve hem de barış ilkesi vardır.) Yoksa İmam Hasan (a.s) barış yapması gereken bir yerde barış ve İmam Hüseyin (a.s) de cihat etmesi gereken yerde cihat mı yapmıştır? Resulullah (s.a.a) ve Emirü'l-Müminin Ali (a.s) hakkında da aynı şey geçerlidir. Onlar hakkında durum kesindir. Özellikle Hz. Resulullah (s.a.a) hakkında tartışma bile söz konusu olamaz; çünkü Peygamber efendimiz bazen barış ve bazen de savaş yapmıştır (ve alınan kararın isabetli olduğu zamanın geçmesiyle ortaya çıkmıştır).

Soru: Acaba cihat konusunda Ehli-sünnet kardeşlerin fıkhıyla Şia fıkhı arasında fark var mıdır? Eğer fark varsa nelerdir? Diğer bir soru da şu ki: Cihat şartlarını açıklarken genel olarak mala ve cana yönelik sulta kurmak söz konusu edildi; acaba fikir ve düşünceye sulta kurmak da söz konusu mudur? Söz konusuysa bu cihat hangi cihadın kapsamına girer?

Cevap: Bu konuya açıklık getirebilmek için öncelikle Ehli-sünnet'in konuyla ilgili fikhî hükümlerinin incelenmesi gerekir. Bu incelemeden sonra, sorunun cevabı verilebilir. Fakat genel olarak onların şartlarıyla bizimkisi arasında pek fazla fark yoktur. Bir fark varsa da; bu bizde var olan, fakat onlarda olmayan sınırlandırmalardır. Şöyle ki biz bazı yerlerde masum imamın veya onun özel naibinin varlığını şart bilmekteyiz; fakat onlarda böyle bir şart yoktur.

İkinci sorunuza gelince; bu konu yeni gündeme gelen konulardan olduğu için geçmişte fıkhîta söz konusu edilmemiştir. Dolayısıyla genel kurallar çerçevesinde bu yeni mevzunun hükmünün ne olduğunu incelemek gerekir. Kısacası geçmişte böyle bir mesele söz konusu olmadığı için bu konuda kurallar çerçevesinde içtihat yapılması gerekir.

İMAM HASAN'IN (A.S) BARIŞI -2-

Bismillahirrahmanirrahim

İmam Hasan'ın (a.s) barışından bahsediyorduk. Bir önceki oturumda İslâm açısından ve özellikle İslâm fıkhı açısından savaş ve barış hakkında genel konuları işledik. Genel olarak (özellikle İslâm tarihi açısından) Müslümanların imam ve önderinin belli başlı bir takım şartlar çerçevesinde barış yapmasının câiz (ve kimi zaman farz ve gerekli) olduğunu söyledik. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.a) de birçok yerde barış yapmıştır; kimi zaman Ehlikitap'la, kimi zaman da müşriklerle. Elbette bazı durumlarda da savaşmıştır.

Daha sonra, İslâm fihhının konuyla ilgili genel kurallarından bahsettik ve bir dinin veya bir sistemin (ismine ne söylerseniz söyleyin) savaşı câiz görmesi, onun bunu bütün şartlarda geçerli ve gerekli gördüğü ve hiçbir zaman bunun dışına çıkılmaması ve insanlarla barış içerisinde yaşamayı câiz görmediği anlamına gelmez diye de aklî bir değerlendirme yaptık; aynı şekilde bunun karşısı da yanlıştır; yani tüm şartlarda biz savaşa karşıyız ve barıştan yanayız denilmesi de yanlıştır. Bazen savaş tam bir barışa götürürken, bazı barışlar da tam bir zafere ulaştırır sonuçlar hazırlar.

Bunlar bir önceki oturumda değindiğim genel kurallardı. Daha sonra İmam Hasan'ın (a.s) döneminin durumunu, onun hangi şartlarda barış yaptığını, daha doğrusu onu barış yapmaya zorlayan şartların neler olduğunu ve yine bu şartların İmam Hüseyin'in (a.s) döneminin şartlarıyla farkı-

nı, neden İmam Hüseyin'in (a.s) barış yapmaya yanaşmadığını inceleme sözünü vermiştik.

Bu iki dönemin birbiriyle çok önemli farkları vardır. Ben konunun farklı yönlerini size aktaracağım; kararı da artık sizin takdirinize bırakıyorum.

İmam Hasan (a.s) İle İmam Hüseyin (a.s) Döneminin Farklı Koşulları

Birinci fark; İmam Hasan'ın (a.s) hilâfet makamında olması; Muaviye'nin ise sadece bir yönetici, vali ve hakim konumunda olmasıdır; Muaviye o döneme kadar kendi kendini halife ve müminlerin emiri olarak henüz tanıtmamıştı. O, Emirü'l-Müminin Ali'nin (a.s) döneminde isyancı ve itiraz eden bir kişi konumunda idi. Muaviye, "Ben Ali'nin hilâfeti ni kabul etmiyorum. Çünkü Ali Müslümanların hak halifesi olan Osman'ın katillerine sığınak vermiş, hatta Osman'ın katline kendisi de iştirak etmiştir; işte bu yüzden Ali Müslümanların hak halifesi değildir." sözleriyle Ali'ye (a.s) karşı oluşuna bir delil olarak göstermeye çalışmıştır. Muaviye, hak olmayan ve eli bir önceki hükümetin kanına bulaşan hükümete itiraz eden bir kişi (ve bir grup) konumunda mücadele başlattı. O zamana kadar hilâfet iddiasında bulunmuyor, halk da onu müminlerin emiri olarak görmüyordu; o, bu halifeye uymak istemiyoruz diyordu.

İmam Hasan (a.s), Emirü'l-Müminin Ali'den (a.s) sonra hilâfete geçiyor. Muaviye ise günden güne güç kazanıyor. Emirü'l-Müminin Ali'nin (a.s) döneminde, İmam Hasan'ın (a.s) da miras aldığı hükümet, kendine has tarihî nedenlerle tedricen içten içe zayıflıyor. Öyle ki Emirü'l-Müminin Ali'nin (a.s) şahadetinden on sekiz gün sonra (bu on sekiz gün, haberin hızla Şam'a ulaşması ve Muaviye'nin hemen genel seferberlik ilân etmesinden ibarettir) Muaviye Irak'ı fethetmek için harekete geçiyor.

Burada İmam Hasan'ın (a.s) durumu özel bir durumdur; yani isyancı ve azgın bir gücün kendisine karşı kıyam ettiği Müslümanların halifesidir. İmam Hasan'ın (a.s) bu durumda öldürülmesi Müslümanların halifesinin öldürülmesi ve hilâfet merkezinin yenilgiye uğraması demektir. İmam Hasan'ın (a.s) öldürülmeye varacak kadar direnmesi Osman'ın kendi hilâfeti dönemindeki direnişi gibidir; fakat İmam Hüseyin'in (a.s) direnişi gibi değildir. İmam Hüseyin (a.s) mevcut hükümete karşı itiraz eden bir kişi konumunda idi.¹ Öldürülecek olsaydı (ki nihayet öldürüldü de) iftihar edilecek bir ölüm olacaktı ki öyle de oldu. Mevcut duruma, mevcut hükümete, fesadın yayılmasına karşı çıktı; onların salâhiyetlerinin olmadığını ilân etti ve yirmi yıl boyunca nasıl insanlar olduklarını ortaya çıkarıp ispatladılar da. İmam Hüseyin (a.s) öldürülünceye kadar da bu sözü üzerinde ısrarla durup ayak diretti. İmam Hüseyin'in (a.s) kıyamı bu nedenlerden dolayı iftihar edilir bir kıyam ve yiğitçe bir duruş olarak kabul görmüş ve böyle de kalmıştır.

Bu açıdan İmam Hasan'ın (a.s) durumu İmam Hüseyin'in (a.s) durumunun tam aksidir. Yani biri hilâfet makamında oturmuş, diğeri ise ona itiraz ediyor; biri öldürülecek olursa Müslümanların halifesi hilâfet makamında öldürülmüş olacak; bu ise İmam Hüseyin (a.s) için dahi bir sorun olacaktı. Nitekim İmam Hüseyin de (a.s) birinin Resulullah'ın (s.a.a) yerinde ve Hazretin hilâfet makamında öldürülmesini istemiyordu. İmam Hüseyin'in (a.s) Mekke'de öldürülmeye razı olmadığını görüyoruz. Neden acaba? Şöyle buyuruyor: "Bu durumda Mekke'nin saygınlığı çiğnenmiş olur; bu saygınlık ortadan kalkar. Nasıl olsa beni öldürecek-

1- İmam Hüseyin'in (a.s) haklı bir itirazcı, İmam Hasan'ın (a.s) ise hak imam olması ve ona batıl bir kişinin itiraz etmesi arasındaki farka değinmek istemiyorum, sadece toplumsal açıdan durumu açıklamak istiyorum.

ler; neden beni Allah'ın haremünde öldürsünler ve böylece Allah'ın haremının ve Beytullah'ın da saygınlığını çiğnesinler?"

Biz İmam Ali'yi (a.s) görüyoruz ki; Osman'ın döneminde insanlar ayaklanınca,¹ onların isteklerinin yerine getirilmesini çok fazla isterken, Osman'ın öldürülmesini de istememektedir. Osman'ı ciddi bir şekilde savunmakta ve bu konuda *Nehcü'l-Belâğa*'da da şöyle buyurmaktadır:

Osman'ı o kadar savundum ki bu açıdan günahkâr olmaktan korktum.²

Osman'ı savunmasının nedeni onun taraftarı olduğu için miydi; yoksa bunda başka bir amaç mı güdüyordu? Elbetteki Osman taraftarı değildi; savunmasının illetini şu sözlerinden çıkarmak mümkün:

Senin öldürülmüş halife olmandan korkuyorum. Müslümanların halifesinin hilâfet makamında öldürülmesi İslâm âlemi için utanç vericidir; hilâfet makamına saygısızlıktır. Bunların istekleri meşrudur; onları yerine getir; bırak bunlar çekip gitsinler.

Diğer taraftan Emirü'l-Müminin Ali (a.s) ayaklanan insanlara, hak sözü söylemeyin, Osman'ın işlerine karışmayın; bu diretiyorsa sizler çekip gidin, evlerinizde oturun demek de istemiyordu; çünkü halifenin eli her ne kadar açık ve serbest olsa haksızlıkları da bir o kadar artar. Elbette bunu insanlara açıklamıyordu; açıklamaması da gerekiyordu. Fakat Osman'ın da hilâfet makamındayken öldürülmesini istemi-

1- Ki hak üzere de ayaklanmışlardı; yani bütün itirazları yerindeydi (bugün Ehlisünnet de Osman'a karşı olanların itirazlarının yerinde olduğunu kabul etmektedir), dolayısıyla Ali (a.s) kendi hilafeti döneminde de onları ağırlıyordu. Osman'a itiraz edenler ve onun katilleri arasında Muhammed b. Ebubekir ve Malik-i Eşter gibi kişiler vardı; bunlar daha önce olduğu gibi sonraları da Emirü'l-Müminin Ali'nin (a.s) özel ashabından oldular.

2- *Nehcü'l-Belâğa*, 240. hutbe.

yordu. Ne yazık ki Emirü'l-Müminin Ali'nin (a.s) istemediği şey oldu.

Dolayısıyla tarihten anlaşıldığı kadarıyla İmam Hasan (a.s) direnecek olsaydı bu, onun ölümüyle sonuçlanacaktı; bu ise imamın ve halifenin hilâfet makamında öldürülmesi demektir. İmam Hüseyin'in (a.s) öldürülmesi böyle değildi, yönetime karşı çıkan bir kişinin öldürülmesiydi. İmam Hasan (a.s) dönemi ile İmam Hüseyin (a.s) dönemi arasındaki farklı şartlardan ilki buydu.

İkinci fark: İmam Hasan'ın (a.s) ahabından birçoğu ihanet etmiş, Kufe'de çok sayıda münafık türemiş, birçok tarihî olay ve etkenlerin sonucu Kufe bozuk bir hâl almıştı. Ancak her ne kadar Irak (Kufe) ordusu zayıf duruma düşmüş idiyse de; bu, ordunun tamamen yok olduğu, Muaviye'nin orayı rahat bir şekilde fethedeceği (hâşâ) yani Resulullah'ın (s.a.a) Mekke'yi fethettiği gibi çok kolay bir şekilde ele geçireceği anlamına gelmezdi.

Kufe'de yaşanan büyük sıkıntılardan birisi de Haricîlerin ortaya çıkmasıdır. Emirü'l-Müminin Ali (a.s) Haricîlerin ortaya çıkışını, gerçekleşen hesapsız fetihlerden kaynaklandığını düşünmektedir. İnsanların talim ve terbiyeye tâbi olmadan, İslâm ahlakıyla ve dinin ruhuyla aşına olmadan, belli prensipler doğrultusunda genişletilmesi gereken İslâm sınırlarının, bunlara paralel olarak genişletilmediğini ve fitnenin kökünün de bu sorundan kaynaklandığını söylüyordu. *Nehcü'l-Belâğa*'da bu konuda şöyle geçer:

Eğitim almayan, öğrenmeyen, İslâm'ı tanımayan ve İslâm'ın talimatının derinliklerine aşına olmayan kişiler Müslümanların arasına girip diğerlerinden daha fazla Müslümanlık iddiasında bulundular.

Her halükârda, Kufe'de parçalanma ve gruplaşma meydana geldi. Ahlâk, insanlık, din ve iman ilkelerine bağlı olmayanların, söz konusu ilkelere bağlı olan insanlara oranla

daha güçlü konumda olduğunu hepimiz kabul etmekteyiz. Muaviye parayla Kufe'de büyük bir üs oluşturmuştu; sürekli Kufe'ye gönderdiği casuslar bir taraftan bol miktarda para dağıtıp insanları satın alıyor, diğer taraftan da yaygara çıkarıp halkın moralini bozuyorlardı. İmam Hasan (a.s) direnecek olsaydı Muaviye'nin yüz elli bin kişilik ordusuna karşı koyabilecek en az otuz kırk bin kişilik bir ordu oluştururdu ve belki de (tarihte yer aldığı üzere) yüz bin kişilik büyük bir ordu çıkara bilirdi onun karşısına. Fakat bütün bu çabasının karşısında elde edeceği sonuç ne olurdu? Siffin'de Emirü'l-Müminin Ali (a.s) Irak ordusunun daha iyi ve sayısal üstünlüğü olduğu o dönemde Muaviye'yle on sekiz ay savaştı. On sekiz ay sonra Muaviye nerdeyse tam bir yenilgiye uğramak üzereyken Kur'ân sayfalarını mızraklara takarak bu hile ile onları durdurmayı başarmıştı.

İmam Hasan (a.s) savaşacak olsaydı Şam ve Irak Müslümanlarından oluşan iki büyük ordu arasında yıllarca sürececek olan bir savaş çıkar ve iki taraftan belli bir sonuca varmadan on binlerce insan ölürdü. Tarihte kaydedilen şartlara göre Muaviye'yi yenilgiye uğratma ihtimali yoktu; İmam Hasan'ın (a.s) yenilgiye uğraması daha büyük ihtimaldi. İmam Hasan (a.s) iki üç yıl savaşacak; bu savaşta iki taraftan on binlerce ve belki de yüz binden fazla insan öldürülecek; sonuçta, ya iki taraf da geri çekilecek ya da İmam Hasan (a.s) hilâfet makamında öldürülecek! Gerçekten İmam Hasan (a.s) için bir iftihar mıdır bu? Fakat İmam Hüseyin'in (a.s) yetmiş iki kişilik bir grubu var; hatta onları da göndermek istiyor, "*İsterseniz gidin; beni yalnız bırakın.*" diyor. Onlar da direnip öldürülüyorlar; o da yüzde yüz iftihar edilecek bir şekilde.

O hâlde burada şu iki fark söz konusudur: Biri; İmam Hasan'ın (a.s) hilâfet makamında olmasıdır ve imam öldürülecek olsaydı halife hilâfet makamında öldürülmüş olurdu.

Diğeri ise İmam Hasan (a.s) hemen hemen Muaviye gücüne karşı koyabilecek bir güce sahipti ve bu savaşın başlatılması, beraberinde kabul edilir nihaî bir zafer getiremeyeceği gibi uzun bir süre devam etmesine ve Müslümanlardan büyük bir grubun öldürülmesine neden olurdu.

İmam Hüseyin'in (a.s) Kıyamını Gerektiren Nedenler ve Onun İmam Hasan'ın (a.s) Döneminin Şartlarıyla Mukayesesi

İmam Hasan (a.s) ve İmam Hüseyin'in (a.s) içinde buldukları diğer şartlar da birbirinden çok farklıydı. İmam Hüseyin'in (a.s) kıyamında üç etkenin rolü vardır. Bu üç etkenin her birini göz önünde bulundurduğumuzda bunların İmam Hasan'ın (a.s) döneminde daha farklı olduğunu görmekteyiz.

İmam Hüseyin'in (a.s) kıyam etmesine neden olan **birinci etken** şudur: Zalim hükümet İmam Hüseyin'den (a.s) biat etmesini isteyerek: "Biat için Hüseyin'i sıkı bir şekilde tut; ona hiçbir fırsat verme; kesinlikle biat etmesi gerekir." diyor. İmam Hüseyin'den (a.s) biat etmesini istiyorlardı. İmam Hüseyin'in (a.s) cevabı: "*Hayır; biat etmem.*" oldu. Olumsuz cevap vermiş ve biat etmemişti. Peki ya İmam Hasan? Muaviye'yle barış yapmak isteyince Muaviye, "Gel bana biat et" diye İmam Hasan'dan biat etmesini mi istedi? (Biat hilâfeti kabul etmek demektir.) Hayır; aksine barış sözleşmesinin maddelerinden biri de biat istememektir ve zahiren hiçbir tarihçi İmam Hasan'ın (a.s) veya İmam Hasan'ın akrabalarından birinin, yani İmam Hüseyin, kardeşleri, ashabı ve Şiîlerin gelip Muaviye'ye biat ettiklerini yazmamıştır. Kesinlikle biat etme söz konusu değildi. Dolayısıyla, İmam Hüseyin'i (a.s) sert bir şekilde direnmeye sevkeden biat etme olayıydı. Ama İmam Hasan (a.s) için böyle bir şey söz konusu değildi.

İmam Hüseyin'in (a.s) kıyam etmesine neden olan **ikinci etken**, Kufe halkının Kufe'yi kıyama hazır bir şehir diye İmam'ı (a.s) oraya davet etmeleriydi. Kufe halkı yirmi yıl boyunca Muaviye'nin hükümetini tatmış, Muaviye döneminin ıstırap ve işkencelerini görmüş, onun zulümlerine uzun süre tahammül etmişti, artık sabırları tükenmişti, hatta bazılarının¹ gerçekten Kufe'de yüzde yüz hazır bir zemin olduğuna ve beklenmedik bir olayın durumu değiştirdiğine inandıklarını görmekteyiz. Kufe halkı İmam Hüseyin'e (a.s) on sekiz bin mektup yazıp tamamen hazır olduklarını bildiriyorlar. İmam Hüseyin (a.s) gelince Kufe halkı yardım ettiği için tabii ki herkes, "Demek ki zemin tam olarak hazır değildi." diyecek. Fakat tarih açısından İmam Hüseyin (a.s) o mektuplara olumlu cevap vermeseydi kesinlikle tarih karşısında mahkûm olurdu; çok müsait bir zemini kaçırdı, derlerdi.

Oysa İmam Hasan (a.s) zamanındaki Kufe'de durum tam tersineydi. Yorgun ve rahatsız, dağınık ve karışık, içinde bin bir çeşit farklı görüş barındıran bir Kufe vardı. Öyle bir Kufe ki Emirü'l-Müminin Ali (a.s), hilâfetinin son günlerinde sürekli halkın hazırlıksız oluşundan yakıyor ve sürekli şöyle diyordu:

Allah'ım! Beni bu insanlardan al; hükümetin kadir-kıymetini bilmeleri için, bunlara layık oldukları bir hükümet musallat et.

İmam Hüseyin'e (a.s) Kufe'nin hazır olduğunun bildirilmesi, ona hüccetin tamamlanmış olması anlamına geliyordu. Yoksa bazıları gibi Kufe'nin gerçek bir hazırlık içerisinde olduğunu ve İmam Hüseyin'in (a.s) de gerçekten Kufe'ye bel bağladığını söylemek istemiyorum. Hayır; İmam Hüseyin'e (a.s) ilginç bir şekilde hüccet tamamlanmıştı; ze-

1- Örneğin "Şehid-i Cavid" in yazarı gibi.)

min hazır olmasaydı bile; bu durumu ve hücceti görmezden gelemezdi. Peki, İmam Hasan (a.s) açısından da durum böyle miydi? Hayır, İmam Hasan (a.s) için bu anlamda hüccet tamamlanmamış, durum aksine dönmüştü. Yani Kufe halkı hazır olmadıklarını göstermişlerdi.

Kufe'nin iç durumu o kadar bozuktu ki İmam Hasan'ın (a.s) kendisi birçok Kufeliden kaçıyor, dışarı çıktığında (hatta namaza geldiğinde) elbisesinin altından zırh giyiyordu. Çünkü Haricîler ve Muaviye'den beslenen (çanak yalayıcı) kişiler çoktu ve öldürülme tehlikesi vardı. İmam Hasan (a.s) namaz hâlindeyken kendisine ok atıldı; ancak İmam elbise altından zırh giydiği için ok etkili olmadı; aksi durumda İmam namazdayken okla öldürülecekti.

Dolayısıyla, Kufe halkının daveti sonucu İmam Hüseyin'e (a.s) hüccet tamamlanmıştı (hüccet tamamlandığı için de olumlu cevap vermesi gerekiyordu) fakat İmam Hasan (a.s) için durum tam tersineydi; çünkü hüccet aksine tamamlanmış, Kufe halkı neredeyse hazır olmadıklarını ilân etmişlerdi sanki.

İmam Hüseyin'in (a.s) kıyamındaki **üçüncü etken** ise iyiliği emretmek ve kötülükten sakındırmaktır. Yani İmam Hüseyin'den (a.s) biat istenmesi ve onun biat etmemesi; yine Kufe halkının davet etmesi sonucu İmam'a hüccetin tamamlanması ve onlara olumlu cevap vermesi gibi durumlar olmasaydı dahi İmam Hüseyin (a.s) yine kıyam etmeliydi. Yani eğer İmam Hüseyin'den (a.s) biat istenmeseydi ve yine Kufe halkı davet etmeseydi bile yine kıyam ederdi kesinlikle. Peki, nedir bu mesele? İyiliği emretmek ve kötülükten sakındırmaktır. Muaviye'nin hilâfeti ele geçirdiği günden itibaren yirmi yıl boyunca yaptığı her şey İslâm'a ters düşmekteydi. O zalim ve zorba bir yöneticiydi; zulüm ve haksızlığını herkes görmüş ve hâla da görmekteydi. İslâm hükümlerini değiştirmiş, Müslümanların beytülmalini zayıf et-

miş, saygın kanları dökmüş, şöyle etmiş, böyle etmiş, şimdi de kendisinden sonra şarap içen, kumar oynayan, köpek ve maymunla oynayan oğlu Yezid'i veliaht olarak tayin etmiş, zorla kendi yerine oturtmakla en büyük günahı işlemiş biriydi. Bizim bunlara itiraz etmemiz gerekiyor. Çünkü Resulullah (s.a.a) şöyle buyurmuştur:

Kim Allah'ın haramını helal eden, ahdini bozan, Resulullah'ın sünnetine muhalefet eden, Allah kulları arasında günah ve haksızlıkla davranan zalim bir yöneticiyi görür de amel ve sözüyle ona karşı çıkmazsa, bu durumda onu, o zalim yöneticiyi atacağı cehenneme atmak Allah üzerine bir haktır. Haberinizi olsun: Böyleleri şeytana itaati gerekli bilmişlerdir...¹

Kim bu niteliklere sahip zalim bir yöneticiyi görür de hareket veya sözüyle davranışlarına itiraz etmezse öyle bir günah işlemiş olur ki o kimseyi, o zalim yöneticiyi çarptıracağı azaba çarptırmak Allah üzerine bir hak olur.

Muaviye'nin döneminde de durumun bilkuvve olarak böyle olduğunda şüphe yoktur. İmam Hasan'ın (a.s) Muaviye'nin nasıl bir mahiyete sahip olduğunda hiçbir şüphesi yoktu; fakat Muaviye İmam Ali'nin (a.s) döneminde, ben sadece Osman'ın kanını talep ediyorum diyordu. Şimdi ise ben Allah'ın Kitabı, Resulullah'ın sünneti ve Hulefa-i Raşidin'in sünnetine yüzde yüz amel etmeye hazırım, kendimden sonra yerime birini halife tayin etmeyeceğim. Benden sonra hilâfet Hasan b. Ali'nindir. Hatta ondan sonra da Hüseyin b. Ali'nindir diyordu. (Onların hakkını itiraf ediyordu); sadece onlar "işini teslim etsinler" diyordu. (Antlaşma maddesinde "teslim-i emri" yani işi teslim tabiri geçiyordu.) Yani işi bana bıraksınlar; ben bu şartlara uyacağım demişti. Altına imza konulmuş boş bir kağıt gönderdi ve dedi ki: Hasan b. Ali istediği şartı buna yazsın, hepsini kabul ediyorum; işleri

1- Tarih-i Taberî, c. 7, s. 300.

elimde bulundurılmaktan başka amacım yoktur benim; İslâm dininin tüm emirlerini yerine getireceğim. Ayrıca bu olayın geçmişi de yoktu, yani halk Muaviye ve etrafının hükümetini görmemişlerdi.

Şimdi tarih karşısında böyle bir durumda kaldığımızı kabul edin; Muaviye gelip altını imzaladığı boş bir kağıdı İmam Hasan'a (a.s) sunuyor ve "Sen kenara çekil; sen hilâfeti niçin istiyorsun? İslâm'ın emirlerini yerine getirmek için değil mi? Senin yapmak istediklerini ben yerine getireceğim; ancak sorun, Allah'ın Kitabı ve Resulullah'ın sünnetinin icrasını senin mi, yoksa benim mi yapacağım konusudur. Acaba sen sırf bu işi kendin yapmış olmak için mi böyle bir kanlı savaşa girişmek istiyorsun?" şeklinde bu taahhütleri etseydi, İmam Hasan (a.s) bu şartlar altında işi bırakmayıp savaşıyor ve bu savaş iki üç yıl sürseydi; on binlerce insan ölse, tahripler yapılırsa ve sonunda İmam Hasan'ın (a.s) kendisi de öldürülseydi, bugün tarih İmam Hasan'ı (a.s) kınayarak, "Bu şartlar altında barış yapması gerekirdi. Resulullah (s.a.a) da birçok yerde barış yapmıştır. İnsan böyle durumlarda barış yapmalıdır." denmez miydi? (Evet o zamanda olsaydık biz de İmam Hasan'a derdik ki:) "Muaviye kendisi hükmetmek, işlerin komutasını yürütmek istiyor değil mi? Öyleyse o hükmetsin. Ne senden onu halife olarak tanımanı, ne kendisinin Emirü'l-Müminin'in diye çağırmanı,¹ ne de ona biat etmeni istiyor. Hatta daha da ileri giderek eğer "Şiîlerin canı tehlikededir." dersin, "Baban Ali'nin tüm Şiîleri emniyet ve güvence içerisinde olacaktır. Sıffin'de onlara karşı duyduğum bütün kinlerimi unuttum." diyordu. Ayrıca, maddi olarak ne kendimin, ne de takipçilerimin kimseye muhtaç olmasını istemiyorum; dersin "Memleketin bir bölümünün vergilerini almayıp malî bakımdan bize muhtaç

1- Yazmışlardır ki: Muaviye hiçbir zaman İmam Hasan'ın (a.s) ona "Ey emirülmüminin" diye hitap etmesini beklemesin.

olmaman, kendini, takipçilerini ve akrabalarını rahat bir şekilde idare etmen için onları sana bırakmaya hazırım." diyordu ve bunun altını da imzalıyordu.

İmam Hasan (a.s) bu şartlar altında barışı kabul etmeydi bugün tarih karşısında mahkûm olmaz mıydı? Muaviye kendini kaybetmişti, bu yüzden bütün şartları kabul etti. Ve bu da Muaviye'nin sadece siyasi açıdan zafere ulaşmasıyla sonuçlandı. Yani yüzde yüz politikacı bir kişi olduğunu, politikadan başka hiçbir şey bilmediğini gösterdi; çünkü hilâfet kürsüsüne oturup iktidarı ele geçirir geçirmez antlaşmanın tüm maddelerini ayak altına aldı. Hiçbir anlaşma maddesine uymayarak hilekâr biri olduğunu göstermiş oldu. Ve hatta Kufe'ye gelince açık bir şekilde şöyle dedi:

Ey Kufe halkı! Ben geçmişte sizinle namaz kılasınız, oruç tutasınız, hac yapasınız ve zekât veresiniz diye savaşmadım. Ben size emirlik yapmak için sizinle savaştım.

Daha sonra kötü niyetinin, ifadelerinde açık bir şekilde ortaya çıktığını fark edince; dedi ki:

Bunlar kendinizin yapması gereken şeylerdir; bu konularda size ısrar etmem, baskı yapmam gerekmez.

Muaviye kendisinden sonra hilâfetin Hasan b. Ali'ye ve ondan sonra da Hüseyin b. Ali'ye ulaşması şartını kabul etmişti. Fakat hilâfet kürsüsüne oturduktan yedi-sekiz yıl sonra Yezid'in veliahtlık meselesini söz konusu etmeye başladı. Antlaşmanın metninde Ali Şiîlerini rahatsız etmemesi şart koşulmuşken onları çok kötü bir şekilde rahatsız edip ve onlara karşı kin gütmeye başladı. Gerçekten Muaviye'yle Osman arasında ne fark var? Hiçbir fark yok aslında; fakat Osman az da olsa Müslümanlar arasında (Şiîler hariç) Hulefa-i Raşidinden biri olarak makamını korudu; tabii ki bir takım sürçmeleri de oldu. Fakat Muaviye başından beri hilekâr bir politikacı olarak meşhur oldu. Genel olarak İslâm

uleması ve fakihleri açısından (sadece biz Şiîler açısından değil; Şiîler daha farklı bir mantığa sahiptir) Muaviye ve ondan sonra gelenler Resulullah'ın (s.a.a) halifeleri olup İslâm'ı uygulamak için gelen kişilerin unvanından tamamen çıkıp sultan ve padişahlar kategorisine girdiler. Ama o gün İmam Hasan (a.s) kabul ettiği için bu gün tarih karşı tarafı mahkûm etmekte ve onu suçlamaktadır.

Dolayısıyla İmam Hasan'la (a.s) İmam Hüseyin'in (a.s) durumunu karşılaştırdığımızda bunların hiçbir açıdan mukayese edilemeyeceklerini görüyoruz. Arz etmek istediğim son bir şey de İmam Hüseyin'in (a.s) çok net bir mantığa ve çok keskin bir kılıca sahip olmasıdır. Nedir o? *"Kim Allah'ın haramlarını helal eden... zorba bir yöneticiyi görürse... onu cehennem ateşine atmak Allah üzerine bir hak olur..."* Yani kim şöyle-böyle yapan zalim bir yöneticiyi görür de sessiz kalırsa Allah huzurunda günahkârdır. Fakat İmam Hasan (a.s) için bu mesele daha söz konusu değildi. "Bunlar gelecek olsalar bundan böyle şunları yapacaklar" mantığı bir şeyi yapmış olmaktan, şimdi onların karşısında somut bir senet ve delile sahip olmamızdan farklıdır.

İşte bu nedenle İmam Hasan'ın (a.s) barışı İmam Hüseyin'in (a.s) kıyamı için zemin hazırladı, diyorlar. Emevîlerin halka gizli olan mahiyetlerinin ortaya çıkması için İmam Hasan'ın (a.s) bir süre kenara çekilmesi, böylece ileride yapılacak olan kıyamın tarihî açıdan geçerli olması gerekiyordu.

Daha sonra Muaviye'nin hiçbir şartına bağlı olmadığı anlaşılınca Şiîlerden bir grubu gelip İmam Hasan'a (a.s), "Artık bu antlaşmanın hiçbir geçerliliği yoktur (doğru söylüyorlardı; çünkü Muaviye onu çiğnemişti), onun için gelin kıyam edin siz" önerisinde bulundular. Fakat İmam, *"Hayır; kıyam Muaviye'den sonra olacak."* cevabını verdi. Ya-ni durumlarını daha iyi ortaya koymaları için bunlara biraz daha fırsat vermek gerekir; kendilerini iyice ortaya koyduktan

sonra kıyam vakti gelmiş olacaktır. Bu cümle'nin anlamı şudur: İmam Hasan (a.s) Muaviye'den sonra hayatta olsaydı ve İmam Hüseyin'in (a.s) bulunduğu konumda olsaydı kesinlikle kıyam ederdi.

Dolayısıyla, İmam Hüseyin'in (a.s) kıyamının doğru, meşru ve bu kıyama neden olan her üç etken açısından İmam Hasan'la (a.s) İmam Hüseyin'in (a.s) durumu birbirinden tamamen farklıydı. Ondan biat istiyorlardı, bundan ise böyle bir şey istemiyorlardı. (Halbuki biat etmek de başlı başına bir meseledir.) İmam Hüseyin'e (a.s) Kufe halkı tarafından hüccet tamamlanmıştı ve halk, Kufe yirmi yıl sonra nihayet uyanmıştır, Muaviye'den yirmi yıl sonraki Kufe yirmi yıl önceki Kufe'den farklıdır; bunlar artık Ali'nin (a.s) kadir-kıymetini biliyor, İmam Hasan'ın (a.s) değerini biliyor, İmam Hüseyin'in (a.s) kıymetini biliyorlar; Kufe halkı arasında İmam Hüseyin'in (a.s) ismi anılınca gözyaşı döküp ağlıyor; artık ağaçlar meyve vermiş, tarlalar yeşermiştir; tam bir hazırlık içersindeyiz; haydi gel diyorlardı. Bu davetler İmam Hüseyin'e (a.s) hücceti tamamlıyordu. Fakat İmam Hasan (a.s) hakkında durum farklıydı. Kufe'nin durumuna bakan herkes onun hiçbir hazırlığı olmadığını görüyordu. Üçüncü mesele ise hükümetin kötü davranışındaydı (hâkim olan bozukluğu kastetmiyorum; hakim bozuklukla yönetimin bozuk ve kötü davranışı farklı şeylerdir.) Muaviye İmam Hasan'ın (a.s) döneminde mahiyetinin ortaya çıkmasına, iyiliği emredip kötülükten sakındırmak unvanıyla kıyam etmek için zemin oluşturmasına neden olacak veya bilfiil bir vazife oluşturacak bir hareket yapmamıştı; fakat İmam Hüseyin'in (a.s) döneminde şartlar yüzde yüz böyleydi.

Antlaşmanın Maddeleri

Şimdi bu barış antlaşmasının bazı maddelerini inceleyip durumunu görelim. Tarihçiler antlaşmanın maddelerini şöyle kaydetmişlerdir:

1- Hükümet, Allah'ın Kitabı, Resulullah'ın (s.a.a) sünneti ve layık halifelerin gidişatına uyması şartıyla Muaviye'ye bırakılacak.¹

(Burada şu noktaya da değinmem gerekir ki,) Emirü'l-Müminin Ali'nin (a.s) şöyle bir mantığı var: Hilâfet benim hakkım olduğu hâlde ben kendim veya başka birinin halife olması için kıyam etmem; bu halkın vazifesidir; ben ancak, hilâfet kürsüsünde oturan kişi işleri mecrasından çıkaracak olursa kıyam ederim. Nehcü'l-Belâğa'da şöyle buyuruyor:

Allah'a andolsun ki ben Müslümanların işleri düzenli yürüdüğü müddetçe ve özellikle benden başkasına zulmedilmedikçe teslim olacağım.

Yani: Hakkım elimden alınarak zulüm sadece bana yapıldığı ve bunun dışında diğer işler kendi mecrasında olduğu müddetçe ben teslimim; ben ancak Müslümanların işleri mecrasından dışarı çıktığı zaman kıyam ederim.²

Antlaşmanın bu maddesi böyledir ve gerçekte İmam Hasan (a.s) şöyle antlaşma yapmaktadır: Zulüm sadece benim şahsıma yapıp benim hakkım gasp ediliyorsa ve gasp eden kişi Müslümanların işlerini doğru mecrasında idare etmeği taahhüt ediyorsa, bu durumda ben kenara çekilmeye hazırım.

2- Muaviye'den sonra hükümet İmam Hasan'a geçecek. Onun başına bir bela gelecek olursa İmam Hüseyin'e (a.s) geçecek.

Bu cümlelerin anlamı şudur: Bu barış antlaşmasının geçici bir süresi vardır. İmam Hasan (a.s), "Al, hilâfet senin ol-

1- Arapça'da işi bırakmak anlamında "teslim-i emr" ifadesi kullanılmıştır. Bunun Türkçe tabiri "hükümet"tir.

2- Nehcü'l-Belâğa, 74. hutbe.

sun; biz kenara çekiliyoruz. İstedîğın kadar istediğın işi yapabilirsin." buyurmamıştır. Hayır, bu barış antlaşması Muaviye hayatta olduğu süre için geçerlidir; Muaviye'den sonrası için bir geçerliliğı yoktur. O hâlde Muaviye kendisinden sonrası için komplo hazırlayamaz: "Muaviye bir kimseyi kendine halife seçemez."

3- Muaviye Şam'da Emirü'l-Müminin Ali'ye (a.s) lânet okutmayı yaygınlaştırmıştı. Bu çirkin hareketin durdurulması antlaşma maddelerinden biri olarak yazıldı:

Muaviye Emirü'l-Müminin Ali'ye küfretmeyi ve namazlarda ona lânet etmeyi bırakmalı, Ali'yi iyi bir şekilde anmalıdır.

Muaviye bunu da taahhüt edip imzaladı. Bunlar propaganda yapıp, Ali (haşa) İslâm dininden çıktığı için ona lânet okuyoruz diyorlardı. Bu maddeyi imzalayan bir kişiye en azından şu kadar hüccet tamamlanmıştır: Sen Ali'yi gerçekten lânete layık bir kişi biliyorsan, o hâlde neden onu ancak iyi bir şekilde anmayı taahhüt ediyorsun. Fakat eğer Ali lânete layık değilse ve taahhüt ettiğın şey doğruysa, o hâlde neden böyle davranıyorsun? Muaviye daha sonra bunu da çiğnedi ve bu çirkin hareket doksan yıl devam etti.

4- Beş milyon dirhemi bulunan Kufe'nin beytülmalî, hükümeti teslim etme konusundan müstesnadır; Muaviye her yıl İmam Hasan'a (a.s) iki milyon dirhem göndermelidir.

Bu şart Muaviye hükümetine ihtiyaç duymamaları, zor durumda kalmamaları; ihtiyaçları olduğunda İmam Hasan (a.s) ve İmam Hüseyin'in (a.s) giderebileceğini bilmeleri için koşulmuştu. "Haşimoğulları'na Ümeyyeoğulları'na yapılan bağış ve hediyelerden imtiyaz vermeli, Cemel ve Sıffin savaşlarında Emirü'l-Müminin Ali'nin (a.s) safında yer alıp şehit olan kişilerin aileleri arasında bir milyon dirhem bölüş-türmeli ve bu para, "Darabcerd" vergilerinden temin edilme-

lidir." Darabcerd, Şiraz nahiyesinde. Bu bölgenin vergisini Haşimoğulları'na ihtisas ettiler.

5- Halk Şam, Irak, Yemen, Hicaz ve yeryüzünün her tarafında emniyet ve güvence içerisinde olmalı, zenciler ve kızıl derililer emniyette olmalı; Muaviye onların sürçmelerini görmezden gelmelidir.

Maksat, geçmişte onlara karşı güdülen kinlerdir; çünkü onların çoğu geçmişte Sıffin'de Muaviye'yle savaşmışlardı. "Hiç kimseyi geçmişteki hatalarından ve Irak halkını, geçmişte onlara karşı duyulan kinlerden dolayı cezalandırmamalıdır. Ali taraftarları nerede olurlarsa olsunlar emniyet ve güven içerisinde olmalı, Ali Şiîlerinden hiç birine eziyet edilmemeli ve Ali dostları can, mal, namus ve çocuklarına bir zarar gelmesinden endişe duymamalıdır. Hiç kimse onları takip edip zarar vermemeli, kim olursa olsun hak sahibine hakkı verilmeli ve Ali dostlarının ellerinde olan şeyler onlardan alınmamalıdır. Açıkta ve gizlide Hasan b. Ali, kardeşi Hüseyin ve Resulullah'ın Ehlibeyt'inden hiç kimsenin canına kastetmek için komplo hazırlanmamalıdır."

Bu maddeler, özellikle beşinci ve (Emirü'l-Müminin Ali'ye lânet etme meselesi olan) üçüncü madde birinci maddeden de anlaşılıyor; çünkü Muaviye Allah'ın Kitabı, Resulullah'ın (s.a.a) sünneti ve Hulefa-i Raşidinin gidişatına uygun davranmayı taahhüt etmiştir. Bu madde, 3. ve 5. maddeyi de içermektedir; fakat buna rağmen Muaviye'nin üzerinde durduğu ve aksine davranacağını bildikleri için, ileride bunlar hakkında hiçbir tevîl ve yorumda bulunulmaması için tek başına antlaşma maddelerinden biri olarak yerleştirildi. "Ve İslâm âleminin hiçbir yerinde korkutulmamalı, tehdit edilmemelidirler." Bu ifadeyle, şimdiden senin davranışlarına karşı kötümseriz demek istiyorlar aslında.

Bu antlaşmanın maddeleri bunlardı. Muaviye'nin Abdullah b. Amir isminde bir temsilcisi vardı. Muaviye onu al-

tını imzaladığı bir mektupla İmam Hasan'a (a.s) gönderip şartları sen yaz, senin bu sayfaya yazdığın tüm şartları kabul ediyorum dedi. İmam Hasan (a.s) da barış antlaşmasına bu şartları yazdı. Daha sonra da Muaviye ben Allah ve Resulü'nü tanık tutuyorum ki eğer böyle yapmazsam şöyle olayım, şöyle yapmazsam böyle olayım diye birçok yemin etti. Böylece antlaşma imzalandı.

Dolayısıyla, İmam Hasan'ın (a.s) döneminde ve içinde bulunduğu şartlarda yaptığı bu barışta bir kusur göremiyorum. Hilâfet makamında olan İmam Hasan'ın (a.s) yaptığı barışla itiraz eden bir kişi olarak İmam Hüseyin'in (a.s) kıyamını, aralarındaki arz ettiğimiz bu kadar farklılıklara rağmen mukayese etmek doğru değildir. Yani öyle görünüyor ki, o dönemde İmam Hasan olmasaydı ve Emirü'l-Müminin Ali'den (a.s) sonra İmam Hüseyin (a.s) halife olsaydı, o da bu barış antlaşmasını yapardı. İmam Hasan (a.s) da Muaviye sonrasına kadar yaşayacak olsaydı İmam Hüseyin (a.s) gibi kıyam ederdi; çünkü bu iki dönem arasındaki şartlar farklıydı.

* * *

Soru ve Cevap

Soru: İmam Hasan (a.s) yerine Emirü'l-Müminin Ali (a.s) olsaydı o da barış yapar mıydı? Çünkü Hz. Ali (a.s), *"Ben, bir gün bile Muaviye'nin hükümetine tahammül etmem."* buyuruyordu. İmam Hasan (a.s) Muaviye'nin hükümetine nasıl razı oldu?

Cevap: "İmam Hasan'ın (a.s) yerine Emirü'l-Müminin Ali (a.s) olsaydı o da barış yapar mıydı?" sorusuna bu şekilde cevap verilemez. Evet, Hz. Ali (a.s) de İmam Hasan'ın (a.s) bulunduğu şartlar içerisinde, hilâfet makamında öldürülme endişesi olsaydı barış yapardı. Fakat Hz. Ali'yle (a.s) İmam Hasan'ın (a.s) şartlarının birbirinden çok farklı oldu-

ğunu biliyoruz; yani karışıklıklar Hz. Emirü'l-Müminin Ali'nin (a.s) döneminin sonlarında ortaya çıktı; dolayısıyla Siffin Savaşı da ilerleme kaydeden bir savaştı. İçeriden Haricîler ortaya çıkmasaydı kesinlikle Emirü'l-Müminin Ali (a.s) zafere ulaşırdı; bunda tartışma yoktur. Ama Emirü'l-Müminin Ali'nin (a.s) neden bir gün dahi Muaviye'nin hükümetini kabul etmeye razı olmadığı, oysa İmam Hasan'ın (a.s) buna razı olduğu yönündeki sorunuza gelince; siz bu ikisini karıştırıyorsunuz. Hz. Ali (a.s) Muaviye'nin bir gün kendinden sonraki halife ve kendisi tarafından atanmış bir kişi olarak hükümet etmesine razı değildir; fakat İmam Hasan (a.s) Muaviye'yi kendi yerine halife etmek değil, kendisi kenara çekilmek istiyor. İmam Hasan'ın (a.s) barışı kenara çekilmiştir, taahhüt ediş değil. Bu antlaşmada hilâfetin adı bile geçmemiştir, Emirü'l-Müminin'den bahsedilmemiş, Resulullah'ın (s.a.a) yerine geçecek olan halifeden söz edilmemiştir. Mevzu bizim kenara çekilmemizdir; işin sorumluluğu onun üzerindedir; fakat şahsen bu işe layık olmayan, ama doğru bir şekilde yapmayı taahhüt eden bu adamın, işi doğru bir şekilde yapması şartıyla oluşmuştur bu. O hâlde bu ikisi çok farklıdır. Emirü'l-Müminin Ali (a.s), Muaviye gibi birinin benim tarafımdan ve benim temsilcim olarak bir yerde kalmasına razı olmam buyurmuştur. Böyle bir şeye İmam Hasan (a.s) da razı değildir ve barış şartları da böyle bir şeyi içermemektedir.

Soru: Emirü'l-Müminin Ali (a.s) İmam Hasan'a (a.s) Muaviye'ye karşı nasıl davranması gerektiğiyle ilgili bir vasiyette bulunmuş muydu?

Cevap: Bugüne kadar Emirü'l-Müminin Ali'nin (a.s) vasiyetlerinde bu konuda bir şey söylediğine rastladığımı hatırlamıyorum; fakat durum açıktı; tarih sayfalarında kalmasa bile durum açıktı. Emirü'l-Müminin Ali (a.s) sonuna kadar Muaviye'yle savaştan yanaydı; hatta Emirü'l-Müminin

Ali'nin (a.s) durumunun karışık olduğu son dönemlerde bile Hz. Ali'yi (a.s) rahatsız eden şey Muaviye'nin durumuydu. İmam aslında Muaviye'yle savaşıarak onu ortadan kaldırmak gerektiğine inanıyordu. İmam Ali'nin (a.s) şahadeti Muaviye'yle yeni bir savaşa girmesine engel oldu. *Neh-cü'l-Belâğa*'daki meşhur bir hutbede Hz. Ali'nin (a.s) halkı cihada davet ettiği ve sonra Siffin'de öldürülen sadık ashabını anarak şöyle buyurduğu geçer:

Nerede doğru yolda yürüyüp hak üzere giden kardeşlerim?, Nerede Ammar? Nerede İbn Teyyhan? Nerede Zu'ş-Şehadeteyn?(Huzeyme b. Sabit el-Ensarî)

İmam sonra ağladı. O bu hutbeyi cuma namazında okuyup insanları hareket etmeye davet etti. Fakat yazıyorlar ki, sonraki cumaya ulaşmadan darbe alarak şehit oldu. İmam Hasan (a.s) da ilk önce Muaviye'yle savaşmaya kararlıydı; fakat ashabının başından geçenleri görüp onların hazır olmadığına ve iç ihtilaflara dikkat edince savaşmaktan vazgeçip barış yapmaya karar verdi. Yani İmam Hasan (a.s) bu savaşın utanç verici bir savaş olduğunu, o insanlarla savaşa gitmenin rezillikten başka bir şey olmadığını gördü. "Sabat"-ta kendi ashabı gelerek mızrakla ayağına vurdular.

İmam Hüseyin'in (a.s) hareketinin büyük imtiyazlarından biri, Hazretin tüm şiddet ve sıkıntılar karşısında direnen, iman bakımından güçlü bir çekirdek oluşturmasıydı. Tarih onlardan birinin bile düşman ordusuna sığındığını yazmıyor; fakat tarih düşman ordusundan büyük bir grubun Aşura günü onlara katıldığını yazıyor; yani İmam Hüseyin'in (a.s) ashabından bir (veya iki) kişi dışında hiç kimse zaaf göstermemiştir. O da Zahhak b. Abdullah Maşrikî'dir.

Zahhak başından beri İmam Hüseyin'e (a.s) şöyle dedi: "Ben varlığımın size bir yararı olacağını ihtimal verdiğim sürece sizinle birlikteyim; fakat size en küçük bir yararım

dokunmayacağını bildiğim anda ayrılacağım. Ben bu şartla sizinle birlikte gelirim."

Zahhak bu şartla İmam Hüseyin'le (a.s) birlikte gitmeye razı oldu; İmam da kabul etti. Aşura gününe kadar, o son anlara kadar kaldı. Sonra İmam Hüseyin'in (a.s) huzuruna gelip, "Ben size koştuğum şarta göre şimdi gidebilirim; çünkü artık varlığımın size bir yararı dokunmayacağını hissediyorum" dedi. İmam (a.s), "Gitmek istiyorsan git" buyurdu. Zahhak'ın hızlı koşan mükemmel bir atı vardı. Atına binip hazırlamak için birkaç kırbaç vurdu. Etrafı sarılmıştı. Bir nokta seçti. Aniden düşmana doğru atını mahmuzladı; fakat saldırmak için değil, düşman ordusunu yarıp kaçmak için. Düşmanın içine dalıp dışarı çıktı. Bir grup onu takip etti. Tam yakalanmak üzereyken tesadüfen takip edenler arasında bir tanış çıktı; "Ona dokunmayın. O savaşmak istemiyor, kaçmak istiyor." dedi. Onlar da takip etmekten vazgeçtiler. Fakat ondan başka hiç kimse zaaf göstermedi.

Ama İmam Hasan'ın (a.s) ashabı zaaf gösterdiler; rezalet çıkardılar. (İmam Hasan (a.s) barış yapmasaydı) kendi ashabı tarafından neredeyse utanç verici bir şekilde öldürülecekti. Dolayısıyla bunlar arasında fark vardır.

Maksat, Emirü'l-Müminin Ali'nin (a.s) yine de savaşmaya kararlı olduğudur; İmam Hasan (a.s) da ilk başta savaşmaya kararlıydı; fakat Kufe halkından gördüğü şeyler savaşa devam etmesini engelledi. Hatta İmam Hasan (a.s) o az sayıda gelip şehrin dışına çıkanlara da "Nuhayle"ye gidin buyurdu. Kendisi de hutbe okuyarak halkı savaşa davet etti. İmam (a.s) hutbe okuyunca bir kişi bile olumlu cevap vermedi. Bunun üzerine Udey b. Hatem ayağa kalkarak halkı kınadıktan sonra "Ben hareket ettim." dedi. Udey ve ona bağlı olan bin kişi hareket edince diğerleri de hareket ettiler. Sonra İmam Hasan (a.s) da hareket edip Nuhayle'ye gitti. On gün orada kaldı. Fakat sadece dört bin kişi toplandı.

İmam (a.s) tekrar gelip halkı seferber etti. Bu defa büyük bir kalabalık geldi. Fakat oracıkta zaaf gösterdiler. Başlarından bir grubuna para verdiler; onlar da akşamleyin kaçıp gittiler. Bir grubu başka bir şekilde ve bir grubu da diğer bir şekilde; bunun üzerine İmam (a.s) artık iftiharla savaşma zemini olmadığını gördü (ve bu koşullar altında savaşmaktan sa sulh yapmayı tercih etti).

Soru: İmam Hasan (a.s) barış yapmayacak olsaydı tarih, neden barış yaparak antlaşmada kendi şartlarını ileri sürmedin diye Hazret'i kınardı dediniz. Fakat bu söz doğru gözüküyor; çünkü halk İmam Hasan'a (a.s) imzalanmış boş bir kâğıdın gönderilmesini bir hile olarak kabul ediyordu; nasılsa ben senin sözlerini kabul etmiyorum, sen istediğini yaz anlamındaydı. Aslında halk Mua-viye'yi Hz. Emirü'l-Müminin Ali'nin (a.s) zamanında tanımıştı...

Cevap: Tesadüfen imzalanmış o boş kâğıtta Muaviye başka bir hile de yapabilirdi. Şöyle ki İmam Hasan'ın (a.s) istediği şartların İslâmî mi, yoksa gayr-i İslâmî mi şeyler olduğunu çıkarmak için olabilirdi. Çünkü Muaviye kendi durum ve konumu açısından (gerçekte de böyleydi) İmam Hasan'ın (a.s) ne istediğini bilmek istiyordu. (Bu işi hem İmam Hasan (a.s) istiyordu, hem de Muaviye.) Onun şartlarının kendi yararına mı, Müslümanların yararına mı olduğunu görmek istiyordu.

Biz bütün şartların Müslümanların yararına olduğunu gördük. İmam Hasan (a.s) bunun dışında ne bir şey yapabilirdi ve ne de yapardı. Siz, halkın bunun hile olduğunu kabul ettiğini diyorsunuz. Hâlbuki halk, Muaviye'ye "Ne iyi adam!" diyorlardı. (Ve İmam Hasan'a (a.s) da:) "Sözünü söyle de senin ne istediğini görelim." diyorlardı. Acaba, "Yalnız ben halife olmalıyım" mı diyorsun, yoksa başka bir şey mi istiyorsun? Başka bir şey istiyorsan, bu zaten gerçekten Müslümanları saadete ulaştırmaya hazırdır.

Halk Muaviye'yi Hz. Ali'nin (a.s) döneminde tanıyorlardı diyorsunuz. Aslında halk Muaviye'yi kötü bir adam, ama iyi bir yönetici olarak tanıyorlardı. Kufe halkının gevşemesinin nedenlerinden biri de budur işte. Onlar, "Muaviye kötü bir adam olsa da eli altındakilere iyi davranıyor. Şam halkına nasıl davrandığını görmüyor musunuz? Şamlılar ondan ne kadar da razılar!" diyorlardı. Muaviye'yi tanıyanlar, her ne kadar kötü bir insan olsa da iyi bir yöneticidir. Yönetime o geçecek olursa Kufe halkıyla diğer insanlar arasında fark gözetmez şekilde tanımışlardı. Hele bir de Muaviye sabırlı ve tahammüllü bir kişi olarak tanınmıştı. Muaviye'nin siyasi bir sabrı vardı; tarihçiler, Kufeliler hakkında siyasi sabrını gündeme geçiremedi, bunu gündeme geçirecek olsaydı manevi açıdan da başarı sağlardı, diye onu eleştirmişlerdir. Muaviye siyasî sabrıyla meşhurdu. İnsanlar gidip ona küfrediyorlardı; o ise gülüyor, sonunda da para veriyor ve onları cezp ediyordu. Hükümet için bundan daha iyisi bulunmaz; kötü bir kişi olsa da varsın olsun diyorlardı. İmam Hasan (a.s) da bu nedenle (barış yapmaya karar verdi; sanki halka diyordu ki:) "Pekâlâ; işleri iyi yapması için biz bu kötü adamı getirdik; görün bakalım beklediğiniz gibi bu kötü adam işleri iyi yapacak mı?" Kesinlikle Muaviye zalim bir yönetici olarak tanınmamıştı; sadece makamperest ve koltuk sevdalısı bir kişi olarak tanınmıştı. Muaviye'yi ve onun nasıl bir yönetici olduğunu gerçekten İmam Hasan'ın (a.s) barış dönemi tanıttı.

Soru: Barış antlaşmasını İmam Hüseyin (a.s) de imzaladı mı? Ve acaba İmam Hüseyin (a.s) İmam Hasan'ın (a.s) barışına itiraz etti mi?

Cevap: Ben hiçbir yerde İmam Hüseyin'in (a.s) barış antlaşmasını imzaladığını görmüş değilim; İmam Hüseyin'in (a.s) imzalamasına gerek de yoktu. Çünkü o dönemde İmam Hüseyin (a.s) İmam Hasan'a (a.s) tâbi ve teslim olan bir ki-

şiydi. İmam Hasan'ın (a.s) yaptığı her şeyi kabul ve teyit ediyordu. Hatta İmam Hasan'ın (a.s) barış yapmasına karşı olan bir grup İmam Hüseyin'e (a.s) gelerek: "Biz bu anlaşmayı kabul etmiyoruz; gelip sana biat edelim mi?" dediler. İmam Hüseyin (a.s): "*Hayır; kardeşim İmam Hasan (a.s) ne yaparsa o benim kabulümdür ve ona tâbiyim.*" buyurdu. Tarih açısından İmam Hüseyin'in (a.s) İmam Hasan'ın (a.s) yaptığı barışa yüzde yüz tâbi olduğu kesindir.¹ Yani İmam Hüseyin (a.s) bu barışa en küçük bir muhalefette bulunduğu ve ben bu barıştan yana değilim diye itiraz ettiğine rastlanılmış değildir. İmam Hasan'ın (a.s) barış yapmaya kararlı olduğunu görünce sustuğunu da söylemiyoruz ve böyle bir kayıt da her hangi bir yerde mevcut değildir.

1- Tarih açısından diyorum; yoksa imamet açısından biz bunları ayıramayız.

İMAM ZEYNELABİDİN (A.S)

İmam Zeynelabidin (a.s) maneviyat kahramanıdır, (kelimenin tam ve doğru anlamıyla maneviyat kahramanıdır). Yani Ali b. Hüseyin (a.s) gibi bir kişinin varlığının felsefelerinden biri şudur: İnsan Resulullah'ın (s.a.a) Ehlibeyti'ne baktığı zaman (her birinde ve onlardan biri olan İmam Zeynelabidin'de) İslâm maneviyatının, yani İslâm'ın hakikatinin, İslâm inancının derinliğini görmektedir; bu da başlı başına dikkate alınması gereken bir konudur. İnsan Ali b. Ebutalib (a.s) gibi bir kişiyi görünce; çocukluktan Resulullah'ın (s.a.a) eli altında eğitilen ve büyüyen, Resulullah'ın (s.a.a) son nefeslerinde başını dizlerinin üzerine alan, Resulullah'ın (s.a.a) canını onun dizlerinde Allah'a teslim ettiğini görür. Çocukluktan Hz. Peygamber'in evinde olmuş, hiç kimse onun kadar Peygamber (s.a.a) ile birlikte olmamıştı; evet insan Hz. Ali'nin (a.s) yaşamına baktığında tepeden tırnağa Resulullah'a (s.a.a) karşı imanla dolu olduğuna şahit oluyor ve insan Ali (a.s) aynasında Peygamber'i (s.a.a) görüyor. Ali (a.s) gibi bir kişinin tepeden tırnağa (Resulullah'a) karşı imanla dolup taşmasının nedeni ne idi acaba?

İmam'ın (a.s) İbadeti

Ehlibeyt İmamları'nın hepsi böyledir. Gerçekten şaşırtıcıdır. İnsan Ali b. Hüseyin'e baktığı zaman, Allah Teala karşısındaki o korkusu, gerçek bir yakarış ve (Aleks Karl'ın dediği gibi) ruhun Allah'a doğru uçuşu olan namazlarını görünce (onun kıldığı namazda, vücudu Kâbe'ye dönük ve ru-

hu başka yerde değildi); ruh sanki şu vücuttan çıkıp gitmişti. Evet; insan Ali b. Hüseyin'i (a.s) görünce içinden kendi kendine, "Bu nasıl bir İslâm; bu nasıl bir ruh; demeden kendini alıkoyamıyor?"

"İn Heme âvazha ez şeh buved
Ger çe ez holgûm-i Abdullah buved."

Yani: Bütün bu şarkılar şahtandı
Ama Abdullah'ın boğazından çıkıyordu.

İnsan Ali b. Hüseyin'i (a.s) görünce sanki gecenin son üçte birinde veya Hira dağında ibadet mihrabında Resulullah'ı (s.a.a) görüyor gibi oluyordu.

Bir gece İmam (a.s) kendisinin ehil olduğu o dua ve yakarırlara meşguldü. O sırada çocuklarından biri yere düşüp kemiği kırıldı. Bunun üzerine tabibe ihtiyaç duydular. Ev halkı gelip İmam'ın (a.s) ibadetini bozmadılar. Gidip tabibi getirip feryatlar içindeki çocuğun elini bağladılar. Çocuk rahatladı ve sorun bitti. Sabahleyin İmam (a.s) çocuğun elini bağlı görünce, "Ne oldu?" diye sordu. Durumu anlattılar. İmam (a.s), "Ne zaman oldu?" diye sorunca, "Dün gece falan saatte, siz ibadetle meşgulken" dediler. Demek ki, İmam (a.s) kendini ibadete öylesine kaptırmış ve ruhu öylesine Allah'a doğru uçmuştu ki, o gürültü patırtı ve bağırımların hiç birini duymamıştı.

Sevgi Elçisi

İmam Zeynelabidin (a.s) sevgi ve muhabbet elçisiydi. Bu da şaşırtıcı bir durumdur: Yürürken nerede kimsesiz, garip, fakir, yoksul, kimsenin ilgilenmediği bir kimseyi görseydi ona sevgi ve şefkat gösterir, gönlünü alır ve evine götürürdü. Bir gün cüzam hastalığına yakalanmış bir grubu gördü. (İnsanlar cüzam hastalığına yakalanmış birini görünce, bu hastalığın kendilerine bulaşmasından endişelenerek ondan kaçarlardı. Fakat bu hastalığa yakalananlar da Allah'ın

t.me/caferilikcom

<https://t.me/caferilikcom>

www.caferilik.com

bir kuludurlar.) İmam (a.s) onları davet etti. Evine götürüp bakımlarıyla ilgilendi. İmam Zeynelabidin'in (a.s) evi miskinlerin, yetimlerin ve zavallı kimselerin eviydi.

Hac Kafilesinde Hizmet

Resulullah'ın (s.a.a) evladı olan İmam Zeynelabidin (a.s) hacca gidiyordu; fakat kendini tanıyan bir kafileyle gitmekten kaçınıyordu. Kendisini tanımayan uzaktan bir kafilenin gelmesini, garip bir kişi olarak o kafileye girmeyi gözetir ve bu kafilerden birine katılırdı ve böyle de yaptı. Onlardan hizmet etmek için izin istedi. Onlar da kabul ettiler. O zaman at ve deve gibi hayvanlarla hacca gidiyordu. Onun için on veya on iki gün sürüyordu hac yolculuğu. İmam (a.s) bu süre içerisinde kafilenin bir hizmetçisi gibi çalıştı. Yol esnasında bu kafileyle karşılaşan bir adam İmam'ı (a.s) tanıdı. Adam İmam'ı tanıyınca hemen yanına gidip, "Hizmetçi olarak getirdiğiniz bu adamın kim olduğunu biliyor musunuz?!" diye sordu. Onlar, "Tanımıyoruz; Medinelidir. Fakat çok iyi bir genç!" dediler. Adam, "Evet; tanıyorsunuz. Eğer tanısaydınız ona böyle emirler vermez, onun size hizmet etmesine müsaade etmezsiniz" dedi. Kafiledekiler, "O kim ki?!" diye sordular. Adam, "Bu Hz. Peygamber'in (s.a.a) evladı Ali b. Hüseyin b. Ali b. Ebutalib'dir." dedi. Hacılar koşup İmam'ın eline ayağına düştüler: "Efendimiz; neden böyle yaptınız?! Bu hareketimiz nedeniyle Allah'ın azabına uğrayabilirdik, size karşı yakışmaz bir harekette bulunabilirdik. Siz bizim serverimiz olmalısınız. Sizin oturmanız ve bizim hizmet etmemiz gerekirdi." dediler. Fakat İmam (a.s), "*Ha-yır*" buyurdu ve ekledi:

Ben bunu denedim. Beni tanıyan bir kafileyle gittiğimde kafiledekilere hizmet etmeme izin vermiyorlar. Bu nedenle Müslümanlara ve arkadaşlarıma hizmet etmek için beni tanımayan bir kafileyle gitmek istedim.

İmam'ın Duası ve Ağlaması

Ali b. Hüseyin (a.s) değerli babası İmam Ebu Abdullahi'l-Hüseyin'in (a.s) bulduğu gibi bir fırsat bulamadı; yine İmam Cafer Sadık (a.s) gibi bir fırsat da bulamadı. Fakat İslâm dinine hizmet etmek isteyen bir kimse için her zaman fırsatlar vardır; ama bunun şekilleri farklıdır. Bakın İmam Zeynelabidin duayla Şia dünyasına ne kadar büyük bir hizmet vermiştir! O dua görünümünde yapacağını yapıyordu.

Bazıları İmam Zeynelabidin'in (a.s) değerli babasından sonra hayatta olduğu müddetçe kılıçla kıyam etmediği için olayları unuttuğunu sanıyorlar; fakat durum kesinlikle böyle değildir. İmam Zeynelabidin (a.s) değerli babasının kıyamının etkisinin devam etmesi için her fırsatı değerlendiriyordu. O ağlamaları ve anmalarının sebebi neydi? Acaba yüreği yanan ve hedefsiz ağlayan bir kişi gibi miydi İmam'ın durumu?! Yoksa bu olayın canlı kalmasını ve insanların İmam Hüseyin'in (a.s) niçin kıyam ettiğini ve onu kimlerin öldürdüğünü unutmamalarını mı istiyordu? İşte İmam (a.s) bazen bu nedenle uzun uzadıya ağlıyordu. Bir gün (İmam'ın Aşura'da kaybettiği azizleri için ağladığını anlatan) hizmetçilerinden birisi, "Efendim! Artık bu ağlamalarınıza bir son vermenin zamanı gelmedi mi?" diye sordu. İmam (a.s), "*Ne diyorsun sen?!*" buyurdu ve şöyle ekledi:

Yakub'un bir Yusuf'u vardı. Kur'ân onun duygusunu, "**Hüzünden gözleri ağardı.**"¹ şeklinde anlatıyor. Ben kendi gözlerimle biri diğerinden sonra yere düşen on sekiz Yusuf gördüm.

Ve sallallahu alâ Muhammedin ve Âlihi't-tahirîn

Allah'ın rahmeti, Muhammed ve tertemiz Ehlibeyti'nin üzerine olsun

1- Yusuf, 84.

İMAM CAFER SADİK (A.S) VE HİLÂFET -1-

İmamet ve hilâfetle ilgili konumuzun devamında İmam Hasan'ın (a.s) barışı ve ondan sonra İmam Rıza'nın (a.s) veliahtlığı¹ meselesine vardık. Her iki konu hakkındaki bir takım soruları cevapladık. Bu konuları tamamlamak için şunu da eklemek gerekir ki, Ehlibeyt İmamları (a.s) bu hususta bazı açılardan bunlara benzeyen başka bir meseleyle daha karşılaşmışlardır; bu alanda İmam Cafer Sadık'la (a.s) ilgili bir takım sorular ve hatta bazı eleştiriler söz konusudur.

Bu dört imam, yani Emirü'l-Müminin Ali (a.s), İmam Hasan (a.s), İmam Rıza (a.s) ve İmam Cafer Sadık (a.s) dışındaki diğer imamlar için hilâfet meselesi hiçbir şekilde söz konusu olmamıştır. İmam Cafer Sadık'la (a.s) ilgili olarak hilâfet sunumu söz konusudur.

İmam Cafer Sadık (a.s) hakkında gerçekte iki soru söz konusudur. Biri Ümeyyeoğulları'nın son döneminde ve Abbasîlerin hâkimiyetlerinin başlarına tesadüf eden İmam Cafer Sadık'ın (a.s) döneminde uygun bir siyasi fırsat oluştu. Abbasîler bu fırsattan yararlandıkları hâlde neden İmam Cafer Sadık (a.s) yararlanmak istemedi? Ümeyyeoğulları'nın gittikçe muhalifleri artıyordu; ister Araplar arasında, ister İranlılar arasında dinî ve dünyevî nedenlerle muhalifleri artış kaydediyordu. Dinî nedenler halifelerin açıkça işledikleri

1- Bu konu zaman olarak "İmam Rıza'nın (a.s) veliahtlığı" konusundan sonra işlenmiştir.

günah ve fesatlardan kaynaklanıyordu. Dindar insanlar onların fasık, zalim ve liyakatsiz kişiler olduklarını fark etmiş, İslâm dininin ileri gelenlerine ve takvalı kişilere karşı işledikleri cinayetlere şahit olmuşlardı. (Bu tür olaylar yavaş yavaş etkisini gösteriyordu.) Özellikle İmam Hüseyin'in (a.s) şahadetinden sonra Ümeyyeoğulları'na karşı nefret hissi halk arasında daha da arttı ve daha sonra vuku bulan (örneğin: Zeyd b. Ali ve Yahya b. Zeyd b. Ali b. Hüseyin'in başlattığı) kıyamların ardından dinî görünümelerini tamamen kaybettiler. Onların günah ve fesatlarını da duymuşsunuzdur. Şarap içme, ayyaşlık ve bu gibi işleri açıkça insanların gözleri önünde yapmaları dinî görünümelerini tamamen yok etmişti. Dolayısıyla halk dinî açıdan onlardan nefret ediyordu.

Dünyevî açıdan bakacak olursak iş başında olanları halka yapmadık zulüm bırakmadılar; bilhassa Irak'ta Haccac b. Yusuf'un ve Horasan'da diğer birkaçının yaptığı zulümler haddi aşmıştı. Özellikle İranlılarda; İranlılar arasında da Horasanlılarda (o da geniş ve eski anlamıyla Horasan'da) Emevî halifelerine karşı bir hareketlenme oluşmuştu. İnsanlar İslâm'la hilâfeti birbirinden ayırıyorlardı. Özellikle Alevilerin bazı kıyımları Horasan'da olağan üstü bir etki bırakmıştı; kıyam edenlerin zahiri açıdan bir zafer elde edememelerine rağmen; kıyamlar tebligat açısından fevkalade bir etki bıraktı.

İmam Zeynelabidin'in (a.s) oğlu Zeyd Kufe sınırlarında kıyam etti. Yine Kufe halkı ona biat edip biatlerine sadık kalmadılar; ona canice ve acımasızca davranıldı. Mezarının nerede olduğu bilinmemesi için arkadaşları geceleyin nehir suyunun yatağını değiştirip onun için mezar kazdılar ve oraya defnettiler. Daha sonra da suyu asıl yatağına döndürdüler. Ama buna rağmen bu işi yapanların durumu rapor etmeleri sonucu birkaç gün sonra cenazesi oradan çıkarılıp asıldı. Zeyd'in cenazesi darağacında kurudu. Hatta cenazesinin dört yıl darağacında kaldığı söylenmektedir.

Zeyd'in Yahya isminde genç bir oğlu vardı. O da kıyam ettikten sonra yenilgiye uğrayarak Horasan'a gitti. Yahya'nın Horasan'a gitmesi orada çok etki bıraktı. Kendisi Emevî-lerle savaşta öldürülmesine rağmen halk arasında fevkalade bir sevgi kazandı. Zahiren Horasan halkı ilk defa Resulul-lah'ın (s.a.a) evlatlarının hilâfet düzeni karşısında böyle kıyam başlattıklarını anladılar. O dönemlerde haberler günümüzdeki kadar çabuk yayılmıyordu. Gerçekte İmam Hüseyin'le (a.s) babası Zeyd'in olaylarını ve diğer olayları Yahya tebliğ edebilmişti. Öyle ki, Horasanlılar Emevîlere karşı kıyam edince (yazıyorlar ki) Horasan halkı Yahya için yetmiş gün yas tuttu. (İlk başta hedefe ulaşmayan inkılapların daha sonra nasıl etki bıraktıkları anlaşılıyor.) Her halükârda Horasan'da bir inkılap zemini oluşmuştu. Elbette tamamen kontrol altında bir inkılâp değildi; sadece çok ciddî genel bir rahatsızlık mevcuttu.

Abbasîlerin Halkın Rahatsızlığından Yararlanmaları

Abbasîler bu olaydan oldukça fazla yararlandılar. İbrahim İmam, Ebu'l-Abbas Seffah ve Ebu Cafer Mensur isminde üç kardeşlerdi. Bu üç kardeş Resulullah'ın (s.a.a) amcası Abbas b. Abdulmuttalib'in torunlarıdır. Şöyle ki bunlar Abdullah'ın, Abdullah Ali'nin ve Ali ise meşhur Abdullah b. Abbas'ın oğludur. Farklı ifadeyle Emirü'l-Müminin Ali'nin (a.s) ashabından olan meşhur Abdullah b. Abbas'ın Ali isminde bir oğlu var, onun da Abdullah isminde bir oğlu var. Abdullah'ın ise İbrahim, Ebu'l-Abbas Seffah ve Ebu Cafer isminde üç oğlu var; bu çocukların üçü de gerçekten fevkaladeydi. Bunlar Emevîler'in son dönemlerinde bu olaylardan yararlandılar. Şöyle ki gizlice mübelliğler yetiştirdiler. Gizli bir örgüt kurdular. Kendileri ise Hicaz, Irak ve Şam'da gizli bir şekilde teşkilatı yönetiyorlardı. Temsilcileri dört bir yan-

da (daha fazla Horasan'da) halkı Emevî düzenine karşı kıyam ve ayaklanmaya davet ediyorlardı. Fakat kıyamın önderliğini ele alacak belli bir kişiyi tanıtıyor, "Resulullah'ın Ehlibeyt'inden iyi bir kişinin" önderliğinde kıyama davet ediyorlardı.

Buradan halk arasında Resulullah'ın (s.a.a) Ehlibeyti ve İslâm'ın zemini olduğu anlaşılmaktadır; bugün ise Ebu Müslim'in kıyamı gibi bu kıyamlara İranlılık görünümü verip halkın milli İranlılık taassupları nedeniyle bu işe giriştiklerini söyleyenler var. Oysa böyle olmadığına yüzlerce delil vardır. Şimdi bu konuya girmek istemiyorum; fakat bu iddiayı doğrulayacak birçok deliller vardır. Elbette halk onları istemiyorlardı. Fakat halkın kendilerini kurtarmak için düşündükleri şey Emevîlerden kurtulup İslâm'a sığınmaktı. Halkın attığı tüm sloganlar İslâmî sloganlardı. O büyük ve geniş Horasan'da hilâfet düzenine karşı kıyam eden halkı İran yanlısı sloganlar yerine İslâmî sloganlar atmaya zorlayacak bir güç yoktu. O dönemde Horasan halkı hilâfet ve İslâm'ın hâkimiyetinden çıkmayı isteselerdi, bu işi çok kolay bir şekilde yapabilirlerdi; fakat bunu yapmadılar. İslâm adına ve İslâm için hilâfet düzenine karşı mücadele ettiler.

Dolayısıyla hicretin 129. yılında Merv şehrinin "Sefidnah" adlı bir köyünde kıyamalarını gerçekleştirdiklerinde (bu iş için zaman olarak Ramazan bayramını belirlediler ve bayram namazından sonra da kıyamalarını ilân ettiler) bayraklarının üzerine Kur'ân-ı Kerim'in cihat hakkındaki şu ayetini yazmışlardı:

Kendileriyle savaşılan (mümin)lere (karşı koyma) izni verildi. Çünkü onlara zulmedilmiştir ve şüphesiz Allah, onlara yardım etmeğe kadirdir.¹

1- Hac, 39.

Bu ayet Kur'ân-ı Kerim'in cihad hakkındaki ilk ayetidir. Ne kadar güzel bir ayet, değil mi! Müslümanlar Mekke'de oldukları müddetçe Kureyş'in zulüm ve haksızlıkları altında inliyorlardı; cihad etme izinleri de yoktu. Medine'de zulme uğrayan kişilerin kendilerini savunmaları adı altında cihad etmelerine izin verildi.

Esasen İslâm cihadı (Hac Suresindeki) bu ayetle başladı. Slogan edindikleri diğer ayet ise şuydu:

Ey insanlar, biz sizi bir erkek ve bir dişiden yarattık ve birbirinizi tanımanız için sizi milletlere ve kabilelere ayırdık. Allah yanında en üstün olanınız, (günahlardan) en çok korunanınızdır. Allah bilendir, haber alandır.¹

Bu ayetle, Emevîler'in İslâm dininin emirlerine aykırı olarak Arap milliyetçiliğini ön plâna çıkarıp Arapların acemlerden üstün olduğunu savunduklarına ve bunun ise İslâm dininin kesin buyruklarına aykırı olduğuna işaret edilmektedir. Yani gerçekte Arapları İslâm'a davet ediyorlardı.

Bir hadiste, (ben bu hadisi "*Hadamat-i Mütekabil-i İslâm ve İran*" adlı kitapta naklettim) Resulullah (s.a.a) veya ashaptan birinin bir mecliste şöyle dediği geçer: "Rüyada beyaz koyunların siyah koyunların içine girip eşleştiklerini ve onların bir takım yavrular doğurduklarını gördüm."

Sonra Resulullah (s.a.a) bu rüyayı şöyle tabir ettiler:

Acemler İslâm dini konusunda size ortak olup erkekleriniz onların kadınlarıyla ve kadınlarınız da onların erkekleriyle evlenecekler. (Amacım Hazretin şu cümlesidir:) Bir gün, siz İslâm için acemlerle savaştığınız gibi acemlerin de İslâm için sizinle savaştığını görüyorsunuz gibiyim.

1- Hucurat, 13.

Yani bir gün siz acemleri Müslüman etmek için onlarla savaşıyordunuz, bir günde sizi tekrar İslâm'a döndürmek için onlar sizinle savaşıacaklar; bu hadisin örneği elbette bu kıyamdır.

Abbasîler gizli bir teşkilatla bu kıyama yönlendiriyorlardı; hem de çok dakik, düzenli ve iyi bir şekilde. Eba Müslim'i de onlar Horasan'a gönderdiler; yoksa bu kıyam Eba Müslim tarafından başlatılmamıştır. Onlar Horasan'a elçiler göndermişler, onlar da halkı kıyama davet ediyorlardı. Esasen Eba Müslim'in de neyin nesi ve nereli olduğu belli değil. Bu güne kadar tarih onun İranlı mı, yoksa Arap mı olduğunu; İranlıysa İsfahanlı mı, yoksa Horasanlı mı olduğunu ispatlayabilmiş değil. O (yirmi küsur yaşında) genç bir köleydi. İbrahim İmam onunla karşılaşmış çok yetenekli biri olduğunu anlayınca onu Horasan'a gönderdi; bu adam bu iş için iyidir dedi. O gösterdiği başarılarla diğerlerini etkileyip Horasan'da bu kıyamın önderliğini ele geçirebildi. Eba Müslim siyasî anlamda çok başarılı biri olmasına rağmen çok kötü biriydi; yani insanlıktan haberi olmayan bir kişiydi; Eba Müslim, Haccac b. Yusuf gibi biriydi. Haccac b. Yusuf böyle bir kimlikle Araplar arasında ön plâna çıktığı gibi, Eba Müslim de ona benzer kimlikle ortaya çıktı. Haccac da çok zeki bir kişiydi; yetenekli ve Abdülmelik'in işine yarayan çok başarılı bir komutandı. Ama aynı zamanda insanlıktan haberi olmayan, insanlığa çok zıt bir kişiydi. Hükümeti döneminde yüz yirmi bin kişi öldürdüğü söylenmektedir; Eba Müslim'in de altı yüz bin kişi öldürdüğünü söylüyorlar. Küçük bir bahaneyle çok samimi arkadaşını öldürüyordu, milliyetçilik taassubuna sahip olduğu söylenebileceği "bu İranlıdır, şu Arap'tır" sözünden de hiç anlamazdı.

İmam Cafer Sadık'ın (a.s) bu davetlere müdahale ettiğini görmüyoruz; fakat Abbasîler fazlasıyla müdahale ettiler ve gerçekten canlarından geçtiler; sürekli olarak da "Ya öl-

dürülüp yok olacağız ya da hilâfeti bunların elinden alacağız." diyorlardı.

Burada şunu da ekleyelim ki, Abbasîlerin bu kıyama önderlik eden, kıyama yönlendiren iki mübelliğleri vardı; biri Irak ve Kufe'de (gizli), diğeri ise Horasan'daydı. Kufe'deki mübelliğleri "Eba Selme-i Hallal" diye meşhurdu. Horasan'daki ise Eba Müslim'di; dediğimiz gibi Eba Müslim'i Horasan'a gönderdiler; o da orada ilerledi. Eba Selme birinci, Eba Müslim ise ikinci derecedeydi. Eba Selme'ye "Âl-i Muhammed'in Veziri", Eba Müslim'e ise "Âl-i Muhammed'in Emiri" lakabını vermişlerdi. Eba Selme çok tedbirli bir kişiydi. Siyasetçi, tedbirli, iş bilir, bilgili ve sohbeti güzel biriydi.

Eba Müslim'in kötü ve çirkin işlerinden biri Eba Selme'yi kıskanması, onunla rekabete geçmesiydi; Eba Selme'yi ortadan kaldırmak için bulunduğu Horasan'dan Ebu Abbas Seffah'a, "Bu tehlikeli bir kişidir; onu ortadan kaldır." diye mektuplar yazarak kişileri ona karşı tahrik etmeye başladı. Ebu Abbas Seffah'ın amcalarına, yakınlarına sürekli mektup yazıp tahrik etti.

Fakat Seffah buna bir türlü razı olmuyor, "Bana bu kadar hizmet eden, bu kadar fedakârlıkta bulunan birini neden öldüreyim?" diyordu. "Onun kalbinde başka bir şey var; hilâfeti Abbasîlerden alıp Ebutalip oğullarına teslim etmek istiyor." dedi. Fakat Seffah, "Bu bana ispatlanmış değil; böyle bir şey olsa bile bu boş bir hayalden başka bir şey değil. İnsanoğlu sürekli bu gibi hayallere kapılır." şeklinde cevap verdi. Her ne kadar Seffah'ı Ebu Selme'yi öldürmeye zorladıysa da Seffah kabul etmedi.

Fakat Ebu Selme'nin bu komplodan haberi olduğunu öğrenince onu kendisi ortadan kaldırmaya girişti. Ebu Selme çoğu akşam Seffah'ın yanına gidip onunla sohbet ediyor ve gece yarısı dönüyordu. Eba Müslim Ebu Selme'yi öldürme-

leri için bir grubu görevlendirdi. Onlar da gidip onu öldürdüler. Seffah'ın çevresindekiler de katil veya katillerle birlikte oldukları için gerçekte Ebu Selme'nin kanı heder oldu; bu olay Seffah'ın hilâfetinin ilk yıllarında vuku buldu. Şimdi nakledilen ve kafalarda birçok soru uyandıran olay şudur:

Eba Müslim'in İmam Cafer Sadık (a.s) ve Abdullah Mahz'a Mektubu

Mes'udî "*Murucu'z-Zeheb*" adlı kitabında şöyle yazıyor: Eba Müslim sonunda hilâfeti Abbasîlerden Ebutaliboğulları'na geçirmeye karar verdi; yani Eba Müslim hicrî 132 yılında Abbasîlerin kendileri Irak'ta resmen ortaya çıkıp hilâfeti ele geçirinçeye kadar Abbasîler için çalışıyordu. O dönemde İbrahim İmam Şam civarında gizlice faaliyet gösteriyordu. Büyük kardeş olduğu için onu hilâfete geçirmek istiyorlardı. Fakat İbrahim son Emevî halifesi Mervan b. Muhammed'in eline düştü; İbrahim gizlendiği yerin öğrenildiğini ve yakında yakalanacağını hissedince bir vasiyetname yazarak yakınlarından biriyle kardeşinin bulunduğu Kufe yakınlarındaki "Humeyme"ye gönderdi. İbrahim bu vasiyetnamesinde gelecekteki siyasi hattı belirleyip kendi yerine geçecek kişiyi tayin ederek, "Büyük bir ihtimalle beni ortadan kaldıracaklar. Öldürülecek olursam yerime kardeşim Seffah geçecek." yazdı. (Seffah yaşça Mensur'dan daha küçük olmasına rağmen yerine onu tayin etti.) Onlara, "Şimdi Humeyme'den çıkmanın zamanı geldi. Gidip Kufe'de gizlenin; kıyam zamanı yakındır." şeklinde talimat verdi. İbrahim'i öldürdüler. İbrahim'in mektubu kardeşlerine ulaştı. Onlar da gizlice gidip Kufe'ye yerleştiler ve bir süre orada gizlendiler. Ebu Selme de Kufe'de gizlenmiş, kıyama yönetiyordu. İki üç ay geçmeden açıkça ortaya çıkıp savaştilar ve Emevîleri yenilgiye uğrattılar.

Diyorlar ki: İbrahim İmam'ın öldürülmesinden sonra hareket Seffah ve diğerlerinin eline geçince Eba Selme pişman olup hilâfeti Abbasîlerden Ebutaliboğulları'na geçirmeye karar verdi; iki nüshalı bir mektup yazıp birini İmam Cafer Sadık'a (a.s) ve diğerini de Abdullah b. Hasan b. Hasan b. Ali b. Ebutalib'e¹ ulaştırmaları için Medine'ye gönderdi. Görevlendirdiği kişiye, "Bu iki mektubu gizlice bu iki kişiye ulaştır; fakat diğerine de mektup yazdığımı hiç birine söyleme." diye tembih etti.²

Ebu Selme her birine hilâfet benim elimdedir. Horasan benim elimdedir. Burası (Kufe) benim elimdedir. İşi şimdiye

1- İmam Hasan'ın (a.s) "Hasan" isminde bir oğlu var. Ona ikinci Hasan anlamında "Hasan-ı Müsenna" diyorlar. Hasan-ı Müsenna Kerbela'da Eba Abdullah Hüseyin'in (a.s) safında yer alıp, yaralanmıştı; fakat öldürülmemişti. Daha sonra yaralıları öldürmeye gelince anne tarafından akrabalarından bir kişi onu yanına alıp Ubeydullah Ziyad'a götürerek ona dokunmamaları için aracı olmuştu. Daha sonra Hasan-ı Müsenna tedavi olup iyileşti. Hasan-ı Müsenna İmam Hüseyin'in kızı Fatma bint-i Hüseyin'le evlendi. (Fatma da Kerbela'daydı; fakat daha evlenmemişti; onun hakkında "güzel bir kızdı" yazmışlardır.) "Fatma Yezid'in sarayındayken biri, (bu kızı bana bağışla) demişti. Yezid sustu. İkinci defa bu isteğini tekrarlayınca Hz. Zeyneb (s.a) onu azarlamış, Yezid de bu sözünden dolayı o adama küfretmişti."

Hasan-ı Müsenna ve Fatma bint-i Hüseyin'in birkaç çocuğu olmuştur; onlardan biri de Abdullah'tır. Abdullah anne tarafından İmam Hüseyin'in (a.s) ve baba tarafından da İmam Hasan'ın (a.s) torunudur. Dolayısıyla bununla övünerek "Ben iki taraftan da Resulullah'ın evladım; iki yolla Fatma'nın evladım." diyordu; bunun için de ona "Resulullah'ın (s.a.a) halis evladı" anlamında "Abdullah Mahz" diyorlardı. Abdullah, İmam Cafer Sadık'ın (a.s) döneminde İmam Hasan'ın (a.s) çocuklarının ileri geleniydi; nitekim İmam Cafer Sadık (a.s) da İmam Hüseyin'in çocuklarının ileri geleniydi.

2- [Bir sonraki oturumda Şehit Mutahhari bu iki mektubu Ebu Selme'nin iki ayrı kişiyle gönderdiğini söylüyor. Olay çeşitli kaynaklardan nakledilmiş olabilir.]

kadar Abbasîlerin lehine döndüren benim. Muvafakat ederseniz işi sizin lehinize döndürürüm, diye yazdı.

İmam Cafer Sadık (a.s) ve Abdullah Mahz'ın Tepkisi

Elçi (geceleyin) önce mektubu İmam Cafer Sadık'a (a.s) ve sonra da Abdullah Mahz'a verdi. Onlar bu mektuba birbirinden tamamen farklı tepkiler gösterdiler. Mektubu İmam Cafer Sadık'a (a.s) verince, "Ben bu mektubu Şîiniz Ebu Selme'den size getirdim." dedi. Fakat İmam, "*Ebu Selme benim Şîim değildir.*" buyurdu. Elçi, "Her hâlükârda bir mektuptur ve sizden cevap bekliyor." dedi. İmam, "*Lamba getirin.*" buyurdu. Lamba getirdiklerinde mektubu okumadan onun gözleri önünde lambaya tutarak yakıp, "*Arkadaşına, cevabın budur de.*" buyurdu ve sonra şu şiiri okudu:

"Eya mûkiden nâren li-ğayrike zav'uha
Ve ya hâtiben fi ğayr-i hablike tehtibu."

Ey yaktığı ateşin aydınlığından başkası yararlanan!
Ey çölde topladığı odunları başkasının ipine yığan!¹

İmam'ın (a.s) bu şiirle anlatmak istediği şey neydi? Bu şiir kesinlikle bir konuda birinin zahmet çekmesine rağmen, ondan diğerinin yararlandığı bir sahneyi gözler önünde canlandırmak istiyor. Yani İmam (a.s): "Ey zavallı Ebu Selme! Sen bu kadar zahmet çekiyorsun ama başkaları bunun sefasını sürüp yararlanacak ve bunun sana hiçbir faydası da olmayacak." demek istiyordu. Ya da İmam'ın konumunda

1- Oduncular iplerini ikiye katlayıp yere serer, sonra gidip odun toplar, getirip o ipin üzerine yığarlar. Bir yük kadar olunca ipi düğümleyip yükü götürürler. Şimdi eğer biri topladığı odunları kendi ipinin üzerine toplayacağına yanlışlıkla başka birinin ipinin üzerinde toplarsa, diğeri gelip onun topladığı odunları götürür. İmam'ın (a.s) okuduğu şiirin anlamı da budur.

olup Ebu Selme'nin davetini kabul eden kimselere hitap ediyordu; yani, "Bu adam bizi, zahmetini bizim çekeceğimiz, sefasını ve yararını başkalarının süreceği bir işe davet ediyor." demek istiyordu. Elbette metinde Sadece İmam'ın (a.s) mektubu yaktıktan sonra, bu şiiri okuduğu kayıtlıdır; bunun dışında başka bir şey söylediği geçmemektedir.

Ebu Selme'nin elçisi oradan ayrılıp Abdullah Mahz'ın yanına gitti. Mektubu Abdullah'a verince Abdullah çok sevindi. Mesudî'nin yazdığına göre sabahleyin erkenden merkebine binerek İmam Cafer Sadık'ın huzuruna gitti. İmam Cafer Sadık (a.s) da ona karşı çok saygı gösterdi (Abdullah Mahz İmam'ın amcası oğullarındandı.) Olaydan haberi olan İmam (a.s), "*Galiba yeni bir haber var.*" dedi. Abdullah, "Evet; anlatılmayacak kadar yeni bir haber var. Ebu Selme bana bu mektubu yazmış, Şiîlerimizin hilâfeti bize döndürmek için Horasan'da hazır olduklarını bildirmiş ve benden bu işi kabul etmemi istemiştir." dedi.

Mesudî der ki,¹ İmam Cafer Sadık (a.s) ona, "Horasanlılar ne zamandan beri senin Şiîn oldular? Eba Müslim'i sen mi Horasan'a gönderdin?" Horasan halkına siyah elbiseler giymelerini ve siyah elbiseyi slogan edinmelerini sen mi söyledin?² Şu Horasan'dan gelenleri³ sen mi buraya getirdin? Esasen bunlardan bir tekini tanıyor musun?" Abdullah

1- Mesudî bir tarihçidir; bugün söylediğimiz anlamda kesinlikle "Sünnî"dir. Çünkü Şiîlik ve Sünnilik konusunda bizim ölçümüz, hilâfetin Ebubekir ve diğerlerinin hakkı olmayışıdır. Oysa Mesudî'nin halifelere karşı fevkalade bir saygısı var; fakat buna rağmen Ehlibeyt İmamları'na (a.s) da büyük bir saygı duymaktadır. "İsbatu'l-Vasiyye" adındaki bir kitabı da ona isnat etmektedirler. Mesudî İslam'ın önde gelen tarihçilerinden biridir.

2- Yazdıklarına göre, siyah elbise Yahya b. Zeyd'e matem olarak giyiliyordu.

3- O sırada Horasanlılardan büyük bir kalabalık Irak'a gelerek Abbasîlere yardım edip Araplardan bir grupla birlikte kıyam ettiler.

İmam'ın bu sözlerinden rahatsız oldu. Bunun üzerine İmam Cafer Sadık'la (a.s) tartışmaya başladı. (Eğer insan bir şeyi çok ister ve sonra ona istediği o şey müjdelenirse, artık olayın üzerinde detaylı bir şekilde düşünüp incelemesiz.) İmam'a (a.s), "Sen ne diyorsun?" dedi, "Bu adamlar oğlum Muhammed'i hilâfete geçirmek istiyorlar; oğlum Muhammed bu ümmetin Mehdisidir." (Bunun kıssasını da anlatacağım size) İmam Cafer Sadık (a.s), "*Vallahi ümmetin Mehdisi o değildir. Oğlun Muhammed kıyam edecek olursa kesinlikle öldürülecektir.*" buyurdu. Abdullah daha fazla kızarak sonunda hakaretle, "Sen kıskandığın için böyle söylüyorsun." dedi. İmam (a.s) cevabında şöyle buyurdu:

Allah'a andolsun ki, ben sadece senin hayrını istiyorum; bu iş senin yararına değildir; bunun bir faydası olmayacaktır.

Daha sonra şöyle ekledi:

Vallahi Ebu Selme sana yazdığı bu mektubun ay-nısını bana da yazmıştır. Fakat ben mektubu okumadan yaktım.

Bu sözlerin üzerine Abdullah büyük bir rahatsızlıkla İmam'ın (a.s) yanından ayrıldı. Bu olaylar tıpkı Irak'ta vuku bulmak üzere olan gelişmeler gibidir. O gelişmeler nelerdir? Abbasîlerin zuhur dönemidir. Eba Müslim de Ebu Selme'yi ortadan kaldırmak için büyük bir çaba harcamaktaydı. Onu ortadan kaldırmak için Seffah'ın amcaları da onu onaylayıp desteklemekteydiler; nihayet öyle de oldu. Ebu Selme'nin elçisi daha Medine'den Kufe'ye dönmeden onu ortadan kaldırdılar. Dolayısıyla Abdullah Mahz'ın bu mektuba verdiği cevap Ebu Selme'ye ulaşmadı bile.

İnceleme

Mes'udî'nin bu yazdıklarına göre (olayı daha farklı bir şekilde kaydeden başka birisi yoktur)¹ bence Ebu Selme olayı açıktır. Ebu Selme (İmam'ın kendisinin de buyurduğu gibi) Şia ve İmam Cafer Sadık'ın taraftarı değil, siyasi bir kişiydi. Bildiğimiz bazı nedenlerle Abbasîler için çalışma siyasetini değiştirmiştir. Herkesi de (halife olarak) tanıtmak imkansızdı; çünkü halk kabul etmezdi; bu iş Resulullah'ın (s.a.a) ailesinin dışına çıkmamalıydı. Halkın kabul edeceği bir kişi olmalıydı. Abbasîlerden de olmasını istemiyordu; Ebutalipoğulları'ndan başka bir kimse de yoktu. Ebutalipoğulları arasından da iki seçkin kişi bulmuştu: Abdullah Mahz ve İmam Cafer Sadık (a.s). Siyasi bir hareketle, oku nereye isabet ederse ondan yararlanmak için bu iki hedefi seçti ve bu iki mektubu onlar için yazıp gönderdi. Dolayısıyla, Ebu Selme'nin bu girişiminde hiçbir dinî hassasiyet ve ihlas söz konusu değildi; o sadece bir kişiyi aracı olarak kullanmak istiyordu. Ayrıca yapılması mümkün olan bir şey de değildi, bunun nedeni ise daha o mektubun cevabı ulaşmadan Ebu Selme'nin öldürülmesi ve olayın tamamen kapanmasıdır. Tarihçi olduklarını iddia eden bazılarının, neden İmam Cafer Sadık (a.s) Ebu Selme Hallal kendisine mektup yazınca kabul etmedi demelerine şaşırıyorum gerçekten! Oysa burada şartlar hiçbir şekilde hazır değildi; ne kişilerin samimi bir şekilde önermesine neden olacak manevi şartlar vardı, ne de imkân sağlayacak zahiri şartlar.

1- Ben diğerlerini bırakıp Mes'udî'nin yazdıklarına güvenmek istediğimden değil; onun bu olayı daha ayrıntılı bir şekilde ele almasından dolayı ondan naklettim. Yoksa diğerleri de aynı şeyi aktarmışlardır. Şu farkla ki: "Ebu Selme İmam Cafer Sadık'a (a.s) bir mektup yazdı. İmam (a.s) mektubu yaktı ve cevap vermedi." şeklinde işarette bulunup olayı geçiştirmişlerdir. Bunun dışında bir şey de yazmamışlardır. Mes'udî'nin farkı, olayı daha ayrıntılı bir şekilde kaydetmiş olmasıdır.

Burada Abdullah Mahz'dan bahsedip konuşmamızın başında da İmam Cafer Sadık'ın (a.s) başından beri Abbasîlerle işbirliği yapmadığını veya kendisinin kıyam etmediğini söylediğimiz için İmam Cafer Sadık'ın (a.s) Emevî karşıtı kıyamlara nasıl baktığını ortaya koyacak başka bir olayı daha nakledelim. Burada da Ebu'l-Ferec-i İsfahanî'nin kitabından istifade edeceğim; yine araştırdığım kadarıyla hiç kimse olayı Emevî ve Sünnî olan Ebu'l-Ferec İsfahanî kadar güzel ve detaylı bir şekilde nakletmemiştir. İsfahan'da oturması nedeniyle ona "İsfahanî" diyorlar; fakat aslen İsfahanlı değildir. Aslen Emevîdir. Fakat Emevî olmasına rağmen tarafsız bir tarihçidir. Şeyh Müfid de "*İrşad*" adlı kitabında Şia rivayetlerinden değil de Ebu'l-Ferec'ten nakil yapmıştır.

Benî Haşim Büyüklerinin Gizli Toplantısı

Bu Emevî karşıtı kıyam başlatılmak istendiğinde Haşimoğulları'nın ileri gelenleri Mekke ve Medine arasındaki "Ebva"¹ denilen yerde gizli bir toplantı yaptılar. O toplantı-

1- İslam tarihinde bu yerin adına sık sık rastlamaktayız. "Ebva", Resulullah'ın (s.a.a) annesi Hz. Amine'nin vefat ettiği yerdir. Hz. Amine'nin akrabaları Medine'deydi. Resulullah'ın (s.a.a) anne tarafından Medinelilerle akrabalık bağı vardı. Hz. Resulullah (s.a.a) beş yaşlarında Amine Hatun onu kendisiyle birlikte Medine'ye götürmüştü. Dönüşte yolda hastalanarak "Ebva" menziline vefat etti. Annesinin ölümü üzerine Resulullah (s.a.a) annesinin "Ümmü Eymen" ismindeki cariyesiyle baş başa kaldı (elbette kabileyle birlikteydiler). Daha sonra annesinin cariyesiyle Mekke'ye döndü. Resulullah (s.a.a) gurbette ve yoldaki menzillerin birinde kendi gözleriyle annesinin ölümüne tanık oldu. Dolayısıyla Resulullah (s.a.a) daha sonra Medine'ye gelince, "Ebva" denilen yerden geçtiği bir yolculuğunda (ashap) Resulullah'ın (s.a.a) tek başına bir yere doğru hareket ettiğini ve bir noktaya ulaşınca durduğunu, sonra oturarak dua okuduğunu, o sırada gözlerinden yaşlar aktığını gördüler. Herkes olayı şaşkınlıkla seyrediyordu. Olayın

da İmam Hasan'ın evlatlarından olan Abdullah Mahz, Muhammed ve İbrahim'in oğulları ve yine Abbasoğulları, yani İbrahim İmam, Ebu'l-Abbas Seffah ve Ebu Cafer Mensur ve bunların amcalarından bir grubu vardı. Orada Abdullah Mahz topluluğa yönelerek, "Ey Haşimoğulları! Herkes gözünü size dikmiş, bütün boyunlar size doğru uzanmıştır. Şimdi Allah burada toplanmanızı sağlamıştır; gelin hepimiz bu gence (Abdullah Mahz'in oğluna) biat edip onu başımıza geçirerek Emevîlere karşı savaşalım." dedi.

Bu olay Ebu Selme'nin olayından çok önceleri gerçekleşmiştir. Horasanlıların kıyamından yaklaşık on iki sene önce vuku bulmuştur. Daha bu işe yeni başlamak istiyorlardı ve olayın başlayışı şöyledir:

Muhammed Nefs-i Zekiye'ye Biat

Başlangıçta Abbasîler kendileri için ortamı müsait görmüyorlardı. Onun için halk arasında tanınan, sevilen, sayılan Ali'nin (a.s) oğullarından birini öne sürüp söz konusu etmeyi ve daha sonra da onu ortadan kaldırmayı tasarlamışlardı. Bu iş için "Muhammed Nefs-i Zekiye"yi seçtiler. Muhammed Abdullah Mahz'in oğludur. Dediğim gibi Abdullah Mahz hem anne tarafından Hüseyin b. Ali'nin oğludur ve hem de baba tarafından. Abdullah takvalı, imanlı ve yakışıklı bir kişiydi. Güzelliğini hem anne (hatta anneleri) tarafından (çünkü anneannesi de güzellikte meşhur bir hanım imiş) ve hem de baba tarafından almıştır.

Ayrıca Resulullah (s.a.a) gibi adı Muhammed, babasının adı da Abdullah'tır. Omzunda bir de beni varmış; rivayet-

nedeni Resulullah'tan (s.a.a) sorulduğunda, "Bu benim annemin mezarıdır." diye buyurdu. Ondanki yaklaşık elli yıl önce beş yaşında çocukken gelmişti oraya ve bu süre içerisinde oraya gidememişti. Elli yıl sonra ancak annesinin mezarını ziyarete gidebilmiş ve onun hakkında hayır dua ederek ağlamıştır.

lerde zulüm artınca Resulullah'ın (s.a.a), kızı Zehra'nın çocuklarından, adı Peygamber'in adı ve omzunda da ben olan bir evladının kıyam edeceği geçmiştir.

İşte bu nedenle onlar zuhur edip halkı zulümlerden kurtarması beklenen Mehdi'nin o olduğuna, rivayetlerde geçen o dönemin de kendi dönemleri olduğuna inandılar. En azından İmam Hasan'ın (a.s) çocukları ümmetin Mehdisinin o olduğunu sandılar. Abbasîler de ya başından beri buna inanmışlar ya da başından beri hile ve sahtekârlıkla yaklaşmışlardı işe.

Her halükârda, Ebu'l-Ferec'in naklettiğine göre Abdullah Mahz ayağa kalkarak hutbe okumaya başladı; halka "Gelin burada kendimizden olan birine biat edelim, sözleşelim ve Allah'tan Emevîlere karşı zafer elde etmeyi dileyelim." dedi. Daha sonra, "Ey insanlar! Hepiniz ümmetin Mehdisinin bu oğlum olduğunu biliyorsunuz. O hâlde gelip ona biat edin." dedi. Bunun üzerine Mensur, "Ümmetin Mehdisi olarak değil; bence de bu genç herkesten daha lâyıktır. Doğru söylüyor, ona biat edin." dedi. Oradaki herkes doğru söylüyor deyip Muhammed'e biat etmeyi kabul ettiler ve biat ettiler.

Hepsi biat ettikten sonra İmam Cafer Sadık'ın (a.s) peşine adam gönderdiler.¹ İmam (a.s) gelince meclisi yöneten Abdullah Mahz yerinden kalkıp İmam Cafer Sadık'ı (a.s) kendi yanına oturttu. Sonra daha önce söylediği sözleri tekrarlayıp durum böyledir ve hepiniz bu oğlumun ümmetin Mehdisi olduğunu biliyorsunuz; herkes biat etti. Siz de üm-

1- Ebu'l-Ferec diyor ki: Bazı rivayetlerde o sırada Abdullah'ın şöyle dediği geçer: "Hayır; Cafer'in peşine adam göndermeyin. O gelecek olursa kabul etmeyip bu durumu bozacaktır." Fakat diğerleri onun sözünü kabul etmeyin, gönderin dediler. Bunun üzerine İmam'ın (a.s) peşine adam gönderdiler. Bazıları da Abdullah'ın böyle bir şey söylemediğini demişlerdir.

metin Mehdisine biat edin dedi. Bunun üzerine İmam (a.s) şöyle buyurdu:

Hayır; bu işi yapmayın; Resulullah'ın haber verdiği ümmetin Mehdisi olayının vakti gelmemiştir daha; (Ey Abdullah!) Sen de bu oğlunu Mehdi olarak görüyorsan yanılıyorsun. Senin bu oğlun ümmetin Mehdisi değildir ve şimdi de o meselenin zamanı değildir.

İmam (a.s) konumunu apaçık bir şekilde ortaya koyup buyurdu ki:

Siz ümmetin Mehdisi olarak buna biat etmek istiyorsanız ben biat etmem; yalandır; ümmetin Mehdisi bu değildir; Mehdi'nin zuhur zamanı da şimdi değildir; fakat kıyamınız iyiliği emredip kötülükten sakındırmak ve zulme karşı mücadele etmek içinse ben de biat ederim.

Dolayısıyla burada İmam'ın konumu yüzde yüz açıktır. İmam Cafer Sadık (a.s) iyiliği emredip kötülükten sakındırma ve zulme karşı mücadelede onlara katılmaya razı oldu, fakat ümmetin Mehdisi olarak onlarla işbirliği yapmayı kabul etmedi. Onlar, "Hayır, bu, ümmetin Mehdi'sidir; bu apaçık ortada olan bir şeydir." dediler. Bunun üzerine İmam (a.s), "*Ben biat etmem.*" diye buyurdu. Abdullah bundan rahatsız oldu. İmam (a.s) da devamla şöyle buyurdular:

Ey Abdullah! Haberin olsun ki oğlun ümmetin Mehdisi olmadığı gibi biz Ehlibeyt'in yanında bir takım sırlar vardır; onlar aracılığıyla kimin halife olacağını ve kimin de olmayacağını biliriz. Oğlun halife olmayacak ve de öldürülecektir.

Ebu'l-Ferec şöyle yazar: Abdullah bu sözlerden rahatsız olarak, "Hayır," dedi; "Sen inancının aksine konuşuyorsun. Bu oğlumun ümmetin Mehdisi olduğunu sen de biliyorsun. Sen oğlumun kıskandığın için böyle konuşuyorsun." Bunun üzerine İmam Cafer Sadık (a.s) eliyle Ebu'l-Abbas'ın sırtına

vurarak, *"Bununla kardeşleri hilâfete ulaşacaklar, sen ve oğulların ulaşamayacaksınız."* diye buyurdu.

Sonra da elini Abdullah b. Hasan'ın omzuna vurarak (hilâfet hürsünün onun gözlerini kör ettiğini gördüğünden) *"Bu hilâfet ne sana ve ne de çocuklarına ulaşmayacak; onları ölüme gönderme. Bunlar hilâfetin size ulaşmasına izin veremeyecekler. Bu iki oğlun da öldürülecektir."* buyurdu.

İmam Cafer Sadık (a.s) daha sonra yerinden kalkıp hareket etti ve Abdulaziz b. İmran-i Zührî'nin¹ eline yaslandığı hâlde yavaşça ona, *"Şu sarı cüppe giyeni görüyor musun?"* (Maksadı Ebu Cafer Mensur'du) "Evet" dedi. İmam (a.s), *"Vallahi bu adam ileride bunun çocuklarını öldürecektir."* buyurdu. Abdulaziz şaşırarak içinden nasıl olur? Oysa bunlar bugün ona biat ediyorlar diye geçirerek "Bu mu onu öldürecek?" dedi. İmam (a.s), *"Evet."* buyurdu.

Abdulaziz diyor ki: Bunun üzerine içimden, "Sakın Cafer Sadık bu sözleri onu kışkandırdığı için söylemiş olmasın?" diye geçirdim. Fakat Allah'a andolsun ki ölmeden önce Ebu Cafer'in, Muhammed'i ve Abdullah'ın diğer oğlunu öldürdüğünü gördüm. Buna rağmen İmam Cafer Sadık (a.s) Muhammed'e ilgi duyuyor ve onu seviyordu.

Dolayısıyla Ebu'l-Ferec şöyle yazmaktadır: "Cafer b. Muhammed, Muhammed b. Abdullah b. Hasan'ı gördüğü zaman gözleri doluyor ve şöyle buyuruyordu:

Canım kurban olsun buna, (bu tabir onu çok sevdiğini gösteriyor) halk bunun hakkında gerçek dışı şeyler söylemekte." (Mehdilik meselesine işaretler, yani zavallı kendisi de buna inanmış.) Bu öldürülecek; hilâfete ulaşmayacak. Yanımızdaki Ali'nin (a.s)

1- Bunun meşhur fakih Zührî mi, yoksa başka biri mi olduğunu bilmiyorum.

kitabında bunun adı ümmetin halifeleri arasında geçmiyor.

Buradan, bu hareketi başından beri Mehdilik adıyla başlattıkları ve İmam Cafer Sadık'ın (a.s) buna tamamen karşı olduğu anlaşılmaktadır; *"İyiliği emredip kötülükten sakındırmak adıyla biat etmeye hazırım; fakat Mehdilik adı altında biat etmem."* buyurmuştur. Fakat Abbasîlerin düşüncesi daha farklıydı; hilâfet ve siyaset meselesi vardı ortada.

İmam Cafer Sadık (a.s) Döneminin Özellikleri

Burada şu noktayı açığa kavuşturmamızda yarar var: İmam Cafer Sadık'ın (a.s) dönemi İslâmî açıdan müstesna bir dönemdir. Siyasi hareket ve inkılâplardan ziyade fikrî hareket ve inkılâplar dönemidir. Bu dönem ikinci asrın ikinci on yılından aynı asrın beşinci on yılına kadardır; yani değerli babasının hicrî 114 yılında şehit olması üzere dönemin imamı kendisi oldu ve hicrî 148 yılına (yaklaşık bu asrın yarısına) kadar yaşadı.

İslâm'ın zuhurundan yaklaşık bir buçuk asır ve İslâm'ın fütuhâtından yaklaşık bir asır geçiyordu. Çeşitli milletlerden yeni iki üç Müslüman nesil İslâm dünyasına girmişti. Emevîlerin döneminde kitap tercümesine başlandı. Her biri farklı bir kültüre sahip olan milletler İslâm dünyasına girdiler. Siyasî hareket İslâm dünyasında küçük bir hareketti; çok sayıda kültürel hareketler vardı ve bu hareketlerden birçoğu İslâm dinini tehdit ediyordu. Bu dönemde başlı başına dikate alınması gereken zındıklar ortaya çıktılar; onlar Allah, din ve Peygamber'i inkâr ediyorlar, Abbasîler de kafalarında tasarladıkları nedenlerle onlara serbestlik vermişlerdi. Tasavvuf meselesi de daha farklı bir şekilde ortaya çıkmıştı. Fıkıhı (rey, kıyas ve bunun dışında) farklı kurullarla elde

eden bazı fakihler ortaya çıkmıştı. İslâm dünyasında benzeri daha önce olmayan, daha sonra da görülmeyen farklı görüşler ve fetvalar meydana çıkmaya başlamıştı.

İmam Cafer Sadık'ın (a.s) dönemiyle İmam Hüseyin'in (a.s) dönemi arasında yerden göğe kadar fark vardı. İmam Hüseyin (a.s) döneminde tamamen bağınazlık hâkimdi. Onun için İmam Hüseyin'den (a.s), bütün imameti boyunca hadis olarak nakledilenler çok azdır. Tam aksine İmam Cafer Sadık'ın (a.s) döneminde bu siyasî ihtilaflar nedeniyle ve bu kültürel hareketler sonucu öyle bir ortam oluşmuştu ki, kitaplarda İmam'ın (a.s) dört bin öğrencisinin ismi kaydedilmiştir.

Dolayısıyla İmam Cafer Sadık'ın (a.s) kendi döneminde siyasî açıdan İmam Hüseyin'in (a.s) şartlarında olduğunu (ki böyle değildi) farz etsek bile (oysa bunun farzı bile yanlıştır) diğer açıdan İmam Cafer Sadık'la (a.s) İmam Hüseyin'in (a.s) konumu arasında büyük bir fark vardı. İmam Hüseyin (a.s) şehit olmasaydı ne olurdu? (Elbette İmam Hüseyin'in (a.s) şahadetinin çok büyük etkileri olmuştur ve vardır da.) Evinde kendi kabuğuna çekilmiş ve kapıyı yüzüne kapamış bir kişi olurdu.

Fakat İmam Cafer Sadık'ın (a.s) şehit olmasının da en az İmam Hüseyin'in (a.s) şahadeti kadar etki bırakma ihtimali olduğunu varsaysak bile, o İslâm dünyasında (sadece Şia'nın değil) şehit olmayarak bütün İslâm âleminin kaderini etkileyen ilmî ve fikrî bir harekete önderlik etmiştir. İnşallah bunu önümüzdeki oturumda açıklayacağım.

İMAM CAFER SADIK VE HİLÂFET -2-

Bir önceki oturumda hakkında hilâfet ve hükümet meselesi söz konusu olan imamlarımızdan birinin İmam Cafer Sadık (a.s) olduğunu söyledik. Şöyle ki, İmam'ın (a.s) döneminde öyle bir ortam meydana geldi ki, İmam Cafer Sadık (a.s) dışında hükümet ve hilâfet iddiasında bulunan herkes harekete geçti; ama İmam (a.s) kenara çekildi. İmam Cafer Sadık'ın (a.s) döneminin asıl özellikleri hükümetin Emevîlerden Abbasîlere geçmesine neden olan faktörlerdi.

Ayrıca "Eba Müslim"den de önde olan "Ebu Selme Halal" gibi biri (ona "Âl-i Muhammed'in veziri", Eba Müslim'e ise "Âl-i Muhammed'in emiri" diyorlardı) hükümetin Emevîlerden Abbasîlere intikal etmesi için çaba harcıyor. Elbette Ebu Selme Emevîlerin saltanatının son bulup Abbasî hükümetinin kurulmasından sonra görüş değiştirip hilâfeti Ali oğulları'na aktarmayı tasarlıyor. Bunun için de iki kişiyle Medine'ye iki mektup gönderiyor. Birisini İmam Cafer Sadık'a (a.s) ve diğerini ise (İmam'ın amcasının oğullarından ve İmam Hasan Müçteba'nın torunlarından olan) Abdullah Mahz'a. Abdullah Mahz bu mektubu alınca seviniyor ve olumlu cevap veriyor. Ama İmam Cafer Sadık (a.s) olaya karşı ilgisiz kalıyor; hatta mektubu okumayıp elçinin gözleri önünde ateşe tutup yakıyor ve *"Bu mektubun cevabı budur."* buyuruyor.

Bu konu hakkında geniş bir şekilde bahsettiğimiz için daha fazla üzerinde durmuyoruz.

Fakat genel olarak İmam Cafer Sadık'ın (a.s) hükümet ve hilâfet konusuna çok çekimser davrandığı ve hükümeti ele geçirmeye en küçük bir eğilimi olmadığı ortadadır. Bunun nedeni nedir; neden İmam böyle davranmıştır? Elbette İmam (a.s) bir girişimde bulunması durumunda hükümeti ele geçirmek için ortamı uygun görseydi kesinlikle girişimde bulunmalıydı; fakat burada bahis konusu şudur: Ortam yüzde yüz uygun olmayıp, örneğin yüzde elli uygun olsaydı İmam'ın (a.s) öldürülme pahasına olsaydı bile girişimde bulunmasının ne sakıncası olabilirdi? Burada da yine İmam Hüseyin'in (a.s) durum ve metoduyla mukayese söz konusu olmaktadır.

Ben burada İmam Cafer Sadık (a.s) döneminin özellikleri üzerinde biraz daha durmak istiyorum. İmam'ın (a.s) "kendi döneminde yaptığı İslâmî faaliyetler ve üstlendiği misyon" dikkate alınması gereken konulardandır. Aynı durum acaba İmam Hüseyin (a.s) döneminde de olsaydı ne olurdu? Kesinlikle aynı şekilde hareket ederdi. O yüzden İmam Hüseyin'in (a.s) zamanı ile o dönem arasındaki farklı yönlerin üzerinde durulması gerekir. Elbette mesele hükümet ortamı olduğu hâlde İmam'ın (a.s) buna girişmediği değildir; asıl olan İmam'ın (a.s) neden ölüme koşmadığıdır?

İmam Hüseyin (a.s) ve İmam Cafer Sadık (a.s) Döneminin Mukayesesi

Bu iki asır arasında yaklaşık bir asır kadar mesafe vardır. İmam Hüseyin'in (a.s) şehadeti hicretin 61. yılında vuku bulmuş ve İmam Cafer Sadık (a.s) ise hicretin 148. yılında şahadet şerbetini içmiştir. Yani bu iki imamın şahadetleri arasında seksen yedi yıl vardır. Dolayısıyla bu iki imamın yaşamları arasında geçen zaman seksen yedi yıl kadardır. Bu süre içerisinde İslâm dünyasının durumu tamamen değişti. İmam Hüseyin'in (a.s) döneminde İslâm dünyasında söz

konusu olan tek mesele hükümet ve hilâfet meselesiydi; tüm etkenleri hükümet ve hilâfet düzeni oluşturuyordu; hilâfet her şey demektir ve her şey de hilâfet demektir; yani meydana gelen sade İslâm toplumu bir yere kadar henüz sadeliğini korumuştur; mesele, emir sahibinin kim olduğu konusundaydı. İşte bu nedenle hilâfet düzeni bütün hükümet işlerinde tam anlamıyla etkiliydi.

Muaviye fevkalade bir diktatörlük düzeni kurmuştu. Yani onun içinde bulunduğu durum ve zaman da onun için şartları elverişli hâle getirdi; gerçekten kimsenin nefes almasına bile izin vermiyordu. İnsanlar birbirlerine, hükümetin siyasetine aykırı olan bir şey söylemek isteselerdi; mümkün değildi. Tarihte şöyle kayıtlıdır: Birisi diğerine Hz. Ali'nin (a.s) faziletiyle ilgili bir hadis nakletmek istediğinde adamın konuyu kimseye anlatmayacağına emin olmadıkça söylemezdi. Hadisler başkalarının duymayacağından emin olunan mekânlarda naklediliyordu; genel bir güvensizlik ortamı hakimdi. Bütün Cuma namazlarında Emirü'l-Müminin Ali'ye (a.s) lânet okuyorlardı; Resulullah'ın (s.a.a) minberinde, İmam Hasan ve İmam Hüseyin'in (a.s) karşısında Hz. Ali'ye lânet okuyorlardı. Dolayısıyla Muaviye'nin döneminde (yani Hz. Ali'nin (a.s) şehadetinden sonra İmam Hüseyin'in kendi şehadetine kadar) İmam Hüseyin'in (a.s) tarihinin meçhul bir tarih olduğunu görüyoruz; hiç kimse İmam Hüseyin'i (a.s) arayıp sormuyor; hiç kimse bir haber, bir hadis, bir cümle, bir konuşma, bir hutbe ve bir görüşme nakletmiyor. Ehlibeyt'i olağan üstü bir inzivaya itmişlerdi; öyle ki hiç kimse onlarla bağlantıya bile geçemiyordu. İmam Hüseyin (a.s) böyle bir durumda elli yıl daha yaşasaydı yine bir şey değişmeyecekti; yani ondan üç cümle bile nakledilemeyecekti; her türlü faaliyet zemini ellerinden alınmıştı.

Emevîlerin yıkılmasıyla sonuçlanan son dönemlerde ve genellikle Abbasîlerin döneminde (özellikle Abbasîlerin hü-

kümetlerinin başlarında) durum tamamen değişti (bunu Abbasîlerin özgürlükçü olduklarına mal etmek istemiyorum; bunu İslâm toplumunun tabiatına mal etmek gerekir); öyle ki, öncelikle halk arasında düşünce özgürlüğü oluştu. (Böyle bir özgürlüğün varlığı, düşünce ve inanç özgürlüğünün varlığı tartışılmaz. Fakat mesele bu düşünce özgürlüğünün kaynağının ne olduğunda ve acaba gerçekten Abbasîlerin siyasetinin böyle olup olmadığıdır.)

İkincisi, halk arasında ilmî bir hareket ve heyecan oluştu; hem de beşer tarihinde eşine az rastlanan ilmî bir heyecan; bu ilmî heyecanla bir millet ilme yöneldi. Hem İslâmî ilimlere (yani kıraat ilmi, tefsir ilmi, hadis ilmi, fıkıh ilmi, kelamla ilgili meseleler ve edebiyatın çeşitli bölümleri gibi doğrudan İslâm diniyle ilgili olan ilimler), hem de İslâm diniyle ilgili olmayan ilimlerle, yani tıp, felsefe, astronomi, riyaziyat gibi insanî ilimler, genel beşeri bilimlere yöneldi.

Bir anda fevkalade bilimsel bir hareket oluştu ve ilim metası olan herkesin ilmîni sunması için zemin hazırlandı; yani geçmiş zamanlarda, İmam Muhammed Bâkır'ın (a.s) döneminin son zamanları ve İmam Cafer Sadık'ın (a.s) döneminden önce böyle bir zemin hiç yoktu; ansızın ilim, düşünce ve söz sahiplerinin çıkıp konuşması için zemin hazırlandı. Elbette bu konuda birçok etkenin rolü vardı; hatta Abbasîler de bunu engellemek isteselerdi engelleyemezlerdi; çünkü Araplar dışında diğer ırklar İslâm dünyasına girmişti; bu ırklar arasında en hareketlisi İran ırkıydı. Onlardan biri Mısır ırkıydı. Hepsinden güçlüsü, bilgili Beynu'n-Nehreynililerle Suriyelilerdi; bu bölgeler o asrın medeniyet merkezlerinden biriydi. Bu çeşitli milletlerin gelişiyile millet ve ırk farklılığı kendiliğinden fikir alışverişi için zemin hazırladı. Müslüman olanlar da sürekli İslâm'ın mahiyetini daha fazla tanımak istiyorlardı. Araplar Kur'ân-ı Kerim'de o kadar derine inip Kur'ân üzerinde düşünmüyor ve araştırmı-

yorlardı. Fakat diğer milletler Kur'ân-ı Kerim ve Kur'ân'la ilgili konular üzerinde sınırsız olarak çalışıyorlardı; çok ciddi araştırmalar, incelemeler yapıyorlardı. Kur'ân-ı Kerim'in her kelimesi üzerinde düşünüyor, tefekkür ediyorlardı.

İnanç Savaşı

Bu dönemde birden inanç savaşının alevlendiğini görüyoruz; hem de nasıl alevleniyor! Birincisi Kur'ân-ı Kerim tefsiri ve Kur'ân ayetlerinin kıraati konusunda tartışmalar başlıyor. "Kurra" isminde bir grup oluştu; kurrular Kur'ân-ı Kerim'i kıraat edip Kur'ân kelimelerini doğru bir şekilde halka öğretiyorlardı. (Kur'ân-ı Kerim bugün elimizde olduğu şekilde basılmamıştı.) Biri, ben kıraat ediyor ve kendi kıraatimi falancadan, filancadan, Resulullah'ın filan sahabesinden rivayet ediyorum (bunların çoğu Emirü'l-Müminin Ali'ye ulaşıyordu). Diğeri, ben de kendi kıraatimi filan, filan, filan kişilerden rivayet ediyorum diyordu. Gelip camilerde toplanıyor, halka kıraat öğretiyorlardı. Bu camilerdeki kıraat dersi halkalarına Arap olmayanlar daha fazla katılıyorlardı; çünkü Arap olmayanlar Arapça'yı doğru dürüst bilmiyor ve Kur'ân-ı Kerim'i öğrenmeye çok fazla ilgi duyuyorlardı. Bir kıraat hocası gelip camide oturuyor ve büyük bir grup da ondan kıraat öğrenmek için etrafında toplanıyorlardı. Ve bazen kıraat ihtilafı da çıkıyordu ortaya.

Bundan daha şiddetlisi Kur'ân-ı Kerim'in tefsir ve manası konusunda yaşanıyor; acaba bu ayetin anlamı şu mudur, bu mudur? Tartışmalar baş alıp gidiyordu. Biri, ayetin anlamı budur derken, diğeri ayetin anlamı şudur diyordu. Resulullah'tan (s.a.a) ulaşan hadis ve rivayetler konusunda da böyleydi durum. Hadis hafızı olmak hadis hafızları için büyük bir iftihar; oturup, ben bu hadisi şu adamdan, şu adamdan ve Resulullah'tan (s.a.a) naklediyorum diyordu. Acaba bu hadis doğru mudur ve acaba bu ibaretle mi

buyrulmuştur? (Bunlar tartışma konusuydu.) Bunlardan daha şiddetlisi fıkıh konuları idi. İnsanlar günümüzde olduğu gibi gelip soru soruyorlardı. Çeşitli merkezlerde "fakihler" diye bir grup oluşmuştu; insanların sorularına bunların cevap vermeleri gerekiyordu: Bu helaldir, o haramdır, bu pak-tır, o necistir, bu alışveriş doğrudur, o ise batıldır, demeliydiler. Bu merkezlerden biri Medine'ydi. Bir diğeri de Kufe'ydi. Ebu Hanife Kufe'de (bu işle uğraşıyordu). Bir başkası da Basra'ydı. Daha sonra İmam Cafer Sadık'ın (a.s) döneminde Endülüs fethedilince o bölgelerde de bazı merkezler oluştu; İslâm şehirlerinin her biri bir merkezdi. Falan fakihin görüşü budur, filan fakihin görüşü şudur; bunlar filan mektebin öğrencileri, onlar da filan mektebin öğrencileridir, diyorlardı. Böylece fıkıh alanında da bir inanç savaşı başlamış oldu.

Bütün bunlardan daha şiddetlisi (daha önemlisi demiyorum) kelim konuları idi. Birinci asırdan itibaren "mütেকellim" olarak adlandırılan gruplar ortaya çıktı. (İmam'ın buyruklarında bu türden tabirlere rastlamaktayız. Hatta bazı öğrencilerine, *"Şu mütেকellimlere söyleyin gelsinler."* diyordu.) Mütেকellimler akait ve asıllar üzerinde duruyorlardı. Allah, Allah'ın sıfatları, Kur'ân-ı Kerim'in Allah Teala'yla ilgili ayetleri üzerinde durup bahs ediyorlardı. Allah'ın falan sıfatının O'nun zatıyla aynı olup olmadığı, hadis mi, kadim mi olduğu konusunda, nübüvvet ve vahyin ne olduğu konusunda konuşuyorlardı. Ayrıca şeytan hakkında bahislerde bulunup tevhid ve ikilik inancı hakkında da tartışıyorlardı. "Amel imanın rüknü müdür, amel olmazsa iman da olmaz mı, yoksa amelin iman üzerinde hiçbir rolü yok mudur?" Ve yine kaza ve kader hakkında, cebir ve ihtiyar konusunda tartışıp konuşuyorlardı. Evet, mütেকellimler çok sıcak bir ortam oluşturmuşlardı.

Bütün bunlardan daha tehlikelisi (daha şiddetlisi ve daha önemlisi demiyorum); "zındıklar" adında bir tabakanın ortaya çıkmasıdır. Zındıklar esasen Allah'ı ve dinleri inkâr

ediyorlardı; bu güruh (her nedense) serbesttiler. Hatta Mekke ve Medine'de bile; hatta Mescid-i Haram ve Mescid-i Nebi'de oturup fikirlerini söylüyorlardı; elbette bir düşünce ve karşılaştıkları bir şüphe olarak gündeme getiriyorlardı.¹ Zındıklar o asrın yenicilikçisi ve tahsilli tabakasıydı; o günkü dünyanın bütün canlı dillerini biliyorlardı; o dönemde daha fazla bilim dili olan Süryanî dilini biliyorlardı, onlardan birçoğu Yunanca'yı biliyordu; birçokları İranlıydı ve Farsça'yı biliyorlardı. Bazıları Hintçe'yi biliyorlardı ve zındıklığı da Hindistan'dan getirmişlerdi. Esasen İslâm dinine zındıklığın nereden geldiği de başlı başına bir konudur. Çoğunlukla zındıklığın Manevîlerden kaynaklandığına inanmaktadırlar.

O dönemin akımlarından biri de (bunların hepsi ifrat ve tefrit yönünde akımlardır) tasavvufçuların içi boş akımıdır. Tasavvufçular da İmam Cafer Sadık'ın (a.s) döneminde ortaya çıktılar; yani biz, bir zümre oluşturup kendilerine birçok taraftar toplayan ve tamamen serbest bir şekilde sözlerini söyleyen tasavvufçuların İmam Cafer Sadık'ın döneminde ortaya çıktığına inanıyoruz. Onlar içi boş bir görüşü savunuyorlardı. İslâm karşısında bir grup olarak görüş belirtmiyorlardı; İslâm'ın hakikati bizim söylediğimizdir diyorlardı. Onlar tamamen içi boşaltılmış ilginç bir metot öneriyorlar ve İslâm da böyle söylüyor, görünüşte tahammül edilmez zahitliği söylüyor diyorlardı!

Hariçiler ve Mürcie de her biri başka bir gruptu.

1- Bu konuda İbn Ebi'l-Evca'nın güzel ve zarif bir tabiri var. Bir gün İmam Cafer Sadık'ın (a.s) huzuruna gelerek dedi ki: "Ey Resulullah'ın torunu! Sen bu işin reisisin; sen şöylesin, sen böylesin. Bu dini getiren deden şöyle yapmış, böyle yapmıştır. Fakat özür dilerim, insanın öksürmesi gerekince öksürmeli, balgam boğazını tutunca öksürmelidir. İnsanın zihnine bir şüphe de gelince söylemelidir; ben düşünce öksürüğümü yapmam gerekir; müsaade edin ben sözlerimi söyleyeyim." İmam (a.s), "Söyle." buyurdu.

İmam Cafer Sadık'ın (a.s) Fikrî Akımlara Karşı Tavrı

İmam Cafer Sadık'ın (a.s) bütün bunlarla karşı karşıya olduğunu ve hepsine karşı da tavır takındığını görmekteyiz. Kıraat ve tefsir konusunda bir grup İmam'ın öğrencisidir ve İmam (a.s) Kur'ân-ı Kerim'in ayetlerinin kıraati ve Kur'ân'ın tefsirleri konusunda diğerleriyle tartışmış, neden böyle yanlış şeyler söylüyorlar, neden böyle şeyler söylüyorlar, ayetleri böyle tefsir etmek gerekir diye bağırmış, feryat etmiştir. Hadisler hakkında da (bu durum) çok açıktır; buyuruyor ki: Bunların söyledikleri doğru değil; doğru hadisler bizim babalarımız vasıtasıyla Resulullah'tan (s.a.a) rivayet ettiğimiz şeylerdir.

Fıkıh grubu konusunda da İmam Cafer Sadık'ın (a.s) mektebi o dönemin en güçlü fıkıh mektebiydi; öyle ki hatta Ehlişünnet bile bunu kabul etmektedir. Ehlişünnet'in bütün mezhep imamları vasıtasız olarak veya bir vasıtayla İmam'ın (a.s) öğrencileri olup ondan ders almışlardır. Ehlişünnet imamlarının başında Ebu Hanife gelmektedir. Ebu Hanife'nin İmam Cafer Sadık'tan (a.s) iki yıl ders aldığı kaydedilmiştir. "İki yıl olmasaydı Nu'man helak olurdu." sözünü biz Ehlişünnet'in kendi kaynaklarında görmekteyiz. (Nu'man, Ebu Hanife'nin ismidir. Onun ismi "Nu'man b. Sabit b. Zutiy b. Merzban"dır, dedeleri İranlıdır.)

Ehlişünnet'in diğer bir imamı olan Malik b. Enes de İmam Cafer Sadık'la (a.s) aynı dönemde yaşamıştır. O da İmam'ın (a.s) huzuruna varmış ve onun öğrencisi olmakla iftihar ediyordu. İmam Şafiî sonraki dönemdeydi. Fakat o Ebu Hanife'nin öğrencilerinden ve Malik b. Enes'ten ders almıştır. Ahmed b. Hanbel'in de öğrenciliği bir açıdan İmam'a (a.s) ulaşmaktadır. Diğerleri de aynı şekilde. İmam Cafer Sadık'ın (a.s) fıkıh dersi havzası diğer fakihlerin ders havzasından daha kalabalıktı; örneğin Ehlişünnet ulemasından bazılarının bu konudaki görüşleri şöyledir:

Malik b. Enes'in İmam Cafer Sadık (a.s) Hakkındaki Sözü

Medine'de olan Malik b. Enes nispeten güzel bir ahlâka sahipti. O diyor ki:

Ben Cafer b. Muhammed'in yanına gidiyordum. O çok tebessüm eden biriydi; yani güler yüzlüydü, asık suratlı değildi; çoğu zaman tebessüm ederdi. Öyle bir edebi vardı ki yanında Resulullah'ın (a.s) ismi anılınca yüzünün rengi değişiyordu (yani Resulullah'a olan ilgisinden dolayı onun ismini duyduğunda heyecana kapılıyor ve yüzünün rengi değişiyordu). Bir süre onun huzurunu gidip geldim.

Sonra İmam'ın (a.s) ibadetine değinip çok fazla ibadet ettiğini, abit ve muttaki biri olduğunu belirtiyor. O meşhur kıssayı da Malik naklediyor; diyor ki:

Bir defasında İmam Cafer Sadık'la (a.s) birlikte Mekke'ye müşerref olduk. Medine'den çıkıp Mescid-i Şecere'ye ulaştık. İhrama büründük ve "lebbeyk" sesleriyle muhrim olmak istiyorduk. Bineğimizin üzerinde olduğumuz hâlde ihrama giriyorduk; hepimiz lebbeyk dedik. İmam (a.s) lebbeyk demek isteyince Allah korkusundan yüzünün rengi öyle bir değişmiş ve öyle bir titriyordu ki neredeyse merkebin üzerinden yere düşecekti; bu sahne benim gözümden kaçmadı. Ben yaklaşarak, "Ey Resulullah'ın torunu! Sonuçta söylemeniz gerekiyor; başka çaresi yok, demek gerekir." dedim. Bunun üzerine İmam (a.s), "*Ben ne söyleyeyim, kime lebbeyk söyleyeyim? Eğer cevaben bana "lâ lebbeyk" söylenirse o zaman ne yaparım?"* buyurdu.

Bu rivayeti Merhum Şeyh Abbas Kummî ve diğerleri kendi kitaplarında nakletmektedirler. Herkes bunu nakletmiştir. Bu rivayetin ravisi dediğimiz gibi Ehlişünnet imamlarından Malik b. Enes'tir.

Malik yine diyor ki:

Cafer b. Muhammed'den üstün birini hiçbir göz görmemiş, hiçbir kulak işitmemiş ve hiç kimsenin kalbinden de geçmemiştir.

"*el-Milel ve'n-Nihel*" kitabının yazarı ve hicrî beşinci asrın büyük filozof ve mütekellimlerinden Muhammed Şehristanî çok bilgili bir kişidir. Şehristanî bu kitabında dünyadaki bütün dinî ve felsefi ekolleri açıklamıştır. Bir yerde İmam Cafer Sadık'tan (a.s) şöyle bahsetmiştir:

O sürekli kaynamakta olan bir ilme, hikmette mükemmel bir edebe, dünyada zühde ve şehvet dürtüleri karşısında tam bir takvaya sahipti. Medine'de yaşıyordu; kendi dostlarına ilimlerin sırlarını vermişti; daha sonra bir süre de Irak'a geldi.

Daha sonra İmam'ın (a.s) siyaset sahnesinden çekilişine işaret ederek şöyle diyor:

O, hilâfet konusunda hiç kimseyle tartışmadı.

Şehristanî, İmam'ın (a.s) siyaset sahnesinden çekilmesini şöyle yorumluyor:

İmam marifet ve ilim okyanusuna öyle bir dalmıştı ki bu gibi meselelere önem bile vermezdi.

Ben onun bu yorumunu onaylamak istemiyorum; amacım onun, İmam'ın (a.s) ne kadar marifet okyanusuna daldığını itiraf edişine dikkat çekmektir. Diyor ki:

Marifet okyanusuna dalan kimse kendisini kıyıya atmaz (böyle şeyler sahildir, demek istiyor) ve hakikat zirvesine yükselen kimse aşağı düşmekten korkmaz.

İmam Cafer Sadık (a.s) hakkında bu sözleri söyleyen Şehristanî Şia düşmanıdır; "*el-Milel ve'n-Nihel*" kitabında Şia'yı öyle yerden yere vuruyor ki tavsif bile edilmez; fakat İmam Cafer Sadık'a (a.s) karşı bu kadar saygı duymaktadır.

Bu da farklı bir tavidir. Bugün dünyada birçok âlim Şia mektebine karşı büyük bir düşmanlık duymalarına rağmen bu mektebin mensup olduğu İmam Cafer Sadık'a (a.s) karşı saygı duymaktalar. Belki de buna, kendilerine göre aykırı olan şeylerin İmam Cafer Sadık'tan (a.s) olmadığına inanarak açıklık getiriyorlar. Fakat her durumda İmam Cafer Sadık'a (a.s) büyük bir saygı duymaktadırlar.

Ahmed Emin'in Görüşü

Asrımızda yaşayan ve asrımızın çok önemli toplumsal kitaplarından olan "*Fecru'l-İslâm, Zuha'l-İslâm, Zuhru'l-İslâm* ve *Yevmu'l-İslâm*" kitaplarının yazarı Mısırlı Ahmed Emin de bu Şîi düşmanlığı hastalığına tutulmuştur. Şîilik hakkında pek fazla bilgisi olmadığından olacak ki Şia mektebine karşı büyük bir düşmanlık beslemektedir. Fakat buna rağmen İmam Cafer Sadık'a (a.s) karşı öyle bir saygı duymaktadır ki Ehlisünnet imamlarından hiç birine böyle bir saygı duymamaktadır; onun tüm kitaplarını okuduğum için bunu iyi biliyorum. Hikmette İmam Cafer Sadık'tan (a.s) fevkalade sözler naklediyor. Ben hatta bir Şîi âlimin bile bu sözleri naklettiğini görmedim.

Cahiz'in İtirafı

Bence "Cahiz" in itirafı bunların hepsinden üstündür. Cahiz hicrî ikinci asrın sonlarında ve üçüncü asrın başlarında (yaşamış) gerçekten bilgili bir âlimdi. Çok büyük bir edebiyatçı olan Cahiz sadece bir edebiyatçı değil, kendi asrının sosyologu ve bir tarihçi olduğu da söylenebilir aynı zamanda. "*Kitabu'l-Hayavan*" adında zooloji ile ilgili yazmış olduğu kitap bugün bile Avrupalılar tarafından yararlanılmaktadır. Hatta Cahiz'in "*Kitabu'l-Hayavan*"ında hayvanları tanımayla ilgili o günün dünyasında (Yunan dünyası vs.)

eşsiz şeyler bulmuşlar, hâlbuki o dönemde Yunan bilimi daha İslâm âlemine girmemişti. Bu görüşler ilk defa Cahiz'in "*Kitabu'l-Hayavan*"ında geçmiştir.

Cahiz de mutaassıp bir Sünnî'dir. Onun bazı Şiîlerle öyle tartışmaları var ki bazıları bundan dolayı onu nasibî olarak kabul etmişlerdir. Fakat ben onun nasibî olup olmadığını söyleyemem (tartışmalarında bir takım sözler söylemiştir). Hemen hemen İmam Cafer Sadık'ın (a.s) döneminde yaşamıştır. Belki de çocuk yaşlarında İmam Cafer Sadık'ın (a.s) hayatının son dönemlerini görmüştür veya İmam Cafer Sadık (a.s) ondan bir nesil önce yaşamıştır. Velhasıl, İmam Cafer Sadık'ın (a.s) dönemine yakın bir zamanda yaşamıştır. Cahiz'in İmam Cafer Sadık (a.s) hakkında kullandığı tabir şudur:

Cafer b. Muhammed'in ilim ve fihkî dünyayı doldurmuştur. Ebu Hanife ve Süfyan-i Surî (o asrın büyük fakih ve tasavvufçusudurlar) onun öğrencilerindendirler.

Mir Ali Hindî'nin Görüşü

Asrımızda yaşayan ve Sünnî olan Mir Ali Hindî de İmam Cafer Sadık'ın (a.s) asrı hakkında şöyle diyor:

O dönemde ilmin yayılması, düşüncelerin özgürleşmesine ve bağlardan kurtulmasına neden oldu. Felsefi tartışmalar ¹ bütün İslâm toplumlarında yaygınlaştı. İslâm dünyasında bu fikir ve düşünce hareketine Ali b. Ebutalib'in "Sadık" adıyla meşhur olan torununun önderlik ettiğini unutmamak gerekir. O çok geniş düşünce ufkuna sahip olan bir kişiydi; çok derin düşüncelere sahipti. Kendi zamanının bilimlerine çok fazla önem veriyordu. Gerçekte İslâm dün-

1- Akla dayanan tartışmalara, felsefi tartışmalar denmektedir.

yasında meşhur felsefe medreselerini¹ başlatan ilk kişi odur. Ders halkalarına katılanlar sadece (Ebu Hanife gibi) mezhep imamları değildi, geniş çapta aklı bilimler konusunda da öğrencileri vardı onun.

Ahmed Zeki Salih'in Sözü

Merhum Muzaffer'in "*el-İmamı's-Sadık*" adlı kitabında, "*er-Risaletü'l-Mısriyye*" dergisinde asrımızda yaşayan Ahmed Zeki Salih'ten şöyle nakletmektedir:

Şia'nın ilmî canlılığı bütün İslâm fırkalarından daha fazladır.

(Bakın asrımızda yaşayanlar da neleri itiraf etmişlerdir). Bu da başlı başına bir konudur. İranlılar bundan kendilerine pay çıkararak, bu İranlıların canlılığıdır diyorlar. Hâlbuki bu açılım Şia'ya aittir ve o dönemde Şîilerin çoğunluğu da İranlı değildi; aksine gayri İranlıydı; fakat ben şimdi bu konuya girmek istemiyorum.

Bu Mısırlı diyor ki:

Kelam ilmini inceleyen herkes İslâm fırkaları arasında Şia fırkalarının en canlı fırka olduğunu anlar. Şia dinî konuları düşünce ve akıl temeli üzerine oturtan ilk İslâm mezhebidir; hatta bazıları aklî ilimleri Ali b. Ebutalib'e isnat etmektedirler.

Şia, yani İmam Cafer Sadık (a.s).

Şia'nın Aklî Konulara Önem Verişi

Bunun (İmam Cafer Sadık döneminde aklî bilimlerin de olgunlaştığının) en güzel delili şu ki: Bütün Ehlişünnet kitaplarında, *Sahih-i Buharî*, *Sahih-i Müslim*, *Cami-i Tirmizi*,

1- Dediğimiz gibi, bunlar felsefe derken maksatları aklî bilimlerdir; bunların karşısında ise sadece rivayetlerle uğraşan muhaddisler yer almaktadır.

Sünen-i Ebi Davud ve *Sahih-i Neseî*'de bir takım fer'î konulardan başka bir şey yoktur: Abdest hükümleri, namaz hükümleri, oruç hükümleri, hac hükümleri, cihad hükümleri ve siyer; örneğin Resulullah (s.a.a) falan yolculukta şöyle yapmıştır (gibi şeylerden ibarettir). Fakat siz Şia'nın hadis kitaplarına baktığınız zaman kitabın ilk konusunun "akıl ve cehalet" olduğunu görürsünüz. Esasen bu gibi konular Ehli-sünnet kitaplarında söz konusu bile değildi. Elbette bunların hepsinin İmam Cafer Sadık'tan (a.s) kaynaklandığını söylemek istemiyorum; kaynağı Emirü'l-Müminin Ali'dir, asıl kökü Resulullah'tır; fakat onlar bu yolu sürdürdüler. İmam Cafer Sadık (a.s) kendi döneminde bu fırsatı bulunca dedelerinin mirasını koruyup bu mirasları artırdı. "Akıl ve cehalet" kitabından sonra "tevhid kitabı"yla karşılaşırız. Şia'nın hadis kitaplarında tevhid, Allah'ın sıfatları, Allah Tea-la'yla ilgili konular, kaza ve kader, cebr ve ihtiyar, akli mevzular hakkında yüzlerce, hatta binlerce konuyla karşılaşmaktayız; oysa diğer kitaplarda böyle bir şey söz konusu değildir. İşte bu nedenle, İslâm dünyasında felsefî medreseler¹ (akli bilimler medresesi) inşa eden ilk kişinin İmam Cafer Sadık'ın olduğunu söylemişlerdir.

Cabir b. Hayyan

Son zamanlarda yeni bir mesele ortaya çıkmıştır: İslâm tarihinde "Cabir b. Hayyan" isminde bir kişi var; ona "Cabir b. Hayyan-i Sufî" diyorlar; o da fevkalade bir kişidir. İbn Nedim "*el-Fihrist*" adlı kitabında² Cabir b. Hayyan'dan bah-

1- Maksat Şia kitaplarındaki akli hadislerdir.

2- İbn Nedim'in "*el-Fihrist*" adlı eseri kendi dalında (kitap tanımayla ilgili bir eserdir) dünyanın en muteber kitaplarından biri sayılmaktadır. Kitap tanıma konusunu öyle bilimsel incelemiştir ki günümüzde Avrupalılar bu kitaba çok önem vermektedirler. İbn Nedim hicrî dördüncü asırda yaşamıştır. O, bu eserinde İslâm dönemi kitap-

setmiş ve ona yaklaşık yüz elli kitabı isnat etmiştir ki, bu kitapların çoğu aklî bilimlerle ilgilidir; o günün deyimiyle kimya, sanat, eşyaların tabiatlarının özellikleri hakkındadır. Günümüzde de o kimyanın babası olarak adlandırılmaktadır.

Zahiren İbn Nedim onun İmam Cafer Sadık'ın (a.s) öğrencilerinden olduğunu söylüyor. Yine Sünnî olan İbn Hallikan¹ da Cabir b. Hayyan'dan şöyle bahsetmiştir: O, kimyacı ve İmam Cafer Sadık'ın (a.s) öğrencisiydi. Diğerleri de böyle nakletmişlerdir. Cabir b. Hayyan'dan önce bu bilimler İslâm dünyasında söz konusu değildi; birden İmam Cafer Sadık'ın öğrencilerinden "Cabir b. Hayyan" adında biri ortaya çıkıp günümüzde birçoğu bilimsel değer taşıyan çeşitli mevzularda bu kadar risale yazıyor. Cabir b. Hayyan hakkında çok konuşmuşlardır; asrımızdaki müsteşrikler de çok bahsetmişlerdir. (Bu Takizade de çok konuşmuştur.)

Elbette daha Cabir b. Hayyan hakkında keşfedilmeyen birçok meçhul noktalar var. Şimdi şaşırtıcı olanı, Şia'nın kendi kaynaklarında onun adının geçmeyişidir; yani Şia'nın rical kitaplarında (İbn Nedim Şia olabilir), Şia fakih ve muhaddislerin kitaplarında bu adamın adı geçmemiştir. İmam Cafer Sadık'ın (a.s) dışında hiç kimsenin böyle mücadeleci bir öğrencisi yoktur.

Hişam b. Hakem

larla bazı İslâm dönemiyle ilgisi olmayan kitapları (kendi dönemindeki kitapları) tanıtmıştır. Esasen bir dahiydi, bir kağıtçı ve kitap satıcısıydı; fakat o kadar bilgiliydi ki insan onun kitabını okuduğu zaman hayret ediyor. Ben bu kitabın hepsini baştan sona okudum. Kendi döneminde yaygın olan çeşitli hatları, çeşitli dilleri ve yine dillerin köklerini ortaya koymaktadır.

1- Kadı İbn Hallikan hicri altıncı asırda yaşıyordu.

İmam Cafer Sadık'ın (a.s) diğer bir öğrencisi Hişam b. Hakem'dir. Hişam b. Hakem insanı hayrete düşüren bir kişidir; kendi döneminin bütün mütekellimlerinden üstün olup hepsine galip gelmiştir. (Ben bunları Ehlişünnet kitaplarına dayanarak söylüyorum). Ebu'l-Huzeyl Allaf çok güçlü İranlı bir mütekellimdir. Şebî Nu'man "*Tarih-i İlm-i Kelam*" kitabında şöyle yazıyor: Hiç kimse Ebu'l-Huzeyl ile tartışamazdı. Onun korktuğu tek kişi vardı, oda Hişam b. Hakem idi. Dönemin dâhilerinden sayılan ve günümüzdeki yeni görüşlerle bağdaşan görüşlere sahip olan Nezzam (örneğin: renk ve kokunun cisimden müstakil olduğuna inanırdı; yani sanıldığı gibi renk ve koku cismin arazlarından ve ilinek değildir; özellikle koku konusunda, kokunun havada dağılan bir şey olduğuna inanıyordu.) Hişam'ın öğrencilerindendi. (Onun, bu görüşü Hişam b. Hakem'den aldığı söylenmektedir.) Hişam b. Hakem ise İmam Cafer Sadık'ın öğrencilerinden biridir.

Şimdi bütün bunları göz önünde bulundurarak İmam Cafer Sadık (a.s) için oluşan ve İmam'ın (a.s) yararlandığı kültürel zemini düşünün. Hâlbuki böyle bir zemin daha önce hiçbir imam için oluşmamıştı ve ondan sonra da bu ölçüde bir zemin oluşmadı. Sadece az bir miktarda İmam Rıza (a.s) için oluşmuştu. İmam Musa b. Cafer'e gelince, iki defa durum çok kötüleşti, zindan vs. olaylar meydana geldi. Diğer Ehlibeyt İmamları da genç yaşta şehit ediliyor, zehirlenerek dünyadan göçüyorlardı. Onların yaşamasına müsaade etmiyorlardı; yoksa ortam bir ölçüye kadar müsaitti. Fakat İmam Cafer Sadık (a.s) için her iki şart oluşmuştu; İmam'ın (a.s) hem uzun yaşadı (yaklaşık yetmiş yıl) ve hem de ortam ve zaman müsaitti.

Şimdi bu konu İmam Cafer Sadık'la (a.s) İmam Hüseyin'in (a.s) zamanının farklılığını ne kadar ortaya koyuyor? Yani İmam Cafer Sadık (a.s), İmam Hüseyin'in (a.s) sahip

olmadığı hangi zeminlere sahipti? İmam Hüseyin (a.s) ya hayatının sonuna kadar evde oturup su ve ekmekle idare edip Allah'a ibadet etmeli ve gerçekte mahkûm olmalı ya da öldürülmeliydi; fakat İmam Cafer Sadık'ın (a.s) şartları ya öldürülmesini ya da inzivaya çekilmesini gerektirmiyordu. İmam Cafer Sadık (a.s) ya öldürülmeliydi ya da ortamın müsait şartlarından edilebilecek en fazla istifadeyi etmeliydi.

Sonraki Ehlîbeyt İmamları İmam Hüseyin'in (a.s) kıyamının değerini açıklamışlardı; fakat biz bu konuyu kavrayamıyoruz. İmam Cafer Sadık (a.s) olmasaydı İmam Hüseyin de (a.s) olmazdı; nitekim İmam Hüseyin (a.s) olmasaydı İmam Cafer Sadık (a.s) da olmazdı; yani İmam Cafer Sadık olmasaydı İmam Hüseyin'in (a.s) kıyamının değeri de anlaşılmazdı.

Fakat buna rağmen İmam Cafer Sadık (a.s) hükümet ve hilâfete dokunmadı. Ama İmam Cafer Sadık'ın (a.s) halifelerle arasının iyi olmadığını, gizlice mücadele ettiğini, ortada soğuk bir savaşın söz konusu olduğunu, halifelerin kurları, yanlışlık ve zulümlerinin İmam Cafer Sadık (a.s) aracılığıyla dünyaya yayıldığını herkes biliyor. Dolayısıyla Mensur'un İmam (a.s) hakkında acayip bir tabiri var;¹ diyor

1- Mensur'un, İmam Cafer Sadık'a (a.s) karşı ilginç bir davranışı vardı; bunun nedeni ise İmam Cafer Sadık'ın (a.s) kendisiydi. Bazen İmam'ı (a.s) sıkıştırıyor ve bazen de rahat bırakıyordu. Elbette görünüşte hiçbir zaman İmam'ı (a.s) zindana atmadı; fakat çoğu zaman İmam'ı (a.s) gözaltında bulunduruyordu. Bir defasında Kufe'de galiba iki yıl gözaltında bulundurdu İmam'ı; yani İmam'a (a.s) bir ev ayırmıştı ve oraya yerleştirdiği görevliler ise İmam'ın (a.s) gidiş-gelişlerini kontrol ediyorlardı. Defalarca İmam'ı (a.s) çağırıp çirkin sözler söylemiş, hakaretler etmiş, öldüreceğim seni, boynunu vuracağım; sen bana karşı propaganda mı yapıyorsun, halkı bana karşı mı ayaklandırıyor? demiştir; seni şöyle yapacağım, böyle yapacağım. İmam (a.s) buna karşılık ona mülayim davranıyor ve cevapları da çok yumuşak oluyordu.

ki: Cafer b. Muhammed boğazımda bir kemik gibidir; ne dışarı çıkarabiliyorum ve ne de yutabiliyorum; ne onun aleyhine bir belge bulup işini bitirebiliyorum ve ne de ona tahammül edebiliyorum. Çünkü onun seçmiş olduğu bu tarafsız tutumun bizim aleyhimize olduğunu gerçekten biliyorum; zaten bu mektepte yetişenlerin hepsi bize karşıdır; fakat onun aleyhine bir belge de bulamıyorum. Evet, bu tabir Mensur'a aittir: Boğazımda kalmış bir kemik gibidir; ne dışarı çıkarabiliyorum ve ne de yutabiliyorum.

İmam Cafer Sadık'ın (a.s) Döneminde İlmî Hareketin Etkenleri

Dedik ki, İmam Cafer Sadık'ın (a.s) döneminde fevkalade bir ilmî canlılık vardı ve bu ilmî canlılık inanç savaşının şiddetlenmesine neden oldu; her temiz Müslümanın da bu inanç savaşında İslâm'ın yararına savaşa katılıp İslâm'ı savunması gerekirdi. Ama bu ilmî canlanmada etkili olan sebepler nelerdi? Bu konuda üç etken vardır:

Ö günkü İslâmî ortam yüzde yüz dindar bir ortamdı ve halk dinî saiklere sahipti. Resulullah'ın (s.a.a) ilme teşviki, Kur'ân-ı Kerim'i öğrenmeye, düşünme ve akletmeye teşvik ve davetleri bu kıyam, heyecan ve canlılığın temel etkenleriydi.

İkinci etken fikrî ve ilmî geçmişi olan çeşitli ırkların İslâm dinine girmeleridir.

Üçüncü etken, evrensel İslâm vatanı olgusudur; yani İslâm dini su ve toprak menşeli vatanlara karşı mücadele veriyor ve İslâm vatanı tabirini kullanıyordu. Nerede İslâm varsa orası vatandır diyordu. İşte bu nedenle ırkî taassupların büyük bir bölümü yok olmuştu; öyle ki farklı ırklar kardeşlik hissi içerisinde bir arada yaşıyordu; örneğin öğrenci Horasanlı, hocası Mısırlıydı veya öğrenci Mısırlı ve hocası Horasanlıydı. Ders havzası oluşturuluyor ve hoca olarak ders veren kişi örneğin Nafi veya Abdullah b. Abbas'ın kö-

lesi İkrime gibi barbar bir köleydi. Barbar bir kölenin gelip oturduğunu, daha sonra Iraklı, Suriyeli, Hicazlı, Mısırlı, İranlı ve Hindistanlı kişilerin onun etrafında ders halkası oluşturduğu görülüyordu. Bu, böyle bir harekete ortam hazırlamak için çok büyük bir etkendi.

Bundan daha büyüğü, günümüzde gayr-i Müslimlerle, özellikle kitap ehliyle bir arada yaşamak anlamında "dinî müsamaha ve hoşgörü" denilen şeydir; yani Müslümanlar kitap ehliyle bir arada yaşamak için onları tahammül ediyor ve bunu temel inançlarına aykırı görmüyorlardı. O dönemde kitap ehli, ilim ehliydi. Bunlar İslâm toplumuna girdiler ve Müslümanlar bunları hoşgörüyle karşıladılar; daha birinci asırda onların malumatlarını aldılar ve ikinci asırda ise artık bilimsel toplumun başında Müslümanların kendileri yer aldılar. Kitap ehliyle bir arada yaşamak ve onlara karşı hoşgörü içerisinde olmak da çok önemli bir etkendi. Elbette bunun kökü de hadise dayanmaktadır. Hatta Merhum Meclisî "*Biharu'l-Envar*"da (*Nehcü'l-Belâğâ*'da da vardır) Resulullah'tan (s.a.a) şöyle nakletmektedir:

Hikmeti müşrikten bile olsa alın.

(Hikmet, bilimsel doğru söz anlamındadır) bilimsel doğru sözü müşrikten de olsa öğrenmek gerekir. Meşhur "*Hikmet müminin yitiğidir, nerede bulursa onu alır.*" sözünün anlamı da budur. (Bazı nakillerde "*müşrikin elinde bile olsa*" tabiri geçmiştir.) Kur'ân-ı Kerim'de "**Hikmeti dilediğine verir. Hikmet verilen kimseye çok hayır verilmiştir.**" buyrulur. Hikmet sağlam ve bilimsel, yerinde söylenen, doğru ve muhterem söz anlamındadır. Kur'ân-ı Kerim'de geçen hikmet müminin yitiğidir. "Yitiği" tabiri çok harika bir ifadedir. İnsan kendine ait olan bir şeyi kaybedecek olursa gittiği her yerde onu nasıl arar? Sevdiğiniz pahalı bir yüzüğünüzü kaybederseniz ihtimal verdiğiniz her yere gidip onu ararsınız; kaybetmiş olduğunuz bu yüzüğü bulmak için bütün kö-

şe ve bucaklara dikkatle bakarsınız. İslâm dininin en güzel ve iftihar kaynağı olan tabirlerinden biri de budur: "Hikmet müminin kaybettiği şeydir;" onu nerede bulsa, hatta bir müşrikin elinde bile bulsa alır. Yani eğer kaybettiğiniz bir malı bir müşrikin elinde görürseniz, benim onunla bir alıp vereceğim yok mu dersiniz, yoksa bu mal benimdir mi dersiniz? Emirü'l-Müminin Ali (a.s) şöyle buyuruyor:

Mümin, ilmi, müşrikin elinde bir emanet ve kendisini ise onun asıl sahibi bilir ve müşrik ona lâyük değildir, ona lâyük olan benim, der.

Bazıları kitap ehline karşı hoşgörülü davranma ve onlarla iyi geçinmeyi halifelere mal etmişler ve demişlerdir ki: "Halifelerin hoşgörülü olmaları; onların saraylarında Müslümanların, Hıristiyanların, Yahudilerin, Mecusilerin vs. birlikte kaynaşıp birbirlerinden yararlanmasını sağlamıştır."

Fakat bu halifelerin hoşgörülüğünden kaynaklanan bir husus değil, Resulullah'ın (s.a.a) bizzat emridir. Hatta Corcî Zeydan bile bu meseleyi halifelere mal etmektedir. Seyyid Razi'nin (Seyyid Razi üstün bir taklit mercii ve Seyyid Mur-taza'nın kardeşidir) kıssasına değinerek kendi asrında yaşayan "Ebu İshak Sabî"¹ vefat edince onun methinde bir kaside okudu:²

1- Ebu İshak Sabî Müslüman değildi; Sabî'ydi (Sabîlerin inancı hakkında çok şeyler söylenmiştir. Bazıları Sabî inancının Mecusilikten kaynaklandığını, fakat Hıristiyan bir grup olduğunu söylemişlerdir. Günümüzde bu inancın nereden kaynaklandığı, üzerinde çok tartışılan bir mevzudur.) Çok bilgili ve edepli bir kişiydi. Edebiyatçı olduğu için Kur'an edebiyatına çok ilgi duyar ve Kur'an ayetlerinden çok örnekler getirirdi. Ramaz ayında bir şey yemezdi. Kendisine, "Sen Müslüman değilsin; neden bir şey yemiyorsun?" diye sorulunca, "Edep, benimle bir zamanda yaşayan insanlarla uyum içerisinden olmamı gerektiriyor." diyordu.

2- Bu kasideyi "*Dastan-i Rastan*" [Doğruların Öyküsü] kitabında bulabilirsiniz. (c.2, s.237)

"Ereeyte men hamelû ale'l-e'vâdi
Ereeyte keyfe habâ zıyau'n-nâdi."

Şu tabutta taşınanın kim olduğunu gördün mü?!
Mahfilimizin çırağının söndüğünü bildin mi?!
Dağılan bir dağdı bu...

Bazıları, "Bir seyyid, Resulullah'ın (s.a.a) torunu, büyük bir İslâm âlimi, kâfir bir adamı böyle över mi?" diye eleştirtiler onu. O da, "Evet" dedi; "Ben onun ilmi için mersiye okudum. Âlim bir kişiydi; ben ilminden dolayı ona mersiye okudum (günümüzde biri böyle yapacak olursa yaşadığı şehirden sürerler onu.)

Corcî Zeydan bu kıssayı naklettikten sonra şöyle diyor: "Hoşgörüyü görüyor musunuz; Seyyid Razi gibi peygamber evladı bir seyyid o kadar ruhî yüceliği, yüce seyitlik ve ilmî makamına rağmen bir kâfiri böyle methediyor." Daha sonra diyor ki: "Bütün bunlar halifelerden kaynaklanmaktadır; onlar göğsü geniş kişilerdi."

Fakat bu halifelerden kaynaklanmıyor; *Nehcü'l-Belâğ'a*-yı derleyen Seyyid Razi, Ali b. Ebutallib'in öğrencisidir. O, dedesi Resulullah (a.s) ve Ali b. Ebutalib'in emrini diğer insanlardan daha iyi biliyordu; hikmet ve ilim nerede olursa saygındır, diyordu.

Bunlar bu ilmî canlılık ve heyecanı meydana getiren etkenlerdi; ister istemez bu ilmî canlılık İmam Cafer Sadık (a.s) için de ortam hazırlamış oldu.

O hâlde işlediğimiz konu şu olmuş oldu: İmam Cafer Sadık'ın (a.s) yönetime geçmesi için ortam hazır değildi. Eğer böyle bir şey için ortam müsait olsaydı kesinlikle diğer zeminlerden daha öncelikli olurdu. Fakat başka bir ortam oluştu, İmam da (a.s) bunu gereğince kullandı ve bundan çok iyi yararlandı; öyle ki, Sünnî'siyle, Şîî'siyle İslâm dünyasının ilmî hareketlerinin kesinlikle İmam Cafer Sadık'tan kaynaklandığı söylenebilir. Bu konu Şîî havzalarında (med-

reselerinde) çok açık bir şekilde ortadadır; Sünnî havzaları da (medreseleri de) İmam Cafer Sadık'ın (a.s) ürünüdür. Çünkü Sünnî havzaların başında, yaklaşık bin sene önce inşa edilen "el-Ezher" yer almaktadır; "el-Ezher"i de Fatimî Şiîler kurmuşlardır; Ehlisünnet'in diğer havzaları da *el-Ezher*-"den esinlenerek ve onun bir şubesi olarak müteşekkil olmuşlardır. Bütün bunlar İmam Cafer Sadık'ın (a.s) kendi döneminin şartlarından yararlanmasının ürünüdür. Bu konuda en azından şöyle bir mesele söz konusudur: İmam Cafer Sadık'ın (a.s) bu zemini kaybedip gidip savaşması ve bu yolda öldürülmesi mi daha iyiydi, yoksa bu güzel zeminden yararlanması mı? İslâm dini sadece zulümle mücadeleden ibaret değildir; İslâm diğer şeyleri de kapsamaktadır aynı zamanda.

Dolayısıyla ben bu konuyu sadece bir zemin ve İmam Cafer Sadık'ın (a.s) dönemiyle diğer dönemlerin arasındaki bir fark olarak arz ettim; İmam Cafer Sadık (a.s) bu zeminden istifade etmeseydi şöyle bir soruyla karşılaştık: "Ehlibeyt İmamları hükümet ve hilâfeti İslâm dinini yaymaktan başka bir amaçla mı istiyorlardı? Neden bu müsait ortamdan yararlanmayı kendi canlarını yok ettiler?"

Bu sorunun cevabı şudur: Zemin müsait olunca Ehlibeyt İmamları fırsatı değerlendirmişlerdir. İmam Rıza (a.s) için de müsait bir zemin oluştu, Me'mun'un meclisine girecek oradan sesini duyurmuştur. Muhtemelen İmam Rıza (a.s) Me'mun'un yanında iki yıldan fazla kalmadı; fakat Me'mun'la birlikte olduğu dönemde İmam Rıza'dan (a.s), nakledilen şeylerin toplamı hayatının diğer bölümünde nakledilenlerden daha fazladır.

Ve sallallahu alâ Muhammedin ve Âlihi't-tahirîn

Allah'ın rahmeti, Muhammed ve tertemiz Ehlibeyti'nin üzerine olsun.

SORU VE CEVAP

Soru: Cabir b. Hayyan ilmîni İmam Cafer Sadık'tan (a.s) mı almıştır?

Cevap: Dediğim gibi bu konuların bir bölümü tarihte meçhul kalan şeylerdendir ve bugüne kadar tarih bunu tam olarak açığa çıkaramamıştır. Ancak şu kadarı belli ki Cabir bu dersleri İmam Cafer Sadık'tan (a.s) almıştır. Elbette buna güvenmeyip, Cabir b. Hayyan'ın dönemi İmam Cafer Sadık'ın (a.s) döneminden biraz sonraya rastlamaktadır diyenler de vardır. Cabir'in İmam Cafer Sadık'tan (a.s) biraz sonra yaşadığını söyleyenler de onun İmam Cafer Sadık'ın (a.s) bazı öğrencilerinin öğrencisi olduğunu söylemektedirler. Fakat her halükârda bunu yazanlar ve bu meseleye güvenenler onun bu dersleri İmam Cafer Sadık'tan (a.s) aldığını söylemişlerdir.

Asıl önemli olan bu bilimlerin ondan önce olmayışdır; bu da İmam Cafer Sadık'ın (a.s) çeşitli bölümlerde çeşitli öğrencileri olduğunu göstermektedir. (Herkesin ruhî ve fikrî kapasitesi bir değildir).

Nitekim Emirü'l-Müminin Hz. Ali (a.s) Kumeyl b. Ziyad'a, *"Bende öyle fazla ilimler var ki ne yazık ki söyleyecek istidatlı bir kimse bulamıyorum."*¹ demiş ve daha sonra şöyle eklemiştir: Zeki ve kabiliyetli birini bulsam da onun düzenbaz ve dünya peşinde biri olduğunu, dini maddiyat için vesile

1- Nehcü'l-Belâğa, Feyzü'lislâm çevirisi, 139. hikmetli sözler.

etmek istediğini görüyorum. Biri de dindar ve iyi kişi olmasına rağmen ahmaktır; ilim edinme yeteneği yoktur. Hem ilim edinme yeteneği ve hem de ahlakî istidadı olan bir kişi bulamıyorum."

İMAM MUSA KÂZİM'İN (A.S) ŞEHADETİNE NEDEN OLAN ETKENLER

Bismillahirrahmanirrahim

Hamd âlemlerin Rabbi Allah'a özgüdür; bütün mahlukatın yaratıcısı O'dur. Salat ve selâm Allah'ın kulu, elçisi, habibi, seçtiği, efendimiz, peygamberimiz ve mevlamız Ebu'l-Kasım Muhammed'e ve onun tertemiz ve masum Ehlibeyti'ne olsun.

Eûzu billahi mine's-Şeytani'r-Racîm

(Kovulmuş Şeytan'ın şerrinden Allah'a sığınırım):

Siz en sağlam sırat, ana yol, fenâ yurdunun şahitleri ve bekâ yurdunun ise şefaathçilerisiniz.¹

Şu anda yaşamakta olan Hz. Hüccet İmam Mehdi (Allah zuhurunu çabuklaştırsın) dışında bütün Ehlibeyt İmamları şehit olarak ahiret yurduna göçmüşlerdir. Hiçbiri doğal ölümle ve kendi ecelleriyle veya normal bir hastalıkla ölmemişlerdir. Bu da onların büyük iftihar kaynaklarından biridir. Birincisi kendileri sürekli Allah yolunda şahadet şerbetini içmeyi arzuluyorlardı; biz bunu kendilerinin bize öğrettikleri ve okudukları dualarda görmekteyiz. Ali (a.s) buyuruyordu ki: *"Ben yatakta ölmekten nefret ediyorum. Bin kılıç darbesiyle parçalanmak yatakta yavaşça ölmekten daha iyidir benim için."*

Biz de dualarda ve onları ziyaret etmek için okuduğumuz ziyaretlerde onlar için bir fazilet olarak andığımız şeylerden biri de onların şehitler zümresinden olmaları ve dün-

1- Camia-i Kebire Ziyareti.

yadan şahadetle göçmeleridir. Konuşmamın başında okuduğum cümle, Camia-i Kebire Ziyareti'ndendir; buyuruyor ki: *"Siz en sağlam sırat, ana yol, fenâ yurdunun şahitleri ve bekâ yurdunun ise şefaathçilerisiniz."*

İstilah anlamıyla, "şehit" Hz. İmam Hüseyin'in (a.s) lakabıdır ve biz normalde onu "şehid" lakabıyla anmaktayız: "Hüseyin-i Şehid." Nitekim İmam Cafer Sadık'a (a.s) da, "Cafer Sadık" ve İmam Musa b. Cafer'e, "Musa Kâzım" lakabıyla hitap etmekteyiz. Şehitler efendisinin lakabı "Hüseyin-i Şehid"dir. Fakat bu, Ehlibeyt İmamları arasında şehit olan tek kişinin İmam Hüseyin (a.s) olduğu anlamına gelmez. Nitekim örneğin İmam Musa b. Cafer'e "Kâzım" diyorsak, diğer Ehlibeyt İmamları'nın kâzım¹ olmadığı anlamına gelmez. Veya İmam Rıza'ya (a.s), "Rıza" diyorsak diğer Ehlibeyt İmamları'nın "rıza" kelimesinin örneği olmadığı ve İmam Cafer Sadık'a "sadık" diyorsak diğer imamların (haşa) sadık olmadıkları anlamına gelmez. Aynı şekilde biz şehitler efendisine "Şehid" diyorsak diğer Ehlibeyt İmamları'nın şehit olmadığı anlamına gelmez bu.

Zaman Gereksinimlerinin Mücadele Yöntemindeki Etkisi

Burada şöyle bir soruyla karşılaşmaktayız: Neden diğer Ehlibeyt İmamları şehit oldular. Tarih onların da dönemlerinin zalim yönetimine karşı kıyam edip kılıç çektiklerini göstermiyor. Zahiri yaşamları onların metotlarının İmam Hüseyin'in (a.s) metoduyla farklı olduğunu gösteriyor. Diyelim ki, İmam Hüseyin (a.s) şehit oldu; peki İmam Hasan (a.s) neden şehit olsun ki? Neden İmam Seccad (a.s) şehit olsun? Neden İmam Bâkır, İmam Cafer Sadık ve İmam Musa

1- Kâzım, öfkesini yenen kişi anlamındadır.

Kâzım şehit olsun ki? Aynı şekilde diğer Ehlibeyt İmamları için de aynı şey geçerlidir.

Bu sorunun cevabı şudur: Diğer Ehlibeyt İmamlarıyla İmam Hüseyin'in (a.s) metodunun bu konuda farklı olduğunu sanmak yanlıştır. Bazıları böyle düşünüyorlar; diyorlar ki: Ehlibeyt İmamları arasında İmam Hüseyin (a.s) zamanın zulüm sistemiyle savaşmaya kararlıydı; fakat diğer Ehlibeyt İmamları savaşmıyorlardı; onlar bu açıdan İmam Hüseyin'le farklıdırlar. Böyle düşünenecek olursak büyük bir hata yapmış oluruz. Tarih bunun aksini söylüyor; elimizdeki delil ve kaynaklar da bunun zıddını göstermektedir. Evet, konu başka bir şekilde değerlendirilecek olursa böyledir. Hiçbir zaman gerçek bir Müslümanın, gerçek bir müminin (nerde kaldı, kutlu imamet makamına sahip olan bir kişinin) zamanının zulüm sistemiyle uzlaşması ve uyuşması, yani kendisini ona uygun kılması imkânsızdır; o sürekli onlara karşı mücadele eder. Ancak mücadele metotları farklıdır. Bazen açıkça mücadele yapılır, açıkça savaş ilân edilir, kılıçlar çekilir ve savaşılır. Bu mücadelenin bir şeklidir, ancak her zaman böyle olmayabilir. Bazen de mücadele olmasına rağmen, şekli farklıdır. Bu mücadelede de karşı tarafı ezmek, yerden yere vurmamak, halkı karşı taraftan sakındırmak, onun batıl üzere olduğunu açıklamak ve toplumu ona karşı direnen bir hâle getirmek söz konusudur; fakat bu iş kılıçla yapılmaz.

İşte bu nedenle zamanın gereksinimleri mücadele şeklinde etkili olabiliyor. Hiçbir zaman gereksinimi, bir zaman diliminde zulümle uzlaşmanın caiz oluşunda, başka bir zamanda ise caiz olmayışında etkisi yoktur. Hayır, zulümle uzlaşmak hiçbir zamanda, mekânda ve hiçbir şekilde caiz değildir. Fakat mücadele şekli değişebilir. Mücadele açık bir şekilde yapılabileceği gibi gizli ve perde arkasından da yapılabilir. Ehlibeyt İmamları'nın tarihi onların sürekli mücadele hâlinde olduğunu göstermektedir. Takiyye hâlinde mücade-

le diyorlarsa, maksat sessiz kalmak ve hareketsizlik değildir. "Takiyye" "veka" kökündendir, tıpkı "veka" kökünden olan "takva" kelimesi gibi. Takiyyenin anlamı gizli bir şekilde, örtülü bir şekilde kendini savunmaktır; başka bir tabirle kalın kullanmak, mümkün olduğu kadar fazla vurmak ve az darbe almaktır. Yoksa mücadeleyi bırakmak anlamında değildir; hayır, kesinlikle.

İşte bu nedenle bütün Ehlîbeyt İmamları'nın kendi zamanlarında hiçbir zalim halifeyle uzlaşmadıklarını ve sürekli onlarla mücadele hâlinde olduklarını görürüz ve bu da onlar için bir iftihar vesilesidir. Bugün bin üç yüz sene sonra (ve bin üç yüz seneden fazla veya bazı imamlar için biraz daha az, yani bin iki yüz elli sene, bin iki yüz altmış sene, bin iki yüz yetmiş sene) Abdulmelik Mervan gibi halifelerin (Abdulmelik Mervan öncesinden Abdulmelik Mervan ve Abdulmelik'in çocukları, amca çocukları, Abbasoğulları, Mensur-i Devanîgî, Ebu'l-Abbas Seffah, Harunu'r-Reşid, Me'mun ve Mütevekil'e kadar) tarihte en kötü isimleri almış kişiler olduğunu görmekteyiz. Olayların apaçık belli olduğu biz Şîîler arasında ve hatta Sünnîler arasında bunlar çöplüklere gömülmüşlerdir. Bunları kim çöplüklere gömmüştür acaba? Ehlîbeyt İmamları'nın bunlar karşısında direnişleri olmasaydı, onların fiske ve sapışlarını açığa çıkarmasalar, gasıp ve liyakatsiz olduklarını insanlara hatırlatmasalar; evet, böyle yapmasalar bugün Harun'u ve özellikle Me'mun'u kutsal kişi olarak kabul ederdik. Ehlîbeyt İmamları Me'mun'un iç yüzünü açığa çıkarıp tamamen tanıtmıyorsa kesinlikle Me'mun dünyada ilim ve dinin kahramanlarından sayılırdı.

Konumuz İmam Musa b. Cafer'in (a.s) şahadetinin nedenlerini incelemektir. Neden Musa b. Cafer'i (a.s) şehit ettiler acaba? Birincisi Musa b. Cafer'in (a.s) tarihte şehit olduğu şüphe götürmez kesin bir olaydır; bunu hiç kimse inkâr et-

memiştir. En muteber ve en meşhur rivayetlere göre Musa b. Cafer (a.s) dört yıl zifiri karanlık zindanlarda kalmış ve zindanda da şehit olmuştur. Zindanda İmam Musa b. Cafer'e (a.s) defalarca özür dilemesi ve diliyle itirafta bulunması önerilmişti; fakat İmam (a.s) bunu kabul etmemiştir; tarihte böyle geçer.

İmam Musa Kâzım (a.s) Basra Zindanında

İmam Musa Kâzım sadece bir zindana değil, çeşitli zindanlara düşmüştür. İmam'ı (a.s) bir zindandan ötekine aktarıyorlardı; bunun nedeni ise şuydu: İmam'ı (a.s) hangi zindana götürdülerse bir süre sonra zindancı İmam'ın takipçisi oluyordu. Önce İmam'ı (a.s) Basra zindanına götürdüler. Mensur-i Devanikî'nin torunu olan İsa b. Cafer b. Ebi Cafer Mensur Basra valisiydi. İmam'ı (a.s) ayyaş, şarap içen, şarkı ve dans ehli olan İsa'ya teslim ettiler. Akrabalarından birinin deyişiyle: Bu abid ve Allah adamını hayatı boyunca duymadığı şeyleri duyacağı bir yere getirdiler. Hicrî 178 yılının zilhicce ayının yedisinde İmam'ı (a.s) Basra zindanına götürdüler; Kurban Bayramı arifesinde ve şenlik günlerinde götürüldü, onların amacı İmam'ı daha fazla incitmektir. İmam (a.s) bir süre zindanda kaldı. Yavaş yavaş İsa b. Cafer'in kendisi İmam'a karşı sevgi duydu ve hazretin izleyicilerinden oldu. Şayet o da daha önce Musa b. Cafer'in (a.s) hilâfet sisteminin tebliğ ettiği gibi gerçekten hilâfet iddiasında bulunan asi bir kişi olduğunu, yani riyaset sevdalısı sanıyordu. Fakat (yakından tanıyınca) onun hiç de öyle olmadığını, aksine manevi bir kişi olduğunu, hilâfet meselesi söz konusu idiye de dünya talep olduğu için değil, konunun maneviyesi açıdan söz konusu olduğunu gördü. Daha sonra durum değişti. İmam'a (a.s) çok iyi bir oda vermelerini emretti ve resmen İmam'ı (a.s) ağırliyordu. Harun gizlice, o mahkûmunun işini bitirmesini isteyince, ben böyle bir şeyi

yapmam cevabını verdi ona. Sonunda kendisi halifeye bir mektup yazarak, bunu benden almalarını söyle; aksi takdirde kendim onu serbest bırakacağım; ben böyle birini bir mahkûm olarak yanımda tutamam dedi. Halife'nin amcası oğlu ve Mensur'un torunu olduğu için sözü dinleniyordu elbette.

İmam Musa Kâzım (a.s) Çeşitli Zindanlarda

İmam'ı (a.s) Bağdat'a getirip Fazl b. Rabi'e verdiler. Fazl b. Rabi, meşhur kapıcı "Rabi"nin oğludur.¹ Harun İmam'ı (a.s) ona teslim etti. O da bir süre sonra İmam'a (a.s) ilgi duymaya başladı; İmam'ın (a.s) durumunu değiştirdi ve daha iyi bir ortam hazırladı İmam (a.s) için.

Casuslar Harun'a, Musa b. Cafer'in (a.s) Fazl b. Rabi'nin zindanında iyi bir hayat yaşadığını; gerçekte mahkum değil, bir misafir olduğunu haber verdiler. Bunun üzerine Harun İmam'ı (a.s) ondan alıp Fazl b. Yahya Bermekî'ye verdi. Fazl b. Yahya da bir süre sonra İmam'a (a.s) öyle davrandı.

Harun çok öfkeleni; işin içini öğrenmek için casus gönderdi. Onlar da gidip araştırınca durumun söylendiği gibi olduğunu gördüler. Nihayet Harun İmam'ı (a.s) ondan da aldı ve Fazl b. Yahya, Harun'un hışmına uğradı. Daha sonra babası Yahya Bermekî, bu İranlı vezir (Allah ona hak ettiği cezayı versin) çocuklarının Harun'un emrini yerine getirmedikleri için onun gözünden düşmemesi amacıyla bir toplantıda aniden Harun'un arkasından hareket ederek başını Harun'un kulağına uzatıp: "Oğlum kusur ettiyse ben

1- Abbasî halifelerinin "Rabi" isminde bir kapıcıları vardı; "Rabi" önce Mensur'un kapıcısıydı. Mensur'dan sonra da onların düzeninde yer aldı. Daha sonra oğlu Harun'un sarayında hizmet etti. Onlar sarayın ve Abbasî halifelerinin çok güvenilir özel kişileriydiler.

şahsen sizin bütün emirlerinizi yerine getirmeye hazırım; oğlum tövbe etti, oğlum şöyledir, böyledir." dedi.

Daha sonra Bağdat'a gelerek İmam'ı (a.s) oğlundan teslim alıp Sindi b. Şahik isminde esasen Müslüman bile olmadığı söylenen başka bir zindancıya teslim etti. Sindi b. Şahik'in zindanında İmam (a.s) çok zor anlar yaşadı; İmam (a.s) onun zindanında artık rahat bir gün bile görmedi.

Harun'un İmam'dan (a.s) İsteği

İmam'ın (a.s) zindanda olduğu son günlerde ve şahadetinden yaklaşık bir hafta önce Harun, Yahya Bermekî'yi İmam'ın (a.s) yanına gönderdi ve çok yumuşak bir dille, benim selâmımı amcam oğluna ulaştırın ve ona söyleyin ki, sizin suçsuz olduğunuzu anladık; fakat ne yazık ki ben yemin ettim ve yeminimi bozamam. Ben suçlu olduğunuzu itiraf edip benden bağışlanma dilemedikçe sizi serbest bırakmayacağıma dair yemin etmişim. Kimsenin anlamasına da gerek yok. Benim gelmeme de gerek yok; başkalarının olması da gerekmiyor, Yahya'nın yanında itiraf et; ben yeminimi bozmak istemiyorum; Yahya'nın yanında itiraf et ve özür diliyorum, ben hata ettim; halife beni affetsin de, ben seni serbest bırakayım; daha sonra da yanıma gel, şöyle böyle yapayım.

Şimdi şu dirençli ruha bir bakın. Neden bunlar "fena yurdunun şefaatçileri"dirler? Neden bunlar şehit oluyorlar? İman ve inançları yolunda şehit oluyorlardı; imanımızın (zalimle uzlaşmamıza) izin vermediğini göstermek istiyorlardı. İmam'ın (a.s) Yahya'ya verdiği cevap şudur: "*Harun'a de ki benim fazla ömrüm kalmadı, o kadar.*" Bundan bir hafta sonra da İmam'ı (a.s) zehirlediler.

İmam (a.s) Neden Tutuklandı?

Acaba Harun neden İmam'ı (a.s) tutuklamalarını emretti? Çünkü İmam'ın (a.s) toplumsal konumunu kıskanıyordu ve tehlike seziyordu; oysa İmam (a.s) kıyam etme konumunda bile değildi; inkılâp yapmak (zahirî inkılâp) için en küçük bir girişimde bulunmamıştı; fakat onlar Ehlibeyt İmamları'nın manevi ve itikadî inkılâp yaptıklarını görüyorlardı. Oğlu Emin'i, ondan sonra diğer oğlu Me'mun'u, sonra da diğer oğlu Mutemin'i veliaht etmek isteyince her şehrin ulema ve seçkin kişilerini Mekke'ye davet ediyor ve onlara, bu yıl halife Mekke'ye gelecek ve orada büyük bir kongre düzenleyip herkesten biat alacak, diye haber salıyor. Sonra, bu işe kim engel olabilir diye düşünüyor? Bu işe engel olabilecek tek kişi Musa b. Cafer'dir. O olursa ve insanlar da onu görürlerse, bu işe lâıyk olan tek kişinin kendisi olduğunu düşüneceklerdir. Medine'ye gelince İmam'ı (a.s) tutuklamalarını emrediyor.

Yahya Bermekî adamın birine, "Halife'nin bugün-yarın Musa b. Cafer'i yakalamalarını emredeceğini sanıyorum." dedi. Adam, "Neden?" diye sorunca, Yahya dedi ki: "Harun'la birlikte Mescid-i Nebi'de Resulullah'ın (s.a.a) ziyaretine gittik.¹ Harun'un, Resulullah'a (s.a.a) selâm verdiği za-

1- Bu bedbaht adamlar gerçekten kalben inanıyorlardı da. Onların inanmadığına inanmayın. Onlar inanmasaydılar bu kadar şaki ve katı kalpli olmazlardı; inandıkları halde bu kadar katı kalpliydiler. İmam Hüseyin'in (a.s) katilleri gibi. İmam (a.s), "Kufeliler nasıldır?" diye sorunca Ferazdak ve diğer birkaç kişi dediler ki, "Kalpleri sizinle ve kılıçları ise sana karşıdır." Onların kalpleri sizinledir, kalben sana inanıyorlar; fakat buna rağmen kalplerine karşı savaşıyorlar; iman ve inançlarına karşı kıyam etmiş, kılıçlarını sana karşı çekmişlerdir. Yazıklar olsun bu insanoğluna! Dünya metası ve makamperestlik onu kendi inancına karşı savaşmaya sürüklüyor. Onlar gerçekten İslâm dine inanmasaydılar, Resulullah'a (s.a.a) inanmasaydılar, Musa b. Cafer'e inanmasaydılar ve başka bir inanca sahip olsaydılar bu kadar kı-

man şöyle dediğini gördüm: "Selâm olsun sana ey amcamın oğlu (veya: Ey Resulullah). (Resulullah'a da yalan söylenebilirmişçesine diyor ki:) Evladın Musa b. Cafer'i tutuklamak zorunda olduğum için sizden özür diliyorum; artık maslahat böyle gerektiriyor; bu işi yapmazsam memlekette fitne çıkar; fitne çıkmaması ve memleketin yüce maslahatları için bu işi yapmak zorundayım; ya Resulullah! Ben sizden özür diliyorum." Yahya arkadaşına, "Harun'un bugün-yarın İmam'ı tutuklama emrini vereceğini sanıyorum." dedi. Harun'un emriyle cellâtları İmam'ın huzuruna gittiler. Tesadüfen İmam (a.s) evde değildi. Peki neredeydi? Resulullah'ın mescidinde. Mescide girdiklerinde İmam (a.s) namaz kılıyordu. İmam Musa b. Cafer'in (a.s) namazını bitirmesine bile fırsat vermediler; İmam'ı (a.s) namaz üzerindeyken çeke çeke Mescid-i Nebi'den çıkardılar. Bunun üzerine İmam (a.s) Re-sulullah'ın (s.a.a) mezarına bakarak şöyle buyurdu:

Selâm olsun sana ya Resulullah! Selâm olsun sana ey dede! Bak, ümmetin senin evlatlarına neler yapıyorlar?!

Harun neden bu işi yaptı? Çünkü çocuklarına veliahtlık için biat almak istiyordu. İmam Musa b. Cafer kıyam bile etmemiştir. Kıyam etmemiştir, ama İmam (a.s) farklı bir duruma sahiptir. İmam'ın (a.s) durumu Harun ve çocuklarının gasıp olduğunu açıkça ortaya koyuyordu.

Me'mun'un Sözü

Me'mun öyle bir şekilde hareket etmiştir ki, tarihçilerden birçoğu onu Şiî bilmektedir; o Şiî idi, diyorlar. Bence insan bir şeye inandığı hâlde inandığı şeye aykırı davranabilir; o Şiî idi; Şia ulemasındandı. Me'mun Ehlisünnet ulemasıyla

nanmazlar, Allah katında bu kadar şaki ve azaba maruz kalmazlardı; onlar inanıyorlardı ve inançlarına karşı savaşıyorlardı.

müzakereler yapmıştır; onun bu münazaraları tarih sayfalarında kaydedilmiştir. Ben hiçbir Şîî âliminin böyle mantıklı bir şekilde münazara ettiğini görmüş değilim.

Birkaç yıl önce Türkiyeli Sünnî bir kadı "*Muhammed-oğulları Tarihinde Teşrih ve Muhakeme*" adında bir kitap yazmıştı; bu kitap Farsça'ya da çevrildi. Bu kitapta, Me'mun'un Ehlişünet ulemasıyla Hz. Ali'nin (a.s) Resulullah'tan (s.a.a) hemen sonra onun halifesi oluşu konusunda yaptığı tartışma nakledilmiştir. Bu tartışma o kadar şahane ve bilimsel yapılmıştır ki, insan, Şia ulemasından birinin böyle bilimsel bir tartışma yapmasına çok az tanık olabiliyor.

Yazmışlardır ki, bir ara Me'mun, "Bana Şîîliği kimin öğrettiğini biliyor musunuz?" dedi. "Kim öğretti?" diye sorduklarında, "Babam Harun. Ben Şîîlik dersini babam Harun'dan öğrendim." karşılığını verdi. Bunun üzerine, "Baban Harun Şia ve Ehlibeyt İmamları'na karşı herkesten daha fazla düşmanlık besliyordu." dediler. Me'mun, "Buna rağmen işin gerçeği budur." dedi ve şöyle ekledi:

"Babamın yaptığı hac yolculuğunda bir defasında biz de yanındaydık. Ben çocuktum o zaman. Herkes babamı görmeye geliyordu; özellikle ileri gelenler ve halkın önde gelenleri babamı görmeye mecburdular. Babam gelenlerin önce kendilerini tanıtmalarını, yani kendisinin, babasının, dedesinin ve ecdadının isimlerini söylemelerini emretmişti; böylece onların Kureyş'ten mi, yoksa diğerlerinden mi, ensardansa, Hazreçli mi, yoksa Avslı mı olduğunu bilmek istiyordu. Herkes gelince önce kapıcı Harun'un yanına gelip, adını, babasının adını vs. söyleyip falanca gelmiştir diyordu."

"Bir gün kapıcı gelip, gelen kişi, dedi ki: Söyle, Musa b. Cafer b. Muhammed b. Ali b. Hüseyin b. Ali b. Ebutalib gelmiştir, dedi. Kapıcı bunu söyleyince babam hemen ayağa kalkıp söyle buyursun, dedi. Daha sonra, söyle bineğiyle gelsin, merkebinden inmesin dedi. Bize de onu karşılama-

mızı emretti. Biz gittiğimizde ibadet ve takva izleri altında tamamen belirgin olan bir kişiyle karşılaştık. Bu da onun önde gelen abitlerden olduğunu gösteriyordu. Bineğinin üzerinde öylece geliyordu. Babam uzaktan bağırdı: Sizi ant veriyorum; böyle binekli olarak yakına gelin. Babam çok ısrar ettiği için o da sergilerin üzerine biraz binekle geldi. Harun'un emriyle koşarak atının üzengisini tutup onu aşağı indirdik. Babam edepli bir şekilde onu kendisinden daha üstte oturttu. Daha sonra soru ve cevaplar başladı:

– Aileniz kaç kişidir?

Verdiği cevapla çok kalabalık bir ailesi olduğu anlaşıldı.

– Geçiminiz nasıldır?

– Geçimimiz böyledir.

– Geliriniz ne kadardır?

– Gelirim şudur.

Sonra da kalkıp gitti. Gitmek isteyince babam bize, "Uğurlayın; peşinden gidin." dedi. Biz de Harun'un emriyle evine kadar peşinden gittik. Bir ara o yavaşı bana, "Sen halife olacaksın. Benim sana bir tavsiyem var: Benim çocuklarıma kötü davranma." dedi.

Biz onun kim olduğunu bilmiyorduk. Geri döndük; ben diğer çocuklardan daha cesaretliydim. Ortalık sakinleşince babama, "Bu kadar saygı gösterdiğin bu adam kimdi?" diye sordum. Babam güldükten sonra, "Gerçeğini istersen işgal ettiğimiz bu makam onlarındır." dedi. Ben, "Sen gerçekten bu söze inanıyor musun?" dedim. Babam, "İnanıyorum." dedi. Ben, "Peki neden onlara bırakmıyorsun onu?" dedim. Bunun üzerine, "Saltanatın kısır olduğunu bilmiyor musun? Çocuğum olan senin bile içinden benim yerimi işgal etmeyi geçirdiğini bilsem, üzerinde gözlerinin bulunduğu şeyi (başını) bedeninden ayırırım." dedi.

Bu olay böylece geçti. Bir gün Harun bağışta bulunuyordu. Şunun bunun evine büyük miktarda para gönderi-

yordu; beş bin dinar, dört bin dinar altın veriyordu. Biz, bu durumda bu kadar saygı gösterdiği bu adama göndereceği para da çok fazla olacak dedik. Fakat en az parayı ona gönderdi: İki yüz dinar. Bunun üzerine yine gidip babamdan bunun nedenini sordum. Babam, "Sen bunların bizim raki-bimiz olduğunu bilmiyor musun? Siyaset bunların sürekli yoksul olmasını, paraları olmamasını gerektiriyor; çünkü maddî güçleri artarsa bir anda babana karşı yüz bin kılıç kalkabilir." dedi.

İmam'ın (a.s) Manevi Etkisi

Buradan Şia İmamları'nın manevî etkilerinin ne kadar olduğunu kestirebilirsiniz. Onların ne kılıcı vardı, ne tebli-gatı; fakat buna rağmen kalplere hâkimdiler. Harun'un sa-rayında ona en yakın kişiler arasında Şiîler vardı. Hak ve hakikatin görmezden gelinemeyecek bir çekiciliği vardır. Bu akşam gazetelerden Melik Hüseyin'in, "Ben hatta şoförü-mün bile gerillalardan yana olduğunu, açımın bile onlar-dan olduğunu anladım." dediğini okudum.

Harun'un veziri Ali b. Yaktin, memleketin ikinci kişisi Şiî idi. Fakat inancını gizliyor ve Musa b. Cafer'in hedefleri-ne hizmet ediyordu; fakat görünüşte Harun'dan yanadır. Birkaç defa da aleyhinde rapor verdiler Harun'a. Fakat İmam Musa b. Cafer (a.s) özel imamet bilgisiyle bunu daha önce anlayıp ona bir takım düsturlar verdi; o da bunlara uyup korundu. Harun'un sisteminde yer alan kişiler arasın-da akıl almaz bir şekilde İmam'a (a.s) bağlı kişiler vardı; fa-kat hiçbir zaman İmam'la (a.s) iletişime geçmeye cesaret edemiyorlardı.

Ahvazlı Şiî bir İranlı diyor ki: Bana çok ağır vergiler bağladılar; bu vergileri verecek olsaydım yaşam sıkıntısı çe-kerdim. Tesadüfen Ahvaz valisi görevinden alındı ve yerine başka biri atandı. Ben de ondan önceki vergi defterlerine

kaydedildiği gibi benden vergi alacak olursa büyük geçim sıkıntısı çekmekten endişeleniyordum. Fakat bazı arkadaşlar bana, "Bu vali kalben Şîidir; sen de Şîisin zaten." dediler. Fakat ben buna inanmadığım için onun yanına gidip Şîi olduğumu söyleyemeye cesaret edemedim. "En iyisi Medine'ye gidip İmam Musa b. Cafer'in (a.s) huzuruna varayım (İmam o an zindanda değildi); İmam (a.s) onun Şîi olduğunu tasdik ederse onun görüşü ile hareket edeyim. İmam'ın (a.s) huzuruna gidince, İmam (a.s) birkaç cümlelik bir mektup yazdı; birkaç emir cümlesi vardı; ama İmam'ın (a.s) kendine bağlı olanlara yazdığı emir cümlelerindendi. "Müminin bir haccetini reva etmek ve sıkıntısını gidermek Allah katında şöyledir; vesselam." şeklinde bir mektuptu.

Mektubu gizlice Ahvaz'a getirdim. Bu mektubu çok gizli bir şekilde ona vermem gerektiğini anlıyordum. Bir akşam evinin kapısına gittim. Kapıcı geldi. "Ona, Musa b. Cafer tarafından bir kişi gelmiş ve sana bir mektubu var söyle." dedim. Kendisi kapıya geldi, selâm verdi. İşimi sordu. Ben Musa b. Cafer tarafından geldiğimi ve mektup getirdiğimi söyledim. Mektubu benden aldı; tanıdı, mektubu öptü.

Daha sonra benim yüzümden, gözlerimden öptü. Beni hemen içeri aldı. Bir çocuk gibi önümde oturdu ve "Sen İmam'ın (a.s) huzurunda mıydın?" dedi. Ben, "Evet" dedim. "Sen bu gözlerinle İmam'ın (a.s) cemalini ziyaret mi ettin?" dedi. "Evet" dedim. Sonra, "Sorunun nedir?" diye sordu. Ben, "Bana böyle ağır bir vergi yazmışlar; bu vergiyi ödeyecek olursam her şeyimi kaybederim." dedim. Bunun üzerine geceleyin kayıtları getirmelerini emretti ve defterde düzeltme yaptı.

Sonra İmam (a.s), "*Kim bir mümini sevindirirse şöyle böyledir.*" şeklinde yazdığı için, "Sana başka bir hizmet de etmeme izin verir misin?" dedi. Ben, "Evet" dedim. Bunun üzerine, "Ben tüm mal varlığımı seninle eşit olarak bölüş-

mek istiyorum. Nakit paramın yarısını sana vermek istiyorum, diğer malıma da değer bırakacağım; yarısını benden kabul et." dedi. Ben böyle bir sonuçla dışarı çıktım. Daha sonra bir yolculukta gidip durumu İmam'a anlattım. İmam (a.s) tebessüm edip sevindi.

Harun neden korkuyordu? Hakikatin çekiciliğinden korkuyordu. "*İnsanları dilinizden başka bir şeyle (amellerinizle) davet edin.*"¹ Tebliğ sadece dille yapılmaz; dille yapılan tebliğin etkisi çok azdır; tebliğ, amelle yapılmalıdır. İmam Musa b. Cafer (a.s) veya saygın babalarıyla ya da onun temiz evlatlarıyla karşılaşp bir süre onlarla bir arada olan bir kimse esasen hakikati onlarda görüyor; onların gerçekten Allah'ı tanıdıklarını, Allah'tan korktuklarını, gerçekten Allah'a âşık olduklarını, yaptıkları her şeyin Allah için ve hakikat olduğunu görüyordu.

Ehlîbeyt İmamları'nda İki Değişmez Sünnet

Bütün Ehlîbeyt İmamları arasında apaçık iki sünnetin uygulandığını görürsünüz. Bunlardan biri ibadet, Allah'tan korkmak ve Allah'a inanmaktır. Onlarda çok mükemmel bir Allah inancı var; Allah korkusundan ağlıyor, titriyorlar. Sanki Allah'ı görüyorlar, kıyameti görüyorlar, cennet ve cehennemini görüyorlar. Musa b. Cafer (a.s) hakkında şöyle rivayet edilmektedir: "*Uzun secdeler ve kaynayan göz yaşlarıyla sözleşen bir kişi.*"² Kırılmış ateşli bir kalp olmasa ağlamaz insan.

Bütün Ali evlatlarında (Masum İmamlar'da) görülen ikinci sünnet ise zayıf, mahrum, zavallı ve düşük kimselerle dert ve gönül ortağı olmaktır.

1- Usul-i Kâfî, Sıdk babı ve Vera babı.

2- Muntaha'l-Âmal, c.2, s.222.

Esasen onların yanında "insan"ın bambaşka bir değeri vardır. İmam Hasan'ı (a.s) görüyoruz, İmam Hüseyin'i (a.s) görüyoruz, İmam Zeynelabidin, İmam Muhammed Bâkır, İmam Cafer Sadık, İmam Musa Kâzım (a.s) ve onlardan sonraki imamları görüyoruz; her birinin tarihini incelediğimizde zayıf ve fakir kişilerin elinden tutmak onların bir programı olduğunu, o da emir vererek değil, şahsen bu işle uğraştıklarını, yani bu işi başka birine bırakmadıklarını, kendi yerlerine başkalarının yapmasını istemediklerini görüyoruz. Tabii ki insanlar bunları görüyorlardı.

Harun'un Plânları

İmam (a.s) zindanda olduğu müddet içerisinde Harun'un oyunuyla İmam'ın (a.s) haysiyetini düşürmek için bir plân hazırlandı. Çok güzel ve genç bir cariye sözde İmam'a (s.a.a) hizmet etmesi için zindanda görevlendirildi. Açıktır ki zindanda, birinin yemek götürmesi, yemek getirmesi, mahkumun bir isteği olursa ondan istemesi gerekir. Çok güzel genç bir cariyeyi bu işle görevlendirdiler. Dediler ki: "Ne de olsa bir erkektir; bir süre de zindanda kalmıştır; ona bakabilir veya en azından onu suçlayabiliriz; laubali birileri çıkıp şöyle diyebilsinler: "Olur mu canım?! İssiz bir oda; bir erkekle genç bir kadın!"

Ancak bir ara bu cariyede bir dönüşüm olduğunu, onun da gelip bir seccade açarak ibadetle meşgul olduğunu öğrendiler.¹ Bu kadının da İmam'ın (a.s) safına geçtiğini gördüler. Durumun farklı bir şekle girdiğini Harun'a haber verdiler. Cariyeyi getirdiler; tamamen döndüğünü, bambaşka bir hâl aldığını, gökyüzüne ve yere baktığını gördüler.

1- İmam (a.s) zindanda olduğu ve bir işi de olmadığı için orada yapabileceği tek iş ibadetti; o da takat kesecek bir ibadet; olağan üstü bir aşk olmaksızın insanın böyle bir şey yapması mümkün değildir.

"Olay nedir?" diye sordular. Cariye, "Ben bu adamı gördükten son-ra kendimin ne olduğunu anladım; hayatım boyunca çok günahlar işlediğimi, çok hatalar yaptığımı anladım. Şimdi sürekli tövbe hâlinde olmam gerektiğini düşünüyorum." dedi ve ölünceye kadar da bu hâlden vazgeçmedi.

Bişr-i Hafi ve İmam Musa Kâzım (a.s)

Bişr-i Hafi'nin kıssasını duymuşsunuzdur.¹ Bir gün İmam (a.s) Bağdat sokaklarından geçerken bir evden saz, dümbelek ve bağırma sesleri geldiğini duydu; çalıp oynuyor, ayaklarını yere vuruyorlardı. O sırada tesadüfen hizmetçi bir kadın belediye görevlileri götürsün diye beraberindeki çöpleri boşaltmak için dışarı çıktı. İmam (a.s) ona, "*Bu evin sahibi hür müdür, köle mi?*" diye sordu. İlginç bir soruydu. Hizmetçi, "Böyle güzelim bir evden bunu anlamıyor musun? Bu Bişr'in evidir; halkın önde gelenlerinden, eşraftan bir kişidir; tabii ki hürdür." dedi. İmam (a.s), "*Evet, hürdür; kul olsaydı² evinden bu sesler çıkmazdı.*" buyurdu. Bundan başka aralarında geçen konuşmayı yazmamışlardır. Sadece şu kadarını yazmışlardır ki, biraz uzadı ve zaman geçti; İmam (a.s) sonra ayrılıp gitti.

Bişr, çöpü boşaltıp geri dönmek için dışarı çıkan hizmetçinin dönüşünün, örneğin normalde bir dakika sürüyorduyorsa birkaç dakika sürdüğünü fark etti. Yanına giderek, "Neden geciktin?" diye sordu. Hizmetçi, "Bir adam beni söze tuttu." dedi. Bişr; "Ne dedi?" diye sordu. Hizmetçi, "Benden ilginç bir şey sordu!" dedi. Bişr, "Ne sordu?" dedi. Hizmetçi dedi ki: "Benden bu evin sahibinin hür mü, köle mi

1- Ehlibeyt İmamları bazen öylesine güç gösteriyorlardı ki; yani bu iş tabii olarak oluyordu, yoksa gövde gösterisi yapmak istemiyorlardı.

2- Yani, Allah'ın kulu olsaydı.

olduğunu sordu. Ben de "elbette hürdür." dedim." O da, "Evet, hürdür; kul olsaydı evinden böyle sesler çıkmazdı." dedi.

Bişr, "O adamın belirtisi nedir?" diye sordu. Hizmetçi İmam'ın (a.s) belirtilerini söyleyince onun İmam Musa b. Cafer (a.s) olduğunu anladı. "Nereye gitti?" diye sordu. Hizmetçi, "Şu taraftan" dedi. Bişr yalın ayakta; İmam'ı (a.s) kaybetme endişesiyle ayakkabılarını giymeden yalın ayak sokağa fırladı. (Bu cümle onda inkılâp yarattı) koşarak İmam'ın (a.s) ayaklarına düştü; İmam'a (a.s) "Siz ne dediniz?" diye sordu. İmam (a.s), "Ben bunu söyledim" dedi. Bişr İmam'ın (a.s) maksadının ne olduğunu anladı. Bunun üzerine, "Efendim" dedi; "Şu andan itibaren Allah'ın kulu olmaktayım." Gerçekten de doğru konuştu. O saatten itibaren artık Allah'ın kulu oldu.

Bu haberleri Harun'a ulaştırıyorlardı. İşte bu nedenle Harun tehlike hissediyor ve diyordu ki: "Bunların olmaması gerekir; esasen senin varlığın benim açımdan günahdır." İmam (a.s), "Ben ne yaptım ki? Hangi kıyama gerçekleştirdim? Hangi girişimde bulundum?" buyuruyordu. Harun'un buna cevabı yoktu; fakat tüm hâliyle, "Esasen senin varlığın günahdır." diyordu. Onlar da buna rağmen hiçbir zaman Şiîlelerini, mahremlerini (sırdaşlarını) ve diğer kişileri aydınlatmakta kusur etmiyorlardı; olayı onlara söylüyor, anlatıyorlardı ve böylece onlar olayın ne olduğunu anlıyorlardı.

Safvan-ı Cemmal ve Harun

Safvan-ı Cemmal'in kıssasını duymuşsunuzdur. Safvan'ın (günümüzün tabiriyle) bir nakliye şirketi vardı; o dönemde bu iş daha çok develerle yapıyorlardı. Nakliye araçları o kadar fazla ve belirgindi ki bazen hilâfet sistemi onu yük taşımak için çağırıyordu. Bir gün Harun Mekke yolculuğunda kullanmak için onun nakliye araçlarını istedi. Eşyalarının taşınması için onları kiraladı ve birde antlaşma yaptı.

Fakat Safvan İmam Musa Kâzım'ın (a.s) Şiîlerinden ve onun ashabındandı. Bir gün İmam'ın (a.s) huzuruna gelerek dedi ki (veya daha önce İmam'a (a.s) demişlerdi) "Ben böyle bir iş yaptım." İmam (a.s), "Neden develerini bu zalime kiraya verdin?" buyurdu. Safvan, "Ben develerimi günah yolculuğu için kiraya vermedim ona; hac ve Allah'a itaat yolculuğu olduğu için kiraya verdim; aksi durumda kiraya vermezdim." dedi. İmam, "*Paranı aldın mı, almadın mı?*" veya "*Kiradan geri kaldı mı?*" diye sordu. Safvan, "Evet, kaldı." dedi. İmam (a.s), "*O hâlde kalbine bir müracaat etsene; develerini ona kiraya verdin; şimdi kalbinden, Harun'un, geri kalan kiranı verecek kadar dünyada kalmasını istiyor musun?*" diye sordu. Safvan-ı Cemmal, "Evet" dedi. İmam (a.s), "*Sen bu kadar da olsa zalimin kalmasına razısın ve bu ise günahtır.*" buyurdu.

Safvan dışarı çıktı. Onun Harun'la uzun bir geçmişi vardı. Bir ara Safvan'ın bütün kervanı bir arada sattığını, bu işi bıraktığını haber verdiler. Develeri sattıktan sonra Harun'un yanına gidip, "Biz bu antlaşmayı bozalım; ben bundan böyle bu işi yapmak istemiyorum." dedi. Böylece bir mazeret getirmek istiyordu. Olayı Harun'a bildirdiler. Harun, "Safvan'ı" çağırın dedi. (Safvan gelince) Harun, "Olay nedir?" diye sordu. Safvan, "Ben yaşlandım; artık bu işi yapamayacağım; düşündüm de, bir şey yapacak olsam da başka bir şey yapayım, dedim." şeklinde cevap verdi. Harun, haberi öğrenip, "Doğrusunu söyle; neden sattın?" dedi. Safvan, "Doğrusu budur." karşılığını verdi. Harun, "Hayır" dedi, "Ben olayın ne olduğunu biliyorum. Musa b. Cafer senin develeri bana kiraya verdiğini öğrenince sana bu işin din hükümlerine aykırı olduğunu söyledi. İnkâr etme; valahi senin ailenle uzun yıllar süren geçmişimiz olmasaydı buracıkta seni idam etmelerini emrederdim."

Kısacası, İmam Musa b. Cafer'in (a.s) şahadetine neden olan etkenler bunlardır. Birincisi; onların varlığı ve kişilikle-

ri öyle bir şekildeydi ki halifeler onlardan tehlike hissediyorlardı. İkincisi; tebliğ ediyor, olayları anlatıyorlardı; fakat takkiye ediyorlardı; yani karşı tarafın eline belge vermeyecek bir şekilde davranıyorlardı. Biz takkiye yapmanın gidip uyumak olduğunu sanıyoruz. Dönemin şartları, işleri yapmanın, çaba harcamanın yanı sıra; karşı tarafa da bir belge vermemeyi; karşı tarafa bir bahane vermemeyi veya en azından mümkün olduğu kadar az bahane vermeyi gerektiriyordu. Üçüncüsü; sahip oldukları bu fevkalade mücadele ve direnme ruhudur. Arz ettiğim gibi, "Sen Yahya'nın yanında sadece küçük bir özür dile." dedikleri zaman, *"Artık bizim ömrümüz geçti."* buyuruyor.

Başka bir zaman da Harun birini zindana göndererek İmam'dan (a.s) itiraf almak istedi; yine "Bizim size sevgimiz var, size ilgi duyuyoruz; maslahatlar sizin burada kalmanızı ve Medine'ye gitmemenizi gerektiriyor; aksi durumda bizim de maksadımız sizi zindana atmak değildir. Biz sizin kendi yakınımızda emin bir yerde tutulmanızı emrettik; bizim yemeklerimize alışkın olmayabilirsiniz diye sizin için özel bir aşçı gönderdim; emredin size istediğiniz yemeği hazırlasınlar." gibi sözler sarf etti.

Bu iş için görevlendirdiği kişi kimdir? Bir zaman İmam'ı (a.s) zindanında tutan ve Harun'un yüksek dereceli komutanlarından olan Fazl b. Rabi. Fazl üniformasını giyip silahını kuşanarak İmam'ı (a.s) görmek için zindana gitti. O sırada İmam (a.s) namaz kılıyordu. Fazl b. Rabi'nin geldiğini fark etti (şimdi ruhî gücün ne demek olduğuna bakın). Fazl ayakta durmuş halifenin mesajını ulaştırmak için İmam'ın (a.s) namazını bitirmesini bekliyor. İmam (a.s) *"es-Selamu aleykum ve rahmetullahi ve berekatuh"* diyerek namazın selamını verir vermez, fırsat vermeden tekrar namaza durdu.

Fazl yine bekledi. Yine İmam'ın (a.s) namazı bitti ve *"es-selamu aleykum ve rahmetullahi ve berekatuh."* der demez fir-

sat vermeden "Allahu Ekber" dedi, tekbir getirip namaza başladı. İmam (a.s) bu hareketi birkaç defa tekrarladı.

Fazl, İmam'ın (a.s) kasıtlı olarak bu işi yaptığını anladı. Önce İmam'ın (a.s) peş peşe kılınması gereken dört rekâtlık, altı rekâtlık veya sekiz rekâtlık namaz kıldığını sanıyordu. Fakat daha sonra namazların peş peşe kılınması gerektiğinden değil, İmam'ın (a.s) kendisine itina etmek, onu kabul etmek istemediği ve bu şekilde onu reddetmek istediği için böyle yaptığını gördü. Diğer taraftan görevini de yerine getirmesi gerekiyordu.

Daha fazla kalacak olursa Harun'un, sakın gidip zindanda Musa b. Cafer'le (a.s) bir anlaşmaya girişmiş olmasın diye kötü zanda bulunmasından endişelendi. Bu defa İmam (a.s) namazın selâmını vermeden konuşmaya başladı. İmam (a.s) daha, "es-Selâmu aleykum" demeden o sözünü söylemeye başladı. Belki önce selâm verdi. Harun'un söylediği her şeyi söyledi.

Harun ona, "Sakın oraya giderken, "Emirü'l-Müminin böyle dedi, demeyesin. Emirü'l-Müminin olarak söyleme; amcan oğlu Harun böyle dedi, de. O da çok saygılı ve mütevazı bir şekilde, "Amca oğlunuz Harun size selâm gönderdi ve dedi ki: Sizin suçsuz olduğunuzu anladık; fakat maslahatlar sizin burada kalmanızı, şimdilik Medine'ye dönmemenizi gerektiriyor; ben özel bir aşçının emrettiğiniz her yemeği pişirmesini, size istediğiniz yemeği hazırlamasını emrettim." Yazıyorlar ki, İmam (a.s) buna karşı şu cevabı verdi:

Kendi malım burada değil ki harcamak istediğimde kendi helal malımdan harcayayım ve aşçı gelsin de ona yemek pişirmesini emredeyim. Ben de "benim payım ne kadardır, benim bu aylık hissemi ver." di-

yecek bir kişi değilim. Ben istekte bulunacak bir insan değilim.¹

İşte böylece halifelerin onları hiçbir yolla ve hiçbir şekilde itaate, kendilerine teslim ve tabi olmaya zorlayamayacaklarını görüyorlardı; yoksa halifeler de Ehlibeyt İmamlarını şehit etmenin kendilerine ne kadar pahalıya mal olacağını biliyorlardı; fakat bir türlü vazgeçemedikleri o zorba siyasetleri açısından yine en kolay yol buydu.

İmam (a.s) Nasıl Şehit Edildi?

Arz ettiğim gibi İmam'ın (a.s) bulunduğu son zindan Sindi b. Şahik'in zindanıydı. Bir ara onun Müslüman bile olmadığını, gayr-i Müslim bir kişi olduğunu okudum; kendisine verilen emir ne olursa olsun, çok şiddetli bir şekilde uygulayan kimselerdendi. İmam'ı (a.s) karanlık bir zindana atmıştı. Sonra da İmam'ın (a.s) kendi eceliyle ölmüş gibi göstermeye çalıştılar.

Yazıyorlar ki, Yahya Bermekî, oğlu Fazl'ı beraat ettirmek için Harun'a, diğerlerinin yapmadığı işi ben yapacağım diye söz verdi. Sindi'yi görüp bu işi (İmam'ı şehit etmeyi) sen yapacaksın dedi. O da kabul etti. Yahya çok etkili bir zehir hazırlayıp Sindi'ye verdi. O zehri özel bir şekilde hurmaya aktarıp İmam'a (a.s) yedirdiler. Sonra da hemen, şahit olmaları için insanları topladılar. Meşhur âlimleri, kadıları davet ettiler (yazmışlardır ki adil müminleri, yani halkın güvendiği kişileri, ileri gelenleri davet ettiler). İmam'ı (a.s) da toplantıya getirdiler.

Harun dedi ki: "Ey insanlar! Bakın şu Şîler Musa b. Cafer hakkında nasıl yaygaralar yapıyorlar. Musa b. Cafer zin-

1- Muntehe'l-Âmal, c.2, s.216.

danda rahatsızdır; Musa b. Cafer şöyledir, böyledir diyorlar. Bakınız o sapaşağlamdır."

Harun'un sözü bitince İmam (a.s), *"Yalan söylüyor; şu anda zehirlenmiş durumdayım ve iki üç günden fazla ömrüm kalmamıştır."* buyurdu.

Burada baltayı taşa vurdular. İşte bu nedenle İmam (a.s) şehit olduktan sonra cenazesini getirip Bağdat köprüsünün yanına koydular. Sürekli halka cenazeyi gösteriyorlardı! Halk görsün ki İmam'ın (a.s) cenazesi salimdir, bir uzvu kırılmamış, başı kesilmemiş ve boğazı da siyahlaşmamış; demek ki İmam'ı biz öldürmedik; kendi eceliyle öldü demek için bu işi yaptılar. İnsanlara İmam'ın (a.s) kendi eceliyle öldüğünü anlatmak için bedenini üç gün Bağdat köprüsünün yanında tuttular. Elbette İmam'ı (a.s) seven çoktu; fakat ateşin üzerindeki üzerlik konumunda olan Şiîlerdi.

Gerçekten yürek yakıcı bir olayı aktarmaktalar; yazıyorlar ki, İmam'ın (a.s) izleyicilerinden birkaç kişi İran'dan gelmişlerdi; o da o zamanın zorluk ve sıkıntı dolu yolculuğuyla; Bağdat'a gelmeye muvaffak olan İranlı Şiîler zindanda olan İmam'ı (a.s) ziyaret etmeyi çok arzuluyorlardı. Mahkumu ziyaret etmek bir suç sayılmamalıdır normalde; fakat mahkumu ziyaret etmeye izin vermiyorlardı. Onlar, rica edelim; belki kabul ederler dediler. Gelip rica ettiler; onlar da tesadüfen kabul ettiler. Peki, dediler. Bugün hallederiz; siz burada bekleyin. O zavallılar da İmam'ı (a.s) göreceklerine ve sonra da biz İmam'ı (a.s) ziyaret etmeye muvaffak olduk, efendimizi ziyaret ettik, kendisinden falan meseleyi sorduk ve bize böyle cevap verdi diye dönüp kendi şehirlerine gideceklerine emin oldular. Zindanın kapısında kendilerine görüşme izni verilmesini beklerlerken ansızın zindandan omuzlarında bir cenaze taşıyan dört hamalın dışarı çıktığını gördüler. Görevli, İmamınız budur dedi.

La havle vela kuvvete illa billahi'l-Aliyyi'l-Azim
(Yüce ve ulu Allah'a dayanmayan hiç bir güç ve kuvvet yoktur)

İMAM RIZA (A.S) VE VELİAHTLIK OLAYI -1-

Bismillahirrahmanirrahim

Bugünkü konumuz tarihsel bir konu olup imamet ve hilâfetle ilgili fer'î bir meseledir. O da İmam Rıza'nın (a.s) veliahtlık meselesidir; Memun, İmam'ı Medine'den o günkü Ho-rasan'a (Merv'e) getirip kendi veliahtlığına atadı. Hatta aynen "veliaht" kelimesi bu konuda kullanıldı; yani bu tabir günümüze has değildir; o zamana ait bir kelimedir. Ben birkaç yıl önce bu kelimenin ne zaman ortaya çıktığını düşünüyordum. Sadr-ı İslâm'da kullanılmamıştır, aslında o dönemde söz konusu dahi edilmemiş ve kullanılmamıştır. Zamanın halifesi kendi hayatında birini kendi yerine halife olarak tanıtıp onun için halktan biat alması ilk defa Muaviye döneminde oğlu Yezid için yapıldı. Fakat Yezid'e "veliaht" olarak biat edin şeklinde bir tabir kullanılmadı. Sonraki dönemlerde de dikkat ettiğim hâlde bu tabiri gördüğümü hatırlamıyorum. Fakat burada bu kelimenin kullanıldığını ve sürekli de tekrarlandığını görüyorum; dolayısıyla bu tabir tarihle ilgili olduğu için biz de bu tabirle açıklıyoruz; tarih bu tabirle anlatmıştır; biz de ister istemez bu tabiri kullanmak zorundayız.

İmam Hasan'ın (a.s) barışındaki şüphenin bir benzeri burada da söz konusudur. Hâlbuki görünürde bu ikisi zıt ve birbiriyile çelişkilidir. Çünkü İmam Hasan (a.s) hilâfeti bıraktı ve tarihin tabiriyle (veya İmam'ın kendi tabiriyle) işi teslim etti; yani işi bırakıp gitti; burada ise olayın aksi söz ko-

nusudur; olay bırakmak değil, görünürde teslim almaktır. Burada şöyle bir eleştiri söz konusu olabilir: O hâlde Ehli-beyt İmamları ne yapınlar? İşi bıraktıklarında eleştiriliyorlar, diğerleri bırakmak istediğinde onlar teslim alınca da yine eleştiriliyorlar. O hâlde problem nedir ve nereden kaynaklanmaktadır?

Fakat eleştirenler, her ikisinde de ortak bir nokta var diyorlar. O şekilde diğerlerine bırakmak veya bu şekilde bırakmakta olan diğerlerinden kabul etmek arasında ortak nokta vardır; her ikisi de bir nevi uzlaşmadır. O bırakma kesinlikle haksız yere hilâfeti ele geçirmiş olan dönemin hali-fesiyle uzlaşmaktı, bu kabul etmek (veliahtlığı kabul etmek) de sonuçta bir nevi uzlaşmadır. Eleştirenler diyorlar ki, orada İmam Hasan (a.s) işi teslim edip bu şekilde uzlaşmamalıydı; ölünceye kadar savaşmalıydı; burada da İmam Rıza (a.s) kabul etmemeliydi; onu kabul etmeye mecbur etseydiler bile ölünceye kadar direnmeliydi. Şimdi konunun aydınlığa kavuşması için çok önemli tarihî bir mesele olan veliahtlık meselesini tahlil edeceğiz. Daha önce İmam Hasan'ın (a.s) barışı hakkında belli bir yere kadar bahsetmiştik.

İmam Rıza'nın (a.s) olayına (veliahtlığı neden ve nasıl kabul ettiği meselesine) değinmeden önce tarihî açıdan olayın ne olduğunu incelemek gerekir.

Abbasîlerin Alevîlere Karşı Davranışları

Me'mun, Abbasî hilâfedinin mirasçısıdır. Abbasîler başa geçtiği ilk günden itibaren siyasetleri genel olarak Alevilerle (Hz. Ali'nin soyundan gelenler) mücadele etmek ve onları öldürmektir. Abbasîlerin hilâfet için Alevilere karşı işledikleri cinayetler Emevîlerin cinayetlerinden az değildir; hatta bir bakımdan Abbasîlerin cinayetleri daha fazladır. Ancak Kerbela faciası nedeniyle (ki bu facianın muhatabı İmam Hüseyin idi) Emevîler konusunda olay zirveye tırmanıyor; yoksa

İmam Hüseyin (a.s) ve Kerbela faciasını çıkarsak, bunların diğer Alevilere karşı işledikleri cinayetler Kerbela faciasından az değildir; hatta işlenen cinayetler daha fazlaydı.

İkinci Abbasî halifesi olan Mensur'un, Alevilere, İmam Hasan'ın (a.s) evlatlarına karşı neler yaptığı, (hâlbuki ilk başta kendisi onlara biat etmişti) ne kadarını öldürdüğü ve onları nasıl kötü bir şekilde zindanlara attırıp hapsettirmişti. Gerçekten insanın tüyleri ürperiyor; bu zavallı seyitlerden bir grubunu bir süre bir zindana götürüp onlara su vermedi, ekmek vermedi; hatta dışarı çıkmalarına, zaruri ihtiyaçlarını gidermelerine bile müsaade etmedi ve bu şekilde onlara işkence yaptı; onları öldürmek isteyince de, gidin binayı başlarına yıkın dedi.

Mensur'dan sonra gelenler de böyle yaptılar. Me'mun'un kendi döneminde beş-altı imamzade kıyam etti. Mes'udî'nin "*Murucu'z-Zeheb*"inde ve İbn Esir'in "*Kamil*"inde bütün bunlar nakledilmiştir.

Me'mun ve Harun'un döneminde Alevi seyitlerden yedi-sekizi kıyam etmiştir. Demek ki Abbasîlerle Aleviler arasındaki kin ve düşmanlık küçük bir konu değildir. Abbasîler hilâfete ulaşmak için hiç kimseye acımadılar; bazen bir Abbasî bile rakip olsaydı hemen ortadan kaldırıyorlardı. Eba Müslim o kadar hizmet etmişti onlara; fakat buna rağmen biraz tehlike hisseder etmez ortadan kaldırdılar onu.

Bermekiler de Harun'a çok hizmet ettiler, çok da samimiydiler hâlbuki; Harun ile Bermekiler'in samimiyeti tarihte darb-ı mesel olmuştur.¹ Fakat Harun siyasi açıdan çok küçük bir nedenle onları ortadan kaldırıp köklerini kazıdı.

1- Elbette ben tabir câizse bir çok İranperestler gibi İranlı olmalarından dolayı Bermekiler'i savunmak istemiyorum. Onlar da bunlar gibiydiler; Bermekiler de Harun gibi halifelerle ruhi ve insani açıdan en küçük bir farka sahip değildi.

Me'mun da kardeşi Emin'le tutuştu; bu iki kardeş birbirlerine karşı savaştılar ve Me'mun zafere ulaşip kardeşini feci bir şekilde öldürdü.

Şimdi böyle bir yapıya sahip olan Me'mun'un İmam Rıza'yı (a.s) Medine'den çağırıp, gidin onu getirin diye emretmesi, İmam'ı (a.s) getirdiklerinde konuyu ona açıp önce, hilâfeti benden kabul et,¹ kabul etmeyince de benim veliahtlığımı kabul etmek zorundasın demesi, hatta bu konuda İmam'ı tehdit etmesi; hem de çok sert tehditler savurması tarihin şaşırtıcı olaylarından. Onun bu işten hedefi neydi? Cereyan etmekte olan olay neydi? Bu olayı tarihî açıdan tahlil etmek o kadar da kolay değildir.

Corci Zeydan "*Tarih-i Temeddün*" adlı kitabının dördüncü cildinde bu olaya değinmektedir. Onun bu konuda ileride arz edeceğim özel bir çıkarsaması ve analizi vardır; ancak Abbasîlerin siyasetlerini hatta kendilerine en yakın olan kişilerden bile gizlediklerini, işte bu nedenle siyasetlerinin perde arkasının gizli kaldığını itiraf etmektedir. Örneğin İmam Rıza'nın (a.s) veliahtlık olayının felsefesinin ne olduğu henüz anlaşılmuş değildir. Bu olay hilâfet düzeni tarafından olağan üstü bir şekilde gizli tutulmuştur.

İmam Rıza'nın (a.s) Velihtlık Meselesi ve Tarihî Nakiller

Fakat sonuçta sırlar istendiği gibi gizli kalmıyor. Biz Şiîler açısından bu olayın sırları bir yere kadar açıktır. Rivayetlerimizde (yani Ehlibeyt İmamları'ndan nakledilen rivayetlerde değil, Şia uleması kanalıyla bize ulaşan tarihî nakillerde) Şeyh Müfid "*İrşad*" adlı kitabında ve (ondan daha fazla) Şeyh Saduk "*Uyunu Ahbari'r-Rıza*" adlı eserinde, özellik-

1- Elbette bu konu bütün tarihler açısından kesin değildir; fakat bir çok tarihlerde böyle geçer.

le "*Uyunu Ahbari'r-Rıza*"da İmam Rıza'nın (a.s) veliahtlık meselesiyle ilgili birçok noktalar vardır. Ben kaynak olarak bu Şîî tarihlerini ele almadan önce birinci derecede Ehlişünnet kaynaklarından Ebu'l-Ferec İsfahanî'nin "*Makatilu't-Talibiy-yin*" adlı kitabına yer vereceğim.

Ebu'l-Ferec İsfahanî İslâm'ın zuhurundan sonra yaşayan tarihçilerin ileri gelenlerindedir. Ebu'l-Ferec esasen Emevî olup soyu Ümeyyeoğulları'na dayanmaktadır; bu konuda bir şüphe yoktur. O, Âl-i Büveyh döneminde yaşamış, İsfahan'da oturduğu için "Ebu'l-Ferec İsfahanî" diye meşhur olmuştur. Bu adam Şîî değildir; onun için Şîî hislerine dayanarak bu kitabı yazdığı söylenemez; kesinlikle Sünnî bir kişidir; yine çok takvalı bir kişi de değildi; dolayısıyla takvası nedeniyle olayın gerçek yüzünden etkilendiği de ileri sürülemez. Ebu'l-Ferec, "*Eğani*" kitabının sahibidir. "Uğniyye" sözcüğünün çoğulu olan "Eğani" şarkı ve türküler anlamındadır.

İslâm dünyasında müzik tarihini -ve müzik tarihi münasebetiyle diğer birçok tarihleri- zahiren büyük boy on sekiz ciltten oluşan bu kitapta toplamıştır. Derler ki, onunla aynı dönemde yaşayan "Sahib b. Ubbad" nereye gitseydi beraberinde bir veya birkaç yük kitap götürüyordu. Fakat Ebu'l-Ferec'in kitabı eline geçince "artık kütüphaneye ihtiyacım yok benim." dedi. Bu kitap o kadar kapsamlıdır ki, yazarı Ebu'l-Ferec ve konusu müzik tarihi ve müzisyenler olduğu hâlde Merhum Meclisî ve Merhum Hacı Şeyh Abbas Kummî gibi Şîî muhaddisler sürekli Ebu'l-Ferec'in "*Eğani*" adlı kitabından nakiller yapmaktadırlar.

Dedik ki, Ebu'l-Ferec İsfahanî'nin İslâm tarihinin muteber kitaplarından sayılan öldürülen Ebutalip oğullarıyla ilgili "*Mekatilu't-Talibiy-yin*" adında bir kitabı var. O, şimdi elimizde olan bu kitabında Alevilerin kıyımları, şهادetleri, öldürülen Alevi ve Alevi olmayan (elbette çoğunluğu Alevidir) Ebutalib oğullarının tarihini kaydetmiştir. Yazar bu

kitabının yaklaşık on sayfasını İmam Rıza'ya (a.s) ayırmış ve İmam'ın veliahtlık olayını nakletmiştir. Bu kitabı incelediğimizde Şia ulemasının naklettikleri tarihlerle çok fazla bağdaştığını görmekteyiz; özellikle "*Mekatilü't-Talibiyyin*" kitabında geçenlerle Şeyh Mufid'in "*İrşad*" adlı kitabında geçen konular birbirine çok yakındır. (Ben bu iki kitabı karşılaştırdım.) Sanki ikisi de bir kitapmış gibi yakınlık var aralarında; çünkü her ikisinin de tarihî senetleri aynı kaynaklara varıyor galiba. Dolayısıyla bu konuda bizim kaynağımız sadece Şia ulemasının sözleri değildir.

Şimdi Me'mun'un hedeflerini inceleyelim; Me'mun'un bunu söz konusu etmesinin sebepleri ve buna iten etkenler nelerdir, ona bakalım? Acaba Me'mun gerçekten işi İmam Rıza'ya bırakmak, kendisi öldüğü veya öldürüldüğü zaman hilâfetin Ali hanedanına ve İmam Rıza'ya (a.s) geçmesini mi istiyordu? Eğer böyle bir inancı vardıysa, acaba bu inanç sonuna kadar devam etti mi? Bu durumda Me'mun'un İmam Rıza'yı (a.s) zehirlediğini değil; İmam'ın (a.s) kendi eceliyle öldüğünü söyleyenlerin sözlerini kabullenmemiz gerekiyor. Şia uleması, Me'mun'un başından beri iyi niyetli olduğunu ve sonuna kadar da iyi niyetliliğinde kaldığını kabul etmektedir. Birçok batılının da inancı budur; onlar Me'mun'un gerçekten Şiî olduğuna, gerçekten inanan bir kişi olduğuna ve Ali oğullarını sevdiğine inanmamaktadırlar.

Me'mun ve Şiîlik

Me'mun, halifelerin en bilgilisidi ve belki de dünya padişahları arasında en bilgili kişidir. Sultanlar içerisinde Me'mun'dan daha bilgili, ilim ve bilgiyi ondan daha fazla seven¹ bir kişi bulunamaz. Me'mun'un ruhen ve fikren Şiîliğe eğilimi olduğunda da şüphe yoktur. Çünkü Me'mun sadece

1- Alimleri teşvik etmek anlamında değil.

İmam Rıza'nın (a.s) katıldığı ve Şîîlerin bulunduğu toplantılarda Şîîlikten bahsetmiyordu; (Ehlisünnet'in bulunduğu toplantılarda da böyleydi.) Ehlisünnet'in meşhur âlimlerinden biri olan İbn Abdulberr Şîî kitaplarında yer alan bir olayı meşhur kitabında şöyle naklediyor: Bir gün Me'mun Ehlisünnet'in Bağdat'taki ileri gelen ulemasından kırk kişiye, yarın sabah benim yanıma gelin diye haber salıyor. Sabahleyin erkenden onlara ikramda bulunduktan sonra, ben hilâfet konusunda sizinle tartışmak istiyorum, diyor. Bu tartışmanın bir bölümünü (Muhammed Taki) Şeriatî "*Hilâfet ve Velâyet*" adlı kitabında nakletmiştir. Ben hilâfet konusunda Me'mun kadar iyi delil getiren çok az âlim gördüm; Me'mun Emirü'l-Müminin Ali'nin hilâfeti konusunda onlarla tartışıp hepsini mağlup etmiştir.

Şîî rivayetlerinde geçen bir rivayeti Merhum Şeyh Abbas Kummî de "*Muntehe'l-Âmal*" adlı kitabında şöyle nakletmektedir: Biri Me'mun'a, "Sen Şîîliği nereden öğrendin?" diye sordu. O da "Babamdan" dedi. Me'mun bu sözüyle, "Babam Harun'un da Şîîliğe eğilimi vardı." demek istiyordu. Daha sonra uzun bir kıssa anlatıp; "Babamın Şîîlik eğilimi vardı; Musa b. Cafer'e karşı böyle saygısı vardı; onu böyle seviyordu; şöyleydi, böyleydi; fakat buna rağmen Musa b. Cafer'e karşı çok kötü şekilde davranıyordu." dedi. Bir ara babama, "Bu adamı bu kadar sevdiğin hâlde neden ona böyle davranıyorsun?" diye sordum. Babam, "Saltanat kısırdır." dedi. (Arapça bir darb-ı meseldir) yani saltanat ve padişahlık, değil başka şey, çoluk çocuk bile tanımaz oğlum! Sen oğlum dahi hilâfet konusunda benimle kavga etmeye kalkışırsan gözlerini taşıyan şeyi bedeninden ayırırım.

O hâlde Me'mun'un Şîî eğilimli olduğunda şüphe yoktur; fakat ona "İmamını öldüren Şîî" diyorlar. Kufe halkı Şîî eğilimli oldukları hâlde İmam Hüseyin'i (a.s) öldürmediler mi ki?! Ve yine Me'mun'un âlim ve ilmi seven bir kişi oldu-

ğu da şüphesizdir. İşte bu özelliği birçok Batılının onun tam bir samimiyet ve tertemiz niyetle veliahtlığı İmam Rıza'ya (a.s) teslim ettiğine, fakat tabii olayların buna engel olduğuna, çünkü İmam Rıza'nın kendi eceliyle öldüğüne ve durumun bu şekilde olumsuzlaştığına inanmalarına neden olmuştur. Fakat elbette bu konu Şia uleması açısından doğru değildir; belirtiler de bunun aksini göstermektedir. Olayda bu kadar samimi ve ciddi olsaydı veliahtlığı kabul etmede İmam Rıza'nın (a.s) tepkisi böyle olmazdı. Çünkü İmam Rıza'nın (a.s) olayı ciddi olarak algılamadığını görüyoruz.

Şeyh Müfid ve Şeyh Saduk'un Görüşü

Bu konudaki diğer bir görüş ise şudur (Bu görüş uzak bir ihtimal değildir; çünkü Şeyh Müfid ve Şeyh Saduk gibi kişiler bunu kabul etmiştir): Me'mun ilk önce bu konuda samimiydi; fakat daha sonra pişman oldu. Tarihte şöyle geçer (bu konuyu Ebu'l Ferec İsfahanî de nakletmiştir. Şeyh Saduk ondan daha geniş bir şekilde ele almıştır; Şeyh Müfid de bunu nakletmektedir):

Me'mun bu öneride bulununca dedi ki: Kardeşim Emin beni yanına çağdırtınca (Emin halifeydi; Me'mun'a ise, hükümetin bir bölümü bırakılmıştı; aynı zamanda veliaht da o idi) ben gitmedim. Daha sonra eli bağlı olarak götürmeleri için bir ordu gönderdi üzerime. Diğer taraftan Horasan etraflarında bir takım kıyamlar vuku bulmuştu; ben bu kıyamları bastırmak için ordu gönderdim. Fakat gönderdiğim ordu yenilgiye uğradı, falan yerde şöyle oldu; yenilgiye uğradık. Sonra ordu komutanlarımın moralinin zayıf olduğunu gördüm; bunun üzerine artık kardeşim karşısında direnme gücüne sahip olmadığımı, beni yakalayıp eli bağlı olarak ona teslim edeceklerine ve çok kötü bir akıbete uğrayacağıma emin oldum. Bir gün tövbe edip Rabbimden bağışlanma diledim. (Konuşmakta olduğu kişiye bir odayı

göstererek şöyle dedi:) Bu odada su getirmelerini emrettim; önce o suyla kendimi yıkayıp temizledim (bu cümle gusletme anlamında olabileceği gibi normal yıkanma anlamına da gelir.) Daha sonra temiz beyaz elbiseler getirmelerini emrettim ve burada ezberimde olan Kur'ân ayetlerini okudum ve dört rekât namaz kıldım. Daha sonra Allah'ın beni koruması ve kardeşime karşı galip kılması durumunda hilâfeti gerçek sahiplerine iade etmeyi ahdedtim. Bu işi halis niyetle ve samimiyetle yaptım. Ondan sonra da işimde bir rahatlık ve kurtuluş olduğunu hissettim ve o andan itibaren hiçbir cep-hede yenilgiye uğramadım; Sistan bölgesine göndermiş olduğum bir grubun zafere ulaştığını haber aldım; kardeşimin üzerine gönderdiğim Tahir b. Hüseyin de zafer kazandı; bu şekilde zafer üstüne zafer elde ettim. Allah'ın duamı bu şekilde kabul ettiğini görünce ben de O'na karşı ahdimde vefa etmeye karar verdim.

Şeyh Saduk ve diğerleri olayın böyle olduğunu kabul etmiş, Me'mun'un hedefi, başından beri Allah'a karşı yapmış olduğu ahdini yerine getirmektir demişlerdir. Bir ihtimal böyledir.

İkinci İhtimal

Diğer bir ihtimal de şöyledir: Esasen bu olayda Me'mun'un hiçbir seçeneği yoktu. Bu olay Me'mun'un düşüncesi değildi. Bu düşünce Me'mun'un veziri zuriyyaseteyn Fazl b. Sehl'e aitti.¹ Fazl b. Sehl, Me'mun'a şöyle dedi: Senin baba-

1- Memun'un Fazl b. Sehl isminde bir veziri vardı. Hasan b. Sehl ve Fazl b. Sehl kardeşler. Bu iki kardeş İranlı ve aslen Mecusî'dirler. Bermekîler (önceki nesil idiler) zeki, uyanık ve tahsilli olan ve özellikle astronomi bilimi hakkında bilgisi olan Fazl b. Sehl, Bermekîlere katıldı ve onlar tarafından Müslüman oldu. (Bazıları bu iki kardeşin babalarının Müslüman olduğunu söylerken bazıları da onların aslen Mecusî olduklarını ve orada Müslüman olduklarını söylemişlerdir.) Daha son-

ların Ali oğullarına karşı hiç de iyi davranmadılar, onlara karşı şöyle böyle yaptılar. Onun için şimdi Ali oğullarının en üstünü olan Ali b. Musa Rıza'yı getirip veliahtlığı ona bırakman daha uygundur. Me'mun kalben bu işe razı olmadığı hâlde Fazl böyle isteyince kabul etmekten başka çaresi kalmadı.

Yine bu olayın Fazl'ın düşüncesi olması ihtimaline göre, Fazl bu işi neden yaptı acaba? Fazl Şî' miydi yoksa? Bu işi İmam Rıza'ya (a.s) karşı inancından dolayı mı yaptı? Yoksa o Mecusî inancını sürdürüyor ve şimdilik hilâfeti Abbasîlerin elinden çıkarmak ve esasen hilâfetle oynamak mı istiyordu? Dolayısıyla İmam Rıza'yla (a.s) da iyi değildi arası. Bu nedenle Fazl'ın plânları gerçekleşecek olsaydı onun tehlikesi Me'mun'un hilâfetinden daha fazlaydı. Çünkü ne de olsa Me'mun Müslüman bir halifeydi; fakat onlar belki de İran'ı İslâm dünyasından ayırıp Mecusîliğe götürmek istiyorlardı.

Bütün bu söylediklerim bir sorudur; tarihin bunlara kesin bir cevap verdiğini söylemek istemiyorum.

ra Me'mun'un vezirliğine kadar ilerledi. Ve bir anda iki makam elde etti: Biri Me'mun'un veziri olmak (o dönemin veziri günümüzdeki başbakan gibiydi; yani her şey ondan sorulurdu; bakanlar kurulu yoktu; sadece bir kişiydi ve halifeden sonra tüm güçler onun elindeydi) ve diğeri de günümüz tabiriyle genelkurmay başkanı ve ordunun başkomutanıydı. İşte bu nedenle ona "iki makam sahibi" anlamında "Zu'r-riyaseteyn" diyorlardı; hem vezirlik ve hem de genelkurmay başkanlığıydı. Me'mun'un ordusunun hepsi İranlıydı (bu orduda Arap çok azdı); çünkü Me'mun Horasan'daydı; Me'mun ile Emin'in savaşı da Araplarla İranlıların savaşıydı. Araplar Emin'in taraftarıydılar; İranlılar ve özellikle Horasanlılar ise (merkez, Horasan'dı) Me'mun'un. Me'mun an-ne tarafından İranlıdır. Mes'udî' hem "*Murucu'z-Zeheb*"inde ve hem de "*et-Tenbih' u-ve'l-İşraf*" adlı eserlerinde (diğerleri de kendi eserlerinde) Me'mun'un annesinin Badkaysli bir kadın olduğunu yazmıştır.

Nihayet Fazl b. Sehl bütün işleri ele geçirdi ve Me'mun'u kendisinden iradesi olmayan bir araç durumuna getirdi.

Corci Zeydan'ın Görüşü

Corcî Zeydan bu görüşün Fazl b. Sehl'e ait olduğuna ve yine Fazl b. Sehl'in Şîî olup İmam Rıza'ya (a.s) inancından dolayı böyle bir şeyi yaptığını inanıyor. Fakat bu da doğru olmayıp tarihî gerçeklerle bağdaşmıyor. Eğer gerçekten Fazl b. Sehl o kadar samimi idiye ve gerçekten Şîîleri Sünnîlere galip kılmak istiyorduyse veliahtlığa karşı İmam Rıza (a.s) öyle ciddi bir tepki koymazdı. Şia rivayet ve tarihlerinde İmam Rıza'nın (a.s) Fazl b. Sehl'le şiddetli bir muhalefet içerisinde olduğu, hatta Me'mun'dan daha fazla Fazl b. Sehl ile muhalefet içerisinde olduğu, Fazl'ı bir tehlike kabul ettiği geçmektedir. Hatta bazen Me'mun'a bu adamdan sakın; bu adamla kardeşi çok tehlikelidirler diyordu. Fazl b. Sehl de İmam Rıza'ya (a.s) karşı çok büyük bir düşmanlık besliyordu.

O hâlde buraya kadar iki ihtimali açıkladık: Birincisi; bu iş Me'mun'un düşüncesi idi ve Me'mun da yaptığı ahitten dolayı gerçekten samimiydi. Fakat Şeyh Saduk ve diğerlerinin söyledikleri gibi ya daha sonra saptı, ya da bazı müsteşriklerin söyledikleri gibi sonuna kadar samimiyetini sürdürdü. İkincisi; onun Şîî ve samimi olduğunu savunan bazılarının dediği gibi bu, Me'mun'un değil, Fazl b. Sehl'in düşüncesi idi; diğer bazıları da Fazl'ın çok tehlikeli kötü bir amacı olduğunu söylüyorlar.

Üçüncü İhtimal

a) İranlıların Oyunu Almak

Diğer ihtimal, bunun Me'mun'un kendi düşüncesi olmasıdır; Me'mun başından beri samimi değildi ve siyaset gereği böyle bir işe girişti. Öyleyse nedir bu siyaset? Bazıları, İranlıları çekmek için böyle yaptığını söylüyorlar; çünkü İranlılar Şîî ve Ali (a.s) oğullarına eğilimliyidiler. Ta başından beri Abbasîlere karşı kıyam edince "er-Rıza (veya er-

Raziyy) min Âl-i Muhammed" yani Muhammed'in Ehlibeyt'inin rızası sloganıyla kıyam ettiler. Dolayısıyla tarihte geçtiği üzere (hadis kaynaklı değil) "Rıza" lakabını Me'mun verdi İmam Rıza'ya (a.s). Yani İmam Rıza'yı (a.s) kendine veliaht olarak atayınca, bundan böyle İmam'ı "Rıza" diye çağırın, dedi. Me'mun bu hareketiyle İranlıların yaklaşık doksan sene önceki "Muhammed'in Ehlibeyt'inin rızası" sloganıyla ettikleri kıyamın anısını yaşatmak istiyordu. Demek istiyordu ki, bakın! Ben sizin seksen doksan yıllık isteğinizi yaşıyorum; sizin istediğiniz kişiyi getirdim işte; içinden ise, "Şimdilik bunların gönlünü alalım; daha sonra İmam Rıza'nın bir çaresine bakarız." diyordu. Şu da var ki, Me'mun yirmi sekiz yaşında bir gençti; otuz yaşına varmamıştı daha. İmam Rıza (a.s) ise yaklaşık elli yaşındaydı. (Şeyh Saduk ve diğerlerinin dediğine göre yaklaşık kırk yedi yaşındaydı; bu görüşün doğruluk payı daha fazladır.) Görüldüğü kadarıyla bu adamın veliahtlığının bana bir zararı dokunmaz. O benden en az yirmi yaş daha büyüktür. Birkaç yıl yaşasa bile sonuçta o benden önce ölecektir.

Dolayısıyla, bir görüş de İmam Rıza'nın (a.s) veliahtlık plânının Me'mun'un siyaseti olduğu yönündedir. Bu fikir Me'mun'un kendi düşüncesi idi; Me'mun bu girişimle siyasi bir hedefe ulaşmayı amaçlıyordu ve o da İranlıları yatıştırmak ve onların gönlünü almaktı.

b) Alevilerin Kıyamlarını Yatıştırmak

Bazıları Me'mun'un bu siyaseti için başka bir neden göstermişlerdir ve o da Alevilerin¹ kıyamlarını yatıştırmaktır. Aleviler bir sorun olmuşlardı; birkaç yılda bir (ve bazen de her yıl) memleketin bir köşesinde kıyam başlatılıyor ve bu kıyamın başını da bir Alevi çekiyordu. Me'mun Alevilerin

1- [Bu kitapta "Aleviler"den maksat, Hz. Ali'nin (a.s) soyundan gelenlerdir.]

gönlünü alıp onları yatıştırmak veya halk karşısında onlara bahane vermemek için yaptı bu işi. Alevilerin önderini getirip kendi düzenine sokunca kesinlikle onlar da, "Demek ki bizim de bu hilâfette bir payımız var; o hâlde biz de gidelim oraya" diyeceklerdi. Nitekim Me'mun onlardan birçoğunu kendisine göre büyük günahlar işlemiş olmalarına rağmen bağışladı; örneğin İmam Rıza'nın (a.s) kardeşi Zeyd-i Nar'ı affetti. Me'mun kendi içinden, bunları razı edip kıyımları engelleyeyim, diye düşünüyordu. Gerçekte ise Alevilerin yatışması için hilâfette onlara da bir pay vermek, sonra da diğer insanları onların etrafından dağıtmak istedi. Böylece Alevileri etkisiz hâle getirmek istedi; Aleviler de "Biz halifeye karşı kıyam etmek istiyoruz." diye nereye gitselerdi, halk "Sizin de hilâfette payınız var; şimdi İmam Rıza veliahttır; dolayısıyla siz İmam Rıza'ya karşı kıyam etmek istiyorsunuz." diyeceklerdi.

c) İmam Rıza'yı (a.s) Etkisiz Hâle Getirmek

İmam Rıza'yı (a.s) veliahtlığa geçirmek düşüncesinin Me'mun'un kendi düşüncesi olduğunu ve bu işin siyasi amaçlarla yapıldığını doğrulayan üçüncü ihtimal İmam Rıza'yı (a.s) etkisiz hâle getirmektir. Rivayetlerde şöyle geçer: İmam Rıza (a.s) bir gün Me'mun'a, "*Senin hedefin budur.*" buyurdu. Sistemi eleştiren ve sisteme ters düşen kişileri etkisiz hâle getirmenin yollarından biri de o sistemde ona bir makam vermektir. Bu durumda, insanlar rahatsız olurlarsa, onlar insanların bu rahatsızlığından kendi hedefleri için yararlanamazlar. Hatta rahatsız olan insanlar onlara karşı tahrik olurlar. Halk, hilâfet Ali (a.s) evlatlarıdır; onlar halife olacak olurlarsa dünya gülistana dönüşür; adalet şöyle uygulanır diyorlardı. Me'mun, halkın daha sonra, "Değişen bir şey olmadı, durum değişmedi." söylemesi için veya "Bunlar hilâfete geçmedikleri için böyle konuşuyorlar; fakat kendile-

ri hilâfete geçecek olsalar susar ve konuşmazlar." diye Ali (a.s) oğullarını suçlamak için İmam'ı (a.s) veliahtlık makamına getirdi.

Tarih açısından, İmam Rıza'yı (a.s) veliahtlık makamına getirmek fikrinin kime ait olduğunu anlamak çok zordur: Bu Me'mun'un düşüncesi miydi, yoksa Fazl'ın düşüncesi miydi? Eğer bu Fazl'ın fikri idiye sebebi neydi? Yok, eğer Me'mun'un fikri idiye hangi sebeple böyle bir işe girişmişti? Bunu iyi niyetle mi yapmıştı acaba? İyi niyetle yaptıysa sonra bu niyetinden vazgeçti mi? İyi niyetle yapmadıysa izlediği siyaset neydi? Tarih açısından bunlar şüpheli şeylerdir. Elbette bunların birçoğunun bir takım nedenleri vardır. Ancak yüzde yüz budur diyebileceğimiz bir delil yoktur. Belki Şeyh Saduk ve diğerlerinin görüşleri doğru olabilir. Me'mun'un ilk başta samimi olduğunu, fakat daha sonra pişman olduğunu söylemek Şia'nın mizacıyla bağdaşmayabilir; nitekim diğer insanlarda da böyledir durum. (Bir zorlukla karşılaştıklarında hakka dönmeye karar verirler; fakat sıkıntıdan kurtulunca aldıkları kararı unuturlar): "**Gemiye bindikleri zaman, dini yalnız Allah'a halis kılarak O'na yalvarırlar. Fakat (Allah) onları salim olarak karaya çıkarınca hemen (O'na) ortak koşarlar.**"¹ Kur'ân-ı Kerim, bazı insanların denizin dalgasına tutuldukları zaman çok samimi ve halis olduklarını, fakat karaya çıkınca unuttuklarını naklediyor. Me'mun da dalgaya tutulunca böyle bir nezirde bulundu; ilk başta nezrini yerine getirmeye kararlıydı; fakat yavaş yavaş unutuverdi ve onun tam aksi yönünde hareket etti.

Bence konuyu İmam Rıza (a.s) tarafından incelememiz daha uygun olacak. Konuyu bu açıdan inceleyecek olursak, özellikle tarihin kesin olaylarını göz önünde bulundurursak bence Me'mun'la ilgili net olmayan birçok şey açıklık kazanacaktır.

1- Ankebut, 65.

Konunun Tartışmasız ve Kesin Olayları

1- İmam Rıza'nın (a.s) Medine'den Merv'e Getirilişi

Tarihte vuku bulan kesin olaylardan biri, İmam Rıza'nın (a.s) Medine'den Merv'e getirilişidir. Bu hareket İmam'la (a.s) konuşularak ve İmam'ın (a.s) görüşü alınarak yapılmamıştı. Hatta bir kişi bile Medine'de İmam Rıza'ya (a.s) "Sizi neden çağırıyoruz?" diye daha önce mektup yazıldığını veya Hazretle görüşüldüğünü, daha sonra İmam'ın (a.s) da bu davet nedeniyle ve belli bir şey için Merv'e gittiğini yazmamıştır. Me'mun açık bir neden belirtmeksizin İmam'ı (a.s) Merv'e çağırttı.

Meseleyi ilk defa Merv'de İmam Rıza'ya (a.s) açtı. Sadece İmam Rıza'yı (a.s) değil; Ebutaliboğulları'ndan büyük bir grubu hiçbir seçenek hakkına sahip olmaksızın göz altında Merv'e getirmelerini emretti. Hatta İmam Rıza'yı (a.s) belli bir güzergâhtan getirmelerini, kendilerinden korktukları için Şiî merkezlerinden geçirmemelerini emretti. İmam'ı (a.s) Kufe güzergâhından getirmemelerini, Basra, Huzistan ve Fars güzergâhından Nişabur'a getirmelerini tembihledi. Güzergâhı belirtmişti.

Bu iş için görevlendirilen kişiler de İmam Rıza'ya (a.s) karşı çok fazla kin ve düşmanlık besleyen kişilerdi. İlginç olan şu ki, bu iş için görevlendirilen "Celludî" veya "Culûdî" adındaki komutan (zahiren Araptır) Me'mun'a öyle sadık ve İmam'a (a.s) öyle muhalifti ki, Me'mun Merv'de meseleyi gündeme getirince "Ben bu işe karşıyım." dedi. Me'mun her ne kadar, "Kes sesini." dediyse de o, "Ben karşıyım." dedi. Onunla diğer iki kişi bu nedenle zindana atıldılar ve daha sonra da bu sebeple öldürüldüler. Şöyle ki: Bir gün Me'mun bunları yanına çağırttı. O sırada İmam Rıza (a.s) ve aralarında Zu'r-Riyaseteyn Fazl b. Sehl'in bulunduğu bir grup da oradaydı. Me'mun tekrar görüşlerini istedi; fakat yine açık

bir şekilde, biz kesinlikle karşıyız bu işe dediler ve sert bir cevap verdiler Me'mun'a. Birincisinin boynunu vurduktan sonra ikincisini çağırttı. Fakat o da direnince onun da boynunu vurdu. Sıra "Celludî"ye geldi.¹ İmam Rıza (a.s) Me'mun'un yanında oturmuştu. Yavaşça ona, "*Bunu bırak.*" dedi. Fakat Celludî, "Ey müminlerin emiri! Senden bir ricam var. Allah aşkına! Bu adamın benim hakkımdaki sözünü kabul etme." dedi. Me'mun, "Senin bu yeminini kabul ediyorum; kesinlikle onun senin hakkındaki sözünü kabul etmeyeceğim." dedi (Celludî, bağışlanması için İmam'ın (a.s) kendisine aracılık ettiğini bilmiyordu) ve oracıkta boynunu vurdular.

Her halükârda İmam Rıza'yı (a.s) bu şekilde getirdiler Merv'e. Ebutaliboğulları'nın hepsini bir yere, İmam Rıza'yı (a.s) da başka bir yere yerleştirdiler ve orada göz altında tuttular. Me'mun bu meseleyi orada İmam'a (a.s) açtı. Tarih açısından kesin olan olaylardan biri budur.

2- İmam Rıza'nın (a.s) Sakınması

Bu konu Medine'de İmam Rıza'ya (a.s) açıklanmadı; Merv'de açıklanınca da İmam (a.s) şiddetli bir şekilde kabul etmekten sakındı. Ebu'l-Ferec İsfahanî "*Mekatilü't-Talibiyin*" adlı kitabında şöyle yazmıştır:

1- Celludî'nin çok kötü bir geçmişi vardı; şöyle ki: Medine'de kıyam eden ve daha sonra mağlup olan bir Alevi'nin kıyamında Harun, Celludî'ye Medine'ye gidip Ebutaliboğulları'nın bütün mallarını yağmalamasını, hatta kadınların bile ziynetlerini bırakmamasını ve üzerlerindeki elbiseler dışında diğer elbiselerini de almasını emretti. Celludî, İmam'ın (a.s) evine geldi. İmam (a.s) önüne geçerek, "*içeri bırakmam.*" dedi. Celludî, ben şahsen içeri girip kadınların üzerinden birden fazla bütün elbiseleri almakla görevliyim dedi. İmam (a.s) "*İstediğin her şeyi ben getiririm sana, fakat içeri girmene müsaade etmem.*" buyurdu. Ne kadar ısrar ettiyse de İmam (a.s) izin vermedi. Daha sonra İmam (a.s) kadınlara "*Neyiniz varsa ona verin, çekip gitsin.*" buyurdu. O da kadınların elbiselerini, hatta küpe ve bileziklerini alıp gitti.

Me'mun, Fazl b. Sehl ve Hasan b. Sehl'i İmam Rıza'nın (a.s) yanına gönderdi. Onlar veliahtlık meselesini gündeme getirdiler. Fakat İmam (a.s) kabul etmekten sakınıyordu. Sonunda, sen ne diyorsun?! dediler; bunu kabul etmekte seçenek hakkına sahip değilsin. Kabul etmeyecek olursan burada boynunu vurmakla görevliyiz biz. (Şia uleması da çeşitli yerlerde bunu nakletmişlerdir.) Fakat İmam (a.s) yine kabul etmeyince Me'mun'un yanına geri döndüler.

İkinci defa Me'mun'un kendisi gelip İmam'la (a.s) müzakere etti ve yine İmam'ı (a.s) öldürmekle tehdit etti. Hatta bir defasında, "Neden kabul etmiyorsun?¹ Deden Ali b. Ebu-talib şurâya katılmadı mı ki?" dedi.

Me'mun, bu iş siz Ehlibeyt'in sünnetiyle de çelişmiyor demek istiyor. Yani Ali'nin (a.s) altı kişilik şurâya ve halife seçimine katılması şu anlama geliyordu: Ali o an için Allah Teala'nın kendisine verdiği haktan vazgeçip halkın durum ve şartlarının ne olduğunu, hilâfetin kendisine bırakılıp bırakılmayacağını görmek için mevcut şartlara teslim oldu. O hâlde şûra, hilâfeti baban Ali'ye bırakacak olsaydı kabul edecekti; bu durumda sen de kabul etmelisin. İmam Rıza (a.s) sonunda kabul etmediği durumunda öldürülmekle tehdit edilince kabul etmek zorunda kaldı.

1- Onlar da kalplerde bulunan şeyi ve İmam Rıza'nın (a.s) neden kabul etmediğini biliyorlardı. Evet, İmam Rıza (a.s) kabul etmiyordu; İmam (a.s) daha sonra Me'mun'a, "*Sen kimin malını (kime) veriyorsun?!*" buyurdu. Me'mun'un kimin malını (kime) verdiğini soruyor İmam (a.s) ve bu makamı ondan kabul etmenin onu imzalamak anlamına geldiğini çok iyi biliyor. İmam Rıza (a.s), hilafeti Allah Teala tarafından kendine verilen bir hak biliyorsa, Me'mun'a, "Sen beni kendine veliaht edemezsin. Sen hilafeti bana bırakıp gitmelisin; benim şimdiye kadar hakkım yoktu; hilafet senin hakkındı; ben bırakıyorum, sen kabul et, demelisin." söylemeliydi. Halifeyi halkın seçmesi gerekiyorduy-
sa yine de bu konu Me'mun'u ilgilendirmezdi.

Burada şöyle bir soru söz konusu oluyor: Acaba İmam'ın (a.s) veliahtlığı kabul etmemesi öldürülmeye değer miydi? Acaba bu iş Yezid'in İmam Hüseyin'den (a.s) almak istediği biat gibi miydi, yoksa onunla bir benzerliği yok muydu? Bu sorunun cevabını ileride inceleyeceğiz inşallah.

3- İmam Rıza'nın (a.s) Şartı

Tarihteki kesin olaylardan biri de İmam Rıza'nın (a.s) veliahtlık için bir şart koşmuş olması ve bu şartı da kabul ettirmesidir. İmam'ın (a.s) koştuğu şart şuydu:

Ben veliahtlığı hiçbir şeye karışmamak ve hiçbir işin sorumluluğunu üzerime almamak şartıyla kabul ediyorum.

İmam (a.s) gerçekte Me'mun'un yaptığı işlerin sorumluluğunu kabullenmemek istiyor ve günümüzdekilerin tabiriyle muhalefet tavrını, onlarla bağdaşmadığını ve iş birliği yapamayacağı tutumunu korumak istiyordu ve korudu da. (Elbette Me'mun bu şartı kabul etti.)

Dolayısıyla İmam Rıza (a.s) bayram namazına bile katılmıyordu; ta ki o meşhur olay vuku buldu:

Me'mun, İmam Rıza'dan (a.s) bayram namazını kıldırmasını rica etti. İmam (a.s), bu bizim antlaşmamıza aykırıdır, buyurdu. Me'mun, siz hiçbir işi kabul etmediğiniz için halk arkamızdan konuşuyor; namazı kıldırılmayı kabul etmelisiniz dedi. Bunun üzerine İmam (a.s), peki olsun; bu namazı kıldırılmayı kabul ediyorum, buyurdu. Öyle bir şekilde kabul etti ki Me'mun ve Fazl da pişman oldular buna ve İmam oraya varırsa inkılâp olur, dediler. Bunun üzerine İmam'ı (a.s) geri çevirerek şehirden çıkmasını engellediler.

4- Velihtlık Meselesinden Sonra İmam'ın (a.s) Tutumu

Tarihteki kesin olaylardan bir diğeri de Sünnîsiyle, Şîîsiyle herkesin naklettiği, yine Ebu-İferec İsfahanî'nin kita-

bında kaydettiği ve bizim de rivayetlerimizde geçen veliahtlık meselesinden sonra İmam'ın (a.s) tutumudur.

Özellikle Me'mun'un düzenlediği veliahtlık toplantısında İmam Rıza'nın (a.s) okuduğu hutbe gerçekten çok ilginçtir. Bence İmam (herkesin naklettiği) bu bir buçuk satırlık hutbeyle kendi durumuna açıklık getirmiştir.

Bir hutbe okuyor; bu hutbede ne Me'mun'un ismini ağzına alıyor ve ne de ona en küçük bir teşekkür ediyor. Hâlbuki normalde onun adını anıp en azından bir teşekkür etmesi bekleniyordu.

Ebu'l-Ferec diyor ki: Nihayet bir gün belirleyip o günde halkın gelip İmam Rıza'ya (a.s) biat etmesi gerekir, dediler. İnsanlar da geldiler. Me'mun kendi yanında İmam Rıza (a.s) için yer hazırladı. Gelip İmam'a (a.s) biat etmesini emrettiği ilk kişi, oğlu Abbas b. Me'mun'du. Gelen ikinci kişi Alevi seyitlerinden bir kişiydi. Daha sonra bir Abbasî ve bir Alevînin İmam'a (a.s) biat etmesini emretti; onların her birine de çok miktarda hediyeler veriyordu; onlar da hediyelerini alıp gidiyorlardı.

Biat etmeye geldiklerinde İmam (a.s) elini özel bir şekilde uzattı halka. Me'mun, elini uzat da biat etsinler dedi. Fakat İmam (a.s) buyrdı ki:

Hayır; dedem Resulullah (s.a.a) da böyle biat ediyordu, elini böyle uzatıyor ve halk da ellerini onun eline bırakıyorlardı..

Sonra hatipler, şairler, (mevcut şartlara göre hareket edenler) gelip hitabe ve şiir okumaya, İmam Rıza (a.s) ve Me'mun'un methinde konuşmaya, şiir okumaya, onları övmeye başladılar.

Daha sonra Me'mun, İmam Rıza'ya (a.s), "Ayağa kalk halka konuşma yap." dedi. Kesinlikle Me'mun İmam'ın (a.s) bu konuşmada kendisini ve hilâfetini teyit edecek bir şey

söylemesini bekliyordu. Fakat İmam (a.s) her şeyden önce Allah'a hamd ve sena ile başladı...¹

Ve sallallahu alâ Muhammedin ve Âlihi't-tahirîn

Allah'ın rahmeti, Muhammed ve tertemiz Ehlibeyti'nin üzerine olsun.

1- Konuşmanın son birkaç dakikası ne yazık ki kaydedilmemiştir.

İMAM RIZA (A.S) VE VELİAHTLIK OLAYI -2-

Konumuz, İmam Rıza'nın (a.s) Me'mun'un veliahdı olması meselesidir. Bir önceki toplantıda, bu hususta tarih açısından bir takım kesin konuların olduğu gibi bir takım şüpheli konuların da olduğunu ve hatta Corci Zeydan gibi tarihçilerin, Abbasoğulları'nın gizleme siyasetini izlediklerini ve onların siyasî sırlarının ifşa edilmesine pek müsaade etmediklerini, dolayısıyla tarihte meçhul noktaların kaldığını vurguladıklarını söylemiştik. Kesin olan noktalardan biri şudur: Veliahtlık meselesi İmam Rıza (a.s) tarafından başlatılmamıştır. Yani bu iş için İmam (a.s) tarafından bir girişim gerçekleştirilmemiştir ve bu iş Me'mun tarafından başlatılmıştır.

Ayrıca Me'mun tarafından başlatılan bu iş bir öneri şeklinde İmam'a sunulmamış ve İmam'da kendisine sunulan bir öneriyi kabul etmemiştir; olay böyle seyretmemiştir. Olayın akışı şöyledir: Bir grubu, kimsenin haberi olmadan Horasan'dan (eski Horasan'dan, Merv'den, Maverau'n-Nehrey'n'den; bugün Rusya topraklarından sayılan bölgeden; Me'mun o zaman orada yaşıyordu) gizlice Medine'ye gönderip başta İmam Rıza (a.s) olmak üzere Haşimoğulları'ndan bir grubu Merv'e götürüyorlar. İrade ve istek söz konusu değildir.

Hatta İmam Rıza'yı (a.s) götürcekleri güzergâh bile önceden belirlenmiş, Şia'nın az bulunduğu veya hiç bulunmadığı ilçe ve yollardan götürülmesi, özellikle de İmam'ın (a.s) Şiî şehirlerinden götürülmemesi vurgulanmıştı. Bu grubu

Merv'e getirdikleri zaman İmam Rıza'yı (a.s) tek başına bir yere ve diğerlerini de başka yere yerleştiriyorlar ve bu konu ilk olarak orada gündeme getirilerek Me'mun, veliahtlığı kabul etmesini öneriyor İmam Rıza'ya (a.s). Me'mun önce ben hilâfeti bırakmak istiyorum diyor. (Elbette bu mevzu kesin değil.) Her halükârda, ya önce hilâfeti önerdi ve daha sonra, hilâfeti kabul etmiyorsan o hâlde veliahtlığı kabul et dedi veya ilk baştan veliahtlığı önerdi; İmam Rıza (a.s) ise ciddi bir şekilde bundan sakındı.

Şimdi İmam (a.s) hangi mantıkla sakındı? Me'mun'un isteğini neden kabul etmek istemedi? Elbette yüzde yüz kesin bir olay olarak söyleyemeyiz bunları. Fakat bizde nakledilen rivayetlerde (bu cümleden "*Uyunu Ahbari'r-Rıza*"da) Me'mun, ben kendimi hilâfetten azledip yerime seni atayarak sana biat etmek istiyorum deyince İmam (a.s) şöyle buyurdu:

Bu hilâfet ya senin hakkındır ya da hakkın değildir. Eğer gerçekten senin hakkınsa, sen bu konuda hak sahibiysen ve bu hilâfet ilâhî bir hilâfetse, bu durumda Allah'ın sana ihtisas ettiği böyle bir elbiseyi başkasına vermeye hakkın yoktur. Yok, eğer hilâfet senin hakkın değilse, yine onu başka birine veremezsin. Senin olmayan bir şeyi başka birine nasıl verirsin ki?!

Bu söz şu anlama gelmektedir: Eğer hilâfet senin hakkın değilse, sen de Yezid'in oğlu Muaviye gibi onun kendi hakkın olmadığını ilân etmeli ve ister istemez onun gibi sen de babalarını eleştirmelisin. Yezid'in oğlu Muaviye "Babalarım bu elbiseyi haksız olarak giydiler ve ben de bu elbiseyi bir süre haksız yere üzerime giydim; onun için ben gidiyorum." dedi. Sen de böyle yapmalısın. "Ben hilâfeti başka birine bırakıyorum dememelisin." Me'mun bu sözleri duyunca hemen konuşma şeklini değiştirerek, "Siz bunu kabul etmek zorundasınız." dedi.

Daha sonra Me'mun, İmam'ı (a.s) tehdit etti ve tehdidinde istidlali zorbalıkla karıştırdı.¹ Hem delil ve hem de tehdit içerikli bir cümle kullandı. Me'mun'un bu sözü şöyleydi: "Ceddin Ali b. Ebutalib şurâya katıldı (altı kişilik şurâya) ve zamanın halifesi Ömer tehdit ederek, "Şurâdakiler üç gün içersinde karar vermelidirler; karar vermezlerse veya bazıları çoğunluğun kararını kabul etmezse Ebu Talha Ensa-rî onların boynunu vurmakla görevlendirilmiştir." dedi.

Me'mun bu sözüyle şunu söylemek istiyordu: "Şimdi sen de Ali b. Ebutalib'in durumundasın. Ben ise Ömer'in durumundayım. Sen ceddin Ali'yi izleyerek bu işe katıl." Bu sözde şu anlam da yatmaktadır: Ceddin Ali hilâfeti kendi hakkı bildiği hâlde neden şurâya katıldı? Ali'nin şûraya katılması, gelip hilâfeti şuna mı, yoksa buna mı verelim diye görüş alış-verişinde bulunmak anlamındadır. Bu da ceddin Ali b. Ebutalib'in bu konuda taviz verdiğini, gevşek davrandığını gösterir; çünkü o direnmemiş, "Şurâda ne oluyor?!" dememiştir. "Hilâfet benim hakkımdır; hepiniz çekilerseniz; çekilin de kendim halife olayım, aksi durumunda ben şurâya katılmam." demedi. Şurâya katılması, kesin hakkından vazgeçip kendini şurâdakilerle aynı dereceye indirgemesi anlamına geliyor. Şimdi burada senin durumun Ali b. Ebutalib'in durumu gibidir. Olayın istidlal yönü böyleydi.

Tehdit yönü ise şöyledir: Ömer, hareketleri hemen hemen senet sayılan bir halifeydi. Me'mun, demek istiyor ki ben sert bir karar verirsem toplum benden kabul eder. O, ikinci halifenin kararını vermiştir der; ikinci halife, Müslümanların maslahatı şûradır; kim buna aykırı hareket ederse

1- Me'mun gerçekten bilgili bir kişiydi; hadisi biliyor, tarihi biliyor, mantık ve edebiyatı biliyordu, felsefeyi biliyor ve belki tıp ve astronomiden de biraz bilgisi vardı; esasen ulemadan sayılırdı; sultan ve halifeler arasında belki de dünyada eşsiz bir kişiydi.

boynunu vurun dedi. Ben de halife olduğum için böyle bir emir verip Ali b. Musa'nın (a.s) veliahtlığı kabul etmesi uygundur derim; buna karşı gelirse halife olmam hasebiyle boynunu vururum.

Me'mun bu şekilde tehdit karışıklı bir istidlalde bulundu. O hâlde tarihin kesin olaylarından biri, İmam Rıza'nın (a.s), Me'mun'un veliahtlığını kabullenmekten sakınması, fakat daha sonra tehditle kabullenmek zorunda kaldığıdır.

Kesin olan konulardan üçüncüsü ise, İmam Rıza'nın (a.s) başından beri Me'mun'a işlere karışmamayı şart koşmasıdır. Yani bilfiil hükümette yer almamayı şart koşmasıdır. İster ismi veliahtlık olsun, ister benim adıma para bastırsınlar, ister benim adıma hutbe okusunlar; her durumda beni bilfiil işlerine karıştırma; benim üzerime bir iş yükleme; ne yargı ve kadılık işlerine karışırım, ne atama ve azletme ve ne de başka bir şeye müdahale ederim!¹

O teşrifat töreninde de İmam (a.s) öyle bir şekilde davrandı ki Me'mun'un hükümetiyle bir ilişkisi olmadığını ortaya koydu. Velihtlığının birinci günü okuduğu o hutbe bence çok ilginç ve değerlidir. Me'mun o büyük toplantıyı kurup devlet erkânı, ordu komutanları ve diğer ricallerini davet etti. Tüm davetliler de o dönemde bir nişane olarak belirtilen yeşil elbiselerle² gelip toplantıya katıldılar. Veliht unvanıyla İmam Rıza'ya biat etmesini emrettiği ilk kişi, galiba daha önce veliaht olan veya veliahtlık adayı olan oğlu

1- Gerçekte İmam, Me'mun'un hükümet erkanından olup onun hükümetiyle ilişkilenecek istemiyordu.

2- Neden yeşil elbise acaba? Bazıları bunun Fazl b. Sehl'in düşüncesi olduğunu söylemekte. Çünkü Abbasîlerin nişaneleri aslında siyah elbiseydi. Fakat Fazl o günden itibaren herkesin yeşil elbiseyle gelmesini emretti; yine bu harekette Zerdüştilik düşüncesinin yattığını ve yeşil rengin Mecusilerin nişanesi olduğunu söylemektedirler. Fakat ben bu sözün ne kadar gerçeklik payı olduğunu bilmiyorum.

Abbas b. Me'mun'du; daha sonra diğerleri de bir bir gelerek biat ettiler. Sonra şairlerle hatipler gelerek çok güzel şiirler söyleyip hutbeler okudular. Daha sonra İmam'ın da bir hutbe okuması istendi. İmam (a.s) ayağa kalkıp sadece bir buçuk satırlık bir konuşma yaptı.

Bu konuşmasında kullandığı cümleler gerçekte onların bütün bu işlerine yönelik eleştirilerdi. Bu cümlelerin anlamı şöyledir:

Bizim (Ehlîbeyt ve imamların) siz insanlar üzerinde emir sahibi olma hakkımız var.

Bu sözün anlamı şudur: Bu hak esasen bizimdir ve Me'mun'un bize vereceği bir şey değildir.

Sizin de bizim üzerimizde hakkınız var. (İbaret tam olarak aklımda değil.)¹ Sizin hakkınız bizim sizi idare etmemizdir. Siz bizim hakkımızı bize verdiğinizde - yani bizi halife olarak tanıdığınızda- sizin hakkınızda vazifemizi yapmamız bize farz olur; vesselam.

İmam'ın (a.s) konuşması iki şeyden ibarettir: Bizim bir hakkımız var ve o da hilâfettir; sizin de halifenin kendilerini idare etmesi gereken insanlar olarak bir hakkınız var; siz bizim hakkımızı vermelisiniz; siz bizim hakkımızı verdiğinizde; bizim de size karşı yapmamız gereken vazifemiz olacaktır; biz de vazifemizi o zaman yaparız.

Ne Me'mun'a teşekkür etti ve ne de başka bir şey söyledi. İmam'ın sözlerinin anlamı veliahtlık toplantısının ortamına aykırıdır. Daha sonra da bu olay bu şekilde devam ediyor. İmam Rıza (a.s) hiçbir şeye karışmaya yanaşmayan, tabir caizse teşrifat gereği bir veliahttır; müdahale etmek zo-

1- [Biharu'l-Envar, c.49, s.146'da şöyle geçer: "Resulullah'tan (s.a.a) dolayı bizim sizin üzerinde hakkımız vardır ve sizin de bizim üzerimizde hakkınız vardır. Siz bizim hakkımızı yerine getirecek olursanız bize de sizin hakkınızı yerine getirmek farz olur."]

runda bırakıldığı bazı durumlarda da Me'mun'u amacına ulaştırmayacak bir şekilde davranıyor. Tıpkı bayram namazı olayın da olduğu gibi. Me'mun İmam'a adam gönderiyor. İmam (a.s) *"Ben hiçbir şeye karışmayacağıma dair seninle anlaşmıştım."* diyor. Me'mun, "Sen hiçbir şeye karışmayınca insanlar beni suçluyor; bunun bir zararı yoktur." deyince İmam (a.s), *"Bu işi yapacak olursam bugün yağmın olan şekilde değil, ceddimin yaptığı şekilde yaparım."* buyuruyor. Me'mun, "Olsun" diyor. İmam (a.s) evden dışarı çıkınca şehirde öyle bir gürültü kopuyor ki gelip yolun yarısından geri çeviriyorlar İmam'ı.

Dolayısıyla, şurası kesindir ki, İmam Rıza (a.s) Merv'e zorla götürülmüş ve veliahtlık unvanı ona zorla yüklenmiştir; İmam'ı ölümle tehdit etmişlerdir, o da bu tehditten sonra, hiçbir işe bilfiil müdahale etmeme şartıyla bunu kabul etmek zorunda kalmıştır. Sonra da hiçbir şeye müdahale etmemiş, kendilerini onlardan ve onların da kendilerinden olmadığını ortaya koyacak şekilde hareket etmiştir.

Şüpheli Meseleler

Fakat arz ettiğimiz bu konular şüpheli ve oldukça da fazladır. Burada ulema ve tarihçilerin içtihatları çalışmaktadır. Esasen bu veliahtlık meselesi neyin nesiydi? Nasıl oldu ki Me'mun İmam'ı (a.s) veliahtlık için Medine'den getirip hilâfeti ona bırakmak ve Abbasoğulları'ndan çıkarıp Alevîlere (Ali oğullarına) vermeye karar vermişti. Bu düşünce kendisine mi, yoksa Serahs'lı Zu'r-Riyaseteyn Fazl b. Sehl'e mi aitti? Bu düşünceyi çok güçlü bir vezir olan ve Me'mun'un yaklaşık tümü İranlı olan ordusunu emrinde bulunduran ve istediği her şeyi yaptırma gücüne sahip olan o mu, Me'mun'a yaptırmıştı? O yaptırdıysa; neden yaptırdı?

Bazıları (elbette bu ihtimal çok zayıftır; "Corci Zeydan" ve "Edward Brawn" gibi kişiler bu ihtimali kabul etmişlerdir) diyorlar ki, esasen Fazl b. Sehl Şîi idi ve bu konuda iyi niyetli olup hilâfeti gerçekten Ali evlatlarına geçirmek istiyordu.

Bu varsayım doğru ise İmam Rıza (a.s) Fazl b. Sehl'le işbirliği yapması gerekirdi. Çünkü hilâfetin Ali oğullarına geçmesi için ortam tamamen hazırlanmış olurdu; hatta kendisini ölümlle tehdit etmemeleri için "Ben kabul etmiyorum." ve kabul ettikten sonra da "Bu iş sadece teşrifat gereği olmalıdır; ben hiçbir şeye karışmayacağım." dememeliydi; aksine gerçekten kabul etmeli ve bilfiil işlere müdahale edip Me'mun'u pratikte hilâfetten uzaklaştırmalıydı.

Elbette burada şöyle bir sorunla karşılaşırız. İmam Rıza (a.s) ve Fazl b. Sehl'in işbirliğiyle Me'mun'u hilâfetten indirmenin mümkün olduğunu kabul etsek bile, hilâfetin diğer işlerinin yolunda olduğu söylenemez. Çünkü Horasan İslâm topraklarının sadece bir bölümüydü. Rey sınırına ulaşınca, oradan itibaren, yani daha önce hilâfet merkezi olan Irak ve yine Hicaz, Yemen, Mısır ve Suriye'nin durumu farklıydı. Onlar İran ve Horasan halkının eğilimlerine tâbi değillerdi. Tam aksine onların zıt eğilimleri vardı, yani olayın bu şekilde ve mümkün olduğunu kabul etsek bile, İmam Rıza (a.s) Horasan'da halife olsaydı Bağdat halkı onun karşısında sert bir şekilde dururdu.

Nitekim İmam Rıza'nın (a.s) veliahtlık haberi Bağdat'a ulaşınca ve orada bulunan Abbasîler Me'mun'un böyle bir şey yaptığını öğrenince hemen Me'mun'un Bağdat'taki temsilcisini azledip Abbasîlerden İbrahim b. Şukke adında birine biat ettiler. (Hâlbuki bu adamın hiçbir salahiyeti de yoktu.) İsyân başlattıklarını ilân edip "Biz kesinlikle Ali oğullarının sultasına girmeyiz; dedelerimiz yüzyıl boyu zahmet çektiler, meşakatlere katıldılar; şimdi birden bire hilâfeti

Ali oğullarına mı verelim?" dediler. Bağdat kıyam eder, sonra da diğer yerlerde kıyاملar başladı.

Fakat bu bir varsayımdır; kaldı ki bu varsayım yani Zu'r-Riyaseteyn Fazl b. Sehl'in Şiî olduğu da doğru değildir. Böyle bir şeyi ihlasla ve İmam Rıza'ya (a.s) karşı sevgisinden dolayı yaptığı da kesinlikle doğru değildir. Birinci olarak bu düşüncenin ona ait olduğu şüphelidir. İkincisi de bu onun düşüncesi olsa bile, onun Şiî eğilimli olduğunu doğrulamaz ve çok şüpheli bir konudur. Yeni Müslüman olan Fazl b. Sehl büyük ihtimalle bu yolla İran'ı İslâm öncesi hâline döndürmek istiyordu.¹ İranlıların şimdi kabul etmeyeceklerini, çünkü gerçekten Müslüman olup İslâm dinine inandıklarını ve ortaya İslâm'la mücadele adı gelince kendisiyle muhalefet edeceklerini biliyordu. Onun için önce uygun bir kişi tarafından Abbasî halifesini ortadan kaldırmak, şimdilik İmam Rıza'yı (a.s) iş başına geçirmek ve daha sonra dışarıdan onu da Abbasîlerin muhalefeti sıkıntısıyla karşı karşıya bırakıp içeriden de kendisi İran'ı İslâm öncesi hâline, yani Zerdüştiliğe döndürmek için zemin hazırlamayı plânladı.

Bu varsayım doğru olursa, burada İmam Rıza'nun vazifesi daha büyük bir tehlikeyi ortadan kaldırmak için Me'mun'la işbirliği yapmaktır. Yani Fazl b. Sehl'in İslâm için tehlikesi Me'mun'un tehlikesinden yüz kat daha büyüktü. Çünkü ne olursa olsun Me'mun sonuçta Müslüman bir halifeydi.

Burada şunu da hatırlatmak gerekir ki, biz Ehlibeyt İmamları'na karşı olan veya onları şehit eden bütün halifeleri bir gözde görüp, "Yezid b. Muaviye'yle Me'mun arasında ne fark var?" dememeliyiz. Bunlar arasında yerden göğe kadar fark var. Me'mun kendi tabakasında, yani halife ve sultanlar tabakasında hem ilmî açıdan, hem de diğer açılardan,

1- Dediğimiz gibi bunların hiçbiri kesin değil, tarihî şüphelerdendir. Fakat bazı rivayetler böyle nakletmektedir.

yani güzel siyaseti, kendi tabakasındaki diğerlerine nispet adalet ve zulmü, güzel idaresi, halka yararlı oluşu açısından halife ve sultanların en iyisidir. Çok bilinçli ve aydın biriydi. Bugün kendisiyle övündüğümüz büyük İslâm medeniyeti işte bu Harun ve Me'mun tarafından oluşturulmuştur. Yani onlar geniş bir ufka; derin bir bakış açısına ve olağan üstü bir bilince sahiplerdi. Onların yapmış olduğu birçok iş bugün İslâm âleminin iftihar kaynağıdır. "Padişahlık kısırdır." meselesi ve Me'mun'un padişahlık ve saltanat için kendi inancıyla savaşması ve inandığı bir imamı zehirlemesi bir konudur; diğer özellikleri de ayrı bir konudur. Bunları farklı değerlendirmek gerekir.

Her halükârda; eğer veliahtlık meselesi gerçekten Fazl b. Sehl'in önerisi idiyse ve Fazl b. Sehl de belirtilerin ortaya koyduğu gibi kötü niyetli idiyse; bu durumda İmam Me'mun'un tarafını tutmalıydı. Rivayetlerimiz, Fazl b. Sehl'le Me'mun arasında ihtilaf çıktığında İmam Rıza'nın (a.s) Me'mun'un tarafını tuttuğunu teyit etmektedir.

Rivayetlerimizde şöyle geçer: Fazl b. Sehl ve Hişam b. İbrahim adında başka bir kişi İmam Rıza'nın (a.s) yanına gelerek, "Hilâfet sizin hakkınızdır; bunların hepsi gasıptır; siz rıza gösterin biz Me'mun'u öldürelim, sonra siz resmen halife olun." dediler. Fakat İmam (a.s) sert bir şekilde onları kendisinden uzaklaştırdı. Daha sonra onlar hatalarını anlayarak hemen Me'mun'a koşup dediler ki: Biz Ali b. Musa'nın yanındaydık, size karşı niyetini anlamak için imtihan amacıyla bu meseleyi söz konusu ettik; fakat onun iyi niyetli olduğunu gördük. Ona, gel bizimle işbirliği yap ki Me'mun'u öldürelim dedik. Fakat o bizi kendisinden uzaklaştırdı. Daha sonra İmam Rıza (a.s) Me'mun'la görüştüğünde (Me'mun'un da daha önce olaydan haberi vardı) olayı gündeme getirip, bunlar bu amaçla geldiler; yalan söylüyorlar; niyetle-

rinde gayet ciddiydiler buyurdu. İmam daha sonra Me'mun'a "Bunlardan sakın." buyurdu.

Bu rivayetlere göre Ali b. Musa Rıza (a.s) Fazl b. Sehl'i Me'mun'dan daha tehlikeli biliyordu. İmam'ın veliahtlık meselesinin Fazl b. Sehl'in düşüncesi olduğu varsayımına göre,¹ İmam Rıza (a.s) bu adam tarafından gündeme getirilen veliahtlığı tehlikeli olarak bilmekte ve "İşin içinde kötü bir amaç var; bunlar İran'ı Müslümanlıktan Mecusiliğe döndürmek amacıyla beni alet etmek için geldiler." diye buyurmaktadır.

Dolayısıyla biz varsayım üzerinde konuşuyoruz. Eğer veliahtlık konusu Fazl'ın düşüncesi idiye ve bazı Avrupalı tarihçilerin dediği gibi o gerçekten Şîi ise, bu durumda İmam Rıza'nın (a.s) Me'mun'a karşı Fazl'la işbirliği yapması gerekirdi ve tam aksine eğer işin içinde bu Zerdüştlük düşüncesi vardıysa İmam (a.s) onları ortadan kaldırmak için Me'mun'la işbirliği yapmalıydı. Rivayetlerimiz bu ikinci şıkki daha fazla teyit etmektedir; yani bu düşünce Fazl b. Sehl'le ait olmasa bile, İmam Rıza'nın (a.s) Fazl'la arasının iyi olmadığı ve Me'mun'u Fazl'ın tehlikesinden sakındırdığı rivayetlerimiz açısından kesindir.

Diğer bir varsayım ise, bu konunun Fazl'ın değil, Me'mun'un kendi düşüncesi olduğudur. Eğer bu mesele Me'mun'un kendi düşüncesi idiye, o hâlde Me'mun neden bu işi yaptı? İyi niyetli miydi, yoksa kötü bir amacı mı vardı? Eğer iyi niyetli idiye, iyi niyetliliği sonuna kadar devam etti mi, yoksa daha sonra bu niyeti değişti mi?

Me'mun'un iyi niyetli olduğu ve sonuna kadar da böyle devam ettiği söylenemez. Kesinlikle böyle değildi. En fazla,

1- Ya kendisi ya da babası yeni Müslüman olmuştu; kaldı ki Bermekiler tarafından Müslüman olmuştu ve İslam'ı da siyasi amaçlıydı. Çünkü bir Zertüş, Müslüman halifenin veziri olamazdı.

<https://t.me/caferilikcom>

www.caferilik.com

ilk önce iyi niyetli olduğu, fakat daha sonra görüşünü değiştirdiği söylenebilir. Dediğim gibi Şeyh Saduk ve galiba Şeyh Müfid de bu görüşteydi. Şeyh Saduk "*Uyunu Ahbari'r-Rıza*" adlı kitabında Me'mun'un ilk başta iyi niyetli olduğu görüşündedir. Diyor ki, Me'mun gerçekten nezretmişti; kardeşi Emin'le yaşadığı şiddetli sıkıntıda, Allah kendisini Emin'e galip ederse hilâfeti ehline döndürmeyi nezretmişti. İmam Rıza'nın (a.s) veliahtlığı kabul etmekten sakınmasının nedeni ise, onun bir anlık duygularının etkisi altında kalıp daha sonra pişman olacağını bilmesidir.

Elbette ulemanın büyük çoğunluğu Şeyh Saduk ve diğerlerinin bu görüşünü kabul etmemekte ve Me'mun'un başından beri iyi niyetli olmadığına, işin içinde siyasi bir hilenin söz konusu olduğuna inanmaktalar. Memun'un başından beri tasarladığı bu siyasî hile neydi acaba? Bu vesileyle Alevî kıyamlarını yatıştırmak mı istiyordu? Yoksa bu yolla İmam Rıza'yı (a.s) lekelemek mi istiyordu? Çünkü sistemle ilişkili olmayan kişiler sürekli tenkit eden ve sistemi onaylamayan kimseler olarak kenarda durmaktaydılar.

Me'mun, İmam'ı (a.s) sisteme sokmak ve daha sonra halkın ondan rahatsız olmasını sağlamak istedi. Nitekim siyasetlerde genellikle böyle yapılır; halk arasında saygın olan faal bir eleştiriciyi halkın gözünden düşürmek için bir makama getirir ve daha sonra işinde bozukluk yaparlar; ona umut bağlayan herkesin ona sırt çevirmesi için bir taraftan ona makam verip, diğer taraftan işlerini bozarlar. Rivayetlerde şöyle geçer: İmam Rıza (a.s) konuşmalarının birinde Me'mun'a şöyle buyurdu: "*Ben senin bu vesileyle beni halkın gözünden düşürmek istediğini biliyorum.*" Bunun üzerine Me'mun öfkelenerek, "Neler diyorsun sen?! Neden bize bu nispetleri veriyorsun?!" dedi.

Varsayımların İncelenmesi

Bunlar arasında, bir varsayıma göre İmam Rıza'nın (a.s) vazifesi iyi bir işbirliği yapmaktı, o da Fazl'ın Şîî olduğu ve veliahtlık konusunun da onun düşüncesi olduğudur elbette. Bu varsayıma göre, İmam Rıza'nın (a.s) neden veliahtlığı kabul ettiği eleştirilemez; bu durumda eleştirilmesi gereken konu neden ciddî bir işbirliğinde bulunmadığı olmalıdır. Fakat biz buradan olayın bu şekilde olmadığını anlamalıyız. Biz bir Şîî olarak değil, tarafsız bir kişi olarak diyoruz ki: İmam Rıza (a.s) ya din adamıydı ya dünya. Eğer din adamı idiye (hilâfetin Abbasîlerden Ali oğullarına intikali için) böyle bir zeminin oluştuğunu görünce Fazl ile işbirliği yapmalıydı; eğer dünya adamı idiye yine onunla işbirliği yapmalıydı. İmam (a.s) işbirliği yapmayıp onu kendisinden uzaklaştırdığına göre bu varsayım doğru değildir.

Ancak veliahtlığın Zu'r-Riyaseteyn'in düşüncesi olduğu ve onun İslâm'a karşı kıyam etmek istediği varsayımına göre, İmam Rıza'nın (a.s) hareketi yüz de yüz doğrudur. Yani İmam (a.s) iki şer arasında küçük olanı seçip o küçük şer (Me'mun'la işbirliği) konusunda ise mümkün olan en azyıla yetinmiştir.

Problem, daha fazla bu işin Me'mun'un düşüncesi olduğunu söylememiz durumunda ortaya çıkmaktadır. Bu durumda bazı kişiler şöyle diyebilir: İmam Rıza (a.s) Me'mun'un kafasında kötü bir plân tasarladığını ve kendisiyle işbirliği yapma davetini alınca; ona karşı vazifesi direnmek olmalıydı. Me'mun, "Seni öldürürüm." deseydi bile, "öldür" demeliydi. İmam Rıza (a.s) direnmeli, başından beri ölmeye hazır olmalı, ölme pahasına da olsa bile kesinlikle o zahiri, gerçek dışı ve yakışmayan veliahtlığı kabul etmemeliydi.

İşte burada, İmam'ın bu işi kabul etmesi mi gerekirdi, yoksa kabul etmemesi mi gerekirdi? Bu şer'î bir konudur. Bazen kendi ölümümüze neden olacak bir şeyi yapmamız caizdir; ancak bu ölümün yaşamaktan daha etkili olması ge-

reker. Yani kişinin ölmesi mi, yoksa falan büyük günahı üstlenmesi mi gerekir; böyle şartlar oluştuğunda bu durum söz konusu olur. İmam Hüseyin'in (a.s) başından geçen olayda olduğu gibi. İmam Hüseyin'den (a.s) Yezid için biat istiyorlardı ve Muaviye veliahtlık meselesini ilk kez söz konusu ediyordu. İmam Hüseyin (a.s) öldürülmeyi bu biate tercih etti; ayrıca İmam Hüseyin'in (a.s) içinde bulunduğu şartlarda, İslâm dünyasının bir uyanışa ve canı pahasına olsa bile iyiliği emretme ve kötülükten sakındırmayı görsel olarak ortaya koymaya ihtiyacı vardı. İmam Hüseyin (a.s) bu işi yaparak bundan bir takım sonuçlar da aldı. Ama acaba İmam Rıza'nın da şartları böyle miydi? Yani iki yol ayırımında yer alan İmam Rıza'nın da şartları aynı mıydı? Yani iki yol ayırımında yer alan İmam Rıza'nın (a.s) da gerçekten kendini ölümün kucağına atması caiz miydi?

Bazen insan öyle bir yere gelir ki, istemese de onu öldürürler. İmam'ın (a.s) zehirlenmesi gibi; elbette İmam'ın zehirlendiği Şia rivayetleri açısından kesin bir olaydır; fakat tarih açısından kesin değildir. Birçok tarihçi (hatta Mes'udî gibi Şiî tarihçiler)¹ İmam Rıza'nın (a.s) kendi eceli ile öldüğüne ve öldürülmediğine inanmaktalar.

Şia arasında meşhur olan İmam'ın (a.s) Me'mun tarafından zehirlenerek öldürüldüğü görüşüne göre şöyle diyoruz; insan bazen elinde olmadan öldürülmesine neden olan bir takım şartlarda yer alır. Fakat bazen de şartlar gereği ikisinden birini seçme zorunda kalır; ya öldürülmek ya da o işi seçmek zorunda bırakılır. Sonunda herkes ölecektir söylemeyin. Ben bu akşam kesin olarak öleceğimi bilmem olasılığında, şimdi ölmekle falan işi yapmak arasında serbest bırakılsam, bu durumda, "Nasıl olsa akşam öleceğim; şu birkaç saatin ne değeri var?" söyleyebilir miyim? Hayır; yine ben

1- Ulemeden bir çoğuna göre Mes'udî Şiî bir tarihçidir.

yaşayabileceğim şu birkaç saat içerisinde hayatıma kendi elimle son verme tarafını seçmenin böyle bir değeri olup olmadığını hesaplamalıyım. İmam Rıza (a.s) iki işten birini seçme konusunda serbest bırakılıyor. Ya (benim tabirimle kendisine yakışmayan) böyle bir veliahtlığı kabul edecek, ya da öldürülecek ve daha sonra da tarih gelip onu mahkum edecekti. Bence kesinlikle birincisini seçmelidir. Neden mi onu seçmelidir? Çünkü günah olan sırf Me'mun gibi biriyle işbirliği yapmak değil, asıl önemli olan işbirliğinin şeklidir.

Ehlibeyt İmamları'na Göre Halifelerle İşbirliği

Abbasî halifeleri döneminde, Ehlibeyt İmamları, halifelere karşı o kadar şiddetli muhalefetlerine ve insanları onlarla işbirliği yapmaktan sakındırmalarına rağmen, bazı yerlerde İslâmî hedefler için onlarla işbirliği yapmaya izin verdiklerini bilmekteyiz. Hatta teşvik ettiklerini görmekteyiz. İmam Musa b. Cafer'in Şiîlerinden olan Safvan-ı Cemmal hac seferi için develerini Harun'a kiraya veriyor. İmam Musa b. Cafer'in huzuruna gelince İmam (a.s) ona, "*Bir şey hariç senin her şeyin çok güzeldir.*" buyuruyor. Safvan, "O şey nedir?" diye sorunca, İmam (a.s), "*Neden develerini Harun'a kiraya verdin?*" buyuruyor. Safvan, "Ben kötü bir iş yapmadım ki; hac seferi içindi; kötü bir iş için değildi." diyor. İmam (a.s), "Hac seferi için de olsa böyle bir şey yapmaman gerekirdi. Kesinlikle onun kirasından bir kısmı kaldı ve onu daha sonra alacaksın değil mi?" buyurdu. Safvan, "Evet" karşılığını verdi. İmam (a.s), "Ve kesinlikle sana şimdi, Harun'un ölmesini ister misin? diye sorsalar, onun borcunu verdikten sonra ölmesini ve bu kadar da olsa yaşamasını istediğini söylersin değil mi?" buyurdu. Safvan, "Evet" dedi. İmam (a.s), "Zalimin bu kadar bile yaşamasını istemek günahtır." buyurdu. İmam'ın samimi Şiîlerinden olan, ama Ha-

run'la uzun bir geçmişi olan Safvan hemen giderek bu işte kullandığı her şeyini bir arada sattı. (Safvan'ın işi taşımacılıktı). Bunun üzerine Safvan'ın bütün develerini ve taşımacılıkta kullandığı her şeyi bir arada sattığını Harun'a haber verdiler. Harun onu çağırıp "Neden bu işi yaptın?" diye sordu. Safvan, "Artık yaşlandım; çalışamaz oldum. Çocuklarımı iyi yönetemiyorum. Artık bu işi tamamen bırakmaya karar verdim." dedi. Harun, "Gerçeği söyle." dedi. Safvan, "Budur." dedi. Harun çok zekiydi, "Olayın ne olduğunu ben söyleyeyim mi?" dedi; "Ben öyle sanıyorum ki, sen benimle bu muamele antlaşmasını yaptıktan sonra Musa b. Cafer sana bir işarette bulundu." Safvan, "Hayır, öyle değil." dedi. Harun, "Boşuna inkâr etme." dedi; "Seninle olan geçmişim olmasaydı buracıkta boynunu vurmalarını emrederdim."

Halifelerle işbirliği yapmayı bu kadar yasaklayan ve ondan sakındıran Ehlibeyt İmamları, birinin halifelerle işbirliği yapması İslâm toplumunun yararına olursa, zulüm, sitem ve kötülükleri azaltırsa; yani (sadece teyit ve işbirliği olan Safvan'ın yaptığı gibi değil) kendi hedef ve amacı doğrultusunda hareket ederse, bu işbirliğini caiz bilmektedirler. Bazen biri zulüm sistemindeki bir makamdan güzel ve iyi bir şekilde istifade etmek için o makamı işgal eder. İşte fıkımız buna müsaade eder; Resulullah (s.a.a), imamlarımız ve Kur'ân-ı Kerim de buna izin verir.

İmam Rıza'nın (a.s) İstidlali

Bazıları, İmam Rıza'yı (a.s) "Neden bunlar arasında isminiz geçiyor?" diye eleştirdiler. İmam (a.s), "*Acaba peygamberler mi daha yücedir, vasileri mi?*" diye sordu. "Peygamberler" dediler. İmam (a.s), "*Müşrik bir padişah mı daha kötüdür, fasık bir Müslüman padişah mı?*" diye sordu. "Müşrik bir padişah" dediler. İmam (a.s) "*İsteyerek işbirliği yapmak mı daha kötüdür, yoksa zorla tahmil edilmek sonucu işbir-*

liği yapmak mı?" diye sordu. "İsteyerek işbirliği yapmak." dediler. Bunun üzerine İmam (a.s), şöyle buyurdu: "*Yusuf-i Sıddık Peygamberdi; Mısır azizi ise kâfir ve müşrik bir kişiydi. Yusuf'un kendisi "Beni yeryüzünün hazinelerine sorumlu kıl; ben bilgili bir koruyucuyum."*¹ dedi; çünkü Yusuf bir makamı işgal edip o makamdan iyi bir şekilde istifade etmek istiyordu; kaldı ki Mısır azizi kâfir bir kişiydi; Me'mun ise fasık bir Müslümandır; Yusuf peygamberdi. Ben ise peygamberin vasisiyim; Yusuf'un kendisi işbirliği önerdi; oysa beni işbirliğine zorladılar..." Sırf bu işi yapmanın kendisi eleştirilemez.

Sadece işbirliğini yapan ve varlığı sadece onların yararına olan Safvan b. Cemmali sert bir şekilde engelleyip, "Neden develerini Harun'a kiraya verdin?" söyleyen Musa b. Cafer kendisiyle gizlice görüşen, Şia olduğu hâlde Şiîliğini gizleyen Ali b. Yaktin'i, "*Sen kesinlikle bu sistemde bulunmalısın. Ama Şiîliğini gizle; kimse senin Şia olduğunu anlamasın; onlar gibi abdest al, onlar gibi namaz kıl; Şiî olduğunu sıkı bir şekilde gizle; fakat bir iş yapabilmek için onların sisteminde ol.*" diye teşvik ediyor.

İşte her mantık bu işe izin vermektedir. Belli çizgisi olan herkes, elemanlarının kendi hareketini koruyarak ve karşı taraf için değil, kendi hareketi için iş yapmaları hedefiyle (düşman sistemine girmelerine), yani sistemle bütünleşmeden ve o düzenin hedefi için kullanılmadan önce, onların kendi hedefleri için sistemden yararlanmalarına izin verir. Bu ikisinin şekli farklıdır; biri sistemin bir parçasıdır; gücü sistemin menfaatleri için harcanır, diğeri de sistemin bir parçasıdır, fakat sistemin gücünü kendi inanç ve hedefinin menfaat ve çıkarları doğrultusunda kullanır.

Biri, bu kadar bile olmaması gerekir derse, bence bu yersiz bir taassuptur. Bütün Ehlibeyt İmamları böyledirler.

1- Yusuf, 55.

Bir taraftan Emevî ve Abbasî düzeniyle işbirliği yapmaktan sert bir şekilde sakındırırlar. Ve "Biz yapmayacak olursak başkaları yapacaktır." diye mazeret getirenlere, "Kimse yapmasın; bu, mazeret sayılmaz; kimse yapmazsa onların işi felç olur." diyor, diğer taraftan da Emevî veya Abbasî düzeninde bulunarak gerçekte düzenden kendi hedefleri için yararlanan kişileri teşvik ediyorlardı; hem de ne biçim! Ali b. Yaktin ve İsmail b. Bezi gibi kişilerin övgü ve methindeki rivayetler insanı hayrete düşürmektedir. Bu rivayetler bu gibi kişileri birinci sınıf evliyalar sırasında tanıtmaktadırlar. Şeyh Ensarî, bu rivayetleri, "*Mekasib*" adlı kitabının "Zalimin Velayeti" bölümünde nakletmiştir.

Zalimin Velayeti

Fıkıhta "zalimin velayeti" diye bir mesele var; yani zalim biri tarafından bir makamı kabul etmek. Zalim biri tarafından bir makama geçmeyi kabullenmek hadd-i zatında haramdır. Fakat fakihler, hadd-i zatında haram olan bu iş bazı durumlarda müstehap ve bazı durumlarda da farzdır, diyorlar. Yazmışlardır ki: İyiliği emredip kötülükten sakındırmak (iyiliği emredip kötülükten sakındırmak gerçekte hizmettir) bir zalim tarafından bir makamı üstlenmeye bağlı olursa, o makamı kabullenmek farz olur. Mantık da bunu kabullenmektedir; çünkü böyle bir makamı kabul edecek olursanız hedefiniz doğrultusunda da iş yapıp hizmet edebilir, gücünüzü takviye edip düşman gücünü zayıflatabilirsiniz. Ben, diğer hareket sahiplerinin, maddiyatçı, komünist ve materyalistlerin düşmandan ve kendileriyle zıt olan kimselerden böyle bir makamı kabul etmeyip reddedeceklerini sanmıyorum. Kesinlikle, "Kabul et, fakat kendi işini gör." derler.

İmam Rıza'nın (a.s) veliahtlığı kabul ettiği zaman sürecinde onların yararına bir iş yapılmadığını, aksine İmam'ın (a.s) yararına iş yapıldığını görmekteyiz. Saflar daha fazla

belirginleşti; ayrıca İmam (a.s) veliahtlık makamında gayr-i resmi bir şekilde kendi ilmî şahsiyetini öyle bir ispatladı ki, bunu başka zaman başaramazlardı. Ehlibeyt İmamları'ndan İmam Rıza (a.s), İmam Ali (a.s) ve diğer bir yönden İmam Cafer Sadık (a.s) kadar hiçbir İmam'ın ilmî şahsiyeti bu kadar belirginleşmemiştir. Emirü'l-Müminin Ali (a.s) şu dört beş yıllık hilâfeti döneminde kendisinden birçok hutbe ve istidlaller bırakmıştır geriye. İmam Cafer Sadık (a.s) Abbasîler ile Emevîlerin savaştıkları dönemde, fırsattan istifade ederek dört bin talebesi olan ders havzası oluşturmuştur. İmam Rıza (a.s) o kısa veliahtlık dönemi sırasında, Me'mun'un ilim severlik özelliği ile düzenlediği ve maddecilerden tutun Hıristiyanlar, Yahudiler, Mecusiler, Sabîiler, Budistler ve bütün mezheplerin ulemasına kadar herkesi topladığı o ilginç toplantılara katılır, onlarla sohbet ederdi. Ve gerçekten İmam (a.s) o toplantılarda hem kendi ilmî şahsiyetini ortaya koymuş ve hem de İslâm için hizmet etmiştir. Gerçekte veliahtlık makamından gayr-i resmi bir yarar elde etti; o makamları kabul etmediği gibi onlardan böyle bir şekilde yararlanmayı da başardı.

* * *

Soru ve Cevap

Soru: Muaviye, Yezid'i kendisi için veliaht seçince buna herkes muhalefet etti; fakat bu muhalefet Yezid fa-sit bir kişi olduğu için değildi ve aslında veliahtlık ilkesine muhalefet edilmekteydi. Öyleyse Me'mun'un döneminde neden İmam Rıza'nın (a.s) veliahtlığı böyle bir sorunla karşılaşmadı.

Cevap: Birincisi "veliahtlık ilkesiyle muhalefet edilmekteydi" sözü doğru değildir; çünkü bununla pek de muhalefet edilmemekteydi; yani o dönemde insanlar bu konunun doğuracağı tehlikelere dikkat etmemişlerdi; sadece az bir

grup farkındaydı bunun ve bu İslâm dünyasında ilk olarak vuku bulan bir bidatti. İmam Hüseyin'in (a.s) o şiddetli tepkisinin nedeni de bu hareketin itibarsız, bidat ve haram olduğunu ortaya koymak ve bunu tüm çıplaklığıyla ortaya sermekti. Sonraki dönemlerde bu konu artık dinî yönünü kaybetmiş ve zorbalığa dayanan İslâm öncesi veliahtlıkların şeklini almıştı ve artık İslâmî bir boyuta sahip değildi. İmam Rıza'nın (a.s) veliahtlığı kabullenmek istemeyişinin nedenlerinden biri de buydu işte. (İmam'ın (a.s) buyruklarında) "veliahtlık" tabirinin yanlış bir tabir olduğunu vurgulanmaktadır; çünkü "veliahtlık" "hak benimdir ve ben falancayı kendi yerime seçiyorum." anlamına gelmekteydi. İmam'ın, Me'mun'a *"Bu hak senin mi, yoksa başkasına ait bir hak mı? Başkasının hakkı ise onu verme hakkına sahip değilsin"* şeklindeki buyruğu veliahtlığı da kapsamına almaktadır.

Soru: Şöyle bir varsayım yapılmıştır: Fazl b. Sehl gerçekten Şii idiye İmam'ın, veliahtlık konusunda onunla işbirliği yapıp Me'mun'u hilâfetten indirmesi gerekirdi. Burada şöyle bir soru akla gelmektedir: Bu durumda İmam Rıza'nın (a.s) bir süre Me'mun'un amellerini onaylaması gerekirdi. Oysa İmam Ali'nin (a.s) davranışını göz önünde bulundurduğumuzda görüyoruz ki, zalimin yaptığı işi hiçbir oranda onaylamak caiz değildir.

Cevap: Bu geçerli eleştiri değildir; çünkü dediniz ki: Fazl b. Sehl Şia idiye İmam Rıza (a.s) bir süre Me'mun'un işlerini onaylamalıydı; oysa bu iş caiz değildir; nitekim Hz. Ali (a.s) de Muaviye'nin hükümetini onaylamamıştır.

İmam Rıza'nın (a.s) Me'mun'a karşı durumuyla Hz. Ali'nin (a.s) Muaviye'ye karşı durumu arasında çok büyük bir fark var. Hz. Ali'nin (a.s) onaylaması, Muaviye'nin Hz. Ali tarafından bir naip ve onun tarafından atanan bir kişi olarak iş yapması anlamını içermekte ve Muaviye gibi zalim birinin Ali b. Ebutalib adına görev yapması anlamındaydı.

Fakat İmam Rıza'nın (a.s) durumu farklıydı; İmam (a.s) bir süre Me'mun'un işlerine karışmamalı, onun yolu üzerinde engel oluşturmamalıydı. Genel olarak hem mantıken ve hem şer'î açıdan, bir fesadın meydana gelmesinde etkili olmakla var olan bir fesadı kaldırmak arasında fark vardır. (Her birine karşı farklı bir vazifemiz vardır.) Buna bir örnek vereyim: Bazen suyun bahçenize zarar vermesi için musluğu açıyorum. Burada ben bahçenizin gördüğü zararda etkili olduğum için bu zarardan ben sorumluyum. Bazen de sokaktan geçerken musluğun açık olduğunu ve suyun duvarınızın temeline ulaştığını görüyorum. Burada ahlakî açıdan vazifem, musluğu kapatarak size hizmet etmektir. Fakat ben bu ahlâkî vazifemi yerine getirmiyorum ve siz zarar görüyorsunuz. Burada bu iş bana farz değildir.

Bu örneği vermektan amacım, bir işin insanın kendi eliyle ve onun vasıtasıyla yapılmasıyla o işi başka birinin yapması ve insanın vazifesinin onu ortadan kaldırması olduğu arasında çok büyük bir fark olduğunu göstermektir. Muaviye'nin üstü Ali'ydi (a.s); yani Muaviye'nin bulunduğu makamda bırakılması Ali'nin (a.s) Muaviye'yi kendi eli, kendi amili olarak kabul etmesi anlamındaydı. Fakat İmam Rıza (a.s) tarafından Me'mun'u o makamda bırakılması (sizin dediğinize göre) İmam'ın (a.s), Me'mun'un karşısında bir süre sessiz kalması anlamındadır. Bu ikisi birbirinden tamamen farklı vazifelerdir. İmam Rıza'nın (a.s) bir süre Fazl b. Sehl'le işbirliği yapması veya sizin tabirinizce (Me'mun'u) kendi yerinde bırakması; Me'mun karşısında bir süre sessiz kalması anlamındadır. Daha büyük bir maslahat için, daha iyi bir fırsat bulmak için bir süre beklemenin bir sakıncası yoktur.

Ayrıca Muaviye olayında, mesele sadece İmam'ın, Muaviye'nin bir gün hükümet sürmesine razı olmayışı değildir. (Elbette bu da onun bir meselesidir. Nitekim buyurmuştur ki: Ben zalimin bir gün bile hükümet etmesine razı olmam.)

Burada olayın aksini teşkil eden ayrı bir mesele daha var; yani eğer İmam (a.s) Muaviye'yi kendi makamında bırakacak olsaydı Muaviye günden güne güçlenir ve kendi hedefinden de vazgeçmezdi. Fakat burada varsayım Me'mu-n'un günden güne zayıflaması ve İmam'ın ise güçlenmesi için beklemesi söz konusudur. O hâlde bu ikisini mukayese etmek doğru değildir.

Soru: Sorum İmam Rıza'nın (a.s) zehirlenmesi olayıyla ilgilidir. Konuşmanızda, İmam Rıza'nın (a.s) zehirlendiği kesin değildir dediniz. Fakat gerçek şu ki gün geçtikçe hilâfetin İmam Rıza'nın (a.s) hakkı olduğu daha iyi anlaşılıyordu; işte bu yüzden Me'mun İmam Rıza'yı (a.s) zehirlemek zorunda kaldı. Bunun için getirilen delil İmam Rıza'nın (a.s) 52 yaşında dünyadan göçmüş olmasıdır. Bütün sağlık kurallarını gözeten, bizim gibi ifrat ve tefrit yapmayan bir imamın 52 yaşında kendi eceliyle ölmüş olması uzak bir ihtimaldir. Yine "*Bizden (Ehlibeyt İmamları'ndan) katledilmeden veya zehirlenmeden ölecek olan bir kimse yoktur.*" şeklindeki meşhur hadis de bu yöndedir. Dolayısıyla Şia tarihi açısından bu konu kesindir. "*Murucu'z-Zehab*" kitabının sahibi (Mes'udi) bu konuda yanılmışsa, bu, İmam Rıza'nın (a.s) zehirlenmediğini söylemek için bir delil teşkil etmez. Şia tarihçilerinin büyük çoğunluğuna göre İmam Rıza (a.s) kesinlikle zehirlenerek şehit edilmiştir.

Cevap: Ben İmam Rıza'nın (a.s) zehirlenmediğini söylemedim. Ben de belirtilere dayanarak bu görüşü teyit etmekteyim. Belirtiler İmam Rıza'yı (a.s) zehirlediklerini ortaya koymaktadır; bunun asıl nedenlerinden biri de Abbasîlerin Bağdat'ta kıyam etmesiydi. Me'mun, Horasan'dan Bağdad'a giderken İmam Rıza'yı zehirledi. Yolda sürekli (Bağdad'ın durumunu) kendisine rapor ediyorlardı. Ona Bağdat'ın kıyam ettiğini haber verdiler. Me'mun, İmam Rıza'yı (a.) veliahtlıktan azledemeyeceğini, o hâlde gitmenin de çok zor olduğunu gördü. Oraya gitmek için zemin hazırlayıp

Abbasîlere, "iş bitti" demek için İmam'ı zehirledi. Söylenen, kabul edilebilecek olan ve tarihle de bağdaşan asıl neden budur; yani Me'mun Bağdat'a gitmenin imkânsız olduğunu, veliahtlığın devamının da mümkün olmadığını gördü. (Hâl-buki Me'mun daha gençti; yaklaşık 28 yaşındaydı; İmam Rıza ise 55 yaşındaydı. İmam Rıza da başından beri Me'mun'a, *"Ben senden daha yaşlıyım ve senden önce öleceğim."* demişti). Bu vaziyette Bağdat'a gidecek olsaydı da Bağdat'ın teslim olması imkânsızdı; çok kanlı bir savaş olurdu. Durumunu tehlikeli gördü. İşte bu nedenle hem Fazl'ı ve hem de İmam Rıza'yı (a.s) ortadan kaldırmaya karar verdi. Fazl'ı Serahs hamamında ortadan kaldırdı. Elbette şu kadarı biliniyordu ki, Fazl hamama gitmişti. Bir grup kılıçla onu param parça etti ve daha sonra, "Bazı kişiler ona kin besliyordu." dediler (Tasadüfen onun teyzesi oğullarından biri de katiller arasındaydı) ve böylece kimin öldürdüğü belli olmayacak bir ortam yarattılar; fakat zahiren bu da Me'mun'un işiydi. Onun haddinden fazla güç kazandığını ve tehlikeli olduğunu görünce, onu ortadan kaldırdı. Daha sonra Serahs'ten Tus'a geldiler. Sürekli Bağdat'la ilgili raporlar da geliyordu. İmam Rıza (a.s) ve Ali oğullarından olan bir veliahtla Bağdat'a giremeyeceğini görünce, İmam'ı da orada öldürdü.

Bazen bizim açımızdan kesin olan bir şeyi söylüyoruz; Şia rivayetleri açısından Me'mun'un İmam Rıza'yı zehirlediğinde şüphe yoktur; fakat bazı tarihçilere göre böyle değildir; örneğin Avrupalı tarihçi bunu kabul etmiyor; o, tarihî belgeleri inceleyip şöyle diyor: Tarihte "böyle söylenmiştir" şeklinde yazılmıştır. Bu olayı kaleme alan Sünnî tarihçilerin çoğu İmam'ın Tus'a gelip orada hastalanarak vefat ettiğini ve bir rivayete göre de zehirlendiğini yazmışlardır. İşte bu nedenle ben bu konuda Şîi olmayan bir mantıkla da konuşmak istedim; yoksa bütün belirtiler İmam'ın zehirlendiğini açıkça ortaya koymaktadır.

İMAM HASAN ASKERİ (A.S) HAKKINDA

İmam Hasan Askerî'nin (a.s) veladet gecesi bayram gecesidir; on birinci imamın veladet gecesidir; bu geceyi zamanın imamı olan velimiz Hz. Mehdi'ye (Allah zuhurunu çabuklaştırsın) tebrik etmemiz gerekir. Tabii ki saygılarımızı da sunmamız icap eder. İmam Hasan Askerî (sürekli baskı altında olan) Ehlibeyt İmamları'ndandır. Ehlibeyt İmamları'nın işleri İmam Mehdi'nin (a.f) dönemine yaklaştıkça daha da zorlaşıyordu. İmam Hasan Askerî (a.s) o dönemde hilâfet merkezi olan Samerra'da idi. (Abbasî halifesi) "Mu'tasım"ın döneminden itibaren hilâfet merkezi Bağdat'tan Samerra'ya intikal etti. Bir süre orada olduktan sonra tekrar Bağdat'a götürüldü. Bunun sebebi ise; Mu'tasım'ın askerlerinin halka çok zulmetmesi üzerine halkın askerlerin zulmünü Mu'tasım'a şikâyet etmesiydi. Mu'tasım da ilk önce kulak ardı ettiyse de, nihayet kabul ederek ordusunu halktan uzaklaştırmak için hilâfet merkezini Samerra'ya taşımak zorunda kaldı.

İmam Hasan Askerî ve İmam Hâdi (a.s) Samerra'da kalmaya mecbur edilmiş, "Asker" veya "Askerî" denilen mahallede, yani ordunun bulunduğu ve gerçekte kışla olan yerde bir eve yerleştirilerek göz altında tutulmuşlardır. İmam Hasan Askerî (a.s) yirmi sekiz yaşında şehadet şerbetini içmiştir (değerli babası ise kırk iki yaşında şehid edilmiştir). İmamet süresi altı yıldır. Tarihte kaydedildiği üzere, bu altı yıl boyunca ya zindanda olmuş ya da halkla görüşmesi yasaklanmıştır. İnsanlarla görüşmekte serbest değildi;

görüşmeleri ve yine davet üzere gittiği ve yaptığı her şey kontrol altında idi. Gerçekten de çok acaip bir durumdu.

Bildiğiniz gibi Ehlibeyt İmamları'nın her birinde sanki bir özellik diğer imamlardan daha fazla ön plâna çıkmıştır. Hace Nasıruddin on iki mısralık beytinde, on iki imamın her birini diğerlerinden daha belirgin olan bir sıfatla tavsif etmiştir. İmam Hasan Askerî (a.s) azametli, heybetli, hoş görünümlü ve seçkin bir yapıya sahipti; yani esasen onun çehresinde öyle bir azamet, heybet ve yücelik vardı ki, kendisini gören herkes, konuşmadan ve onun ilminin seviyesini anlamadan simasının etkisi altında kalıyordu. Konuştukları zaman ve engin deniz coşmaya başladığında artık herkes kendine düşeni anlıyordu. Bu olay birçok rivayette apaçık bir şekilde ortaya konulmuştur. Hatta düşmanları İmam'ı (a.s) sıkı bir şekilde gözaltında bulundurup, bazen zindana götürdükleri zamanlarda bile onunla karşılaştıklarında, apayrı bir hâle giriyor, karşısında huzu etmekten kendilerini alamıyorlardı. Bu alanda Muhaddis Kummî "*Envaru'l-Behiyye*" adlı kitabında, el-Mu'temidu Alallah'ın vezirinin oğlu Ahmed b. Ubeydullah b. Hakan kanalıyla babasından kendisinin de şahit olduğu insanı hayrete düşüren olağan üstü bir olayı naklediyor; ama (ne yazık ki) şimdi bu olayı anlatmaya vaktimiz müsait değil.

İmam'ın (a.s) bu kadar sıkı bir şekilde gözaltında bulundurulmasının nedeni, ümmetin Mehdi'sinin onun soyundan geleceğinin herkes tarafından bilinmesiydi. Tıpkı Firavun'un İsrailoğulları'na yaptığı gibi; İsrailoğulları'ndan dünyaya gelecek olan birinin Firavun'un ve Firavunların saltanatını yerle bir edeceğini duyduğu için İsrail oğullarının erkek çocuklarını öldürerek kız çocuklarını bırakıyordu. İsrailoğulları'nın hamile kadınları gözaltında bulundurmaları için bir grup kadını görevlendirmişti. Hilâfet düzeni de İmam Hasan Askerî'ye (a.s) karşı aynen böyle yapıyorlardı. Ne güzel diyor Mevlana:

"Hamle bordi su-i der bendan-i gayb,
Ta bebendi rah ber merdani-i gayb."

Yani: Hamle ettin gayb âlemiyle bağlantılı olanlar üzerine / Gayb âlemiyle bağlantılı olanların yolunu kesmek için.

Bu aptal adam, bu haberin doğru olması durumunda Allah'ın iradesini engelleyemeyeceğini düşünemiyordu bile! Arada bir İmam'ın evini teftiş etmeleri için adamlar gönderiyordu; özellikle de İmam (a.s) şehit edildikten sonra; çünkü bazen İmam Mehdi'nin (a.s) dünyaya geldiğini duyuyordu. İmamın nasıl dünyaya geldiğini de duymuşsunuzdur. Allah Teala bu kutsal kişinin doğumunu gizlemiş, dünyaya geldiği hâlde çok az kişi bundan haberdar olmuştu.

İmam Mehdi (a.f) altı yaşındayken değerli babasını kaybetmiştir. Çocukken özel Şifler geldiklerinde İmam Askerî (a.s) Hz. Mehdi'yi (a.f) onlara gösteriyordu; fakat halkın genelinin ondan haberi yoktu; ancak İmam Hasan Askerî'nin (a.s) bir oğlu olduğu ve onu gizlediği haberi her tarafa yayılmıştı. Bazen bu çocuğu bulup öldürmek ve ortadan kaldırmak için İmam'ın (a.s) evine adamlar gönderiyorlardı. Fakat Allah bir işin olmasını irade ettikten sonra kul onu engelleyebilir miydi ki?! Yani bir yerde Allah kesin takdirini ettikten sonra artık insan orada bir şey yapamaz.

İmam Askerî'nin (a.s) şahadetinden sonra ve yine şahadetine yakın bir zamanda devlet görevlileri İmam'ın (a.s) evine baskın yaptılar. Teftiş için casus kadınlar gönderdiler; bütün kadınları ve cariyeleri gözaltında bulundurdular. Hamile olması ihtimaliyle kadınlardan birini götürüp bir yıl kadar tuttuktan sonra yanıldıklarını ve böyle bir şeyin olmadığını anladılar.

İmam Hasan Askerî'nin (a.s) annesi Cedde lakabıyla meşhur olan Hudeys'tir. İmam Mehdi'nin (a.s) büyük annesi olduğu için ona "Cedde" diyorlardı. Tarihte, torunları nede-

niyle meşhur oldukları için "Cedde" denilen diğer kadınlar da vardır. Örneğin, Şah Abbas'ın büyük annesi de bu lakaba sahiptir. İsfahan şehrinde iki okulun ismi de "Cedde"dir. Torunuyla meşhur olan kadın ister istemez "Cedde" adıyla meşhur olur. Bu değerli kadın da "Cedde" adıyla meşhur oldu.

Fakat sadece büyük annesi olması nedeniyle meşhur olmamıştır; bu kadın yüce bir makam ve azamete, büyük bir kişiliğe sahipti. Merhum Muhaddis Kummî "*Envaru'l-Behiyye*" adlı kitabında şöyle yazıyor: İmam Hasan Askerî'den (a.s) sonra bu değerli kadın Şia'nın sığınağıydı. Kesinlikle o dönemde (İmam Hasan Askerî yirmi sekiz yaşında şehit olduğuna göre) elli altmış yaşları arasında bir kadındı. Öyle yüce ve değerli bir kadındı ki, Şiîler herhangi bir sorunla karşılaşacak olsalardı bu kadına müracaat ediyorlardı.

Adamın biri diyor ki, İmam Hasan Askerî'nin (a.s) halası ve İmam Muhammed Cevad'ın (a.s) kızı Hekime hatunun huzuruna giderek akait, inançlarımız, imamet ve diğer konular hakkında konuştum. Hekime hatun inançlarını söyledi. İmam Hasan Askerî'ye (a.s) ulaşınca benim imamım, şimdi gizli ve saklı olan onun oğludur, buyurdu. Bunun üzerine, "Onun saklı olduğu bu zamanda bir sorunumuz olursa kime müracaat edelim?" diye sordum. Hekime hatun, "Cedde'ye müracaat edin." dedi. Ben, "hayret!" dedim. "İmam şehit olunca bir kadını mı vasi etti?" dedim.

Bunun üzerine, "İmam Askerî, Hüseyin b. Ali gibi davrandı." dedi. "İmam Hüseyin'in gerçek vasisi Ali b. Hüseyin'di; ancak vasiyetlerinin birçoğunu kız kardeşi Zeyneb'e yapmadı mı? İmam Hasan Askerî de aynen böyle yaptı; onun vasisi saklı olan bu oğlu olduğu hâlde, benim vasim odur diyemediği için görünürde bu değerli kadını kendine vasi tanıtmıştır."

İlâhî! Senin en yüce, en değerli ve en cömert ismin hürmetine...

Allah'ım! Bizi İslâm ve Kur'ân'ın kadrini bilen, Resul-i Ekrem'in (s.a.a) kadrini bilen kişilerden eyle. Bizi Ehlîbeyt'in kadir ve kıymetini bilenlerden kıl. Seni tanımanın ve öz sevginin nurlarını kalbimizde aydınlat. Peygamberin ve Ehlîbeyt'inin muhabbetini ve onları tanımanın nurlarını gönlümüze yerleştir. Ölülerimizi kendi lütuf, rahmet ve mağfiretinin kapsamına al.

KAPSAYICI ADALET

Bismillahirrahmanirrahim

Hamd âlemlerin Rabbi Allah'a özgüdür; bütün mahlukatın yaratıcısı O'dur. Salat ve selâm Allah'ın kulu, elçisi, habibi, seçtiği, sırrının koruyucusu, risaletinin mübel-liği, efendimiz, peygamberimiz, mevlamız Ebu'l-Kasım Muhammed'e ve onun tertemiz ve masum Ehli-beyti'ne olsun.

Eûzu billahi mine'ş-Şeytani'r-Racîm

(Kovulmuş Şeytan'ın şerrinden Allah'a sığınırım):

Allah sizden, inanıp iyi işler yapanlara vadetmiştir: "Onlardan öncekileri nasıl hakim kıldıysa, onları da yeryüzünde hakim kılacak ve kendileri için seçip beğendiği dinlerini kendilerine sağlamlaştıracak ve korkularının ardından kendilerini (tam) bir güvene erdirecektir. Bana kulluk edecekler ve bana hiçbir şeyi ortak koşmayacaklar. Ama kim(ler) bundan sonra nankörlük ederse işte onlar, yoldan çıkanlardır."¹

Allah Teala tarafından insanlara gönderilen bütün ilahî peygamberler, iki ana hedefi izlemişlerdir. Biri, Allah'la kullar arasında bağlantı kurmak; başka bir tabirle; insanın, "la ilahe illellah" kelimesinde özetlenen Allah'tan başka herhangi bir varlığa tapmasını önlemektir. Allah Teala tarafından gönderilen yüce peygamberlerin ikinci hedefi ise, bireyler arasında, adalet, barış, sefa, yardımlaşma, bağışta bu-

lunma, şefkat ve karşılıklı hizmet üzerine iyi ve güzel ilişkiler kurmaktır.

Kur'ân-ı Kerim, bu iki konuyu apaçık bir şekilde peygamberlerin hedefi olarak belirtmektedir. Birinci hedef hakkında, Resul-i Ekrem'le (s.a.a) ilgili olarak şöyle buyuruyor:

Ey peygamber, biz seni şahit, müjdeci ve uyarıcı olarak gönderdik. Ve izniyle, Allah'a davetçi ve aydınlatıcı bir lamba olarak gönderdik).¹

İkinci hedef hakkında ise şöyle buyuruyor:

Andolsun biz elçilerimizi açık kanıtlarla gönderdik ve onlarla beraber Kitabı ve (adalet) ölçü(sün)ü indirdik ki insanlar adaleti yerine getirsinler.²

Bakın Kur'ân-ı Kerim ne kadar sarîh bir şekilde peygamberlerin insanlar arasında adaleti oluşturmaya yönelik hassasiyetlerini, hatta bunun onların risalet ve görevi olduklarını beyan etmektedir. Bu ayette de, "biz elçilerimizi apaçık delillerle gönderdik, onlarla ölçüyle birlikte kitap ve emirler, yani adilane kanun ve kurallar gönderdik." diyor. Niçin mi? İnsanlara adaletle davranmaları ve adalet ilkesinin tüm insanlar arasında yerleşmesi için. Dolayısıyla, adaletin hâkim olması meselesi, o da beşer kıstaslarıyla, tüm peygamberlerin temel ve asıl hedefidir; yani gönderilen peygamberlerin bir işi, vazifesi, bir görevi ve risaleti var idiyse o da Kur'ân-ı Kerim'in apaçık beyanına göre adaleti uygulamaktı.

Burada değinmem gereken diğer bir konu da şudur: Acaba adalet meselesi, o da (nispî, bireysel ve kişisel adalet değil) kapsayıcı ve umumî adalettir. Yani bu dünyada beşer için bu zulümler, sitemler, ayrımlar, savaşlar, nefretler, kinler, kan dökmeler, sömürüler ve bunların gereği olan yalanlar, nifaklar, hileler ve nihayet beşeriyetteki bütün bu fesat-

1- Ahzab, 45-46

2- Hadid, 25

lardan bir eserin kalmayacağı bir günün doğması anlamında bir adalet. Acaba insanoğlu böyle bir günü görecektir mi? Acaba beşeriyet gelecekte böyle bir dönem, böyle bir gün ve böyle bir asra tanık olacak mı? Yoksa bu, hiçbir zaman gerçekleşmeyecek bir hayal ve arzu mudur? Veya hatta dinî eğilimi olan bir kişi bile kalkıp diyecek ki: (Elbette bu konu Şia olmayanlar için geçerlidir) Ben kapsamlı adaleti inkâr etmiyorum, ben dünyanın zulümle dolması yanlısı değilim; ancak bana göre bu dünya o kadar alçak ve düşük, o kadar karanlık ve zulmettir ki hiçbir zaman dünyada genel ve gerçek adalet, gerçek sulh ve sefa, hakiki insanlığın hakim olmayacak, bir gün beşer fertlerinin gerçekten bir arada insanî bir şekilde yaşamayacaklar. Dünya zulüm ve karanlık yurdudur. Tüm zulümler ahirette telafi edilecek; tam anlamıyla adalet ahirette gerçekleşecek.

Gayrimüslimlerin ve diğer dinlerin arasında böyle bir düşünce vardır. İslâm inançlarının temel imtiyazlarından biri de (özellikle Şia'nın İslâm'a bakış açısıyla) şudur: Karamsar olmayın; zulüm ve haksızlık dönemi, savaş ve kavga dönemi, ihtilaf ve ahlakî fesat dönemi; karanlık ve zulmet dönemi geçicidir ve sonunda nuraniyet ve adalet hâkim olacaktır. Bu talim diğer dinlerde olsa bile, kesinlikle Şia mektebindeki netlikte hiçbir yerde yoktur. Bu dünyada beşeriyetin geleceği zulmün gidişi ve adaletin gelişi ile noktalanacak; eğer insan öncelikle Kur'ân-ı Kerim'e dikkat edecek olursa, Kur'ân'ın bu konuyu teyit edip vurguladığını, geleceği müjdeleyip dünyanın geleceğini aydın bildiğini görür. Bu konuda birçok ayet vardır; sözümün başında okuduğum şu ayet onlardan biridir:

Allah sizden, inanıp iyi işler yapanlara vadettiği: Onlardan öncekileri nasıl hükümran kıldıysa, onları da yeryüzünde hükümran kılacak ve kendileri için seçip beğendiği dinlerini kendilerine sağlamlaştıracak ve korkularının ardından kendilerini

(tam) bir güvene erdirecektir. Bana kulluk edecekler ve bana hiçbir şeyi ortak koşmayacaklardır.

İman edenlere ve iyi ve salih amele sahip olan kişilere, dünyanın sonunun onların elinde olacağını, sonunda dünyaya ilahî dinin, maneviyatın ve "la ilahe illellah"ın hâkim olacağını, maddeciliğin, maddeperestliğin ve bencilliklerin son bulacağını, dünyanın sonunun güvenlik ve emniyet olacağını müjdelemektedir: **"Ve korkularının ardından kendilerini (tam) bir güvene erdirecektir."** Dünyanın sonu tüm mertebeleriyle tevhittir.

Dolayısıyla, Kur'ân-ı Kerim'den şu iki nokta anlaşılacaktır: Birincisi, peygamberlerin iki temel hedefi vardır; tevhit ve adaletin uygulanması. Birincisi, insanın Allah'la ilişkisi, diğeri ise insanların birbirleriyle olan ilişkisi hakkındadır. İkinci nokta ise, adalet meselesi sadece bir arzu ve hayal değildir; dünyanın o yöne doğru ilerlediği bir gerçektir. Yani, ilâhî bir sünnettir. Allah sonunda adaleti dünyaya hâkim kılacak ve bu dünyaya asırlar boyu (ne kadar olduğunu bilemiyoruz; belki milyonlarca ve belki de yüz milyonlarca yıl) beşer hüküm sürecek. Ancak mükemmel bir beşer ve gerçek bir insan olan beşer; aralarında günümüzdeki zulüm ve sitemlerden bir eser bile olmayacak beşerler hüküm sürecekler.

Ben (bugün), dünyada genel adaletin hâkim olacağı konusunu, özellikle onun şu yönünü işleyeceğim size: Dünyaya genel adaletin hâkim olacağını iddia eden İslâm'ın, bu iddiası neye dayanmaktadır? Bunu açıklamak için daha önce üç konuyu açıklamamız gerekiyor: Birincisi şu ki, esasen adalet nedir? İkincisi, acaba beşerin fitrat ve yapısında adalet eğilim var mıdır; yoksa esasen beşerin fitratında adalet eğilimi yok mudur? Adalet insana verildiği zaman zorla mı uygulanmış veya adalet verilecekse zorla mı uygulanacaktır; beşerin kendi rıza ve isteğiyle adaleti kabullenmesi imkânsız mıdır? Üçüncüsü; acaba adaletin gerçekleşmesi mümkün

müdür, yoksa böyle bir şey düşünülemez mi ve eğer gerçekleşmesi mümkünse nasıl gerçekleşecek?

Adaletin Tanımı

Birinci konu olan adaletin tanımı üzerinde durmaya şayet pek fazla gerek yoktur. Beşer fertleri az-çok zulüm ve ayırım yapmanın ne olduğunu bilmekteler; adalet zulüm ve ayırımcılığın karşı noktasıdır; başka bir ifadeyle: Beşer fertleri dünyada yaratılışları hasebiyle, yaptıkları faaliyetler ve sergiledikleri yetenek ve hazırlıkları dolayısıyla bir takım haklar kazanmaktadır. Adalet, insanların yaratılışları, iş ve faaliyetleri sebebiyle elde ettikleri hak veya hakların kendilerine verilmesidir. Adalet, kişinin hakkettiği şeyin ona verilmeyip ondan alınması olan zulmün ve yine eşit şartlarda olan iki kişiden birinin bir başıktan mahrum edilmesi ve diğerine verilmesi olan ayırımın karşı noktasıdır.

Fakat buna rağmen eski Yunan filozoflarından tutun Avrupa dönemlerine kadar eskiden beri esasen adalet diye bir kavramın varlığını inkâr eden kişiler vardı ve günümüzde de vardır. Onlar diyorlar ki, esasen adaletin bir anlamı yoktur. Adalet zorbalıkla eşittir. Adalet mevcut kanunun hükmettiği şeydir; mevcut kanun ise zorbalığın beşere yaptırımında bulunduğu şeydir. Öyleyse sonuç olarak adaleti günümüzde zorbalık tayin etmektedir.

Ben bu konu üzerinde durmak istemiyorum; aksi hâlde asıl bahsimizi devam edemeyiz. Biz bu görüşü kabul etmiyoruz; adalet bir gerçektir; çünkü hak da bir gerçektir. Hakkın gerçekliğinin kaynağı nedir diyeceksiniz belki. Hakkın bir gerçek oluşunun kaynağı yaratılıştır. Yaratılışın bir gerçeği olduğu için yaratılış düzeninde her varlık da bir liyakat ve hakka sahiptir. İnsan kendi iş ve çabası gereğince, bir takım haklar kazanır, adalet ve hak, sahiplerine haklarını ver-

mek olduğu için anlam kazanmaktadır. Bunun aksini iddia edenler boş ve temelsiz şeyleri savunuyorlar.

Adalet Sevgisi Fıtrî Bir Olgu mudur?

İkinci konu olan adaletin fıtrat kaynaklı olup olmadığı konusuna daha fazla değinmek gerekiyor: Acaba beşerin içinde adalete eğilim var mıdır?

Beşer fıtrat ve yaratılışı gereğince adaleti sevmektedir, yani cismi ve ruhî yapısı dışında onları sevmek için başka bir neden söz konusu değildir. Örneğin, siz bu değerli toplantıya katılıyorsunuz; bu güzel yazıları ve ortada yer alan şu "La ilâhe illellah" cümlesini, sağ tarafta "Muhammed Resulullah" ve sol tarafta "Aliyyun veliyullah" cümlelerini görüyorsunuz. Hz. Zehra'nın (s.a) belirtisi olarak bir yıldız ve diğer on iki masumun ismini görüyorsunuz. Yine Resulullah (s.a.a) ve Emirü'l-Müminin Ali'nin (a.s) buyruğunu ve İmam Hüseyin'in (a.s) buyruğunu görüyorsunuz. Her biri özel bir belirtiyeye sahip olan güzel seramikleri görüyorsunuz; bundan zevk alıyorsunuz, hoşlanıyorsunuz; neden? Sizi hoşlanmaya kim mecbur etti? Tabii ki hiç kimse mecbur etmemiştir. Güzel olduğu için hoşlanmışsınızdır. Bir güzelle karşılaşıldığında onu övmek her insanın fıtratına yerleştirilmiştir. Bunun için bir kanun çıkarmaya veya insana zorlamaya gerek yoktur. Bu zaten insanın içinde var olan bir duygudur.

Bu tür şeylere beşere özgü içgüdüler denilmektedir. İlimi sevmek ve diğer birçok şeyler insanın tabiatında vardır. Acaba, adalete eğilim, yani adil olma eğilimi, insanın kendisine bir yararı olmasa bile diğerlerinin adil olmasını istemek ve başka bir tabirle, beşerin ve toplumun adil olmasına eğilim göstermek, insanın adaletten elde edebileceği her türlü menfaat dikkate alınmadan beşerin sevdiği şeylerden midir? İnsanın tabiatında böyle bir duygu var mıdır, yok mudur?

Niche ve Makiyowel'in Görüşü

Bazıları esasen insanın içinde böyle bir iç güdünün olmadığına inanıyorlar. Avrupa filozoflarının çoğu böyle düşünüyorlar ve sonunda dünyayı yakan da bu filozofların görüşüdür. Onlar diyorlar ki: Adaleti zavallı insanlar çıkarmışlardır. Zavallı ve zayıf insanlar güçlü kişilerin karşısında yer alınca, onlara karşı koyacak güce sahip olmadıkları için geldiler adalet terimini ortaya çıkararak, "adalet iyidir; insan adil olmalıdır." sloganına sığındılar. Bunların tümü boş laftır; bunun delili ise şudur, adalet taraftarı olan bu adamın kendisi güç ve kudret sahibi olursa, o da aynen o zorbanın yaptığını yapar.

Meşhur Alman filozofu Niche şöyle diyor:

Zayıf ve güçsüz kişilerin adaletten bahsedip adalet taraftarlığı yaptıklarını görünce çoğu zaman gülmekten kendimi alamıyorum. Bunların pençeleri (güçleri) olmadığı için adaletten söz ettiklerini görerek diyorum ki: "Ey zavallı! Eğer senin de bir pençen (gücün) olsaydı asla böyle söylemezdin."

Bu filozoflar diyorlar ki: Aslında beşerin adalete imanı ve inancı yoktur.

Adaletin, insanın fitratında var olduğuna inanmayanlar da iki grupturlar. Bir grubu diyor ki: Beşer, bir arzu olarak bile adaletin peşine gitmemelidir; güç ve kuvvet peşinde olmalıdır; adalet boş bir laftır; onu arzu bile etmeyin; esasen ardından da gitmeyin; sadece güç ve kuvvet peşine düşün. Bizim bu tabirimizle bağdaşan bir örnek verirler; özetle derler ki, "Bir çift boynuz, bir metre kuyruktan daha iyidir." ¹(boynuz gücün simgesidir; kuyruk ise adaletin); boynuzu elde et sen, adalette ne demek oluyor? Güç ve kuvvet peşinde koş, diyor. Niche ve Makiyowel bunu savunan kişilerdendirler.

1- Do gireh şagh ber yek metr dom tercih dared.

Bertrand Russel'in Görüşü

Diğer bir grup ise farklı düşünüyor ve şöyle diyorlar: Hayır! Adaletin peşine gitmek gerek; fakat adaleti sevdiğimiz için değil; aksine kişinin menfaatleri adalette toplumsal olduğu için. Bertrand Russel böyle bir düşünceye sahiptir ve bu düşünceyle insan sever olduğunu da iddia etmektedir. Felsefesi böyle icap ettiği için çaresiz bunun dışında bir şey söyleyemez.

Diyor ki: İnsan, tabiatı gereğince menfaatperest yaratılmıştır ve bu sözün ikincisi yoktur. O hâlde adaletin uygulanması için ne yapmak gerekir? Beşere, "Ey beşer! Adaleti sev." mi diyelim? Bunu zorla yaptırmak olmaz ki; beşerin içinde adalet sevgisi yoksa nasıl zorla "adaleti sev." diyebilirsiniz ki? Ama başka bir şey de yapabiliriz; şöyle ki, beşerin akıl, ilim ve bilgisini güçlendirdikten sonra diyelim ki, "Ey beşer! Asl olan menfaattir ve senin kişisel menfaatperestlik dışında bir yola sevk edilmeyeceğin doğrudur; fakat kişinin menfaati, toplumda adaletin uygulanmasındadır. Eğer toplumda adalet olmazsa kişinin menfaati de temin olmaz. Sen tabiatın gereğince komşuna zulmetmek isteyebilirsin, ancak zulmedecek olursan o da sana zulmedecektir, bu durumda daha fazla bir menfaate ulaşacağın yerde daha az bir menfaat elde edersin; o hâlde kafanı çalıştır ve enine boyuna düşün; o zaman senin kişisel menfaatinin de adalette olduğunu göreceksin.

Bunlar âlemde adaletin hâkim olmasından yanalar; fakat adalet görüşüne ulaşmanın yolunu, düşünce ve ilmi güçlendirmek, yani kişinin menfaatinin toplumsal adalette olduğunu beşere anlatmakta sanıyorlar.

Bu Görüşe Tenkit

Bunun da pratiği olmayan bir teori olduğu açıktır. Çünkü sadece fazla gücü olmayan kişiler için geçerlidir. Benim

hakkımda doğru olabilir. Zayıf bir kişi olan ben, komşularımdan korkunca ve komşularımın da benim kadar güçlü olduğunu görünce komşumun gücünden korkarak adil olurum. Ama komşumdan hiç korkmayacak bir güce sahip olup onu ezdiğim takdirde karşımda duracak bir gücün olmadığını kesin olarak bildiğim zaman nasıl adil olabilirim ki? Benim ilmim nasıl adil edebilir beni? Siz diyorsunuz ki, beşer menfaatperesttir ve ilim ise, kendi menfaatin için adil ol diyor; karşımda bir güç gördüğüm zaman böyledir; ya karşımda bir güç görmezsem nasıl adil olacağım?

Dolayısıyla Russel'in felsefesi (onun tüm insan severlik sloganlarının tam aksine) zayıflardan hiç korkusu olmayan birinci derecede güçlü olanlara istedikleri kadar zulmetme hakkı vermektedir.

Marksizm'in Görüşü

Bu arada ikinci gruptan sayılabilecek üçüncü bir grup daha var. Bu grup diyor ki: Adalet gerçekleştirilebilir; fakat insan kanalıyla değil; insan adaleti gerçekleştiremez; bu iş, insanın yapabileceği bir iş değildir; bu iş için ne insanı gerçekten tüm varlığıyla adalet sever yetiştirmek mümkündür, ne de beşerin ilim ve aklını, menfaatini adalette görece kadar güçlendirme imkânı vardır. Adaleti teknoloji ilâhından istemek gerekir; adaleti iktisadi araçlardan dilemelidir ve daha doğru bir tabirle: Adaleti istememek gerekir; sizi ilgilendirmez, siz adaletin peşine gidemezsiniz; kendinin adalet sever olacağını sanıyorsa, bu yalandır. Sen kesinlikle adalet sever değilsin; aklının seni bir gün adalete yönlendireceğini sanıyorsa, bu da yalandır. Fakat makine kendiliğinden insanı adalete doğru çeker; iktisat ve üretim araçlarının değişimleri (ve kendi yanlarından yaptıkları ve birçoğu yanlış çıkan bir hesapla) kapitalist sistemle ve o oda kendiliğinden sosyalist sistemle sonuçlanır. Sosyalist sistemde ise istesenez

de, istemeseniz de tabiatıyla, zorunlu olarak adalet ve eşitlik oluşturulur. Sen adaleti uygulama etkeni değilsin; dolayısıyla gelip de, "Acaba aklım beni adalete götürecektir mi? Acaba aldığım terbiye beni adalete ulaştıracak mı?" diye hesap yapamazsın. Bu sözler yalandır, diyor.

İslâm'ın Görüşü

Üçüncü görüş (ve bir açıdan da dördüncü görüş) şöyledir. Bunların tümü beşer fıtrâtı ve tabiatıyla ilgili bir nevi karamsarlıktır. Günümüz insanının adaletten kaçtığını görüyorsak, bu onun kemale ulaşmadığını gösterir. Beşerin özünde adalet vardır. Beşer iyi bir eğitim alırsa, mükemmel bir eğiticinin eli altında yetişirse, sonunda gerçekten adalet sever olur ve gerçekten toplumun adaletini kendi kişisel çıkarlarına tercih eder ve güzelliği sevdiği gibi adaleti de sever. aslında adaletin kendisi bir güzelliştir; fakat duyu organlarıyla hissedilir türden değil, akılla kavranan türden bir güzelliştir.

Sonra da onun için delil getirilir: Dinî olan bizim mektebimizde bunun delili vardır. Siz diyorsunuz ki, "Beşer yaratılışı hasebiyle adalet sever değildir ve zor kullanarak adaleti ona tahmil etmek gerekir." Veya diyorsunuz ki, "Beşer çıkarlarını adalette bulacağı bir akıl seviyesine ulaşması gerekir." Veya "Üretim araçlarının mükemmelleşmesi kendiliğinden adaleti gerçekleştirmektedir." Oysa biz, kişilerin menfaat ve çıkarları icap etmediği hâlde adaletli ve adalet sever olduklarına, kendi kişisel çıkarlarının aksine adaleti amaç, hedef ve arzu edinen ve hatta adaleti bir maşuk kadar sevip kendilerini adalete feda eden örnekler gösterebiliriz. Bunlar geçmiş asırlarda kâmil insan örnekleridir. Bu örnekler beşerin onlar gibi olması için adalet yoluna yönlendirilebileceğini, onlar gibi olmasa da onların küçük bir örneği olabileceğini kanıtlamışlardır.

Ali b. Ebutalib (a.s), bu felsefenin tümünü çürüten bir örnektir; Ali ve Ali'nin eli altında yetişenler ve farklı dönemlerde yaşayan çok sayıda insan bunun birer örneğidir. Biz Ali'yi örnek gösterince bazıları onun müstesna bir kişi olduğunu sanabilirler. Hayır; öyle değildir. Günümüzde bile gerçekten adaleti seven, adaletle kopmaz bağı bulunan din-dar insanlar vardır. Gelecek nesillerde de böyle olacaktır.

Birçok insan Hz. Mehdi'nin (a.s) zuhuru konusunun dünyanın sapsması ve beşerin toplukları üzerinde gerisin geriye dönmesiyle eşit olduğunu sanmaktadırlar. Oysa olay tam aksinedir; dinî kaynaklarda yer alan bütün belirti ve delillerden Hz. Mehdi'nin (a.s) zuhurunun insanoğlunun ilmî, ahlâkî ve fikrî tekamülü demek olduğu anlaşılıyor.

İmam Mehdi'nin (a.f) zuhurunu ve kapsamlı adalet mevzusunu açıklayan din, bu detayları da bildirmiştir. *Usul-i Kâfi*'de geçen bir hadiste, Hz. Mehdi'nin (a.f) zuhur döneminde, Allah Teala'nın elini (güç ve kudretini) beşer fertlerinin başına çekeceği ve böylece insanların akıllarının artacağı, düşünce ve amellerinin fazlalaşacağı, Hz. Mehdi (a.f) zuhur edince artık dünyada kurtla kuzu olmayacağı, hatta kurtla kuzunun bir arada barış içinde yaşayacağı geçmektedir. "Hangi kurtlar?" diyeceksiniz. "Acaba çöllerde yaşayan kurtlar mı? Yoksa insan kurtlar mı?" Yani artık kurtta kurtluk karakteri kalmayacak ve kurttan kurtluk tabiatı alınacaktır.

Hz. Mehdi'nin (a.f) döneminin durumunu açıklayan çok sayıdaki belirtilerinden bir bölümünü okumadan önce size bir noktayı daha açıklamalıyım:

Hz. Mehdi'nin (a.f) Ömrü

Birçokları, Hz. Mehdi (a.f) mevzusu söz konusu olunca diyorlar ki: "Bir insan yaklaşık bin iki yüz yıl yaşayabilir mi? Bu doğa yasalarına aykırıdır."

Bunlar, bu dünyadaki diğer olguların normal tabiat kanunlarıyla (yani günümüz insanının bildiği kanunlarla) yüzde yüz bağdaştığını sanıyorlar. Esasen canlı varlıkların (bitki ve hayvanların) hayatlarında ve yaşamlarında vuku bulan büyük değişimler, normal olmayan değişimlerdir. Yeryüzünde gerçekleşen ilk hayat nutfesi ve çekirdeği biyoloji bilimi kurallarıyla bağdaşılıyor mu? Yeryüzünde ilk hayatın meydana gelişi hangi tabiat kanunuyla bağdaşılıyor? Günümüzün bilimsel faraziyelerine göre, yerin ömründen kırk milyar yıl geçmektedir. Milyarlarca yıl önce, yeryüzü hiçbir canlının yaşaması mümkün olmayan bir ateş parçasıydı. Bilimsel tahminlere göre yeryüzünde ilk canlının yaşaması milyarlarca yıl öncesine dayanmaktadır. Günümüz bilimi de, sürekli canlı bir varlık diğer bir canlı varlıktan meydana geliyor ve canlı bir varlığın cansız bir varlıktan meydana geldiğini hiç kimse gösteremez. Bilim, yeryüzüne gelen ilk canlının, yani o ilk büyük değişimin, yeryüzünde o hayat nutfesinin ve çekirdeğin nasıl gerçekleştiğini yanıtlayamıyor.

Daha sonra diyorlar ki: İlk hayat nutfesi ve meydana gelen ilk hücre tekâmül bulur. Belli bir merhaleye ulaştınca bitkisel ve hayvansal olmak üzere ikiye ayrılır. Bitkisel bölümün ve hayvanî bölümün her biri kendine has özelliklere sahiptir. Bunlar kimi zaman birbirinin zıddı, kimi zaman da birbirinin tamamlayıcısı olurlar. Gerçekten şaşırtıcı şeydir: Bitki olmazsa hayvan da olmaz; hayvan olmazsa bitki de olmaz; özellikle havadaki gazları alıp verme açısından.

Bilim, yaşamda gerçekleşen bu büyük değişimin nasıl gerçekleştiğini henüz çözememiştir. Bitkisel bölümün nasıl meydana geldiğini, hayvani bölümün nasıl oluştuğunu ve yine insanın meydana gelişindeki diğer merhaleleri, böyle bir akıl, düşünce ve iradeye sahip olan, böyle bir güç sahibi bir varlığın meydana gelişini şu ana kadar izah edebilmiş midir bilim acaba?

Vahyin kendisi normal bir şey midir ki? Bir insanın tabiat ötesinden emir alacak bir seviyeye ulaşmasından ibaret olan vahyin kendisi önem bakımından bir insanın bin üç yüz yıl yaşamasından az mıdır? Esasen uzun ömürlü olmak normal ve doğal bir şeydir; insanoğlunun günümüzde çözmeye çalıştığı, üzerinde durduğu bir konudur, belki de doğa etkenleri olan bir olgudur. Günümüz insanı, (bazı ilaç ve formüllerle) insan hayatını uzatabilme çabası içerisinde. İnsanın yüz veya yüz elli veya iki yüz sene ya da beş yüz sene yaşamasının tabiat kanunu olduğu söylenemez. Evet; insan vücudunun hücreleri belli bir süre yaşar; fakat bu, sınırlı şartlar altında doğrudur. Belki bir gün, küçük bir vesileyle beşerin hayatını beş yüz sene veya daha fazla uzatacak çok küçük bir vesile keşfedilebilir. Bu, insanın şüphe edeceği bir şey değildir. Bu, yaşam dünyasında gerçekleşen en büyüğüdür.

Allah Teala sürekli, dünyanın durumu belli merhalelere ulaştıkça, gayptan bir el çıkarak ansızın bir değişim yaptığını ve tabiat kanunuyla kesinlikle hesaplanmayacak bir durumun çıktığını göstermiştir. Dolayısıyla, bu konu insanın üzerinde düşünmesi gereken veya (haşa) hakkında şüpheye düşeceği bir konu değildir. Din dünyası, insanın gözünü açmak ve düşüncesini normal cereyanların kapsamından çıkarmak içindir.

O dönemde (ilim, akıl, ahlâk ve toplum tekâmülü döneminde) neler olacaktır acaba; onlardan bir bölümünü örnek olarak açıklıyorum.

Hız. Mehdi'nin (a.f) Döneminin Özellikleri

Şîi ve Sünnî âlimler bu sözün mütevatir olarak Resulullah'tan (s.a.a) nakledildiği hususunda ittifak etmişlerdir. Hız. Resulullah'ın (s.a.a) *"Dünyanın ömründen bir günden fazla kalmasa bile evlatlarımdan bir kişi kıyam edinceye kadar Allah*

Teala o günü uzatacaktır." diye buyurduğunda hiç kimse şüphe etmez. Burada söylenmek istenen şudur: Dünyanın ömründen ancak bir gün kaldığı farz edilse bile bu kesinlikle gerçekleşecektir; bu Allah'ın kesin hükmüdür. Bu riwayeti hem Ehlisünnet, hem de Şia nakletmiştir; bunda şüphe yoktur.

Bazı arkadaşlar, Hicazlı Şeyh Halilurrahman'ın¹ sürekli Hz. Mehdi'nin (a.f) zuhurundan bahsettiğini görünce, onun Şia olmadığı hâlde nasıl Hz. Mehdi'nin (a.f) zuhurunu beklediğine şaşırıyorlardı. Bizim çoğumuz belki de alışkanlık ve coğrafi bölge gereği bu sözleri sarf ediyoruz; ama o inanarak bunları söylüyor. Ben, bu konunun Şia ve Sünnîsi olmadığını, Ehlisünnet'in de bu konudan çok bahsettiğini belirttim.

Şimdi bakın Resulullah (s.a.a) o günü nasıl da insanoğlunun aydın ve kemal dönemi olarak tanıttı:

Mehdi, ümmetim arasında şiddetli ihtilaf ve depremler olduğu zaman gelecektir.

(Depremlerden maksat, yeraltındaki maddelerden kaynaklanan şey değildir.) Esasen insan tarafından yer yerinden oynamakta ve yerin yok olma tehlikesi insanoğlunu tehdit etmektedir.

Yeryüzü zulüm ve haksızlıkla dolup taşıdığı gibi adalet ve eşitlikle dolacaktır. Ondandır hem göklerdekiler ve hem de yerdekiler razı olacaklar ve (bu zulümlerin şerrini bizden giderdiğin için) elhamdulillah söyleyecekler. Serveti doğru bir şekilde bölüştürecekler.

Bunun üzerine, "Ya Resulullah! Serveti doğru bir şekilde bölüştürecekler, sözünden neyi kastediyorsunuz?" diye sorduklarında, *"Adaletle ve eşit bir şekilde bölüştürecekler."* buyurdu. *"Allah, Muhammed'in ümmetinin kalbini zenginlik-*

1- Hüseyiniye-i İrşad tarafından davet edilen Kur'ân karilerinden biridir.

le dolduracak ve adaleti onları kapsayacaktır."¹ Yani, zenginliğin sadece maddi zenginlik olduğunu sanmayın, kalpler zenginleşecek, fakirlikler, ihtiyaçlar, miskinlikler, zavallılıklar, kinler, hasetler, hepsini kalpten çıkaracaktır. "Ve Allah'ın adaleti onları kapsayacaktır."

Müminlerin Emiri Hz. Ali (a.s) *Nehcü'l-Belâğa*'da şöyle buyuruyor:

Sonunda savaş diz boyu yücelir; dişlerini gösterir; dokuz aylık gebe kadınlar gibi memeleri dolar; verdiği süt önce tatlı gelir, fakat sonu acıdır.

Hz. Mehdi'nin (a.f) zuhurundan önce dünyada kargaşa çıkacağını, çok korkunç ve tehlikeli savaşların baş göstereceğini öngörüyor. Buyuruyor ki, savaş kendi ayakları üzerinde duracak, yırtıcı bir hayvan gibi dişlerini gösterecek; göğüslerdeki süt kendini gösterecek; yani savaş ateşini yakanlar bu savaş göğsünün iyi süt verdiğini, yani kendi yararlarına olduğunu görecekler, fakat bu savaşın kendi zararlarına sonuçlanacağını bilmeyecekler. Sağımı çok tatlı, fakat sonu çok acı olacaktır.

Bilin ki yarın, bilmediğiniz, ummadığımız olaylar gelip çatacak; o yarın da uzak değil; tez gelecek.

Yani bilin ki, yarın dünya tahmin etmediğiniz, tanımadığınız ve bilmediğiniz şeylere hamile kalacak; fakat bilin ki böyle bir şey vuku bulacak ve yarın onu kendisiyle birlikte getirecektir.

"Buyruk sahibi, onların kötülük yapanlarını sorguya çekecektir." O ilâhî buyruk sahibinin yapacağı ilk iş; valilerini ve amirlerini cezalandıracak, yardımcılarını ıslah edecek ve böylece dünya ıslah olacaktır.

"Yeryüzü, ciğerinde ne varsa dışarı atacak;" yani içindeki her meyveyi, madenleri ve aklınıza gelen her türlü hazi-

1- A'lamu'l-Verâ, s. 401.

neyi dışarı çıkaracak; bugüne kadar esirgediği her şeyi dışarı atacaktır.

"Anahtarlarını ona sunacak." Yeryüzü tüm varlığıyla teslim olan bir köle gibi anahtarlarını ona teslim edecektir. (Bütün bunlar kinayeli birer tabirdir.) Yani artık doğada onun tarafından keşfedilmeyen bir sır kalmayacak, o dönemde tabiatta ortaya çıkmayan bir meçhul kalmayacak.

"O da adalet neymiş, adaletle hükmetmek nasılmış, size gösterecek;" Yani işte o zaman size gerçek adaletin ne olduğunu, bütün bu insan hakları ve özgürlük yönündeki iddialarının yalan olduğunu, dem vurdukları sulh ve barışın yalan ve nifak olduğunu, "buğday gösterip, arpa satmak"tan ibaret olduğunu ortaya koyacaktır.

"Kitabın, sünnetin ölmüş hükümlerini diriltecek." Terk edilen ve zahirde ölen ve ortadan kaldırılan Kitap ve sünnet kanunlarını diriltecektir. Ve yine buyurmuştur ki: **"Kâim kıyam edince adaletle hükmedecek."**

İmamlarımızın her birinin bir lakabı vardır; örneğin Emirü'l-Müminin, Ali Murtaza; İmam Hasan, Hasan Müçteba; İmam Hüseyin, Seyyidü's-Şüheda ve diğer imamlar: Secad, Bâkır, Sadık, Kâzım, Rıza, Taki, Naki, Zekî, Askerî. İmam Mehdi'nin (a.f) de kendine has bir lakabı var; bu lakap "kıyam" kavramından alınmış, dünyada kıyam edecek kişi anlamındadır: "Kâim." Esasen biz İmam Mehdi'yi (a.f) kıyam ve adaletiyle tanıyoruz. Her imam bir sıfatıyla tanınır. İmam Mehdi (a.f) ise kıyam ve adaletiyle tanınmaktadır.

"Onun döneminde zulüm yok olacaktır. Yollarda emniyet olacaktır." Kara, deniz ve hava yollarında emniyet olacaktır; çünkü bu emniyetsizliklerin kaynağı rahatsızlık ve adaletsizliklerdir. Adalet hâkim olunca; insanoğlunun fitratı adalet fitratı olduğundan dolayı emniyetsizliğin söz konusu olması için bir delil kalmayacaktır.

"Yeryüzü tüm bereketlerini çıkaracak ve sizden bir kişi sadakalarını vermek ve iyiliklerini yapmak için bir yer bulamayacak... Bu konuda Allah Teala şöyle buyurmaktadır: "*Akibet muttakilerindir.*"

O dönemde insanların neden rahatsız olacaklarını biliyor musunuz? İnsanlar bir sadaka vermek, bir yardımda bulunmak isteseler, bunun için bir kişi bulamayacaklardır; yeryüzünde bir tek müstahak ve bir fakir bulunmayacaktır.

Tevhid hakkında buyuruyor ki:

Allah'ı bir bilecekler ve hiç bir şeyi O'na ortak koşmayacaklar.

Emniyet hakkında ise:

Güçsüz bir yaşlı kadın en küçük bir rahatsızlık ve eziyete maruz kalmadan dünyanın doğusundan batısına gidecektir.¹

Adalet hakkında, gerçek anlamda sulh ve barış hakkında, tam anlamıyla özgürlük ve emniyet, çok miktardaki servet ve bereketler hakkında, servetin adilane bir şekilde bölüştürülmesi, araç-gereçlerin bolluğu, meyve ve koyunların fazlalığı, fesadın olmayacağı hakkında söylenenler çoktur. Artık şarap içilmeyecek; zina olmayacak, insanlar yalan konuşmaktan nefret edecekler, dedikodu yapmak ve gıybet etmekten, iftira etmekten, zulüm ve sitem etmekten nefret edecekler. Bunlar hangi felsefeye göre olacaktır? Daha önce de dediğim gibi İslâm, "Beşerin sonucu adalettir." buyuruyor. Fakat sonunda gelecek olan adaletin, sadece insanoğlunun düşüncesinin, "Benim menfaatim diğerlerinin çıkarlarını korumaktadır." sonucuna varmasından kaynaklandığını söylemiyor. Hayır; o dönemde insanoğlu için adalet sevimli olacaktır; yani ruhu tekâmül edecek, eğitimi tamamlanacak; bu ise iman, Allah'a tapma, Allah'ı tanıma ve Kur'ân hükü-

1- Nehcü'l-Belâğa, 138. hutbe.

meti üzerine evrensel adil bir hükümet kurulmadıkça gerçekleşmez ve biz Müslümanların, Batı dünyasındaki bu kadar karamsarlıklara rağmen insanoğlunun geleceğine iyimser bakmasıyla övünmekteyiz.

Russel "*Ümidhay-i Nov*" (Yeni Ümitler) adlı eserinde diyor ki: Bugün artık bilginlerin çoğu beşeriyetten ümitlerini kesmiş, ilmin yüksek bir aşamaya ulaştığına ve beşerin yakında ilim vasıtasıyla yok olacağına inanmaktadırlar. Örneğin bunlardan biri olan Einsten'dir. Einsten insanoğlunun kendisinin kazdığı mezara bir adım mesafesi kaldığına inanmaktadır. Ona göre insanoğlu öyle bir hadde varmış ki, bir düğmeye basması yeryüzünün yok olmasına neden olacaktır. Gerçekten de biz Allah'a ve gaybî yardıma inanmayacak olursak; Kur'an-ı Kerim'in insanoğlunun geleceğiyle ilgili vermiş olduğu güven olmasaydı; yani eğer sadece günümüz dünyasının zahirine bakacak olursak onlar haklıdır. Her gün daha tahrip edici, daha yıkıcı, daha güçlü ve daha korkunç şeyler çıkmaktadır. Yaklaşık yirmi yıl önce, atom bombasının Hiroşima'ya düştüğü günden itibaren günümüze kadar insanoğlunun sanayi alanında tahrip gücü kaç kat artmıştır bir bakın? Öyle bir merhaleye ulaşmıştır ki, günümüz dünyasında ne galip gelen var, ne de mağlup düşen diyorlar. Üçüncü dünya savaşı gerçekleşecek olursa Amerika'nın mı, Rusya'nın mı, yoksa Çin'in mi galip geleceği mevzu bahis değildir. Üçüncü dünya savaşı gerçekleşecek olursa mağlup düşecek olan yeryüzü ve insanoğludur; ama hiç kimse galip değildir.

Oysa biz diyoruz ki, insanoğlu ve yeryüzünün başına bu gibi şeyler daha önce de gelmişti. Allah'ın eli bütün ellerin üstündedir: "**Siz ateşten bir çukurun kenarında bulunuyordunuz, (Allah) sizi ondan çekip kurtardı.**"¹ Bize demişler-

1- Âl-i İmran, 103.

dir ki, *"En üstün amel zuhuru beklemektir."*¹ Bu iyimserlik ve genel zuhur ve kurtuluşu beklemenin fazileti her şeyden fazladır. Neden mi? Çünkü bu çok yüksek seviyede bir imandır.

Allah'ım! Bizi Hz. Mehdi'yi (a.f) gerçek bekleyenlerden eyle.

Allah'ım! Onun hak hükümetini görme liyakatini bizlere nasip eyle.

Allah'ım, biz senden İslâm ve ehline izzet bağışlayacağın; nifak ve ehlini zelil edeceğin onurlu bir devletin tahakkuk bulmasını istiyoruz. Öyle bir devlet ki, bizi o devlette, itaatine davet edenlerden ve hidayet yolunun öncülerinden kılasın.

Ve sallallahu alâ Muhammedin ve Âlihi't-tahirîn

Allah'ın rahmeti, Muhammed ve tertemiz Ehlibeyti'nin üzerine olsun.

1- Biharu'l-Envar, c.52, s.122.

BEKLENEN MEHDİ (A.S)

Bismillahirrahmanirrahim

Hamd âlemlerin Rabbi Allah'a özgüdür; bütün mahlukatın yaratıcısı O'dur. Salat ve selâm Allah'ın kulu, elçisi, habibi, seçtiği, efendimiz, peygamberimiz ve mevlamız Ebu'l-Kasım Muhammed'e ve onun tertemiz ve masum Ehlibeyti'ne olsun.

Eûzu billahi mine'ş-Şeytani'r-Racîm
(Kovulmuş Şeytan'ın şerrinden Allah'a sığınırım):

Allah, sizlerden iman edip iyi davranışlarda bulunanlara, kendilerinden öncekileri halife kıldığı gibi onları da yeryüzüne halife kılacağını, onlar için beğenip seçtiği dini (İslâm'ı) kendilerine sağlamlaştıracak ve (geçirdikleri) korku döneminden sonra, bunun yerine onlara güven sağlayacağını vaat etti. Çünkü onlar bana kulluk ederler; hiçbir şeyi bana eş tutmazlar.¹

Geçen hafta bu toplantıda Hz. Hüccet İbni'l-Hasan'ın (Hz. Mehdi) mübarek veladeti münasebetiyle "Kapsayıcı Adalet" başlığı altında yaptığımız konuşmanın ardından bu toplantıdaki konuşmamızı da Hz. Mehdi'ye (a.s) ayırıyoruz. Bu akşamki konuşmamız daha çok tarih ağırlıklı olacak; yani bu akşam İslâm tarihinin vaat edilen Mehdisi hakkındaki tartışmasız konularından bir kısmına değinmek istiyorum.

Bu konuda pek fazla bilgisi olmayan bazı kişiler (özellikle Şia Mektebi inanç esaslarını kabul etmeyen ve bazı ki-

1- Nur, 55.

taplardan bir takım bilgiler edinen kimseler) Mehdilik inancının Hz. Mehdi'nin (a.f) veladet dönemi olan hicretin üçüncü asrının ikinci yarısında ortaya çıktığını sanmaktadırlar. Bu akşam ben bu konunun net ve açık bir şekilde veya icmalen ve genel olarak nereden ve nasıl başladığını açıklamak istiyorum.

Kur'ân ve Resulullah'ın (s.a.a) Hadislerinde Mehdilik İnancı

Birincisi; bu konu Kur'ân-ı Kerim'de apaçık bir şekilde genel bir müjde olarak yer almıştır; yani Kur'ân-ı Kerim'i inceleyen bir kişi, birçok ayette Hz. Mehdi'nin (a.f) varlığını izleyen sonuçların, gelecekte kesin olarak gerçekleşecek konu olarak yer aldığını görür. Örneğin, "**Andolsun Tevrat'tan sonra Zebur'da da: Yeryüzüne mutlaka iyi kullarım vâris olacak (bu yer onların eline geçecek), diye yazmıştık.**"¹ ayeti bunun açık bir örneğidir. Burada bir bölge, bir mahalle ve bir şehirden söz edilmiyor; çok daha geniş kapsamlı bir düşünce söz konusudur, bütün yeryüzünden bahsedilmektedir: Yeryüzü sürekli güç sahipleri, zalimler ve zorbarların elinde kalmayacaktır; bu geçici bir durumdur. Gelecekte yeryüzüne iyi ve salih kişiler egemen olacaklardır. Bu ayetin anlamında en küçük bir şüphe bile söz konusu değildir.

Yine kutlu İslâm dini tüm insanlar tarafından benimse-necek, bu din karşısında bütün dinler çekiciliğini kaybedecek, direnemeyecektir. Bu konu Kur'ân-ı Kerim'de Hz. Mehdi'yi (a.f) izleyen sonuçlarından biri olarak ifade edilir:

O, Elçisini hidayet ve hak dinle gönderdi ki, (Allah'a) ortak koşanlar hoşlanmasa da onu (hak dini), bütün dinlere üstün kılsın.²

1- Enbiya, 105.

2- Tevbe, 33; Saf, 61.

Bu ayette Hz. Peygamber'in, tüm insanların bu dine uyması için gönderildiği vurgulanıyor. Bu konuda diğer ayetler de örnek verilebilir; fakat amacımız bu husustaki ayetleri incelemek olmadığı için işaretle yetiniyoruz.

Kur'ân-ı Kerim ayetlerinin yanı sıra Resulullah'tan (s.a.a) nakledilen hadisler de vardır. Hz. Resulullah (s.a.a) bu konuda neler buyurmuştur acaba? Hz. Mehdi'yle (a.f) ilgili rivayetler sadece Şîî rivayetleri olsaydı bazı şüphecilerin, "Vaat edilen Mehdi konusunun gerçeklik payı olsaydı Resulullah (s.a.a) buna değinirdi ve o da buna değinmiş olsaydı sadece siz Şîîler de değil, diğer İslâm fırkalarında da böyle rivayetler nakledilirdi." şeklindeki eleştiri ve şüphe yerinde olurdu. Ancak bu tür şüphelerin cevabı açıktır: Vaat edilen Mehdi ile ilgili rivayetler sadece Şia kanalıyla rivayet edilmiştir; bu konuda Ehlişünnet kanalıyla nakledilen rivayetler Şia kanalıyla rivayetler edilenlerden fazla olmasa da, az değildir kesinlikle. Bu konuda yazılmış olan eserleri inceleyen birisi bunun böyle olduğunu anlar.

Kum şehrinde olduğumuz yıllarda bu konuda iki kitap yazıldı. Biri Ayetullah Sadr'ın (Allah makamını yüceltsin) Arapça olarak kaleme aldığı "*el-Mehdi*" kitabıdır; sanırım bu eser basılmıştır. Bu kitapta Ayetullah Sadr'ın naklettiği bütün rivayetler Ehlişünnet rivayetleridir. İnsan bunları okuyunca vaat edilen Mehdi konusunun Ehlişünnet rivayetlerinde Şia rivayetlerinden az olmadığını, aksine çok olduğunu görür.

Bir diğer kitap ise, Ayetullah Burucerdî'nin emriyle Farsça yazılan "*Muntehabu'l-Eser*" kitabıdır. Bu kitabı şimdi Kum şehrinde bulunan Kum-İlmiye Havzası'nın seçkin âlimlerinden Aga Mirza Lütfullah Sâfî (Gülpayganî) Ayetullah Burucerdî'nin kılavuzluğuyla yazmıştır; yani kitabın genel çerçevesini Ayetullah Burucerdî belirlemiş, bu büyük âlim de onu gerçekleştirmiştir. Bu kitabı da incelediğinizde, bu ko-

nuda özellikle Ehlisünnet'ten farklı tabirlerle nakledilen birçok hadisın olduğunu görürsünüz. Konuyla ilgili ayetlere daha fazla yer vermediğim gibi bu husustaki rivayetlere de daha fazla değinmek istemiyorum. Ben İslâm dininde vaat edilen Mehdi'yi daha farklı bir açıdan ele alıp incelemek istiyorum. Şöyle ki, acaba Mehdilik inancı İslâm tarihinde nasıl bir etki bırakmıştır? İslâm tarihini incelediğimiz zaman bu konuda Hz. Resulullah'tan (s.a.a) veya Emirü'l-Müminin Ali'den (a.s) nakledilen rivayetler dışında hicretin birinci asrının ikinci yarısında, vadedilen Mehdi hakkındaki rivayetler İslâm tarihinde bir takım olayların kaynağı olmuştur. Böyle bir müjde ve böyle bir söz Resulullah'ın (s.a.a) buyruklarında geçtiği için zaman zaman ondan suistifade edilmiştir; bu da Müslümanların bu haberi Resulullah'tan (s.a.a) duyduklarını göstermektedir. Aksi durumda bunu kötüye kullanmazlardı.

Hz. Ali'nin (a.s) Buyruğu

Bu konuda ilk tarihî olaya değinmeden önce Emirü'l-Müminin Ali'nin (a.s) bazı sözlerini nakledeyim. Bu sözler *Nehcü'l-Belâğa*'da kaydedilmiştir; ben Rahmetli Ayetullah Uzma Burucerdî'den bu sözlerin mütevatir olduğunu duydum; yani sadece *Nehcü'l-Belâğa* ile sınırlı değil, mütevatir senedi vardır.

Kumeyl b. Ziyad en-Nehaî, Emirü'l-Müminin Ali (a.s) ile aralarında geçen konuşmayı şöyle anlatıyor. Bir gece Ali (a.s) elimi tutarak (galiba Kufe'de oluyor bu olay) beni kendisiyle birlikte çöle götürdü. Çöle ulaşınca derin bir nefes aldı; kalbinin derinliklerinden kaynaklanan bir ah çekti;1 sonra dertlerini söylemeye başladı; o meşhur taksimi gündeme getirdi:

1- Nehcü'l-Belâğa, hikmetli sözler: 147.

İnsanlar üç kısımdır: Rabb'e mensup bilgin, kuruluş yolunda bilgi öğrenen ve her sesin peşine takılan, her yele kapılıp giden ahmak ve düşük kimseler.¹

Sonra, "Ey Kumeyl! Ben bildiklerimi söylemek için liyakatli bir kişi bulamıyorum." diye yalnızlıktan yakındı. Bazı kişiler iyi insanlar olmalarına rağmen aptaldırlar. Bazıları zeki ve uyanık olmalarına rağmen dinsizdirler; dini, dünyaya ulaşmak için bir vesile olarak kullanırlar. İmam (a.s) insanları kısımlara bölüp yalnızlıktan yakındı: Ey Kumeyl! Ben yalnızlık hissediyorum; ben yalnızım. Kalbimdeki sırları aktarmak için layık ve ehil bir kişi bulamıyorum.

Sonunda da şöyle buyurdu:

Fakat yeryüzü, Allah için delil ve hüccetiyle kaim (ayakta) bulunan birisinden boş kalmaz; ama bu ya meydanda olur, bilinir, yahut Allah'ın apaçık delillerinin bâtil olmaması ve kitabını rivayet edecek (halka açıklayacak) kimselerin yok olmaması için korkar, gizlenir... Allah, onlar gibi başka birilerine teslim edinceye, kendi benzerlerinin gönüllerine verinceye dek delillerini onlarla korur.

Evet, İmam (a.s), buna rağmen yeryüzü hiçbir zaman Allah'ın hüccetinden boş kalmaz; sürekli yeryüzünde Allah'ın açık ve besbelli veya gözlerden gizli ve gayıp bir hücceti vardır, buyuruyor.

Muhtar'ın Kıyamı ve Mehdilik İnancı

İslâm tarihinde Mehdilik inancının etkisini Muhtar'ın, İmam Hüseyin'in (a.s) katillerinden intikam alışıında görmekteyiz. Muhtar'ın çok siyasetçi bir kişi olduğunda ve izlediği metot da dindar bir kişinin metodundan ziyade siya-

1- Nehcü'l-Belâğa, Hikmetli Sözler: 147.

setçi bir kişinin siyaseti olduğunda şüphe yoktur. Elbette Muhtar'ın iyi veya kötü bir kişi olduğunu söylemek istemiyorum. Bunu anlatmak istemiyorum. Muhtar konunun şehitler efendisi İmam Hüseyin'in (a.s) katillerinden intikam almak olduğunu ve bunun çok iyi bir zemin olduğunu, fakat halkın kendisinin önderliğinde bu işe yanaşmayacaklarını biliyordu. Şayet (bir rivayete göre) bu konuda İmam Zeynelabidin'le (a.s) de irtibata geçmiş ve İmam (a.s) kabul etmemiştir. Bunun üzerine beklenen Mehdilik inancını Emirü'l-Müminin Ali'nin (a.s) oğlu ve şehitler efendisi İmam Hüseyin'in (a.s) kardeşi Muhammed b. Hanefiyye'ye uyarlayarak gündeme getirdi. Çünkü Resulullah'tan (s.a.a) "*Onun ismi benim isimdir.*" şeklinde bir hadis nakledilmiştir. Muhtar dedi ki: Ey insanlar! Ben zamanın imamı ve Resulullah'ın (s.a.a) bildirdiği Mehdi'nin naibiyim.¹

Muhtar bir süre İmam Mehdi'nin naibi adına siyasi oyun oynadı. Şimdi acaba Muhammed b. Hanefiyye'nin kendisi de vaad edilen Mehdi olduğunu kabul ediyor muydu? Bazıları İmam Hüseyin'in (a.s) katillerinden intikam alabilmek için kendisinin de bunu kabul ettiğini söylüyorlar; ama bu kesin değildir. Fakat Muhtar'ın Muhammed b. Hanefiyye'yi beklenen Mehdi olarak tanıttığında şüphe yoktur. İşte Kiysanilik mezhebi bu olaydan sonra ortaya çıktı. Muhammed b. Hanefiyye de ölünce, "Beklenen Mehdi yer yüzünü adalet ve eşitlikle doldurmadıkça ölmez, öyleyse Muhammed b. Hanefiyye ölmemiş, Razva dağında gaybete çekilmiştir." dediler.

1- Şuna da dikkat edilmesi gerekir ki, sadr-ı İslam'dan günümüze kadar İmam Mehdi'nin (a.f) ne zaman zuhur edeceği hiçbir zaman belirtilmemiştir. Elbette kimin ve kimlerin oğlu olduğu gibi bazı özellikleri belirtilmiştir. Fakat Resulullah'ın (s.a.a) "Evlatlarımdan olan Mehdi kesinlikle zuhur edecektir." şeklindeki rivayetlerde onun ne zaman zuhur edeceğine dair her hangi bir açık tarih yoktur.

Zührî'nin Sözü

İslâm tarihinde başka bir olay daha var. Aslen Emevî bir tarihçi olan, Şîlîkle de bir ilişkisi olmayan Ebu'l-Ferec İsfahanî "*Mekatilü't-Talibiyyin*" adlı kitabında şöyle yazıyor:

Zührî,¹ Zeyd b. Ali b. Hüseyin'in² şehadet haberini duyunca, "Bu Ehlibeyt neden bu kadar acele ediyorlar ki; oysa bir gün onlardan olan Mehdi zuhur edecektir?" dedi. Demek ki Resulullah'ın (s.a.a) evlatlarından olan Mehdi olayı o kadar kesindi ki, Zeyd'in şehit olduğunu haber verdiklerinde Zührî hemen Zeyd'in kıyam ettiğini düşünüp diyor ki: "Şu peygamber çocukları neden acele ediyorlar ki?! Neden erken kıyam ediyorlar?! Bunlar şimdi kıyam etmemelidirler; bunların vaat edilen Mehdi'si kıyam edecektir."

Benim Zührî'nin itirazının yerinde olup olmadığıyla bir işim yoktur; gerçi Zührî'nin itirazı yersizdir. Ancak asıl dikkat çekmek istediğim nokta Zührî'nin şu sözüdür: Bir gün Resulullah'ın (s.a.a) Ehlibeyt'inden bir kişi kıyam edecek ve onun kıyamı da başarılı ve kurtarıcı olacaktır.

1- Zührî Ehlişünnet'tendir. Zührî ve Şa'bî tâbiîndendirler. Yani Resulullah'ın (s.a.a) kendisini değil, ashabını görmüşlerdir. Aynı zamanda kendi zamanlarının ileri gelenlerinden ve büyük âlimlerindendirler.

2- Bildiğiniz gibi İmam Zeynelabidin'in (a.s) "Zeyd" adında bir oğlu var. Zeyd kıyam etti ve şehit oldu. Zeyd'in iyi veya kötü birisi olup olmadığı konusunda bir takım şeyler söylenmiştir. Fakat Şia rivayetlerinden anlaşıldığı kadarıyla Masum İmamlarımız Zeyd'i övmüşlerdir. "*el-Kafi*"de İmam Cafer Sadık'tan (a.s) şöyle rivayet edilmiştir: "*Allah'a andolsun Zeyd şehid olarak dünyadan göçtü.*" Şimdi Yemen'de bulunan Zeydî Şiîlerin hepsi veya çoğu onu İmam Zeynelabidin'den (a.s) sonra imam bilmektedirler. Her halükârda kendisi iyi bir kişiydi; takvalı ve zahit bir kişiydi. Rivayetlerimize göre Zeyd'in kıyamı imamet için değil, iyiliği emredip kötülükten sakındırmak içindi. Dolayısıyla bizim açımızdan Zeyd iyi ve saygın bir kişiydi.

"Nefs-i Zekiyye"nin Kıyamı ve Mehdilik İnancı

İmam Hasan'ın (a.s) kendisiyle aynı ismi taşıyan Hasan isminde bir oğlu var. Kendisiyle aynı ismi taşıdığı için ona "İkinci Hasan" anlamında "Hasan-ı Müsenna", Hasan b. Hasan denilmekteydi. İkinci Hasan, Eba Abdullah Hüseyin'in (a.s) kızıyla evlenmiştir. İmam Hüseyin'in (a.s) kızı Fatıma, Hasan-ı Müsenna'nın eşidir. Hasan-ı Müsenna ve Fatıma bint-i Hüseyin'in "Abdullah" adında bir oğlu olmuştur. "Abdullah" hem anne tarafından ve hem de baba tarafından Emirü'l-Müminin Ali ve Fatımatü'-Zehra'ya ulaştığı ve çok halis bir kişi olduğu için ona "Abdullah Mahz" diyorlardı. Yani Abdullah hem baba tarafından ve hem anne tarafından soyu Ali ve Fatıma'ya ulaştığı için halis bir Alevî ve halis bir Fatimî'dir. Abdullah Mahz'ın Muhammed ve İbrahim isminde oğulları vardır.

Bunların dönemi Emevîlerin hilâfetinin sonlarına, yani yaklaşık hicrî 130 yıllarına tesadüf etmektedir. Çok saygın bir kişi olan Muhammed b. Abdullah Mahz "Nefs-i Zekiyye" diye meşhurdur. Emevîlerin son dönemlerinde İmam Hasan'ın soyundan gelen seyyitler kıyam ettiler (çok geniş bir konudur bu). Hatta Abbasîler bile Muhammed b. Abdullah Mahz'a biat ettiler. İmam Cafer Sadık'ı (a.s) da bir toplantıya davet edip ona, "Biz kıyam etmek istiyoruz ve hepimiz Muhammed b. Abdullah Mahz'a biat etmeye niyetliyiz. Siz Hüseyinî seyitler de biat edin." dediler. İmam Cafer Sadık (a.s) şöyle buyurdu:

Bu kıyamdan sizin hedefiniz nedir? Muhammed iyiliği emretmek ve kötülükten sakındırmak için kıyam etmek istiyorsa ben de onun yanındayım ve onu onaylıyorum. Fakat ümmetin Mehdi'si olarak kıyam etmek istiyorsa yanılıyor. Bu ümmetin Mehdi'si o değil, başka biridir; bu durumda ben kesinlikle onu onaylamam.

Belki konuyu Muhammed b. Abdullah'ın kendisi de biraz karıştırmıştı; çünkü onun adı Resulullah'ın (s.a.a) adı olduğu gibi omzunda da bir ben vardı;¹ halk "Yoksa bu ben onun bu ümmetin Mehdi'si olduğunu mu gösteriyor!" diyorlardı. Ona biat edenlerin çoğu ümmetin Mehdi'si diye biat ettiler. Demek ki Mehdilik konusu Müslümanlar arasında o kadar kesindi ki, biri kıyam etseydi ve biraz da iyi bir kişi olsaydı, "İşte bu Resulullah'ın (s.a.a) buyurduğu Mehdi'dir." diyorlardı. Eğer Resulullah (s.a.a) buyurmamış olsaydı kesinlikle böyle olmazdı.

Abbasî Halifesi Mensur'un Hilesi

Hatta Abbasî halifelerinden birinin yani üçüncü Abbasî halifesi Mensur'un oğlunun adının Mehdi olduğunu görüyoruz. İlk Abbasî halifesi Seffak'tır; ikincisi Mensur ve üçüncüsü ise Mensur'un oğlu Mehdi Abbasî'dir. Tarihçiler ve bu cümleden "Darmester" şöyle yazmışlardır: Mensur siyasî amaçla kasıtlı olarak oğluna "Mehdi" adını verdi; böylece insanlardan bir grubunu aldatıp "Beklediğiniz Mehdi benim oğlumdur." demek istedi.

Dolayısıyla "*Makatilu't-Talibiyin*" ve diğerleri Mensur'un bazen özel arkadaşlarıyla bir araya geldiğinde (bunun yalan olduğunu itiraf ettiğini) yazmışlardır. Bir defasında yakınlarından olan Müslim b. Kuteybe ile karşılaştığında, "Şu Muhammed b. Abdullah Mahz ne diyor?" dedi. Müslim, "Ben bu ümmetin Mehdi'siyim, diyor." dedi. Bunun üzerine Mensur, "Yanılıyor; ne o ümmetin Mehdi'sidir, ne de benim oğlum" dedi. Fakat bazen de diğerleriyle karşılaştığında, "Ümmetin Mehdi'si o değil, benim oğlumdur." diyordu. Evet; dediğim gibi biat edenlerin çoğu bu adla biat

1- Resulullah'ın (s.a.a) omzunda nübüvvet mührü dedikleri bir ben vardı.

ediyorlardı. Resul-i Ekrem'den (s.a.a) Mehdi hakkında o kadar hadis rivayet edilmiş ve halka ulaşmıştı ki insanlar bu konuda daha fazla bilgi edinmek için tam olarak incelemiyorlardı; bu da onların yanılmalarına neden oluyor ve bunun ümmetin Mehdi'si olduğuna sanıyorlardı.

Muhammed b. İclan ve Mensur Abbasî

Yine İslâm tarihinde vuku bulan diğer olaylara da tanık olmaktayız; bu cümleden: Medine fakihlerinden "Muhammed b. İclan" adında biri Muhammed b. Abdullah Mahz'a biat etti. Başta onları himaye eden Abbasîler hilâfet meselesi gündeme gelince hilâfeti ele geçirdiler ve sonra da İmam Hasan'ın (a.s) soyundan gelen seyitleri öldürdüler. Mensur bu fakih adamı yanına çağırdı; araştırdıktan sonra biat ettiği anlaşılınca onun ellerini kesmelerini emretti ve "Benim düşmanıma biat eden bu elin kesilmesi gerekir." dedi. Bunun üzerine Medine fakihleri araya girip, "Ey halife! Onun bir suçu yoktur. O fakih ve rivayet konusunda âlim bir kişidir; bu adam Muhammed b. Abdullah Mahz'ın ümmetin Mehdi'si olduğunu sandığı için ona biat etmiştir; yoksa size düşmanlık etmek niyetinde değildir." demişlerdir.

İşte böylece İslâm tarihinde, vadedilen Mehdilik meselesinin çok kesin bir şey olduğunu görmekteyiz. Dönem ilerledikçe İslâm tarihinde vaat edilen Mehdi'nin zuhuru inancına dayanan bir takım olaylarla karşılaşmaktayız. Ehlibeyt İmamları'ndan birçoğu şehit olduğunda bir gurup, "Belki de ölmemiş, gaybete çekilmiştir; belki de o ümmetin Mehdisidir." diyordu. İmam Musa Kâzım (a.s) hakkında böyle olmuştur; hatta İmam Muhammed Bâkır (a.s) ve zahiren İmam Cafer Sadık (a.s) ve Ehlibeyt İmamları'ndan diğer bazıları hakkında da bu durum söz konusu edilmiştir.

İmam Cafer Sadık'ın İsmail adında bir oğlu vardı; İsmailiye fırkası da buna tâbidir. İsmail, İmam Cafer Sadık (a.s)

hayattayken vefat etti. İmam İslamil'i çok seviyordu. İsmail vefat ettikten sonra gusül verip kefenledikleri zaman İmam Cafer Sadık (a.s) özellikle cenazenin yanı başına geldi ve ashabını çağırdı; İsmail'in yüzünü açıp onlara gösterdi ve şöyle buyurdu:

Bu benim oğlum İsmail'dir; (gördüğünüz gibi) ölmüştür; yarın onun ümmetin Mehdi'si olduğunu ve gaybete çekildiğini iddia etmeyin sakın. Cenazesine ve yüzüne bakın, tanıyın ve sonra tanıklık edin.

Bütün bunlar gösteriyor ki, Müslümanlar arasında Meh-dilik zemini o kadar kesindi ki hiç kimse şüphe etmiyordu. Araştırdığım kadarıyla İbn Haldun'un dönemine kadar İslâm ulemasından hatta bir kişi bile Mehdi'yle (a.f) ilgili hadislerin temelsiz ve uydurma olduğunu söylememiştir; herkes bu hadisleri kabul etmiştir.

Bir takım ihtilaflar var idiye de teferruat ve ayrıntılarda söz konusu idi, Mehdi'nin şu mu, yoksa bu mu? İmam Hasan Askerî'nin (a.s) oğlu mu, değil mi, İmam Hasan'ın (a.s) soyundan mı, yoksa İmam Hüseyin'in (a.s) oğullarından mı olduğu konusundaydı. Fakat bu ümmetin bir Mehdi'si olduğunda ve onun Resulullah'ın (s.a.a) evlatlarından, Hz. Zehra'nın (s.a) oğullarından olduğunda, Mehdi'nin, dünya zulüm ve sitemle dolduğu gibi, onu adalet ve eşitlikle dolduracağına hiç şüphe edilmemişti ve yoktu da.

Di'bil'in Şiiri

Di'bil Huzaî, İmam Rıza'nın (a.s) huzuruna gelerek meşhur şiirini okuyor:

"E-Fatimu lev hilti'l-Hüseyne muceddela
Ve gad mate etşanen bi-şetti Furatin."

Ey Fatıma! Hüseyin'in boşluğu ağır geldiyse sana
Fırat suyu kıyısında susuz öldürüldüğü içindir.

Hz. Fatımatü'z-Zehra'ya (s.a) hitap ederek evlatlarının başına gelen musibetleri teker teker anlatıyor. Di'bil'in bu şiiri Arapça okunmuş en güzel kasidelerden ve bu alanda dile getirilen en iyi mersiyelelerdendir. İmam Rıza (a.s) çok ağlıyordu. Di'bil bu şiirinde Zehra evlatlarının mezarlarını teker teker dile getiriyordu. "Fahh"taki mezarları, "Kufan"daki mezarları anıyor, Muhammed b. Abdullah Mahz'ın ve kardeşinin şehadetine değiniyor; Zeyd b. Ali b. Hüseyin'in şahadetine, şehitler efendisi İmam Hüseyin'in (a.s) şahadetine ve Musa b. Cafer'in şahadetini dile getiriyor ve: "Bağdat'ta da Nefs-i Zekiyye'nin mezarı var."

Di'bil buraya varınca diyorlar ki, İmam Rıza (a.s) ona, *"Bir kıta da ben söyleyeyim, ekle."* buyurdu ve şunları ekledi:
Ve kabrun bi-Tûsin ya leha min musibetin.

Yani: Tus'da da bir mezar var ki, eyvah başına gelecek musibetlere.

Bunun üzerine Di'bil, "Ey efendim! Bu mezarı ben tanımıyorum." diye arz edince İmam (a.s), *"Bu da benim mezarımdır."* buyurdu. Di'bil bu şiirinin bir yerinde bu konuya işaret etmektedir. Bu şiirde Di'bil, gerçekleşmesinde şüphe olmayan bir İmam'ın zuhuruna kadar bütün bu olayların vuku bulacağını vurguluyor.

Yine burada aktarmaya gerek görmediğim bunun dışında birçok tarihî örnekler vardır. Bu örnekleri aktarmamın nedeni, sadr-ı İslâm ve Resulullah'ın (s.a.a) döneminden itibaren vaadedilen Mehdi meselesinin Müslümanlar arasında kesin konu olduğunu ve hicretin birinci asrının ikinci yarısında birçok olaylara sebebiyet verdiğini anlatmak içindi.

Ehlişünnet Dünyasında Mehdilik İnancı

Bu konunun Şia'ya has olmadığını anlamak istiyorsanız araştırıp bakalım, sadece Şîler mi yoğun bir şekilde Mehdilik iddiasında bulunmuşlardır ve Ehlişünnet'te hiç Mehdilik

iddiasında bulunan olmamış mıdır?¹ Baktığımızda görüyoruz ki Ehlişünnet'te de çok sayıda Mehdilik iddiasında bulunanlar olmuştur. Bunlardan biri son asırda Sudan'da ortaya çıkan ve orada son zamanlara kadar hayatını sürdüren bir topluluk oluşturan Mehdi Sudanî veya Mütemehdi Sudanî'dir. Esasen bu adam Mehlilik iddiasıyla zuhur etmiştir. Yani o Sünnî bölgesinde Mehdilik inancı o kadar yaygındı ki; bu inancın varlığı uydurma bir Mehdi'nin ortaya çıkması için bile zemin hazırlamıştır. Diğer İslâm ülkelerinde de Mehdilik iddiasında bulunan çok insanlar olmuştur. Örneğin Hindistan ve Pakistan'da Kadiyaniler Mehdilik iddiasıyla zuhur etmişlerdir. Rivayetlerimizde de çok sayıda Mehdilik iddiasında bulunan yalancılardan ve bir açıdan bir çok deccalın çıkacağı vurgulanmıştır.

Hafız'ın Açıklaması

Ben şimdi Hafız'ın gerçekten Şîi mi, Sünnî mi olduğunu bilmiyorum; hiç kimsenin de Hafız'ın kesin olarak Şîi mi, Sünnî mi olduğunu söyleyebileceğini sanmıyorum. Fakat Hafızın da şiirlerinde (bu konuya işaret edildiğini) görmekteyiz. Bunlardan sadece ikisini şu an hatırlıyorum; birinde diyordu ki:

"Kocast sûfiy-i deccal çeşm, mülhid şekl
Begû besûz ki Mehdi dinpenah resid."

Nerede deccal gözlü mülhit sofi
Söyle kahrol, yetiştirdin dinin direği Mehdi.

Diğeri de şu güzel şiiridir:

"Mojde ey dil ki, Mesîha nefesî mîf ayed
Ki, zi-enfas-i hoşş buy-i kesî mîf ayed

1- Elbette Şia'ya has olan Mehdilik inancını Ehlişünnet'in hepsi kabul etmemektedir; bu özelliklere sahip olan Mehdi'yi onlardan sadece bazıları kabul etmektedirler.

Ez ğem ve derd mekon nale vo feryad ki dūş
 Zedeem fali yo feryadresî mî ayed
 Zi ateş-i vadî i^men ne menem horrem o bes
 Musa înce be umid-i kabesî mî ayed
 Kes nedanist ki menzilgeh-i maksûd kocast
 İn geder hest ki bang-i ceresî mî ayed
 Haber-i bulbol-i înbâğ meporsîd ki men
 Naleî mî şinevem kez kafesî mî ayed."

Yani: Müjde ey gönül Mesih nefesi geliyor
 Ki hoş nefeslerinden onun kokusu geliyor
 Gamdan, dertten etme feryat, etme figan
 Fal açtım ben -mevla- imdadımıza geliyor
 Vadinin ateşinden güvendeyim; bu yeter
 Musa buraya ateş meşalesi için geliyor
 Kimse bilmez maksudun menzili nerde
 Maksuttan ancak bir zil sesi geliyor.
 Gülistanın bülbülünden ne soruyorsun sen
 Bir kafesten gelen figanı duyuyorum ben.

Mehdilik inancının tarihî incelemesi böyledir. Şimdi Hz. Mehdi'nin döneminden sonra nice yalancı Mehdiler çıkacaktır; bu da başlı başına bir konudur; ben burada bu konuya da girmek istemiyorum. Burada sözümü üç konuyla bitirmek istiyorum.

Dünya zulüm ve haksızlıkla dolduktan sonra kapsamlı adaletin ortaya çıkması şu meseleyi ortaya koymaktadır: Bazı kişiler bu konuya dayanarak her türlü ıslahata ve düzeltmeye karşıdırlar. Onlar diyorlar ki, dünyada anî bir inkılâp olması, her yerin adalet ve eşitlikle dolması için dünyanın zulüm ve haksızlıkla dolması gerekir. Bu konuyu dile getirmeseler bile içlerinden karşıdırlar. Birinin küçük bir düzeltme girişiminde bulunduğunu görseler rahatsız olurlar. Bir toplumda, insanların dine yöneldiklerini görürlerse gerçekten üzülür, böyle bir şey olmaması gerekir, Hz. Meh-

di'nin (a.f) gelmesi için durum gündən güne kötüleşmelidir; halkın dine yönelmesi için bir girişimde bulunacak olursak Hz. Mehdi'nin (a.f) zuhuruna ihanet etmiş ve zuhurunu geciktirmiş oluruz, derler.

Acaba gerçekten böyle mi olması gerekir? Konunun iyice anlaşılması için mevzu ile ilgili biraz bilgi vereyim size.

Hz. Mehdi'nin (a.f) Kıyamının Mahiyeti

Dünyada vuku bulan bazı olayların sadece patlama özelliği vardır; örneğin vücudunuzdan bir çıban çıkar; bu çıban patlama seviyesine varıncaya kadar büyümeli ve sonunda da patlamalıdır. Dolayısıyla bu çıbanın patlamasını engelleyen her iş kötüdür; bu çıbanın üzerine bir ilaç sürmek istesenez de çıbanın en kısa zamanda patlamasını sağlayacak bir ilaç sürmelisiniz. Bazı siyasal ve sosyal sistemleri beğenen bazı felsefeler de patlama anlamında inkılâp yanlısıdır. Onlara göre patlamayı engelleyen her şey kötüdür. İşte bu nedenle bazı toplumsal sistem ve ekoller, genel olarak toplumsal ıslahatlara karşıdır. Diyorlar ki: Neden ıslah ediyorsunuz? Islahat yapmayın; bırakın bozukluklar arttıkça artsın, ukde ve kinler fazlalaşsın; rahatsızlık ve zulümler çoğalsın, işler gittikçe bozulsun; bozukluk üzerine bozukluk gelsin ki; her şey birden bire alt-üst olsun ve inkılap gerçekleşsin.

Burada fıkımızın açık bir durumu vardır. Acaba bir Müslüman olarak Hz. Mehdi'nin (a.f) zuhuru hakkında böyle mi düşünmemiz gerekiyor? Bırakın günahlar artsın; durumlar bozulsun dememiz mi gerekiyor? O hâlde iyiliği emretmemiz ve kötülükten sakındırmamız, çocuklarımızı terbiye etmemiz yersiz ve gereksizdir. Hatta kendimiz de Hz. Mehdi'nin (a.f) zuhurunda payımız olması için haşa namaz kılmamamız, oruç tutmamamız ve hiçbir vazifemizi yerine getirmememiz lazım. Diğerlerini de namazı ve orucu bırakmaya, zekât vermemeğe, hacca gitmemeye teşvik etme-

miz, zuhur şartlarının oluşması için bütün bunları bırakmamız ve terk etmemiz mi gerekiyor?

Hayır; kesinlikle İslâm dininin kesin ilkesine aykırıdır bu; yani Hz. Mehdi'nin (a.f) zuhurunu beklemek, üzerimizden hiçbir mükellefiyeti kaldırmaz; ne kişisel ve ne de toplumsal mükellefiyeti kaldırmaz. Şia dünyasında (bu düşünce ve inanç bir açıdan Şia'ya hastır) Hz. Mehdi'nin (a.f) zuhurunu beklemek üzerimizden en küçük bir mükellefiyeti kaldırır diyen bir âlim bulamazsınız. Ehlisünnet'te de bu böyledir. İmam Mehdi'nin (a.f) zuhurunu beklemek üzerimizden hiçbir mükellefiyeti kaldırmaz. Bu, Hz. Mehdi'nin (a.f) zuhurunun bir tür tefsiridir.

Diğer bir yoruma göre ise, yetiştirme meselesi söz konusudur, patlak vermek değil; bir meyve gibi tekâmül yolundadır. Meyvenin bir zamanı var; nitekim çıbanın da bir zamanı vardır. Fakat çıbanın patlamak için bir zamanı vardır; meyvenin ise yetişmek için belli bir zamanı vardır. Yani tekâmül gidişatını sürdürüp toplama merhalesine ulaşmalıdır.

Hz. Mehdi'nin (a.f) zuhur meselesi bir çıbanın patlamasına benzemekten ziyade bir meyvenin yetişmesine benzemektedir. Yani İmam (a.f) şimdiye kadar zuhur etmediyse sadece günah azaldığı için değildir; dünya bu olgunluk ve bu kabiliyet merhalesine ulaşmadığı içindir.

Dolayısıyla Şîv rivayetlerinin bir çoğunda üç yüz on üç kişilik azınlık oluştuğu zaman İmam'ın (a.f) zuhur edeceğini görmekteyiz. Daha o üç yüz on üç kişilik azınlık (veya daha az ya da çok) oluşmamıştır; yani zaman o kadar ilerlemelidir ki bir açıdan fesat zirveye ulaşmalı, bir açıdan da hükümeti oluşturmak, onun emri ve bayrağı altında dünyayı yönetmek isteyenler ortaya çıkmalıdır. Daha dünyada böyle liyakatli kişiler oluşmamıştır. Evet, "Bozulmadıkça düzelmeyecek." Fakat bozulmalar da kendi aralarında farklıdırlar.

Sürekli dünyada bozulma olmakta, bozulmanın peşinden de düzeltmeler yapılmaktadır. Sonra bu düzeltme bozulmaya dönüşmektedir; fakat bu bozulma öncekinden düşük bir çapta değil, ondan daha büyük bir çapta oluşmaktadır. Daha sonra o bozukluk düzelmeye dönüşmektedir; fakat bu düzeltme de önceki düzelmeden daha geniş bir çapta olmaktadır. Peşinden o düzeltme de daha geniş bir çapta bozulmaya dönüşür. Yani o düzelmeden sonra bu bozulma, o düzelmeden bile üstündür. Dolayısıyla insanoğlunun toplumsal hareketi salyangozun hareketi gibidir diyorlar, yani yükseliş hâlinde olan bir dönme hareketidir. Beşer toplumu dönme hâlinindedir; fakat bu devir düz bir alanda değil, yukarı doğru tırmanış hâlinde bir dönmedir. Evet; sürekli düzeltmeler bozulmalara meyil etmekte; fakat bu bozulma, bozulma olmasıyla birlikte daha yukarı çapta gerçekleşmektedir.

Şüphesiz günümüzde dünyamız bozuk ve dağınık bir dünyadır; öyle bir dünyadır ki, günümüzde kontrolü birinci derecede yöneticilerin elinden de çıkmıştır. Fakat bu dünya çapında bir bozukluktur; bununla bir köyde gerçekleşen bozukluk arasında yerden göğe kadar fark vardır; bir köydeki düzeltmeyle de yerden göğe kadar fark vardır; bir şehirdeki düzeltmeyle de çok farklıdır.

Dolayısıyla, biz bir anda hem bozulmaya ve hem de düzelmeye doğru hareket etmekteyiz. Hz. Mehdi'nin (a.f) zuhuruna doğru hareket ederken, düzelmeden bozulmaya doğru hareket etmemiz gerektiği için bir anda hem bozulmaya, hem de düzelmeye doğru hareket etmekteyiz; çünkü düzeltmelerden sonra oluşan bozulma daha büyük çapta bir bozulmadır. Günümüz insanları arasındaki bu düşünceler yüz sene önce var mıydı? (Kaldı ki, bir de bundan beş yüz sene öncesine bakalım.) Bugün aydınlar diyorlar ki: Günümüz insanının bedbahtlıklardan kurtuluşunun tek yolu ci-

hanşümul bir hükümetin kurulmasına bağlıdır. Hâlbuki eskiden böyle bir düşünce insanın aklından bile geçmezdi.

O hâlde biz bozulmaya doğru hareket etmekle birlikte düzelmeye doğru da hareket etmekteyiz, dolayısıyla İslâm dini hiçbir zaman mükellefiyetlerini yerine getirmemeyi emretmez. Aksi durumda haramları yapın, çocuklarınızı terbiye etmeyin; bırakın fesat artsın diye emrederdi. Siz namaz kılıp oruç tuttuğunuz, iyiliği emrettiğiniz, kitap yazıp vaaz verdiğiniz, tebliğ ettiğiniz, tebliğ seviyenizi yükseltmeye çalıştığınız ve ıslahat yapmaya giriştiğiniz için Hz. Mehdi'nin (a.f) zuhurunu geciktirmektesiniz demeliydi. Hayır, bozulmalar Hz. Mehdi'nin (a.f) zuhurunu yakınlaştırdığı gibi bu düzeltmeler de onun zuhurunu yakınlaştırmaktadır. Hz. Mehdi'nin (a.f) zuhurunu beklemek kesinlikle bizi, "İmam'ın zuhurunu bekliyorsak falan vazife (ister küçük olsun, isterse büyük olsun) üzerimizden sakıt olur." kuruntusuna düşürmemelidir; Hz. Mehdi'yi (a.f) beklemek üzerimizden hiçbir mükellefiyeti kaldırıp azaltmaz.

Burada anlatılması gereken diğer şeyler de var aslında; ancak vaktimiz daraldı ve artık yavaş yavaş konuşmamı bitirmek ve sözlerimi noktalamak zorundayım.

"Mehdilik İnancı" Büyük Bir Evrensel Felsefe

Hz. Mehdi (a.f) konusundaki düşüncenizi İslâm kaynaklarında geçen şeylerle tatbik edin. Genellikle biz bunu ukde ve intikama kapılan bir kişinin çocuğumsu arzusu hâline getirmişiz. Sanki Hz. Mehdi (a.f) sadece gelip örneğin biz İranlıları veya Şîileri saadete ulaştırmak için Allah Teala'nın kendisine izin vermesini bekliyor; o da bizim gibi Şîilikle bir ilişkisi olmayan Şîileri! Hayır; bu büyük bir evrensel felsefedir; çünkü İslâm dini evrensel bir dindir; çünkü gerçek anlamda Şîilik evrensel bir şeydir. Bizim bunu büyük bir evrensel felsefe olarak algılamamız gerekir. Kur'ân-ı Ke-

rim, "Andolsun Tevrat'tan sonra Zebur'da da: Yeryüzüne mutlaka iyi kullarım varis olacak (bu yer onların eline geçecek) diye yazmıştık."¹ buyururken şu bölge, bu bölge, şu kavimden, bu ırktan değil, yeryüzünden bahsedilmektedir.

Birincisi dünyanın gelecekte yok olmayacağına dair ümit vermektedir. Şunu sürekli söylemişimdir ki bugün Avrupa'da şu düşünce ortaya çıkmıştır: İnsanoğlu medeniyette öyle bir merhaleye ulaşmıştır ki, kendi eliyle kazdığı mezarla arasında bir adım mesafesi var. Zahiri kurallara göre de böyledir; fakat din ilkeleri diyor ki bize: İnsanoğlunun saadetli yaşamı gelecektedir; günümüzdeki yaşam geçicidir.

İkincisi, o dönem akıl ve adalet dönemidir. Her insanın üç genel döneme sahip olduğunu görmekteyiz: Oynama ve çocukça düşüncelerin hâkim olduğu çocukluk dönemi; şehvet ve öfkenin hâkim olduğu gençlik dönemi; pişkinlik ve tecrübelerinden yararlanma dönemi olan yaşlılık ve kişinin aklının zirveye ulaştığı dönem. Yaşlılık dönemi duygu ve hislerden uzaklaşmak ve aklın hükümet dönemidir. Beşer toplumu da böyledir. Beşer toplumu üç dönemden geçmelidir. Biri efsaneler dönemi ve Kur'ân-ı Kerim'in tabiriyle cahiliye dönemi. İkincisi, ilim ve bilgi dönemi; fakat ilim ve gençlik, yani şehvet ve öfkenin hâkimiyet dönemi. Sahi; bizim asrımız hangi ekseninde dönmektedir? Dakik bir şekilde inceleyecek olursak dönemimizin öfke veya şehvet eksenli olduğunu görmekteyiz. Bizim asrımız her şeyden çok bomba (öfke) dönemidir; mini etek (şehvet) dönemdir. Acaba efsanelerin hâkim olmadığı, öfke, şehvet, bomba ve mini eteğin hâkimiyet sürmediği, gerçekten marifet, adalet, barış, insanlık ve maneviyatın hâkim olduğu bir dönem gelmeyecek mi? Böyle bir dönemin gelmeyeceği nasıl düşünülebilir? Allah Teala bu âlemi yaratıp insanoğlunu varlıkların en üstü-

1- Enbiyâ, 105.

nü kıldıktan sonra insanoğlu buluğ dönemine ulaşmadan aniden bütün insanları alt-üst etmesi mümkün müdür hiç?

O hâlde Mehdilik inancı çok büyük bir felsefedir. Bakın İslâm dini ne kadar yüce kavramlara sahiptir! Mübarek ramazan ayına yaklaşmaktayız; ramazan ayının gecelerinde İftitah duasını okuma fırsatı bulacaksınız. Bu duanın son bölümlerinin büyük bir kısmı Hz. Mehdi'yle (a.f) ilgilidir; ben de Allah Teala'dan onları niyaz ediyorum; sözlerimi o duayla noktalıyorum:

"Allah'ım, biz senden İslâm ve ehline izzet bağışlayacağın; nifak ve ehlini zelil edeceğin onurlu bir devletin tahakkuk bulmasını istiyoruz. Öyle bir devlet ki, bizi o devlette, itaatine davet edenlerden ve hidayet yolunun öncülerinden kılasın, onun vesilesiyle dünya ve ahiret kerametini bize ihsan edesin."

Allah'ım! Bizi dünya ve ahirette kendi rahmetinin kapsamına aldığın kimselerden kıl.

Allah'ım! Kutlu zatın ve saygın velilerinin hakikatının hürmetine bizi bu büyük arzuya lâıyk olanlardan eyle.